MED ÖRNEN
MOT POLEN

AV

S. A. ANDRÉE

NILS STRINDBERG och KNUT FRÆNKEL

ANDRÉES POLAREXPEDITION ÅR 1897

UTGIVEN PÅ GRUNDVAL AV S. A. ANDRÉES, NILS STRINDBERGS OCH KNUT FRÆNKELS SOMMAREN 1930 PÅ VITÖN FUNNA ANTECKNINGAR

AV

SVENSKA SÄLLSKAPET FÖR ANTROPOLOGI OCH GEOGRAFI

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG
1930

Förord till den elektroniska utgåvan

Verket är digitaliserat med flatbäddsskanner, Canon 8800F.
Upplösning 600 DPI Förstärkt text.
Faksimilerna är efterbehandade med Scantailor 0.9.6.
Faksimilerna ni kan ladda ner här är i 600 dpi(svartvit).

Boken som digitalierats är lånad på Laholms Bibliotek.

...Joakim

FÖRORD.

En norsk expedition med fartyget ”Bratvaag” av Ålesund, utrustad för fångst och vetenskaplig forskning, företog på väg till Franz Josefs land den 5 och 6 augusti landstigningar på sydvästra udden av Vitön, belägen i östligaste delen av Svalbardögruppen. Den vetenskaplige ledaren för expeditionen var geologen doktor Gunnar Horn från Norges Svalbard- og Ishavs-Undersökelser. Vid landstigningen den 6 augusti gjordes av expeditionens fångstmän fyndet av den sedan 33 år saknade Andrée-expeditionen.

När meddelandet om upptäckten av Andréemännens dödsläger på Vitön blev allmänt bekant den 22 augusti, ledde detta till en rad av åtgärder från såväl svenska som norska myndigheter. Den svenska regeringens första steg blev att utse en vetenskaplig kommission, som tillsammans med de av norska staten utsedda experterna skulle mottaga, undersöka och konservera Bratvaagexpeditionens fynd. Denna sammansatta kommission bestod av de svenska representanterna: professorerna G. Hedrén och N. Lithberg, biträdda av med. doktor E. Warfvinge samt ingenjör S. Köhler, och av de norska representanterna: chefen för Svalbardkontoret i Oslo, docenten A. Hoel, överläkaren i Troms fylke B. Dybwad-Holmboe samt doktor G. Horn.

Samtidigt med denna kommission hade i Tromsö samlats en internationell skara av tidningsmän. En av dessa, redaktör Knut Stubbendorff, representerande Dagens Nyheter ochVeckojournalen i Stockholm samt med dem förenade tidningsföretag i utlandet, anträdde ombord på det för ändamålet förhyrda fångstfartyget ”Isbjörn” den 28 augusti en färd till Vitön. Expeditionen anlände dit den 5 september. Snösmältningen hade nu blottat delar av Andréelägret, som ej voro tillgängliga vid Bratvaagexpeditionens besök. Under tiden 5—8 september genomsöktes under Stubbendorffs ledning lägerplatsen och tillvaratogs resten av Andrées läger.

Doktor Horns berättelse om fynden publicerades av ett antal tidningar, däribland av Svenska Dagbladet i Stockholm och Aftenposten i Oslo, men på svenska regeringens begäran överlämnades till kommissionen i Tromsö alla av Bratvaagexpeditionen funna Andréedokument utan att deras innehåll röjdes. Redaktör Stubbendorff hemsände redan under vistelsen i Ishavet radiorapporter om de av Isbjörnexpeditionen funna dokumenten, vilka publicerades i de tidningar, som finansierat Isbjörnexpeditionen. I Tromsö överlämnades hela Isbjörnexpeditionens fyndmaterial till den därvarande kommissionen och kom sålunda att åtnjuta samma tekniska omvårdnad och skydd som Bratvaagmaterialet.

Det utan jämförelse viktigaste dokumentfyndet på Vitön var Andrées stora dagbok, vilken ingick i Bratvaagexpeditionens material från ön. Om densamma lämnades den 20 september en på uppdrag av svenska regeringen utarbetad kort kommuniké. Andrées andra dagbok var i det skick den anträffades icke läsbar. Genom professor The Svedbergs och doktor H. Anderssons kemisk-fotografiska behandling av densamma blevo dess fyra och en halv skrivna sidor delvis läsbara, och ett meddelande härom lämnades pressen den 17 oktober.

*

Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi, som genom sin minnespublikation av år 1906 över Andrée-expeditionen och genom instiftandet av sin Andréeplakett hållit minnet av Andrée och hans kamrater levande, mottog den 26 september regeringens uppdrag att tills vidare övertaga vården av fynden på Vitön samt förbereda utgivandet av en publikation skildrande Andrée-expeditionen. Till kommitterade för utgivande av denna publikation utsåg Sällskapets styrelse sin ordförande, professor Nils Lithberg, sin skattmästare, överintendenten Axel Lagrelius och styrelseledamöterna professorerna J. G. Andersson och Hans W:son Ahlmann. Dessa Sällskapets kommitterade sammanträffade den 30 i samma månad med representanter för de tre familjerna Andrée, Strindberg och Frænkel. Polarfararnas släktingar beslöto då att åt Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi överlämna den framtida vården av samtliga fynd från lägret på Vitön och samtidigt anförtrodde släktingarna åt Sällskapets kommitterade att utgiva publikationen om Andrées polarfärd.

Firman Albert Bonnier, vilken såsom initiativtagare till Isbjörnexpeditionen kontrollerade dess fyndobservationer och bildmaterial, lyckades att mer framgångsrikt än någon annan förläggare organisera ett samarbete med

ledande förlagsfirmor i skilda länder, och med Albert Bonnier slöts av Antropologisk-Geografiska Sällskapets skattmästare, överintendenten Axel Lagrelius, avtal om utgivande av den bok, som härmed överlämnas till offentligheten.

Svenska Sällskapets för Antropologi och Geografi styrelse ingav på initiativ av professor J. G. Andersson den 6 september till regeringen en skrivelse med förslag att de medel, som kunde tänkas komma att inflyta genom en publikation omFÖRORD

Andrée-expeditionen, borde användas till bildandet av en vetenskaplig forskningsfond, avsedd att levandegöra minnet av Andrées, Strindbergs och Frænkels bragd.

Redan innan Sällskapets styrelse fattat detta beslut, hade emellertid samma tanke på ett vidsynt sätt utformats av S. A. Andrées systerson, brukspatron Sven Spånberg på Ankarsrum. I ett brev, skrivet kort efter Bratvaagfyndet och senare välvilligt ställt till redaktionskommitténs förfogande, yttrar brukspatron Spånberg bl. a.: "Man kan ju tänka sig att publiceringsrätten direkt överlämnas till Geografiska Sällskapet som finge ordna med frågan, även det ekonomiska tillgodogörandet i och för en fondbildning." Han uttalar vidare, att släktingarna ej böra draga fördel av publikationen. "Huvudsaken är att Andrées minne hedras."

Med dessa uttalanden har Sven Spånberg blivit stiftaren av den nu under bildning varande Andréefonden. Men samma beredvillighet att göra ett offer till förmån för Andrée-expeditionens minnesfond har också av släkterna Strindberg och Frænkel på det mest tillmötesgående sätt visats.

Med stor frikostighet överlämnade tidningen Aftenposten i Oslo redan den 6 oktober till Andréefonden en summa av 10,000 kr.

Huvudsaken är att de dödas minne hedras — denna tanke vill Sällskapet vid utformandet av fonden helt göra till sin. Planerna för fondens organisation ha ännu ej närmare utformats, men det synes uppenbart, att när detta sker, de grenar av geografisk forskning, vilka speciellt intresserade Andrée och hans kamrater, skola komma särskilt i åtanke.

I betraktande av den grundläggande insats som norska fångstmän och forskare gjort vid Andréelägrets upptäckande

och ej mindre med hänsyn till det sätt, på vilket alla medverkande norrmän, den norska regeringen, den norska pressen och hela det norska folket behandlat alla de frågor, som sammanhänga med Andréefynden, är det Antropologisk-Geogra-fiska Sällskapet angeläget, att Andréefonden skall stå öppen i lika mån för norska som för svenska forskare.

Dokumentmaterialet från dödslägret på Vitön består av följande aktstycken:

S. A. Andrées stora dagbok från tiden 11 juli—2 okt. 1897, omfattande i originalet 118 sidor i liten oktav.

S. A. Andrées andra dagbok omfattande 4 1/2 delvis läsbara skrivsidor i liten oktav.

N. Strindbergs annotationsalmanacka för 1897 omfattande från Andrée-expeditionen korta, spridda anteckningar från tiden 11 juli—17 okt., två sidor observationer från tiden 11— 19 juli samt 37 sidor korta anteckningar och observationer från tiden 11—15 juli.

Den av N. Strindberg förda observationsboken 1 från tiden 15 juli—4 sept. omfattande 120 skrivna sidor i liten oktav, innehållande huvudsakligast astronomiska observationer, men mot slutet även några inventeringslistor och matsedlar m. m.

Den av N. Strindberg förda observationsboken 2 från tiden omkring 5 sept. till 2 okt. omfattande 14 skrivna sidor i liten oktav, innehållande huvudsakligast astronomiska observationer, några inventeringssifror, diagram m. m. I slutet av samma bok:

Av N. Strindberg skrivna stenogram från tiden 21—31 juli omfattande 9 sidor i liten oktav.

Den av K. Frænkel förda meteorologiska journalen från tiden 14 juli—3 okt. *Av N. Strindberg uppgjorda tre kartor och kartskisser.*

Andrées dagböcker i förening med Strindbergs anteckningar och Frænkels journal ge en så fullständig bild av expeditionens öden, att redaktionskommittén ansett det riktigaste vara att sätta S. A. Andrée, Nils Strindberg och Knut Frænkel som författare till denna volym.

Uppdraget att avfatta de fyra dagbokskapitlen: *"Örnens" färd den 11—14 juli 1897, Isvandringen mot Franz Josefs land, Mot Sjuöarna och Fångade av isen* har utförts av kommitténs ledamot, professor Hans W: son Ahlmann. Vid detta arbete har värdefull hjälp lämnats av ordföranden i Geografiska förbundet i Stockholm, kamreraren vid Stockholms högskola Axel Edström, vilken senare också förberett och övervakat dokumentens publicering och sammanställningen av bildmaterialet. — Avsikten med ovannämnda kapitel är, att på grundval av alla tillgängliga dokument från Vitön giva en sammanhängande och i möjligaste mån kronologiskt riktig framställning av expeditionens öden från ballongfärdens början den 11 juli 1897 till katastrofen på isflaket vid Vitön på morgonen den 2 okt. 1897. Härvid ha alla anteckningar följts så noga som möjligt, och ingenting har tillagts i den fortlöpande skildringen utom sådana ord och satser, som varit nödvändiga för att binda samman de ofta korta, fristående och kronologiskt omkastade dagboksanteckningarna eller för att göra dessa lättare förståeliga. I största möjliga mån ha Andrées och Strindbergs egna ord använts, även om citationstecken utsatts endast för längre partier, som tagits ur deras efterlämnade dokument. Beträffande dessa citat har dels nystavning använts och dels

ha de kommaterats. I några fall ha i dem något enstaka ord förtydligats, och vid ett par tillfällen har en omkastning av satserna företagits, när detta för sammanhangets skull ansetts vara nödvändigt. Flertalet uppgifter i Andrées dagbok om isens tjocklek ha icke medtagits, då det är ovisst vad de avse. Likaledes ha en del anteckningar om de prov, Andree samlat, och ett par beskrivningar av fåglar och fiskar uteslutits, för att icke tynga framställningen. De komma senare att behandlas i den vetenskapliga publikationen om Andrée-expeditionen. — I denna skildring av färden ha också införts några sammanfattande kommentarer om färdens förlopp till ledning för läsarens bedömande av densamma.

Då samtliga dokument, på vilka dessa kapitel äro grundade, här publiceras in extenso med undantag för Frænkels meteorologiska journal, som kommer att inflyta i det vetenskapliga arbetet om Andrée-expeditionen, kan var och en döma om de ifrågavarande kapitlens trohet mot dokumenten.

Kommitténs ledamot professor N. Lithberg har fått på sin lott att med ledning av Horns och Stubbendorffs fyndberättelser, protokollen för sjöförklaringarna, fyndmaterialet samt de ytterst knapphändiga notiserna i Andrées andra dagbok samt Strindbergs almanacka dels i kapitlet *På Vitön* rekonstruera bilden av det sannolika förloppet av polardramats epilog och dels i kapitlet *Vitölägret och dess utrustning* lämna en sammanställning av de viktigaste fyndgrupperna. Hän har också författat kapitlet om de tre männens *Hemfärd* från den stund lämningarna av dem fördes i land i Tromsö intill den de återbördades till den svenska jorden.

Doktor Gunnar Horn skildrar *Bratvaagexpeditionen* och

Andréelägrets upptäckt, redaktör Knut Stubbendorff ger en motsvarande redogörelse för Isbjörnexpeditionen.

Levnadsteckningarna över de tre polarfararna och de inledande kapitlen till "örnens" färd utgöra i allt väsentligt sammandrag ur Antropologisk-Geografiska Sällskapets år 1906 av nu avlidne professor Gunnar Andersson utgivna minnesskrift "S. A. Andree, hans följeslagare och hans polarfärd, 1896— 1897". Biografien över Andrée har i den nämnda publikationen författats av fru Gurli Linder, vilken också utfört det sammandrag, som återfinnes i denna volym. Redogörelsen för *Ballongen och dess konstruktion* har utförts av överstelöjtnant G. E. V. Svedenborg, i viss mening den ende överlevande av Andrée-expeditionen, enär han 1897 medföljde till Danskön i syfte att rycka in, om någon av de andra ballongfararna skulle få förfall.

Det geodetiska arbete, som ligger till grund för kartan över "Örnens" färd och isvandringen, har utförts av observator B. V. Aurell, som i *Anmärkningar till kartan över Andrée-expeditionens färd* redogör för sina beräkningsgrunder.

Docenten J. Hertzberg har efter veckors arbete lyckats framkalla några av Andrée-expeditionen tagna fotografier. De bästa av dessa bilder, som i 33 år legat begravda i Vitöns is, ingå i denna volym. Docenten Hertzberg redogör i *Behandlingen av expeditionens fotografiska material* för sitt förfaringssätt.

Överdirektör A. Wallen har med stöd av det uti dagböckerna föreliggande meteorologiska observationsmaterialet författat kapitlet om *Ballongfärdens väderlek.* Generalmajor K. A. B. Amundson och professor I. Malmer ha utarbetat de *ballongtekniska kommentarer till "Örnens" färd*, i vilka även redo-

göres för de faktorer, som till sist omöjliggjorde "Örnens" flykt.

Till förklaring av de i Andrées dagböcker förekommande talrika anteckningarna om drivisen och isdriften samt om däggdjur och fåglar har den norske polarforskaren professor H. U. Sverdrup författat kapitlet *Drivisen* och professor E. Lönnberg *Djurlivet bland drivisen.* Nämnda korta kommentarer till expeditionen utgöra populära sammanfattningar av de specialavhandlingar, vilka komma att i Antropologisk-Geografiska Sällskapets tidskrift Geografiska Annaler sammanföras till en publikation om Andrée-expeditionens vetenskapliga resultat. I denna kommer också att ingå en beskrivning av de prov av lera, grus, drivved, växtlämningar m. m. som Andrée insamlade under isvandringen.

Stockholm den 24 oktober 1930.

REDAKTIONSKOMMITTÉN.

Foto E. Christel. Virgo hamn besökes år 1928 av en svensk flygare, den förste sedan Andrée lämnade den.

S.A. Andrée

De tre männen.

Andrée.

Salomon August Andrée föddes i Gränna den 18 oktober 1854. Fadern, apotekaren Claes Georg Andrée, var född på Nyarps gård i Gränna landsförsamling; modern, Jacobina Gustafva Wilhelmina Heurlin, var bördig från Växjö och tillhörde en gammal småländsk prästsläkt, som ägt många framstående medlemmar, bl. a. Tegnérs vän biskop C. I. Heurlin. Både från fäderne och möderne hade August Andrée ärvt skarp intelligens, stark vilja, seg ihärdighet och en rik fond av humor samt en i allo redbar karaktär.

Allt slags pjåsk och klemighet voro bannlysta från uppfostran i det Andréeska hemmet, där fem söner och två döttrar växte upp. Barnen härdades genom sport och friluftsliv, och August Andrées av naturen starka fysik fick en alltigenom sund utveckling.

Sin första undervisning erhöll han av modern och sedan i Gränna tvååriga pedagogi, varifrån han 1865 överflyttades till läroverk i Jönköping. Här skötte han sig utmärkt och erhöll premier i mängd. Vid en terminsavslutning sade en av de närvarande fäderna till sin granne: "Den där pojken nöter ju ut ett par skosulor med att hämta sina premier." Han fick till svar: "Det får han gärna göra, ty den pojken är *min*"

Men när pojken kom hem till jullovet 1868, slog han näven i bordet och förklarade: "Nu läser jag inte en dag till i

skolan,

och låter ni mig inte sluta frivilligt, så rymmer jag. Jag förlorar bara tid med att läsa så mycket som jag inte behöver för min framtida bana." Fadern, som hos sonen kände igen sitt eget kynne, fordrade emellertid att han skulle gå ut femte klassen. Hösten 1869 reste Andrée upp till Stockholm, och efter en förberedande kurs antogs han 1871 som elev vid Teknologiska institutet, nuvarande Tekniska högskolan.

På institutet trivdes Andrée utmärkt. Han brukade säga, att han i ett avseende varit en fullkomligt lycklig människa, nämligen däri att han fått ägna sig åt det yrke, vartill håg och anlag otvetydigt hänvisade honom. Fysiken blev hans huvudämne, och hans lärare däri, professor Robert Dahlander, blev hans vän i alla kommande skiften. Andrée skötte också studierna i övriga ämnen på ett mönstergillt sätt. Bland kamraterna gjorde han sig bemärkt för karaktärsfasthet och energi, och de hade den uppfattningen, att man skulle få höra talas om honom i framtiden. Redan under studieåren framträdde hans sociala intresse. Han brukade ibland, förklädd till arbetare, inta sina måltider på enkla näringsställen och ge sig i språk med gästerna.

*

År 1874 utexaminerades Andrée från Teknologiska institutet, och efter två års anställning som ritare och konstruktör vid Göranssons mekaniska verkstad i Stockholm gav han sig ut i världen, "djärv, stolt och en smula övermodigt trotsig", som han då karakteriserades. Färden ställdes till Amerika och närmast till världsutställningen i Philadelphia 1876. Han vände sig till svenske generalkonsuln för att erhålla arbete, och denne föreslog honom att sköta renhållningen i den svenska avdel-

S. A. Andrées födelsehus i Gränna

På minnestavlan läses: "S. A. Andrée, ingenjör, luftseglare, föddes

här den 18 okt. 1854. Avseglade mot Nordpolen den 11 juli 1897." ningen. Han antog anbudet med stor tacksamhet, ty härigenom fick han tillfälle att noggrant studera utställningen och att förtjäna sitt uppehälle. När han senare i livet såg en gatsopare, stannade han gärna och såg på hur han bar sig åt. "Den konsten kan jag, sedan jag hanterade kvasten i Philadelphia." Redan före ankomsten till Amerika hade Andrée gripits av det intresse för luftsegling, vilket sedan aldrig lämnade honom. I Philadelphia uppsökte han en gammal erfaren luftseglare Wise, som gjort omkring 400 luftresor och som lärde den unge svensken elementen av sin konst.

Andrées anteckningar om utgifter från denna tid äro bevarade, och det är rörande att se vilka små summor, som hänföra sig till rubriken "mat". Den dåliga kosten och isvattnet ådrogo honom en allvarlig sjukdom, och efter ett halvt år måste han lämna Amerika. Sedan Andrée i hemmet lyckats

återställa sin hälsa, innehade han ett par ingenjörsbefattningar och inköpte sedan en egen mekanisk verkstad, som han drev tillsammans med en kamrat. Men affären gick inte och han måste avveckla. Han hade också därvid fattat avsmak för affä-

S. A. Andrée under Amerikatiden.

rer och kommit till den åsikten, att det ständiga fäktandet efter penningar dödade intressen, som han satte högt värde på och ville hålla vid liv:

Professor Dahlander skaffade honom då en assistentplats i fysik vid Teknologiska institutet. De ekonomiska villkoren voro ej lysande, men arbetet intresserade honom och han levde på 50 öre om dagen.

Andrées många privata anteckningar från dessa ungdomsår

visa en stor beläsenhet och ett jäsande intresse för snart sagt alla mänskliga frågor: religion, filosofi, historia och först och sist naturvetenskap — allt i brokig blandning. Omedelbart efter t. ex.: Was der Vernunft entgegen ist, ist gewiss dass es Gott vielmehr entgegen ist, står: Vilka gaser finnas i en växts fröhus? Samt: Borde man ej upplåta en neutral plats, helst en obebodd ö, åt krigförande nationer? Anteckningarna röja hans övergång till en

rent naturvetenskaplig livsåskådning och en trosviss förhoppning att en alltmer vidgad kunskap om naturlagarna skall borttaga tron på all s. k. övernaturlighet.

*

År 1882 anordnades ett internationellt vetenskapligt företag i syfte att meteorologiskt och fysiskt utforska de två polarregionerna. Deltagare voro Tyskland, England, Frankrike, Österrike, Holland, Ryssland och Nordamerika samt Sverige, Norge, Danmark och Finland. Fjorton stationer upprättades, tolv inom det norra och två inom det södra polarområdet. Sveriges station förlades till Spetsbergen. Till denna stations ledare utsågs amanuensen vid Meteorologiska anstalten i Stockholm, sedermera professor Nils Ekholm. S. A. Andrée anställdes för de luftelektriska observationerna och för anskaffande av den tekniska utrustningen.

Expeditionen anlände till Spetsbergen i juli 1882 och slog upp sitt vinterkvarter på Kap Thordsen i Isfjorden. Ekholm har senare intygat, att Andrée ledde de luftelektriska observationerna synnerligen väl. Av alla expeditioner hade, säger han, den svenska ifråga om dessa det bästa resultatet. Genom energi och uppfinningsförmåga lyckades det nämligen Andrée att ännu vid — 30° hålla vattnet i kollektorn rinnande. Härigenom blev denna luftelektriska observationsserie så gott som utan luckor, under det att de flesta av de övriga stationerna ej hade några dylika observationer och andra ej kunde fullfölja dem, så snart temperaturen sjönk några grader under fryspunkten. De svenska observationernas antal var omkring 15,000.

För att utröna huruvida polarmörkret verkligen inverkade på ansiktsfärgen, eller om den gulgröna skiftning denna vid ljusets inbrott företedde, berodde på att polarforskarnas ögon voro bländade av ljuset, gick Andrée i frivillig arrest på en månad och vistades oavbrutet inomhus under dagens lopp. När Andrée efter månadens slut gick ut i dagsljuset, visade det sig, att hans ansiktsfärg verkligen var gulgrön, medan de andra under ljusets inverkan börjat återfå sin normala hudfärg. Däremot konstaterades, att polarmörkret ej alstrar färgblindhet.

När han beslutat sig för den ovannämnda arresten skriver han i sin dagbok: "Farligt? Kanske. Men vad är jag värd?"

*

"Vad skall jag ta mig till när jag kommer hem", skriver Andrée i sin dagbok från Kap Thordsen. Emellertid utnämndes han vid patentverkets omorganisation år 1885 till föreståndare för dess tekniska avdelning, vilken titel sedan ändrades till överingenjör. I och med sin anställning vid patentbyrån kan Andrée sägas ha kommit på sin rätta plats. Hans stora arbetsförmåga, gedigna tekniska kunskaper och levande intresse för industrins utveckling gjorde honom synnerligen lämplig för sin befattning. Hans chef, greve Hugo Hamilton, berättar i sina memoarer skämtsamt om Andrées envishet. När han måste göra Andrée uppmärksam på att lag och förordning lade hinder i vägen för genomförandet av hans mening, svarade denne: "Ja, då är lagen galen och skall ändras." Han lyckades också, bl. a. genom flera skrifter, utverka åtskilliga förbättringar i lagar och förordningar till förmån för uppfinnare och patentsökare. Han tog initiativ till bildande av Svenska uppfinnareföreningen, som varit och är till utomordentligt gagn för sina medlemmar.

*

Andrée var med sin nyktra intellektualism, systematiska läggning och obegränsade tro på den tillämpade naturvetenskapens kraftiga utveckling i högsta grad ett barn av sin tid, åttiotalet, med dess praktiska ideal och heta reformnit. Han ägde den mest optimistiska tro på teknikens och industrins förmåga att göra människosläktet lyckligare genom att för det stora flertalet skapa bättre existensvillkor, mera fritid och därmed tillfälle till andlig utveckling och kroppslig kultur. "Det skall nu komma en tid, varunder vetenskapen blir långt efter tekniken. (Tänk på elektriciteten!) Teknikern tränger in i varje gömma och måste lösa problem, som vetenskapsmannen aldrig tänkt på." Arbetarna skulle härigenom, menade han, få möjlighet till en intellektuell och vetenskaplig

utbildning, som i sin ordning skulle tillföra industrin ett mera vaket och intelligent arbete.

Andrées utomordentliga, intresse för tekniken skaffade honom en gång en stor framgång som talare. Det var på en bankett, som gavs den 5 maj 1889 till minne av franska revolutionen. Presidenten vid banketten hade i sitt tal råkat kalla Eiffeltornet för ett alster av Frankrikes konst. Knappt var ordet förklarat

fritt, förrän det begärdes av Andrée, som med rungande stämma gjorde en temperamentsfull protest. "Eiffeltornet är inte någon produkt av Frankrikes konst utan av dess teknik, denna glänsande teknik, som världen har att tacka för så många ståtliga uppfinningar."

Redan vid 26 års ålder deltog Andrée i en tävlan om "Vilka brister finnas i vår tids flickuppfostran ?" och erhöll första pris. Han förordade en mera praktisk och naturvetenskapligt inriktad utbildning. Hans sociala intressen togo sig uttryck i åtskilligt författarskap. Och när han under en valperiod på 1890-talet var stadsfullmäktig i Stockholm, väckte han motion om tio i stället för tolv timmars arbetsdag för stadens manliga arbetare och åtta för de kvinnliga. "Blott väckandet av en dylik motion är tillräckligt för att utesluta herr Andrée från kandidaturen", yttrades på ett valmöte. Han förlorade också sin plats i stadsfullmäktige eller rättare sagt stadsfullmäktige förlorade honom.

För skönlitteratur och konst hyste Andrée däremot föga förståelse, och han var fullständigt omusikalisk. I fråga om naturen hade han dock ett starkt utvecklat skönhetssinne, och under sina ballongfärder njöt han av de storartade scenerier, han blev i tillfälle att beskåda.

*

Det undrades ofta, varför Andrée, frisk och stark samt med en ordnad ekonomi, icke bildade familj. Han själv angav som huvudskäl rädsla för konsekvenser, som han ej skulle kunna förutse och behärska. "I äktenskapet får man att göra med en mängd faktorer, som ej låta inrangera sig i en bestämd plan. Det vore ett alltför stort vågspel att binda sig i ett förhållande där

en annan individualitet skulle vara fullt berättigad — och vad rätt skulle jag ha att undertrycka den — att i mitt liv fordra samma plats som min egen." Men han har också yttrat: "Så fort jag känner några hjärtblad spira upp, är jag angelägen att rycka upp dem. Ty jag vet, att den känsla, jag en dag läte leva, skulle bli så stark, att jag ej skulle våga ge mig i dess våld." Hur som helst — när polarexpeditionen var beslutad, tog den Andrées tanke, känsla och fantasi så helt i anspråk, att där ej fanns rum för något annat.

Till sin mor stod Andrée, som redan vid sexton års ålder förlorade sin far, hela livet i det mest innerliga förhållande. Det var modern, som alltid erhöll den första underrättelsen om allt, som hände honom i med- och motgång. När han företog sina luftresor, hördes aldrig från henne en klagan eller önskan, att han skulle upphöra med dem. Men vid den första underrättelsen om polarfärden tog moderskänslan ut sin rätt och bröt igenom den järnfasta viljans stängsel. Men det behövs blott ett brev från sonen för att han åter i henne skall finna den trofasta kamraten, den självbehärskade deltagarinnan i allt som rör honom. I sitt sista brev till honom 1896 — att öppnas sedan Virgo lagt ut — skriver hon: "Jag är så missnöjd med mig själv för att jag var en sådan stackare den svåra avskedsdagen. *Ett* vill jag nu lägga dig på hjärtat, och det är att om, när du återkommer, jag skulle vara borta, du ej med oro skall tänka att ditt storslagna företag haft det *ringaste* inflytande på att jag gått all världens väg------------Och nu hav *tack* för allt vad du varit för mig!------------"

De sista ord Andrée skriver, innan han går ombord, äro för modern: "Var ej orolig, kära, ditt hjärta vakar över mig."

En månad innan expeditionen avreste 1897, dog fru Mina

Andrée efter en kort sjukdom. Hon befriades från att genomleva smärtan av ännu ett avsked.

*

I minnet av Andrées personlighet framträder kraftigast hans fasta, starka vilja. Den var det centrala hos honom, och den ledsagades av ovanlig energi och stark ihärdighet. Han ägde starka känslor och livlig fantasi. Det kallblodiga lugn och den självbehärskning, som utmärkte honom, hade icke sin grund i ett kallt temperament utan i en medveten och oavlåtlig träning. Han var en utpräglad individualist; varje tillstymmelse till tvång, även om detta sammanföll med hans egna önskningar, var honom olidligt, och han ådagalade i detta fall en misstänksamhet, som ibland sköt över målet.

Sedan han satt sig ett mål före, arbetade han ihärdigt på dess uppnående. Men innan han fattade ett beslut, uppställde ett mål, kunde ingen mer hänsynslöst och självkritiskt än han överväga allt och söka beräkna alla konsekvenser. Han handlade nästan aldrig spontant, och man saknade nog ibland hos honom det impulsiva handlandets friskhet, men man hade i ersättning den trygghetskänsla, som den behärskade, orygg-lige mannens handlingssätt alltid inger. Han förverkligade i alla avseenden det gamla ordet "En gång säga och därvid bliva är bättre än hundrade gånger tala."

Andrée umgicks vänskapligt med många, men han utvalde högst få vänner, som han till gengäld omfattade med orubblig trofasthet och innerlig tillgivenhet. I en krets av vänner, där han trivdes, var han den gladaste bland de glada, full av upptåg och skälmskt spjuveri. Han var i högsta grad barnkär och

deltog gärna i barnens upptåg och lekar i de familjer, där han umgicks.

Var Andrée inte ärelysten? har många gånger frågats. Jo, den unge Andrée var ärelysten. Men denna ärelystnad brändes bort undan för undan. Fanns det möjligen något kvar av den i rent personlig mening — ärelystnad för ett mål är en annan sak — så försvann det alldeles inför det stora allvaret i uppgiften och ansvaret för kamraterna.

På den avskedsfest som Sällskapet för Antropologi och Geografi gav före expeditionens avresa 1896 yttrade Andrée i sitt tal: "Det har frågats mig om jag gjort något testamente. Nej, det har jag inte gjort. Men jag skulle vilja ge mina landsmän som mitt testamente en bön: Tag bättre vara på era stora män! Gör ej vägen så svår, arbetet så tungt för t. ex. sådana män som Adolf Erik Nordenskiöld och Arthur Hazelius!"

Dessa två voro nog de människor Andrée beundrade mest. När han kände sig modfälld brukade han gå ut och titta på Nordiska museet och säga sig själv: "Kom ihåg att varenda sten och varenda spik i det huset har tiggts ihop av *en* man, därför att han ägt en *hel* och brinnande vilja till *en* sak.

*

Andrées egna ord:

"Var rädd om hälsan men ej om livet!"

"Det finns enligt min mening i vår tid endast ett sätt att bibehålla tron på ideala strävanden och det är att själv idka dem."

ge sammanförda en bild av Andrées inställning till livet och gärningen.

Strindberg.

Nils Strindberg föddes i Stockholm den 4 september 1872 och var son till grosshandlaren Johan Oscar Strindberg och hans hustru Rosalie Strindberg, född Lundgren. Både fadern och modern tillhörde gamla stockholmssläkter. Av den strindbergska släktens medlemmar ägnade sig många åt handeln och flera av dem hade litterära och musikaliska intressen. Den mest kände bäraren av släktnamnet var August Strindberg, som var kusin till Nils Strindbergs fader.

Redan vid 6 års ålder började Nils Strindberg sin skolgång i Beskowska skolan och kom 1882 som elev till realläroverket, vilket då inrymdes i gamla rådhuset på Söder. Sina studier skötte han med mycken framgång,

hade ofta överbetyg, i synnerhet i de naturvetenskapliga ämnena. Matematik, fysik och kemi voro hans huvudämnen och han anordnade i sitt rum ett laboratorium, där han utförde många experiment. Därtill lade han sig vinn om att hålla sig stark och spänstig och deltog flitigt i den tidens friluftsliv.

Han var mycket musikalisk och fick tidigt lära sig spela fiol, en konst, som han idkade under hela sin uppväxttid, och deltog sedermera på ett mera försigkommet stadium i familjens musikunderhållningar.

Skolynglingen Strindbergs astronomiska studier skapade hos honom en önskan att visa det inbördes storleksförhållandet mellan planeterna i vårt solsystem, och för detta ändamål beräknade han planeternas storlek i skalan 1 :1,000 millioner. Därefter skulle serien svarvas i trä och för detta ändamål bildades ett familjebolag, A.-B. Planetsystemet, u. u. t. u. (utan utsikt till utdelning). En dag hängde kloten i rätt antal och ordning

Nils Strindberg

kring sin sol — taklampan i matsalen. "Men", sade Nils, "våningen räcker icke till för de riktiga avstånden."

Som skolgosse funderade Nils Strindberg också på en metod för annonsering, som i viss mån blivit verklighet i nutiden. Han konstruerade sålunda på papperet en med koner avslutad cylinder, vilken, gjord av aluminiumplåt och fylld med en lätt gas, skulle kunna flyta på 1oo till 150 m. höjd vid viss temperatur. Cylinderns sidor skulle täckas med en lätt läslig annons, exempelvis för van Houtens kakao. Då den skulle släppas att fritt flyta omkring i lufthavet, skulle den bli en världsannons!

Den 15 maj 1890 tog han studentexamen med mycket goda betyg och inskrevs på hösten samma år vid Stockholms högskola. Under läsåret 1892—93 studerade han i Uppsala och avlade där filosofie kandidatexamen. 1893 och 1894 var han under somrarna informator och deltog påföljande sommar i geodetiska arbeten i Norrland. 1895 förordnades han som amanuens i fysik vid Stockholms högskola.

Professor Arrhenius, hos vilken Strindberg var amanuens, skrev om hans vetenskapliga arbeten:

"En mindre avhandling om lösningars ledningsförmåga vid tillsats av små mängder oledande ämnen, vilken delvis publicerats i Zeitschrift für physikalische Chemie 1894, var hans förstlingsarbete. Vida mer omfattande är den undersökning angående den multipla resonansen, som han utförde i anslutning till prof. Bjerknes' teoretiska undersökningar. Detta arbete är endast till en del offentliggjort uti Vetenskapsakademiens Översigt och Archives de Genève för år 1894 samt i Pariserakademiens Comptes rendus för år 1896. En stor del av Strindbergs noggranna och värdefulla iakttagelser blevo obearbetade på grund av hans arbeten för Andrée-expeditionen. Enligt vad

Skolynglingen Nils Strindberg under ett experiment.

professor Bjerknes sagt mig, är denna omständighet att högeligen beklaga från vetenskaplig synpunkt."

Redan vid 16 års ålder hade Strindberg börjat intressera sig för fotografering och blev med tiden en mycket skicklig fotograf, som med intresse och framgång försökte sig på olika metoder. Vid en utställning av amatörfotografier i Industripalatset i Stockholm 1895 erhöll han första priset. Samtidigt som bröderna Lumière hade löst problemet om färgfotografi, hade Strindberg teoretiskt funnit en lösning av samma problem efter samma metod.

Då Andrée 1895 framlade sin plan att färdas med luftballong till Nordpolen, ingick det i hans beräkningar, att expeditionen skulle bestå av tre medlemmar. D: r Ekholm var redan engagerad såsom den andre deltagaren, och som den tredje anmälde sig ett stort antal sökande. Bland dessa befann sig också Strindberg, och han blev utvald, emedan Andrée ansåg honom vetenskapligt och fysiskt bäst rustad av alla kandidaterna.

För att ytterligare kvalificera sig för ballongfärden vistades Strindberg under våren 1896 i Paris, där han bedrev aeronau-tiska studier och gjorde sex ballonguppstigningar. Efter hemkomsten från Paris höll han den 24 april föredrag inför Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi, varvid han skildrade sina erfarenheter som ballongseglare och redogjorde för tillvägagångssättet vid ballongtillverkning.

Strindbergs praktiska läggning och mångsidiga händighet togs i stor utsträckning i anspråk för polarexpeditionens förberedande arbeten. Såsom fotografisk expert anförtroddes åt honom att utarbeta expeditionens fotografiska utrustning, vilken han tillförde ett mycket värdefullt komplement i form av en kamera av hans egen konstruktion. Då den tillämnade expeditionens

Nils Strindberg år 1897. Efter en porträttrelief utförd av hans bror, skulptören Tore Strindberg.

kartläggningsarbeten i stort sett skulle baseras på fotogram, inses lätt betydelsen av detta hans arbete.

Men även på andra områden biträdde han i den tekniska utrustningen. Han gjorde bl. a. omfattande undersökningar beträffande släplinornas friktion, ballongtygets täthet m. m. Tillsammans med d: r Ekholm utförde han en del undersökningar över ballongens bärkraft.

Då ballongen 1896 var fylld med gas och expeditionen förgäves väntade på gynnsam vind, visade det sig, att ballongen ej var så tät, som man hade beräknat. De undersökningar om tygets täthet, som Strindberg utfört, hade visserligen varit fullt tillfredsställande, men det var genom skarvarna gasen ström-

made ut, och när läckorna tätades, uppstodo nya. Väntetiden lät ej Strindberg gå förlorad. Under denna utförde han medelst fotogram en karta över Danskön med omgivningar.

Sedan expeditionen i augusti återkommit till Sverige och sedan d: r Ekholm lämnat densamma, riktades talrika uppmaningar till Strindberg att följa dennes exempel. Han lät emellertid icke övertala sig utan ansåg sig böra stå fast vid sitt löfte. Han var för övrigt för sin del säker på, att ballongfärden nästa gång skulle lyckas och att deltagarna skulle komma tillbaka oskadda. I denna förvissning ingick han i oktober 1896 förlovning med fröken Anna Charlier, dotter till den då framlidne postmästaren i Klippan C. A. Charlier.

När stunden för avfärd var inne, ställde han sig med lugn frimodighet vid Andrées och Frænkels sida i gondolen.

Frænkel.

Knut Hjalmar Ferdinand Frænkel föddes i Karlstad den 14 februari 1870. Han var son till löjtnanten, sedermera majoren i Kungl. Väg- och Vattenbyggnadskåren A. F. Th. Frænkel och hans maka Laura Frænkel, född Löfgren.

Löjtnant Frænkel hade anställning vid statens järnvägsbyggen och kom därigenom att förflyttas från den ena platsen till den andra, allteftersom arbetsfälten växlade och nya delar av statsbanesystemet fullbordades. Under Knuts tidigaste år vistades familjen i Jämtland, och den omgivande naturen, som på allt sätt inbjöd till friluftsliv, lockade honom ut i skog och mark,

made ut, och när läckorna tätades, uppstodo nya. Väntetiden lät ej Strindberg gå förlorad. Under denna utförde han medelst fotogram en karta över Danskön med omgivningar.

Sedan expeditionen i augusti återkommit till Sverige och sedan d: r Ekholm lämnat densamma, riktades talrika uppmaningar till Strindberg att följa dennes exempel. Han lät emellertid icke övertala sig utan ansåg sig böra stå fast vid sitt löfte. Han var för övrigt för sin del säker på, att ballongfärden nästa gång skulle lyckas och att deltagarna skulle komma tillbaka oskadda. I denna förvissning ingick han i oktober 1896 förlovning med fröken Anna Charlier, dotter till den då framlidne postmästaren i Klippan C. A. Charlier.

När stunden för avfärd var inne, ställde han sig med lugn frimodighet vid Andrées och Frænkels sida i gondolen.

Frænkel.

Knut Hjalmar Ferdinand Frænkel föddes i Karlstad den 14 februari 1870. Han var son till löjtnanten, sedermera majoren i Kungl. Väg- och Vattenbyggnadskåren A. F. Th. Frænkel och hans maka Laura Frænkel, född Löfgren.

Löjtnant Frænkel hade anställning vid statens järnvägsbyggen och kom därigenom att förflyttas från den ena platsen till den andra, allteftersom arbetsfälten växlade och nya delar av statsbanesystemet fullbordades. Under Knuts tidigaste år vistades familjen i Jämtland, och den omgivande naturen, som på allt sätt inbjöd till friluftsliv, lockade honom ut i skog och mark,

Knut Fraenkel

och här grundlades hans sedermera ovanligt kraftiga och härdade fysik.

Knut Frænkel var i sina skolstudier naturvetenskapligt intresserad. Han erhöll premium i flera ämnen, bl. a. i botanik och i fysik. I skolan utmärkte han sig även i gymnastiken, därvid han på grund av sin skicklighet fick deltaga i de högre klassernas övningar. Den första undervisningen fick han genom en informator, men på grund av en ögonsjukdom måste studierna bedrivas med största försiktighet. 1883 flyttade familjen från Östersund till Söderhamn, och Knut Frænkel inskrevs i stadens läroverk. 2 år senare blev han elev i Hudiksvalls högre allmänna läroverk.

Under denna studietid utvecklades han alltmer till en kraftig ung man, som inte skydde några strapatser. De norrländska fjällen, där han idkade botaniska studier, utövade stor lockelse på honom, och han utvalde alltid vid sina fjällbestigningar den svårframkomligaste vägen.

Historien var vid sidan av gymnastiken hans älsklingsämne, och han hyste stor beundran för Karl XII. Med entusiasm studerade han krigshistorien och han skriver vid ett tillfälle: "Jag läser vilda skildringar över Karl XII och hans karoliner, så att jag tror, att jag snart själv är en sådan." Och det berättas, att han en gång i Stockholm fick besök av en vän, för vilken han skulle visa staden. Det första han då gjorde var att gå till Kungsträdgården och tvinga vännen att där lyfta på hatten för hjältekonungens staty. Hans historiska intresse skapade hos honom en varm och levande fosterlandskärlek och rojalism, som ibland kunde taga sig rätt originella uttryck.

1889 kom Frænkel till Stockholm och fortsatte sina studier vid Palmgrenska samskolan. De ständiga ombytena av läroverk

försvårade betydligt hans studier. Ett första försök att på våren 1891 avlägga studentexamen misslyckades, men ett nytt försök på julen samma år kröntes med framgång.

Det hade länge varit hans avsikt och hopp att få bli militär, men han nödgades genomgå en operation för ischias, och detta gjorde, att han övergav tanken på den militära banan och i stället fick inträde vid Tekniska högskolan för att utbilda sig i faderns fack. Detta var 1892, och nästa sommar praktiserade han som elev vid ett banbygge i övre Norrland. Den praktiska undervisningen tilltalade honom mera än den teoretiska, vilket var betecknande för hans personlighet, och under sitt arbete ute på järnvägsbyggena gjorde han sig omtyckt för sin duglighet och dristighet.

1896 utexaminerades han som ingenjör från Tekniska högskolan och genomgick därefter en kurs för att utbilda sig för inträde i Väg- och Vattenbyggnadskåren.

Andrées försöksflygningar med ballongen "Svea", som under denna tid pågingo, intresserade på det högsta den unge Frænkel. Den djärvhet och entusiasm, som präglade dessa flygfärder, väckte hans livliga beundran, och när Andrée framlade planen för sin polar flygning, greps Frænkel av längtan att få följa med. Och då 1897 en vakans uppstod inom ballongexpeditionen, anmälde han sig som aspirant. Andrée fattade tycke för den kraftfulle, hurtige och intresserade ingenjören, och, liksom förut en gång Strindberg, blev också nu Frænkel bland flera sökande vald till tredje deltagare i expeditionen.

Även han studerade ballongflygning i Paris och hade då sällskap med dåvarande löjtnant Svedenborg, vilken stod

till förfogande som reservman. Under vistelsen i Paris, mars— april 1897, gjorde Frænkel sju ballongfärder och var därunder

utsatt för flera spännande äventyr, vilka dock icke avskräckte honom.

När han tillsammans med Andrée och Strindberg stod i beredskap att lämna Danskön, tvivlade han icke på planens utförbarhet. Han, som alltid med hänförelse läst om stora mäns verk, skulle nu själv få sin längtan efter stordåd uppfylld. Hans intresse hade nu funnit ett stort mål, för vilket han var beredd att till och med offra livet.

Andrées försöksfärder med ballongen “Svea“.

Såsom redan i levnadsteckningen över Andrée skildrats, var det under resan till Amerika 1876, som han kom att intressera sig för ballongflygning. I Amerika gjorde han bekantskap med luftseglaren Wise och blev av denne insatt i de första grunderna av luftseglingen.

På våren 1893 anslog stiftelsen Lars Hiertas minne medel åt Andrée till inköp av en ballong, vilken erhöll namnet "Svea". Med denna ballong företog han nio uppstigningar, för vilka han utförligt redogjort i meddelanden till Kungl. Vetenskapsakademien.

Det har sitt stora intresse att ur dessa meddelanden utläsa, med vilken noggrannhet han förberedde varje uppstigning. Med tillhjälp av olika slags instrument studerade han bl. a. temperaturen och fuktigheten på olika höjder, luftströmmarnas karaktär, nederbördsförhållanden, luftelektriciteten, luftens sammansättning o. s. v. Ett stort utrymme i hans studier intog även fotografering från luften.

Den första uppstigningen med ballongen "Svea" företog Andrée den 15 juli 1893 från Stockholm, och i slutet av redogörelsen för denna färd skriver han några ord, som äro av stort intresse, i det att redan där framskymtar en organisatorisk detalj i den kommande polar flygningen. Han skriver: "Vad angår de vetenskapliga observationerna är det givet, att i vissa avseenden mera skulle kunnat uträttas, om det varit två per-

soner i gondolen. Det ideala vore t. o. m., att tre personer medföljde, nämligen en observatör, en sekreterare och en luftseglare av facket."

Redan den 9 i nästa månad gjorde han sin andra och den 19 okt. sin tredje uppstigning, som blev ytterst spännande och riskfylld, enär till följd av vindens styrka ballongen fördes tvärsöver Ålands hav till finska skärgården. Efter en 10 1/2 timmars äventyrlig resa landade han på en öde ö, där han fick tillbringa natten. Alla instrument blevo svårt skadade och en samling fotografier gick förlorad.

Fr. o. m. den fjärde uppstigningen, som gick av stapeln den 24 febr. 1894, flyttade han startplatsen till Göteborg. Sin högsta höjd, 4,387 m., nådde han vid uppstigningen den 7 april.

Den sjätte ballongfärden ägde rum den 14 juli, och redogörelsen meddelar därvid en nyhet, som återigen för tanken till polarflygningen. Andrée sysslade nämligen denna gång med problemet ballongens styrbarhet och lämnade en mycket ingående skildring av metoden härför. Han använde härvidlag för första gången släplina, vilken i förening med ett reglerbart styrsegel kunde bringa ballongen till vissa avvikelser från vindriktningen.

De sjunde och åttonde uppstigningarna företogos resp. den 4 aug. och 29 nov. Den senare är märklig i två hänseenden. Dels markerar den en rekordfärd, i det Andrée på 3 ¾ timmar tillryggalade vägen Göteborg—Gotland, en sträcka på 400 km., dels använde han för sin landning en nyuppfunnen s. k. spräng-apparat, genom vilken det var möjligt att under loppet av 1 à 2 minuter tömma ballongen. Den sista uppstigningen med "Svea" företogs den 17 mars 1895.

Under dessa nio ballongfärder utförde Andrée ett omfattande

Ballongen ”Svea” utrustad med släplinor och segel startar från Göteborg den 14 juli 1894.vetenskapligt arbete. Antalet gjorda observationer uppgår till över 400, och på en sammanlagd tid av 40 timmar färdades han över 1,500 km. Då man tar i betraktande, att han var ensam under dessa färder och alltså samtidigt var både navigatör och observatör, får man kanske lov att ge en av hans biografer rätt, som säger, att han i detta avseende "slagit ett ännu oupphunnet världsrekord".

Andrée-plaketten.

Polarfärdens planläggning.

På kvällen den 16 mars 1894, efter ett sammanträde i Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi, vände sig friherre A. E. Nordenskiöld till Andrée och bad honom att följa honom ett stycke på hemvägen, ty han önskade rådgöra om en sak, som borde intressera dem båda.

Andrée erfor en livlig sinnesrörelse vid denna hänvändelse från den frejdade polarfararen, nordostpassagens upptäckare, mannen, som med "Vega" kringseglat Europa och Asien. Det syntes honom klart, att den gamle polarveteranen skulle komma att tala om ballongens användbarhet vid arktiska färder — vad annat kunde han ha att tala med Andrée om?

Nordenskiöld sade, att han många gånger funderat över möjligheten att i polarforskningens tjänst använda fängslade ballonger för observationer, kartläggning m. m. Han intresserade sig vid denna tid för en expedition till det södra polarområdet och tänkte därvid särskilt på möjligheten att med hjälp av en fängslad ballong höja sig över kanten av den isbarriär, som omger en stor del av den antarktiska kontinenten, den hemlighetsfullaste av alla världsdelar.

Sedan de länge och väl diskuterat Nordenskiölds planer, framlade Andrée sin tanke att med en fri ballong göra en färd in över polarisen. Nordenskiöld lyssnade med spänd uppmärksamhet och utbrast slutligen:

"Ja, det låter verkligen inte illa; arbeta vidare på det och räkna på mig när det blir allvar av."

Denna kväll blev den Andréeska polarplanens födelsestund. Vad som tidigare varit en djärv förhoppning, mognade genom den frejdade arktikerns uppmuntran och blev till ett fast beslut.

Andrée befann sig vid denna tid mitt uppe i sina försöksfärder med ballongen "Svea", och han grep sig nu an med ett problem, som särskilt intresserade honom, nämligen att medelst släplinor och segel ge åt ballongen en, om också begränsad styrbarhet.

Styrningsexperimenten gåvo resultat, som betydligt överstego Andrées förväntningar, och under ballongfärden från Göteborg till Gotland fick han tillfälle att ådagalägga, vad aeronautiken kunde prestera i fråga om snabbhet och säkerhet. På uppmaning av Nordenskiöld framlade Andrée sin plan på en polarfärd med ballong för första gången inför offentligheten vid Vetenskapsakademiens sammanträde den 13 februari 1895, ocn två dagar senare lämnade han i huvudsak samma redogörelse inför Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi.

I inledningen till detta föredrag hänvisar han till de egenartade svårigheter, vilka möta forskningsresanden vid framträngandet över det isfvilda polarhavet. Försöken att med fartyg intränga i det norra ishavets centrala delar hade dittills varit resultatlösa. Andrée nämner visserligen Nansens då pågående, geniala försök att med ett starkt fartyg driva i den långsamma isströmmen tvärsöver polarhavet, men hänvisar till att ännu ingen erfarenhet förelåg rörande framgången av denna nya forskningsmetod.

Det enda färdemedlet för att tränga in över packisen mot Nordpolen var egentligen släden, men även de trägna försök,

som utförts med denna transportmetod, hade rönt en endast mycket begränsad framgång.

Han fortsätter:

"Är det icke då på tiden att vi från början revidera denna fråga och tillse, om vi för att befara dessa trakter möjligen besitta något annat hjälpmedel än släden? Jo, helt visst är tiden därtill nu inne, och vi behöva icke söka länge, innan vi finna ett hjälpmedel, vilket är såsom vore det skapat enkom för ett sådant ändamål. Detta hjälpmedel är luftballongen, icke den drömda, fullständigt styrbara luftballongen, som man tillbeder, emedan man ännu icke sett densamma, utan den luftballong, som man redan äger och som man bedömer så ogynnsamt, emedan man lägger märke endast till hans svagheter. En sådan luftballong duger dock till att i trygghet bära forskaren till polen och hem igen; med en sådan ballong *kan* färden över isöknen utföras.

Det må förefalla såsom ett djärvt, ja, kanske överdådigt tal detta, men jag ber, att domen därom måtte uppskjutas, tills man tagit del av mina skäl. Ty jag är förvissad, att omdömet då skall bliva ett annat. Må man blott först frigöra sig från förutfattade meningar och sedan låta fakta gälla så mycket de kunna.

Jag vill då först och främst betona, att problemet att uppnå polen, eller överhuvudtaget att befara de arktiska isöknarna, icke är ett rent vetenskapligt problem utan ett tekniskt sådant. Det resultat man vill uppnå har naturligtvis betydelse i första hand för naturvetenskapen, men utfinnandet av hjälpmedlen, genom vilka det skall vinnas, är enligt sin natur en uppgift för teknikern. Sedan det visat sig, att svårigheter av en viss beskaffenhet förefinnas, och därjämte konstaterats, att dessa

svårigheter icke kunna övervinnas med de tekniska hjälpmedel, som hittills stått till buds, är det till teknikern vi böra vända oss och fråga, om han kan giva oss något bättre medel, ett varigenom dessa svårigheter kunna övervinnas. Hittills har han icke kunnat svara ja på den frågan; men om vi nu vända oss med samma fråga till en ballongtekniker, skall denne otvivelaktigt, sedan han fått veta de oeftergivliga villkor som måste uppfyllas, giva ett jakande svar. Dessa villkor synas mig vara: 1. Ballongen skall äga så stor bärkraft, att den kan uppbära tre personer, alla de instrument, som erfordras för anställandet av observationer, underhåll, livsförnödenheter m. m. för fyra månader, samt ballast, allt beräknat att väga sammanlagt ungefär 3,000 kg.

2. Ballongen skall vara så tät, att den kan hålla sig svävande i luften under en tid av 30 dygn.

3. Ballongens fyllning med gas måste kunna ske i polartrakterna.

4. Ballongen måste vara i någon mån styrbar."

Med hänsyn till de tre första villkoren kunde Andrée hänvisa till den allmänna aeronautiska erfarenheten vid den tid, då han framställde sitt förslag.

Han framhöll sålunda att man vid Parisutställningen 1878 hade för passageraruppstigningar förfärdigat en ballong av 36 m. diameter och rymmande 24,500 kbm. Denna ballong hade, när den var fylld med vätgas, en överskjutande bärkraft av 12,000 kg., alltså fyra gånger den last, som beräknades för polarballongen. Den uppsteg cirka 1,500 gånger och medförde vid varje uppstigning 30 à 40 passagerare.

Även beträffande villkoret n:r 2 kunde betryggande jäm-

förelser göras, angivande, att en ballong av polarballongens beräknade storlek ej borde förlora i bärkraft mer än 50 kg. under en tid av 30 dygn.

Ballongens fyllande med gas borde mycket väl kunna ske uppe i polarregionen, då det militära ballongväsendets behov framkallat konstruktioner av transportabla vätgasapparater, med vilka en ballong av polarballongens storlek kunde fyllas med vätgas på en tid av 30 till 40 timmar. För övrigt kunde vätgasen föras till startplatsen i komprimerat tillstånd i stålcylindrar.

Beträffande det fjärde och sista villkoret, nämligen ballongens relativa styrbarhet, hade Andrée endast att hänvisa till det experiment, som utfördes under hans försöksfärd med ballongen "Svea" den 14 juli 1894. Genom att förse ballongen med ett ställbart segel samt släplina lyckades Andrée vid detta tillfälle avlänka ballongen 27 grader

från vindens riktning. Vid enstaka tillfällen uppgick avvikningen t. o. m. till nära 40 grader. "Det kan tyckas, som om en deviation av 2.7 grader icke vore mycket värd; men följande betraktelse skall visa, att den i själva verket har en ganska stor betydelse, i synnerhet vid ballongfärder över långa distanser. Låt oss t. ex. antaga, att ballongen seglar med en vind, som blåser från Göteborg rakt åt Stockholm. Om ballongen då icke har någon styrinrättning, kan den naturligtvis ej följa någon annan linje än den; som förenar dessa städer. Men om ballongen har en styrinrättning, medelst vilken den kan bringas att vika 27 grader från vindriktningen, kan den under samma vindförhållanden styras från Göteborg till vilken punkt som helst på östra kusten mellan Västervik och Söderhamn"

45

"Kostnaden för hela företaget torde, enligt vad nedanstående förslag utvisar, icke behöva uppgå till mer än ungefär 128,000 kronor.

Ballong om 6,000 kbm. försedd med gondol,

styrapparat, landningsredskap m.m.....kr. 36,000

Ballonghus med väggar av väv........,, 15,000

Gasproduktion:

Vätgasapparat för 150 kbm. per

timme...........kr. 7,200

Råmaterial, zink och svavelsyra

(20 % förlust medräknad) . . . ,, 11,200 ,, 18,400 *Instrument*:

Fotografisk utrustning (2 apparater

och 3,000 plåtar m. m.) .... ,, 3,600 Övriga instrument, kartor m. m. . ,, 4,800 " 8,400 *Proviant*, elektriska batterier, slädar m. m. . . . . ,, 5,000

Transporter................,, 25,000

Sakkunnigt biträde vid gasproduktion och fyllning ,, 6,000 *Övriga omkostnader och oförutsedda utgifter* . . ,, 15,000

Summa kr. 128,800"

Efter februari föredragen i Vetenskapsakademien och i Geografiska Sällskapet stod Andrée med sin polarplan framlagd inför allmänheten men utan de penningmedel, som krävdes för företagets realiserande. Då inträffade en rätt dramatisk och för honom i hög grad lyckosam händelse. Den 10 maj inträdde i hans tjänsterum i Kungl. Patentbyrån ingenjör Alfred Nobel, dynamitens uppfinnare och sedermera genom testamente skapare av Nobelprisen. Denne originelle man hade åtta år tidi-

gare haft en stor debatt med Andrée, varvid de under tre timmar diskuterat allt mellan himmel och jord, funnit att de hade olika meningar i nästan alla stycken och skilts med ett hjärtligt handslag. Nu kom Nobel med en glimt i ögat och frågade om han var igenkänd. Andrée svarade, att han väl kom ihåg deras förra meningsutbyte och förklarade sig beredd att fortsätta där de slutat. Nu sade emellertid Nobel, att han kom i ett helt annat ärende. Han hade läst förslaget till polarfärden och ville gärna genom en penninggåva bidraga till dess förverkligande. Med sin teckning av 20,000 kr. blev han polarexpeditionens förste donator.

En vecka senare erfor han, att det gick långsamt med pen-ninginsamlandet och höjde då sitt bidrag till 65,000 kr., d. v. s. hälften av den beräknade kostnaden, med villkor att den återstående hälften blev tecknad inom två månader.

Genom Nobels utomordentliga frikostighet förändrades hela situationen. Andrée hänvände sig nu till konung

Oscar, som erbjöd ett bidrag av 30,000 kr., och några dagar senare utlovade friherre Oscar Dickson ett lika stort belopp. Den 4 juni blev den för polarfärden erforderliga summan fulltecknad, i och med det att professor och fru Gustaf Retzius donerade de sista 5,000 kronorna.

Ballongen och dess konstruktion

av

G. V. E. Svedenborg.

Ballongen tillverkades hos H. Lachambre i Paris i början av år 1896, under den strängaste kontroll bl. a. av den svenske ingenjören Per Nordenfelt. Den erhöll då sfärisk form. Under vintern 1896—1897 blev ballongen emellertid tillökad med tvenne vid "ekvatorn" inlagda zoner. Vid avfärden 1897 var följaktligen ballongen något avlång och kubikinnehållet omkring 4,800 kbm.

Övre delen tillverkades av tredubbelt kinesiskt siden av prima kvalitet och den nedre delen hopsattes av dubbelt siden av samma slag. Sömmarna syddes med silke och täcktes både in-och utvändigt med remsor av enkelt siden, fastlimmade på ballongen. Ballongens övre, tredubbla del fernissades två gånger på båda sidor. Den nedre delen fernissades en gång på inre och två gånger på yttre sidan. Vid ballongens nedre del voro in- och utvändigt fastsatta tygremsor för att avleda vatten. Ballongen hade ej någon toppventil och torde i detta avseende ha skilt sig från alla andra med ventil försedda ballonger. I stället hade den två manöverventiler, anbragta på olika höjd nära ekvatorn och manövrerade medelst linor. När ballongen ej innehöll mer gas än den, som befann sig ovanför den översta ventilen, kunde ballongen ej hålla sig flytande i luften. Härförutom fanns en automatiskt slutande bottenventil.

Alla dessa ventiler voro för små för att medgiva den hastiga utsläppning av stora kvantiteter gas, som vore erforderlig vid landning. Därför var ballongen även försedd med en spräng-inrättning, som möjliggjorde ballonghöljets sönderrivning. Gas-fyllningsslangen befann sig på höljets läsida. Denna hade efter uppstigningen till ändamål att för de navigerande genom sin utspänning visa graden av övertryck i ballongen. Över ballongen var lagt ett *nät* av italiensk hampa, vilket genomdränktes med syrefri vaselin, på det att vatten ej skulle kunna uppsugas av detsamma. Nätet avslutades nedtill av 48 bärlinor, vilka förenade det med bärringen.

För att undanröja olägenheten av att nederbörd och rimfrost fick fäste i de platta lådor, som nätmaskorna bildade, hade polarballongens övre del blivit täckt med en *kalott* anbragt utanpå nätet. Denna var tillverkad av enkelt fernissat siden. Verkan av en dylik kalott blir i synnerhet förmånlig vid en ballong, som går med släplina. Genom denna erhåller nämligen ballongen då och då smärre skakningar eller ryck, vilka hava till följd, att snön lossnar från kalotten. Kalotten avsåg även att verka värmeisolerande och därigenom förhindra gasens avkylning och uppvärmning.

Gondolen var flätad av vide och spanskt rör samt överdragen med presenning. Den hade formen av en täckt cylinder. En lucka vid kanten av det lindrigt välvda taket medgav tillträde till gondolens inre: ett enda rum vari en del av expeditionens tillhörigheter voro förvarade och där tre liggplatser voro anordnade.

Gondolen var medelst sex grova linor upphängd vid bärringen. I luckorna mellan dessa linor voro tygstycken insatta, vilka tillsammans bildade den s. k. "stubben" och vilka hade till

Andrées polarballong.

Sammanställd på grundval av Andrées teckningar och beskrivningar. I detaljritningen av gondolen är vänstra

delen sedd i genomskärning.

1. Kalott 2. Nät 3. Bärlina för segel 4. Spränginrättning 5. Manöverventiler 6. "Maggördel" 7. Sidosegel 8. Mittsegel 9. Bottenventil 10. Packfickor i bärringen 11. Bärring 12. Släplinornas anbringningsmekanism 13. Instrumentringen 14. Gondolen 15. Släplinor 16. Packkorg i bärringen 17. Bambustång för sidoseglens fästande 18. Repstege mellan gondoltak och bärring 19. Talja för släplinornas manövrering 20. "Stubben" 21. Packkorg i gondolen 22. Brits i gondolen 23. Ballastlina

uppgift att skydda mot blåst samt att hindra aeronauter och annat löst, som befann sig på gondoltaket, från att falla över bord. Stubben var in- och utvändigt försedd med en mängd fickor, passande för instrument och smärre redskap. I observationshöjd för på gondoltaket stående var elastiskt upphängd en *instrumentring*, på vilken expeditionens instrument voro anbragta.

En repstege ledde från gondoltaket upp till *bärringen*, och genom ett med luckor täckt hål i dennas mitt kunde man komma upp på bärringens övre sida. Här voro uppställda korgar och upphängda tygfickor, vilka innehöllo det mesta av expeditionens tillhörigheter; i synnerhet fanns där proviant. I bärringen, som var synnerligen kraftigt konstruerad, var släplinesystemet fästat.

Släplinorna och ballastlinorna (d. v. s. ballast i form av tågvirke) hade i första rummet till uppgift att hålla ballongen på någorlunda konstant höjd över jordytan.

Om ballongen blir litet våt eller avkyles några grader under sin normala temperatur, blir den strax "olustig och lat", d. v. s. minskar sin bärkraft. Dylika minskningar i bärkraft skulle motverkas av släplinorna, därigenom att dessa, när ballongen sänkte sig, kommo att med en större del av sin längd vila på marken. Ballongens sänkning måste avstanna, när en tillräcklig del av linorna kommit ned på jordytan och ballongen således blivit befriad från en motsvarande tyngd. Om däremot ballongens bärkraft ökades, t. ex. genom solstrålningens inverkan på gasen, kunde ballongen ej höja sig huru mycket som helst, ty ju högre den steg, desto större längd släplina måste den bära.

Den sammanlagda längden av alla släplinorna var 1,000 m.

Ballongen utställd i Paris före leveransen.

och vikten 850 kg. Vid normal ballonghöjd (d. v. s. omkring 150 m. över isen), skulle 630 m. släplinor, vägande 535 kg., hänga i luften och 370 m., vägande 315 kg., släpa på "marken". Släplinorna voro tre till antalet. För att de under släpningen icke skulle trassla in sig med varandra, voro de av olika längd. För att ännu säkrare avvärja den fara, som kunde uppstå vid en plötslig sänkning av ballongen, voro vid bärringen fästade 8 stycken 70 m. långa, fritt nedhängande linor, ballastlinor, vilka, när ballongens höjd över jordytan blev mindre än 70 m., började att verka på samma sätt som släplinorna.

Emedan den sammanlagda vikten av dessa ballastlinor var 400 kg. och emedan 535 kg. av släplinorna hängde i luften, kunde ballongen alltså förlora ända till ungefär 900 kg. av sin bärkraft, innan gondolen nådde marken.

Varje släplina bestod av en övre del av hampa och en nedre del av kokosfiber. Var och en av kokosfiberlinorna var på ett avstånd av 50 m. från sin på marken släpande ände försedd med ett försvagat ställe åstadkommet genom att vid linans spinning en del trådar utplockats. Därmed åsyftades, att linan, ifall den fastnade, ej skulle kunna fasthålla ballongen utan i stället brista. Som emellertid varje lina ej hade mer än en "svag punkt", skulle det kunna hända, att ballongen ändock bleve fast, därigenom att en lina, som brustit vid den svaga punkten, ånyo fastnade. För att i sådant fall kunna frigöra ballongen utan att kapa hela linan, hade vid föreningsstället mellan hampdelen och kokosfiberdelen anbragts en skruvförbindning, vilken var så inrättad, att den kunde upplåsas genom att sno linan. Snoningen åstadkoms med hjälp av en vid ballongen anbragt särskild mekanism, som innehöll en kraftig utväxling. Då vid avseglingen från Danskön skruvförbindningarna skruvade ut sig, kan detta antagligen ha berott på att torsionen i de hårt spända linorna åstadkom den verkan, som nyssnämnda mekanism avsåg lämna.

Släplinorna hade emellertid även en annan uppgift än att balansera ballongen. Det var nämligen med hjälp av dem, som ballongens styrning skulle ske. Andrées egen beskrivning över styrinrättningen lyder:

"En ballong, som svävar fullkomligt fri i en luftström, rör sig i precis samma riktning och med precis samma hastighet

Ballongens nedre del strax före starten. Bilden visar anordningarna på gondolens tak, i bärring samt segel och bärlinor.

som luftströmmen själv. Denna överensstämmelse mellan luftströmmens och ballongens rörelser gör det lönlöst att förse den senare med sådana tillbehör som segel, roder o. s. v. För att bringa en ballong att avvika ur vindriktningen är det således nödvändigt att skaffa honom en annan hastighet, större eller mindre än den, som vinden har. Kan man giva ballongen en större hastighet än vinden har, kan man styra honom i alla möjliga riktningar, även rakt mot vinden. Kan man giva ballongen endast en mindre hastighet än vinden har, kan man ej styra honom mot vinden men väl bringa honom att mer eller mindre avvika ur vindriktningen. Det är nämligen klart, att om en ballong, som går långsammare än vinden, är försedd med ett mot vindriktningen lutande segel, så skall vinden skjuta honom åt sidan om sin riktning, alldeles så som den gör med en seglande båt, och klart är ock, att man genom att ändra seglets ställning måste kunna ändra avvikelsens storlek och riktning. Det är således klart, att om en ballong är samtidigt försedd med segel och med tunga släplinor, som hindra honom från att röra sig lika fort som vinden, så är det möjligt att styra honom inom vissa gränser. Styrningen sker emellertid ej genom att — såsom vid segelbåtar — ställa seglet i förhållande till vinden, utan äro i stället sådana anordningar träffade, att hela *ballongen* kan vridas omkring sin vertikalaxel, varigenom seglet kommer i olika ställning till vinden." Vridningen åstadkoms genom att medelst linor och block flytta släplinornas fäste åt ena eller andra sidan om medelläget, d. v. s. det läge ballongen har, då den länsar rätt undan för vinden. Då hela ballongen sålunda vrides, följer även det å densamma anbragta segelsystemet med och erhåller således sned ställning i förhållande till vinden. Storleken av den avvikning,

som var möjlig, berodde naturligtvis på en mängd omständigheter, såsom släplinornas friktion, vindstyrkan, seglets storlek i förhållande till ballongen m. m.

Polarballongens *segelsystem* bestod av tre segel, ett mittsegel och två sidosegel. Det förra var anbragt under ballongen i det rum, som begränsades av ballongen, bärlinorna och bärringen. Sidoseglen voro anbragta på sidorna om mittseglet och i samma plan som detta, men utanför bärlinorna. Hela segelarean uppgick till icke mindre än 76 kvm. eller till nära fjärdedelen av ballongens storcirkelyta. Vid försök till styrning av ballongen "Svea" var segelarean en åttondel av storcirkelytan, och Andrée lyckades då nå en avvikning av nära 30 grader från vindriktningen. Polarballongens styrbarhet borde således varit ej obetydligt större än "Sveas". Seglen lutade bakåt med övre delen, så att vindtrycket medverkade till att höja ballongen.

Under ballongens ekvator och på dess lovartsida fanns utanpå nätet anbragt en bred *gördel*, den s. k. "maggördeln". Denna var avsedd att skydda ballongens nedre del mot vindtrycket. Andrée hade nämligen funnit vid sina försök med ballongen "Svea", att den intryckta delen verkade som segel och därigenom okontrollerbart påverkade ballongens styrning.

För att möjliggöra en eventuell landning medfördes två *ankare*, vartdera vägande 30 kg., samt tre draggar på 12 till 6 kg., av vilka en tillhörde spränginrättningen.

Vid avfärden den 11 juli medfördes dessutom *sandballast* om 345 kg., varjämte en stor mängd ballast medfördes i form av ammunition, livsmedel och instrument, utöver vad som tillhörde den nödvändiga utrustningen. Andrée ansåg, att han lika gärna kunde medföra reservförråd som sand. Under vissa förhållanden kunde han komma att få nytta av dylika reserver.

Provianten var beräknad för 3½ månader, därav 1½ månad i ballongen och 2 månader å slädfärd. Den förvarades i burkar av aluminium eller tunn kopparplåt, så avpassade, att de voro lagom att insticka i de omtalade fickorna

uppe i bärringen. Vikten av all proviant utgjorde 767 kg., därav 200 kg. vatten och koksprit i aluminiumkärl. Utom ovannämnda proviantmängder medfördes reservproviant, så att expeditionen torde vid avfärden varit försedd för sammanlagt 6 månader.

Tillredningen av födoämnena ombord å den vätgasfyllda ballongen var på grund av eldfaran ett svårt problem. Andrées vän, ingenjör Ernst Göransson, lyckades emellertid på ett genialt sätt lösa detta. Den av honom konstruerade *kokapparaten* arbetade, upphängd 8 m. under gondolen, med en spritlampa, som genom särskilda anordningar kunde tändas och släckas uppe ifrån gondolen. Genom en spegel, anbragt i 45 graders vinkel framför ett hål på apparaten i jämnhöjd med lågan, kunde man förvissa sig om, huruvida tändningen lyckats eller ej.

För att kunna till yttervärlden lämna meddelanden om ballongfärden medfördes dels flytbojar, dels brevduvor. *Flytbojarna* bestodo av ballongformiga korkkulor, kringspunna av koppamät och innehållande ett slutet metallrör, avsett till "brevlåda". Varje sådan boj vägde 2,1 kg. Meningen var, att dessa flytbojar, 12 till antalet, skulle, försedda med i metallröret inlagda meddelanden, nedsläppas på skilda platser, för att sedan driva med isen eller i vattnet, tills de möjligen upptäcktes och inbärgades. En av bojarna var större än de andra; den skulle nedkastas vid den nordligaste punkt expeditionen uppnådde.

Brevduvorna medfördes utan kostnad för expeditionen, ställda till förfogande av "Aftonbladet" i Stockholm. Duvorna

Arbeten på vätgasapparatens montering 1897.

hade depeschhållare i form av pappershylsor, vilka fastbundos och anbringades under den mellersta stjärtfjädern å duvan. 36 duvor medfördes i ballongen i små, för ändamålet förfärdigade korgar.

För den händelse expeditionen skulle vara nödsakad att landa och taga sig hem över isen medfördes tre *kälkar*. Dessutom anordnades ett antal *depåer*. Vid uppstigningsplatsen upplades i "Pikes hus" å Danskön ett mycket stort upplag av såväl konserver som ammunition. Vid Sjuöarna å Spetsbergens nordkust upplades mindre förråd genom förmedling av herr Teodor Lerner å den lilla ångaren "Expres". Platsen för detta upplag utmärktes på ett norrifrån lätt skönjbart sätt. Vidare voro livsmedel deponerade i Nordenskiölds hus vid Mosselbay. Vid Kap Flora på Franz Josefs land hade dessutom utlagts en synnerligen rikhaltig depå.

För att skydda polarballongen för åverkan av väder och vind icke blott under fyllningen utan även under den tid, som därefter kunde komma att förflyta i avvaktan på lämplig vind före avfärden, behövdes ett ballonghus. Konstruktionen av detta hade Andrée uppdragit åt dåvarande överingenjören Ivar Svedberg. Detta uppdrag utfördes på ett synnerligen förtjänstfullt sätt. Konstruktionen var sådan, att det blev möjligt att låta ballongen i avfärdsögonblicket hastigt och utan att skadas lämna huset, in i det sista skyddad mot vindstötar av dess provisoriskt påbyggda lovartsvägg. Ballonghusets motståndskraft tydliggöres därav, att detsamma kunde, i det närmaste oskadat, uthärda polarstormarna under vintern 1896—1897, ehuru en sådan eventualitet ej tagits i betraktande av konstruktören. Såväl uppförandet som den partiella rivningen vid avfärden avlöpte fullständigt efter beräkning och utan någon som helst svårighet.

Den för ballongens fyllning erforderliga *vätgasapparaten* konstruerades enligt Andrées anvisningar av ingenjören Ernst Ek. Vätgasen erhölls genom svavelsyras inverkan på järnsvarvspån. Den koncentrerade syran, som medfördes från Stockholm i pressade stål fat, utspäddes först med havsvatten, varefter den i ett särskilt utvecklingskärl fick påverka järnsvarvspånet. Den utvecklade gasen tvättades, renades och torkades därefter i särskilda apparater och leddes sedan genom ett observationsskåp, försett med anemometer, termometer och hårhygrometer, till ballongen. På Spetsbergen utvecklades 1897 under sammanlagt 86 timmars verksamhet 5,280 kbm. gas, d. v. s. i medeltal 61,4 kbm. gas per timme. Gasutvecklingen gick lugnt och bra, och gasens kvalitet var den bästa tänkbara. Vid de över 100 observationer, som gjordes, påvisades ej ringaste spår av fri syra eller vätesvavla i gasen.

Alla detaljer i utrustningen övervakades på det noggrannaste av Andrée. Det hände mer än en gång, att en eller annan av hans vänner föreslog honom en förbättring, men Andrée kunde alltid svara, att han redan övertänkt den saken och experimenterat just i det ifrågavarande hänseendet. Han framlade så skälen, varför den anmärkta detaljen utförts som skett.

Endast i ett avseende hade Andrée mot sin egen övertygelse beslutat sig för att följa råd, och det var i fråga om släplinornas ovannämnda skruvskarvförbindelser. Han har härom skrivit: "Man fruktade för att släplinorna skulle fastna och vi därefter aldrig komma loss. Den faran var och förblev huvudtemat i kritiken: den envisa föreställningen härom tvang mig i själva verket till att konstruera de s. k. skruvskarvarna, en uppfinning, som kanske ej saknar sinnrikhet, men som enligt min åsikt är alldeles obehövlig och ej medför något annat gagn än att verka såsom lugnande medel." Därest Andrée i förevarande fall följt sin egen åsikt, hade skruv förbindningarna icke funnits, och han hade då den ii juli 1897 lämnat Danskön med släplinorna i behåll. Vilken betydelse detta skulle fått för hela ballongfärdens förlopp, skola vi i fortsättningen erfara.

Basen på Danskön.

Andrées första färd till Spetsbergen för att verkställa sin plan att med luftballong flyga till Nordpolen började i Göteborg på morgonen den 7 juni 1896, då expeditionens fartyg, lastångaren "Virgo", gled ut ur hamnen, åtföljd av jublet från tusentals människor, som samlats för att bevittna avresan.

"Virgo" hade en besättning på 30 man under befäl av kapten H. Zachau. Ballongexpeditionens medlemmar voro: S. A Andrée, överingenjör och chef för expeditionen, fil. d: r Nils Ekholm, amanuens vid Statens Meteorologiska Centralanstalt, expeditionens meteorolog och astronom och på sin tid chef för den fysikalisk-meteorologiska stationen på Kap Thordsen, där också Andrée var med, samt fil. kand. Nils Strindberg, fysiker, fotograf och biträdande tekniker.

Färden upp mot Spetsbergen gick lyckosamt, ehuru den mot slutet försvårades av is, och den 21 juni ankrade "Virgo" i sundet mellan Danskön och Amsterdamön.

Bestämmelseorten var nu uppnådd och efter en rekognosceringstur funno de tre expeditionsmedlemmarna en lämplig startplats för ballongen på norra sidan av Danskön vid Pikes hus.

Den 23 juni fördes "Virgo" under stor försiktighet in till Danskon och ankrade cirka 150 m. från stranden vid Pikes hus, och lossningen av godset tog genast sin början. Under tiden 25 —28 fördes gasutvecklarna i land och den 30 ballongen, vilken

Andrée, Ekholm och Strindberg planlägga 1896 års färd.

befann sig i mycket gott skick. Arbetet med ballonghusets uppförande, som till följd av lossningen endast gått sakta fram, tog nu fart, och den 1 juli hade man redan hunnit till första våningen. Den 5 uppackades gondolen, också den i bästa skick. Under tiden den 8—11 fullbordades ballonghusets andra och tredje våningar, varjämte den fjärde förbereddes.

Den 13 juli började golvet inläggas i ballonghuset, som under de senaste nätternas starka blåst visat sig väl bestå provet. Den 21 utbreddes ballongen och ventilerna isattes, vilket emellertid beredde vissa svårigheter, emedan de ej voro konstruerade i överensstämmelse med beställningen. Det lyckades dock att

med vissa justeringar få dem att fungera. Dagen därpå begynte ett häftigt snöfall, vilket gjorde allting genomblött. Den 23 kl. 2 e. m. vidtog gasfyllningen. Gasverket arbetade oklanderligt.

Under de första dagarna av augusti väntade expeditionen förgäves på lämplig vind. Allt var färdigt för avresa, arbetet med förberedelserna hade avlöpt utan större svårigheter, ett" länge åtrått mål var nu uppnått, det enda som

fattades var vind, som kunde föra luftfarkosten till polen. "Allting har gått övermåttan väl och utfallit efter önskan", skriver Andrée, "så att, om naturen nu ville göra sitt, saken snart skulle vara klar."

Enligt kontrakt med "Virgos" rederi fick fartyget icke hållas kvar vid Spetsbergen längre än till den 20 augusti, och enligt assuransvillkoren kunde icke uppskov beviljas längre än till och med detta datum.

På morgonen den 14 augusti ankom ett fartyg till "Virgos" hamn. Andrée och hans män igenkände det genast och rodde under hurrarop ut till detsamma för att bringa det sin hälsning.

Det var "Fram", Fridtjof Nansens berömda fartyg, som nu var på hemväg efter sin enastående färd över polarhavet. Med 10 mans besättning och förd av kapten Otto Sverdrup lämnade "Fram" den 24 juni 1893 Kristiania för att under Nansens ledning söka utföra den gigantiska planen att fastfrusen i isen driva med densamma tvärsöver polarhavet.

Ombord på fartyget var allt väl, men två män saknades, nämligen Nansen och löjtnant F. Hj. Johansen. Andree-männen fingo nu till sin häpnad höra, att, sedan "Fram" i omkring 1 1/2 års tid drivit med isen, hade Nansen och Johansen den 14 mars 1895 lämnat fartyget för att på skidor söka sig fram

Ballonghuset å Danskön under uppförande 1896.

längre åt norr och om möjligt uppnå Nordpolen, medan fartyget skulle fortsätta sin färd med isen.

Nu var "Fram" lyckligt återkommen, men var funnos de två andra? Glädjen över den fullbordade polarhavsfärden grumlades av oron över de två djärva männens öde. Gåtan fick sin lösning, då "Fram" den 21 augusti ankom till Skjærvö i Norge och besättningen fick möta sin chef och Johansen, vilka redan den 13 samma månad uppnått norska fastlandet.

Den 15 antecknar Andrée i sin dagbok: "I dag hava vi slipat de saxar, varmed ballongen skall sönderklippas." Nästa dag avsändas åtta brevduvor, medförande en depesch, som med-

delade, att man definitivt uppgivit tanken på en start detta år. Den 17 augusti tömdes ballongen, och den 20 lättade "Virgo" ankar och anträdde hemresan.

Andrées första försök att sätta sin stolta luftseglarplan i verkställighet blev såtillvida misslyckat, som det ej blev någon flygning av. Då man söker orsaken härtill, är det tvenne om-, ständigheter, som böra beaktas. För det första var Andrée anmärkningsvärt sent ute. Om man jämför tiden för detta första försök med tiden för följande års start, finner man, att han 1896 var färdig att starta först omkring den 1 augusti, alltså nära tre veckor senare än starttiden 1897. I en uppsats i Ymer 1895 har också d:r Nils Ekholm framhållit, att augusti månad ur väderlekssynpunkt är mindre gynnsam än juli. Den andra omständigheten står i nära sammanhang med den sena tiden, i det att Andrée på grund av förutnämnda assurans-villkor faktiskt hade mindre än tre veckor på sig att tillgodogöra sig eventuella, gynnsamma vindar.

Allt detta gjorde, att det ej blev någon flygning av, vilket Andrée själv var den förste att beklaga. Han lät sig dock icke nedslås av motgångarna, utan uppsköt sin plan till följande år och återtog efter hemkomsten sin plats som överingenjör vid Patentbyrån.

På hösten 1896, sedan expeditionen återkommit från Spetsbergen, såg sig Nils Ekholm nödsakad att draga sig tillbaka, enär han icke ansåg ballongen fylla de krav på tillförlitlighet, som ett lyckligt genomförande av planen uppställde.

Sedan Ekholm lämnat expeditionen, blev det arbete, som föll på Andrée, i hög grad ökat. Under vintern 1896—97 arbetade han intensivt på förberedelserna till färden sommaren

Foto Nils Strindberg.

Ballongen i ballonghuset på Danskön.

1897. Nu var polarhavets store utforskare Fridtjof Nansen inom räckhåll, och på våren 1897 sammanträffade

Andrée med honom i Stockholm. Säkert hade de två härvid ingående konferenser om ballongfärden. Som en följd av dessa samtal avsände Nansen efter sin återkomst till Norge den 20 maj 1897 ett brev, i vilket han delgav Andrée några missvisningsobservationer från "Fram"-färden, och till vilket han bilade avskrifter av de meteorologiska journaler, som förts under denna. Nansens brev slutar med följande ord:

"Og så til slutning vil jeg da sende Dem en rigtig hjertelig husen med tak for de dagerne vi var sammen i Stockholm.

De varmeste önsker om alt det godt er fölger Dem på Deres store færd, og vel mödt igjen efter at De har föiet et nyt og stort fremskridt til vor forskning. Jeg ser fremtiden förtröst-ningsfuld i mode og er sikker pa De også denne gång har det samme mod og den samme overlegenhed til at afvente det gunstige öieblik og ikke gå uden De finder at dette er kommet, på Deres fåne tror jeg Macbeths gyldene ord kunde stå: 'I dare do all that becomes a man, who dares do more is none'. Det er i at trække denne grendse den virkelige åndsstyrke viser sig.

Og så lev vel! I den tid som kommer vil mangen venlig tanke sendes Dem fra en ven, som tror sig at være istånd hvordan end lykken måtte föie sig, at dömme en månd efter förtjenster og ikke efter lykken.

Månge hilsener fra Deres oprigtig hengivne

Fridtjof Nansen"

Dessa ståtliga rader visa, att den välbeprövade polarfararen hyste det största förtroende för Andrée och hans företag.

Slutet på Nansens brev till Andree den 20 maj 1897.

Säkert gav också Nansens brev mycken uppmuntran åt Andrée vid den kritik, han utan tvivel var utsatt för från alla dem, som tadlade honom för det misslyckade men av försiktighet präglade försöket sommaren 1896.

*

För Andrées andra färd till Spetsbergen hade svenska staten ställt kanonbåten "Svensksund" till expeditionens förfogande. Den 18 maj 1897 kl. 6 på eftermiddagen lämnade kanonbåten Göteborgs hamn.

"Svensksunds" befälhavare var kaptenen i Kungl, flottan, greve C. A. Ehrensvärd, numera amiral och chef för konungens stab. Ballongexpeditionen utgjordes förutom Andrée och Strindberg av civilingenjör Knut Frænkel, vilken blivit ersättare för d:r Ekholm och som i början av 1897 bedrivit aeronautiska studier i Frankrike, och löjtnant G. V. E. Svedenborg, numera överstelöjtnant, vilken medföljde som reservman vid eventuellt förfall för någon av de andra.

Kanonbåten medförde ballongen, ballongnätet, gondolen, släplinorna och vätgasapparaten. Den övriga utrustningen, provianten för ballongexpeditionen, en ångmaskin m. m. överfördes av laståŋgaren "Virgo", som även detta år stod till expeditionens förfogande.

"Svensksund" anlände till Tromsö den 24 maj. Först tre dagar senare kom "Virgo", och de båda fartygen anträdde gemensamt resan till Spetsbergen. Färden dit upp försiggick utan äventyr, vattnet var praktiskt taget isfritt, och först vid inloppet till Virgo hamn möttes expeditionen av isen. Där låg

"Svensksund" och "Virgo" i Virgo hamn 1897.

Foto Hasselblad.

den emellertid hårt packad, och det erbjöd stora svårigheter att forcera den. Framåt gick det, ehuru endast mycket sakta.

Ju närmare man kom målet, desto starkare framträdde intresset för frågan om ballonghuset och dess kondition. Denna fråga var också mycket betydelsefull, ty om huset vore nedblåst, kunde detta avsevärt fördröja avfärden och i vidrigaste fall åstadkomma, att det icke heller detta år någon ballonguppstigning bleve av. Emellertid

upptäckte Andrée till slut ett par flaggstänger, som utmärkte husets läge, och strax därpå blevo dess två översta våningar synliga.

Den 30 maj var expeditionen framme, och de två ångarna ankrade i hamnen vid Pikes hus.

Ballonghuset var icke utan skavanker, ehuru dessa lyckligtvis ej voro av allvarlig art. Det blev också ett relativt lätt arbete att återställa det i ursprungligt skick.

Samtidigt med denna restaurering fördes de båda fartygens last i land. Den 14 juni var ballongen inlagd i ballonghuset och fylldes med luft för att man skulle komma åt att invändigt fernissa sömmarna, vilket arbete pågick till den 19, då vätgasfyllningen vidtog. Densamma blev fullbordad den 22.

Ballongen var densamma som vid 1896 års startförsök, men den hade fått en något utökad volym, emedan det visat sig, att tygets vikt var större än man först beräknat. Dess täthet undersöktes på det sättet, att man lade smala linneremsor, doppade i blyacetat, över skarvarna. Om någon läcka förefanns, visade sig detta genom att en svart fläck uppstod på linneremsan.

Redan den 16 juni hade "Virgo" lossat sin last och begivit sig på hemväg. Den 25 ankom ångaren "Expres" och den 2J ytterligare turistångaren "Lofoten", medförande post. Med befälet på "Expres" träffades den överenskommelsen, att

Foto Hasselblad.

Ballongens täthet provas. Foto Hasselblad.

Kommunikationen mellan "Svensksund" och land var så länge isen låg

kvar besvärlig.

Svedenborg efter ballongens avfärd skulle medfölja ångaren till Sjuöarna och så långt norr ut som möjligt nedlägga en proviantdepå.

Arbetet med förberedelserna för ballonguppstigningen framskred utan större svårigheter. Andrée hade härvid god hjälp av sina erfarenheter från föregående år. Icke förty blev man dock ej färdig förrän den i juli. Anledningen till dröjsmålet var, att ballongens provning och fernissning var mycket tidsödande och krävde så mycket folk, att åtskilliga andra göromål fingo stå tillbaka.

Natten mellan den 6 och 7 juli uppstod en häftig storm med mycket byiga vindar, som kom ballongen att röra sig med sådan våldsamhet inne i ballonghuset, att den var i ständig fara att komma till skada.

Foto E. Christell.

Stationen å Danskön år 1928. Till höger synas resterna av ballonghuset och vätgasapparaten, till vänster grunden till "Pikes hus".

På grund dels av den långa väntetiden och dels av stormen hade ballongen förlorat en del gas, så att några efterfyllningar måste göras. Man hade övervägt att använda sig av den vind, som blåste från sydväst på morgonen den 7, men den avtog under dagen betydligt i styrka och övergick till nordlig. Även de närmast följande dagarna var vinden övervägande nordlig.

“örnens“ färd den ii—14 juli 1897.

Det är den 21 juni 1897 kl. 9 på eftermiddagen. Nils Strindberg sitter ensam i ballonghuset med den till något över hälften fyllda ballongen bredvid sig. Han skriver till sin fästmö. Nordostlig hård vind susar i de övre delarna av ballonghuset och i berget Ovanför. Han har Vakten vid vätgasapparaten, men har nu ledigt, ty fyllningen går bra. Hans tankar gå till fästmön, som är i Stockholm, och han återkallar i minnet de lyckliga dagar, som flytt, och

drömmer om sin framtid, om vilken han intet vet. Han hoppas dock. Ballongen är ju fernissad och bör vara mycket tätare än förra året. Expeditionen har ju sommaren för sig med dess goda, gynnsamma vindar och solljus. Varför skulle icke företaget lyckas? Han tror verkligen fullkomligt därpå.

Det skulle emellertid förgå 20 dagar innan ballongen, som han vaktade, lyfte och anträdde sin färd. Vidriga väderleksförhållanden hindrade avfärden ända till den 11 juli.

Den 11 juli.

Redan kl. 3 på morgonen den 11 juli krusades vattnet i den förut som en spegel liggande Virgo hamn av de första lätta kårarna från sydsydväst, och kl. 4 hade vinden hunnit bliva rätt frisk med stundtals kommande hårdare byar, under det att molnen med god fart drogo nord över. Allt tydde på, att den sydliga vinden denna gång skulle stå sig längre än vid föregående tillfällen, och att denna förmodan var allmän, syntes

därav, att tvenne norska fångstskutor inkommo till Virgo hamn för att finna skydd mot den sydliga storm, som de med säkerhet väntade skulle komma att blåsa några dagar.

Andrée purrades tidigt på morgonen och for i land för att närmare undersöka förhållandena och meddelade vid 8-tiden, att han önskade en timmes betänketid; emellertid skulle allt som tillhörde den personliga utrustningen omedelbart inpackas, korrespondensen avslutas o. s. v. Under morgonens lopp klarnade himlen alltmera, så att den vid 8—9-tiden var fullt klar i norr, medan moln söderifrån i rask fart seglade över himlen. Vindhastigheten, som vid jordytan växlade mellan 5—10 m., var uppenbarligen på 300—400 m. höjd avsevärt större. Om sålunda vindens riktning och styrka voro ganska lämpliga för en uppstigning, talade dess starkt byiga karaktär häremot.

I den på Vitön funna observationsboken 2 av Strindberg ingår, som förut angivits, 9 sidor med av honom skrivna stenogram. I det första av dessa, avfattat på ett isflak den 21 juli kl. 1 f. m. på 82° 38',7 n. br. och 29° 40' o. l. Grw., och ställt till hans fästmö, gives en detaljerad skildring av timmarna före avfärden.

"Det var härligt, då avresan äntligen blivit bestämd. Andrée, Frænkel, jag och Svedenborg samt Machuron voro i land och sågo på ballongen från ballonghusets tak. Sedan vi diskuterat möjligheterna för avresa en stund, frågade Andrée, vad vi ansågo: 'Skola vi försöka eller ej ?' Frænkel svarade först något undvikande, men sade sedan, att vi skola fara. Jag svarade: 'Jag anser, att vi böra fresta', och Svedenborg var av samma mening. Andrée var allvarsam och sade ingenting. Vi gingo ombord allesamman igen. Vi visste ännu ej, hur det skulle bli, men då vi kommo ombord, sade Andrée genast åt Ehren-

svärd: 'Ja> vi ha nu övervägt, huruvida avresa bör företagas eller ej; mina kamrater yrka på avfärd, och som jag ej har några fullgiltiga skäl däremot, så får jag gå med därpå, ehuru det är med en. viss tvekan. Vill du alltså sända i land alle man för att börja arbetena på ballonghusets rivning/ Och nu blev det 'liv i luckanM Så villigt hade väl aldrig förr sjömännen gått till arbetet och snickarna sedan. Nu voro de belåtna.

Jag stannade kvar ombord en stund och pratade med Ehrensvärd och doktorn samt plockade ihop mina saker och några instrument som voro kvar ombord. Andrée gick strax i land för att leda arbetena.

Det var en livlig bild i hamnen nu. Två fångstskutor hade just kommit in och en låg där förut. Den skulle nu flyttas till dess att den ej låg i vägen för ballongen. Vädret var strålande vackert och vinden var frisk sydsydväst.

Jag gick i land och packade ned i gondolen några saker samt ordnade med ett och annat. Arbetena på rivningen av husets framsida gingo raskt och det ena stycket efter det andra kastades ned. Ballongen stod stadig och säker, skyddad mot vindarna av seglen i fjärde och femte våningarna. Jag tog några fotografier av arbetena och var sedan ombord ett tag tillsammans med Svedenborg för att hämta kvarglömda saker och tog sedan en sista kronometerkomparation. Då vi kommo ombord, var frukost just dukad och vi blevo övertalade att slå oss ned och dricka och äta med chefen och doktorn. Chefen tog in en butelj champagne, och så dracks vår välgång. Frukosten smakade utmärkt. När jag sedan återkom i land, var det inte mer tid för de andra att få något innan vi reste. Vi fingo blott med oss smörgåsar och öl i gondolen.

Då jag kom i land, hade arbetet fortskridit ett gott stycke

Foto Hasselblad. Arbetena på rivningen av ballonghusets framsida gingo raskt och det ena stycket efter det andra kastades ned.

och man började nu höja ballongen. Några småballonger släpptes upp för att undersöka vindriktningen, som visade sig gynnsam. Det var en högtidlig syn, då ballongen hade lyfts upp så högt, att bärringen släppte marken. Andrée kommenderade och alla voro villiga och hjälpsamma, så att det gick bra. Jag gick omkring och tog några fotografier i sista stund.

Ballongen hade nu släppts upp, så att bärringen stod ett gott stycke över marken och hölls nere av tre linor. Nu var ögonblicket inne att fästa gondolen. Sedan det var gjort och ballastsäckar tagits in i tillräcklig mängd, var avskedets ögonblick. Det var hjärtligt och gripande, men utan all veklighet. Och så ropar Andrée: 'Strindberg och Frænkel, äro ni klara att stiga i gondolen?' 'Ja', och sa stego vi i. Nu foro mina tankar ett ögonblick till dig och de kära hemma. Hur skulle vår färd gå? Och vad tankarna trängde fram, men jag måste hålla dem till—

baka. Machuron, som stod närmast och som jag också mest sympatiserade med, bad jag hälsa dig. En tår tillrade kanske i detta ögonblick på min kind. Men jag måste tänka på att ha fotografiapparaten klar och att kasta ballast o. s. v. Och nu stå vi där alla tre på gondolens tak. Ett ögonblick högtidlig tystnad. Machuron säger: 'Attendez un moment, calme!' Och så kommer det rätta ögonblicket. 'Kapa överallt!' ljuder Andrées stämma. Tre knivar kapa de tre linorna, som hålla bärringen, och så lyfter sig ballongen under leverop från de understående. Vi svara med ett: 'Leve gamla Sverige!' och så lyftas vi ut ur ballonghuset. En egendomlig känsla, underbar, obeskrivlig! Men man har icke tid att tänka för mycket. Jag fotograferar och sedan se vi att vi falla. Ballast kastas, men vi doppa ett tag. Så stiga vi igen. Och nu tycks allt gå bra. Vi höra ännu hurrarop på avstånd. Jag tar ytterligare ett par fotografier och förbereder sedan det sista kortet till dig, som jag ämnat kasta på Holländarnäset. Men glömde det."

Enligt anteckningar i Strindbergs annotationsalmanacka gå han och hans kamrater i gondolen kl. 13,4a[1] och 3 minuter därefter lyfter ballongen, som nu erhållit namnet "Örnen"

1 Den följande skildringen av ballongfärden stöder sig, som i inledningen till denna bok meddelas, dels på Strindbergs annotationsalmanacka och dels på Andrées dagbok. Noggranna tidsbestämningar angivas i dessa böcker för de flesta anteckningarna, men härvid användas fyra olika tidsräkningar. För att vinna en enhetlig kronologi ha alla tidsuppgifter uttryckts i Greenwich medeltid (G. M. T.). Detta har skett på följande sätt: Andrées tidsuppgifter stödja sig på kronometern Kullberg 5567, vars stånd den 11 juli var —oh5im45s. Samtliga tidsangivelser i Andrées dagbok under ballongfärden — utom de som angivas vara G. M. T. — ha därför reducerats genom att från dem subtrahera 52 minuter. Strindbergs tidsuppgifter stödja sig på kronometern Kullberg 5566, vars stånd enligt kronometerjournalen i hans annotationsalmanacka den 11 juli var —8m 35s. G. M. T. erhålles genom subtraktion av 9 minuter. Vid de tillfällen Andrée och Strindberg använde astronomisk tid har denna uttryckts i borgerlig tid (G. M. T.) likaledes med 24-timmars räkning.

"Kapa överallt!" ljuder Andrées stämma.

"örnen" driver i nordostlig riktning ut över Virgo hamn, dragande

med sig släplinorna, som glida över vattnet och lämna efter sig en

bred, skarp fåra, lik den man ser efter ett fartyg.

I den nyss gjorda skildringen av avfärden omnämner Strindberg egendomligt nog icke den ödesdigra förlusten av släplinorna, och mycket knapphändigt omtalas den för fortsättningen av färden betydelsefulla "doppningen" i Virgo hamn. Enligt meddelanden, givna av några ögonvittnen till starten, har Gunnar Andersson i boken om Andrée och hans följeslagare sammanfattat dessa händelser, som tilldrogo sig minuterna efter sedan ballongen

lyft, på följande sätt:

Under tämligen oregelbundna rörelser höjer sig ballongen sakta 50 à 100 m. och driver i nordostlig riktning ut över Virgos hamn, dragande med sig släplinorna, som glida över vattnet och lämna efter sig en bred, skarp fåra, lik den man ser efter ett fartyg. Kommen mitt över hamnen började den mer och

KARTA ÖVER

DANSKÖN MED OMGIVNINGAR OCH ÖRNENS VÄG

UNDER FÖRSTA TIMMEN AV DESS FÄRD

COPYRIGHT GENERALSTABENS LITOCR. ANSTALT STOCKHOLM

mer sänka sig, får plötsligen en häftig knyck, varvid gondolen enligt en uppgift till hälften trycktes ned i vattnet, enligt en annan endast lätt snuddar vid vattenytan. Likt en väldig boll studsar den dock genast tillbaka och stiger alltmer, under det att ballongfararna törrima 9 av sandsäckarna och därmed redan vid starten förlora 207 kg. av sin dyrbara ballast.

Omedelbart efter doppningen hördes en av matroserna ropa: "Släplinorna ligga ju kvar på stranden!" Detta väckte stor uppståndelse, ty hela färden var ju planerad att göras med släplinor på en höjd av 150—200 m., varigenom en viss styrbarhet skulle kunna uppnås. Man trodde först, att de sprungit av, men då man hunnit ned och företagit en närmare undersökning, visade det sig, att skruvskarvarna skruvat ut sig. Linorna hade utsträckts på stranden nedanför ballonghuset åt öster för att om möjligt redan vid starten giva ballongen en avvikning åt detta håll, varigenom den skulle undgå att passera Amsterdamöns högre delar. Vid sträckningen hade de uppenbarligen fått "törnar" inslagna, vadan de vid ballongens höjning började vrida sig. Därvid skruvade de av endast några få gängor bestående skruvarna ut sig så att de nedre två tredjedelarna av de tre linorna föllo ned på en gång. Detta skedde tydligen i det ögonblick, då den häftiga knycken i ballongen observerades. Härmed förlorades ytterligare 530 kg. av ballasten.

Det har uttalats olika åsikter om den yttersta orsaken till detta missöde. Säkert är att hela ballongfärden genom förlusten av släplinorna kom att försiggå på helt annat sätt än avsett var. Den skedde nämligen nu med en i huvudsak fri ballong, som var tvungen följa vinden.

Samtidigt som detta hände, vred sig ballongen ett halvt varv omkring sin lodräta axel på grund av, att de på läsidan av bär-

ringen fästade ballastlinorna, som släpade i vattnet, verkade kraftigare än de återstående släplinorna. Seglen som hissats redan inne i ballonghuset, måste nu bärgas fortast möjligt, för att de ej i den hårda vinden skulle hindra ballongen att åter vrida sig rätt. Strax sedan ballongen doppat, ser man också Frænkel gå till väders i bärringen för att klara seglen vid ned-firningen, som verkställes av Andrée Noch Strindberg.

Under de första timmarna efter avfärden gör Andrée inga anteckningar i sin dagbok, uppenbarligen beroende därpå, att han är alltför upptagen med navigering och ballongens tekniska skötsel. I Strindbergs annotationsalmanacka förekomma emellertid korta meddelanden, med noga angivna tidsbestämningar, om vad som inträffar.

Han noterar sålunda kort och gott "guiderepet förlorades". Omedelbart därefter passeras Holländarnäset kl. 13,56. Efter 18 minuter äro de tvärs för ön Vogelsangs mitt och segla då fram på 600 m. höjd. Enligt vad som kunde iakttagas från land, gjorde då "Örnen" en svängning mot öster in över öns norra udde, varpå den försvann i ett moln. När den passerar över udden kastar Strindberg den burk med avskedsord till sin fästmö, som han hade glömt, då de drevo över Holländarnäset. Då Strindberg meddelat, att han skulle låta sin sista hälsning falla över Holländarnäset, sökte man där strax efter "Örnens" avfärd. På Vogelsang har däremot veterligen ingen letat efter den lilla burken.

Det moln, i vilket ballongen enligt vittnesbörd från land försvann strax sedan den gått över Vogelsang, motsvarar

tydligen Strindbergs anteckning om att dimmor bildas. Klockan är då 14,20 och temperaturen + 1°. Det är tyst och stilla, och ballongens hastighet uppgår i medeltal till 9 m. i sekunden. Redan

4 minuter efter sedan ballongen kommit in i det ovannämnda molnet noteras, att "Örnen" sjunkit så mycket att de återstående delarna av släplinorna röra vattnet. Orsaken härtill är, att ballongen kommit ut ur solskenet och in i skugga. Denna känslighet för temperaturförhållanden och särskilt för moln och dimma, som "Örnen" liksom andra ballonger ägde, kommer under färdens fortsättning att spela en avgörande roll.

För att i någon mån ersätta förlusten av de förlorade nedre delarna av släplinorna påbörjas redan tre kvart efter starten en reparation av dessa linor. En av ballastlinorna upplyftes nämligen, sannolikt för att tillskarva en av släplinorna.

Medan detta arbete pågår, tagas fotografier på tider, som noterades på bilderna. För säkerhets skull angives, att de två första tyvärr fingo orätt inställning. Ballongen har under de sista minuterna tydligen åter stigit avsevärt, ty det står angivet att 3,3 m. (?) gas förloras på 500 m. höjd. Kursen på denna höga nivå är något mera nordlig än förut. Moln börja nu omge ballongen i alla väderstreck utom i nordost och över Spetsbergen. Pejlingar tagas då på en udde vid Wied je bay och på Nordpynten av Vogelsang.

Trötta efter den första timmens alla upplevelser och ansträngningar tömma ballongfararna den första av de ölhalvor, de i brådskan vid avfärden lyckades få med sig. Därefter åter-tages på allvar skarvningen av släplinan, vilket arbete senare angives vara färdigt kl. 16,24. Ballongens höjd är fortfarande 500 m. och vinden sydsydväst. Strindberg pejlar åter samma punkter på land som förut, och man kommer närmare drivisen, som tydligt skönjes i norr och nordväst. Förgäves har man under hela färden kikat efter "ångbåten", med vilken sannolikt menas

fartyget "Expres", som skulle utlägga en depå på Sjuöarna omedelbart efter starten.

Efter ytterligare några minuter börja svaga dimmor inhölja ballongen. De äro dock icke tätare än att man tager fotografier av den första drivisen som synes. Klockan är då 16,16.

Inlandsisen framträder vackert på östra sidan av Wiedje bay och temperaturen stiger till + 5°,9. Polarfararnas goda humör tager sig uttryck vid uträttande av nödiga behov.

Till Frænkel, som befinner sig nere i gondolen, ropas:

"Frænkel pass opp!"

"Varför då?"

"Du får strax dusch."

"Jaså."

Efter ytterligare några minuter har ballongen kommit i omedelbar närhet av drivisens kant, och kl. 16,54 passeras ett utskjutande hörn av densamma. Under en halv timme följer sedan ballongen iskanten på 500 m. avstånd. Spetsbergen försvinner i dimman. En mås följer ännu ballongen långt under densamma. "Örnen" börjar sakta sänka sig, "Descendons doucement par un sinusoid", skriver Strindberg strax efter kl. 17,29.

Havet är under "Örnen" fyllt av fint fördelad is och har en vacker mörkblå färgskiftning tydligt skild från den som tidigare iakttagits. Kl. 17,36 befinner sig ballongen på 240 m. höjd, och då sändas de 4 första brevduvorna ut. Budbärarna gåvo sig av i ungefär västlig riktning. De ha aldrig nått sitt mål. Då Andrée satte upp den tomma korgen föll ett regn av ärtor ur denna i gondolen, vilket tydligen uppkallade munterhet.

Strax därefter kommer ballongen in över isen på allvar. Isflaken bliva något större och äro väl avrundade. Omkring kl. 18 passeras is som Strindberg karakteriserar som "nysönderbru-

ten". "Örnen" svävar med god fart[1] i nordöstlig riktning. Detta visar, att den friska vind, som rådde vid starten, fortfarande blåser.

Nu intages den första middagen, bestående av påbredda smörgåsar och medförd varm buljong med små makaroni. Under tiden driver ballongen fram med ungefär samma hastighet och i samma riktning som förut. Isen under ballongen består nu uteslutande av så gott som opressade flak och saknar glaciär-isblock. En sakta pipning höres en lång stund i stora ventilen. Det är stilla och gassigt i solskenet, blott några fåglar ses, eljest intet liv. Det enda ljud, som höres, är några fågelskrik, pipningen i ventilen och då och då en smäll från isen.

Kl. 18,41 siktas ett spetsigt högland i sydost och 600 m. höjd antecknas. Då Andrée förrättar sina behov, hoppas Strindberg, att ballongen ytterligare skall stiga på grund av denna ballast-kastning.

Omkring kl. 19 börja emellertid dimmorna tätna under ballongen och norr om densamma. Man kan dock fastställa, att det är isfritt söder om en linje med ostlig utsträckning.

En kvart senare går Andrée ned i ballongen för att vila. Han har då sedan tidigt på morgonen varit strängt upptagen. Han har beslutat, att expeditionen skulle avgå, han har lett arbetena för avfärden, upplevt de första ödesdigra minuterna av resan och sett de släplinor förstöras, med vilkas hjälp han velat styra "Örnen" mot de mål, han föresatt sig uppnå. Han har säkerligen själv varit den ivrigaste att i den lilla gondolen med en ballastlina skarva en av de återstående delarna av släplinorna,

1 Bestämningen av hastigheten göres efter olika metoder. På högre höjder har denna uträknats genom mätning med en vanlig avvägningsspegel och på lägre höjder antagligen medelst loggning med utlöpande lina. I båda fallen ha bestämningarna ej blivit särskilt noggranna.

Foto Ad. Hoel ombord på "Krassin" 1928. Drivis norr om Spetsbergen.

och han har som chef ombord lett navigeringen av sin farkost. Under de lugna förhållanden, som nu fram på kvällen råda, unnar han sig slutligen en välbehövlig vila.

Under hela denna händelserika dag, den 11 juli, har Andrée icke haft tid att göra mer än några korta anteckningar i sin dagbok. De äro nu delvis oläsliga. På innersidan av pärmen till dagboken är emellertid antecknat konceptet till den första bojposten. Detta koncept användes också av honom, när han på ett utrivet dagboksblad nedskriver det meddelande, som inlades i den första boj, som användes. Denna boj kastades emellertid, som senare skall visas, icke förrän ett par timmar efter sedan Andrée gått till vila. Vidare har han kl. 18,39 nedskrivit något om "släplina" och "styrinrättning", vilken anteckning man dock ej kan tolka, samt därefter några observationer över kronometrarnas gång.

Strindberg och Frænkel ha nu ensamma vakten och Strindberg för journalen om vad som tilldrager sig. Ballongen svävar fram på 680 m. höjd över ett tunt molnlager, genom vilket isen något skymtar fram. Höjden ökas till 700 m., men temperaturen är ännu + 1°. Is synes nu endast vid horisonten i sydsydväst under det att molnen ha tätnat under "Örnen". Det är tyst och stilla, endast ett svagt brus höres från sydost och öster samt pip ur ventilen. Solen gassar, men en och annan svag fläkt kännes. För att icke störa Andrée samtala Frænkel och Strindberg viskande. Långt bort i sydost sticker land upp, troligen Nordostlandet. Himlen är hela tiden klar över ballongen, men under den driva moln fram i en riktning, som är något mera östlig än ballongens. Då isen ej är skönjbar, kunna icke kurs och hastighet bestämmas.

Så fortsätter färden horisontalt på 680 m. höjd. Då isen kl. 20,23 ett slag kan iakttagas mellan molnen bestämmes kursen till N. 45° O. (magn.). "Vi gå nu så fint horisontellt att det är skada att man måste andas, det lättar ju ballongen. Frænkel och jag, som nyss spottade ut!" skriver Strindberg.

Timmarna gå under det Andrée sover. Strindberg gör sina solobservationer, och Frænkel för protokoll däröver i Strindbergs annotationsalmanacka. Varje liten händelse antecknas. Så t. ex. protokoll föres noggrant timme och minut för de naturliga behovens uträttande.

Strax före kl. 21,43 har ballongen sjunkit något, så att den tangerar övre molnranden på 500 m. höjd. Faran för att komma ur solskenet, så att ballongen ytterligare sänker sig, föranleder, att en flytboj går över bord samt dessutom cirka 8 kg. sand.

Som nyss nämndes har det meddelande, avsett för en bojpost, vilket Andrée överlämnade till Strindberg, innan han gick

Den första boj posten, som kastades den ii juli kl. 22 och återfanns

på norska finnmarkskusten den 27 aug. år 1900. Nu i Statens historiska

museum i Stockholm.

och lade sig kl. 19,06, icke avsänts förrän senare. Denna post har nämligen återfunnits och är daterad kl. 10 e. m. den 11 juli. Tiden överensstämmer med ovan anförda anteckning om att en flytboj går över bord, varför all sannolikhet talar för, att det är bojen 4 det gäller.

Denna bojposts historia är i korthet följande. Bojen återfanns vid Lögsletten på norska finnmarkskusten den 27 aug. år 1900 av en kvinna, som letade vrakgods. Enligt hennes uppgift hade bojen drivit i land, strax innan hon fann den. Den skulle sålunda från den stund, den kastades, ha drivit i 1,142 dygn. Bojen med sitt dyrbara innehåll hade under denna långa tid icke tagit någon skada. Den förvaras nu vid sidan av depeschen på Statens historiska museum i Stockholm. Depeschen lyder:

"Flytboj N:o 4. Den första som kastades

den 11 juli kl. 10 e. m. G. M. T. Vår resa har hittills gått bra. Seglatsen fortgår på ungefär 250 m. höjd med en riktning till en början åt N 10° ost rättvisande men sednare åt N 45° ost rättvisande. Fyra brefdufvor afsändes kl. 5h,40 e. m. Greenw, tid. De flögo vestligt. Vi äro nu inne öfver isen som är mycket fördelad åt alla håll. Vädret härrligt. Humöret utmärkt.

Andrée. Strindberg. Fränkel.

Öfver moln sedan 7,15 G. M. T."

Granskar man originalet till depeschen närmare, finner man lätt att tidsangivelsen "kl. 10 e. m. G. M. T." och de sista

orden "Öfver moln sedan 7,45 G. M. T." icke äro skrivna med Andrées handstil utan med Strindbergs. Den senare har tillagt nämnda rader efter sedan Andrée till honom överlämnat sin utskrift. När denna gjordes kan nu också fastställas. Efter sedan de fyra duvorna avsändes kl. 17,40, har ballongen, som förut skildrats, stigit och sedan svävat på 500—600 m. höjd. Andrée måste sålunda ha avfattat sitt meddelande strax efter sedan duvorna flögo, d. v. s. omkring kl. 18 på eftermiddagen. Han har därefter givit depeschen till Strindberg med order att inlägga den i bojen och avsända denna vid en lämplig tidpunkt. När "Örnen" vid 10-tiden på kvällen håller på att dala ned genom molnen, kastas den tillsammans med de 8 kg. sand för att lätta ballongen. Det är i sanning märkligt, att vi nu veta så i detalj vad som försiggick ombord på "Örnen" med denna boj-post, som efter årslång drift i is och hav en sensommardag återfanns vid Finnmarkens karga kust och intill nu utgjort det utförligaste meddelandet från de tre männen, som försvunno över ön utanför Virgo hamn den 11 juli, och vars öden man nu så tydligt kan utläsa ur deras egna anteckningar.

Omedelbart efter det att bojen sänts, antecknas med ett frågetecken "ett skott höres". Det är väl i isen, som det smäller. Några minuter senare skymtar isen fram genom molnen och är då alltjämt mycket gles. Precis kl. 22 kan man fastställa en ungefärlig kurs av N. 60° O. Tjugutvå minuter senare kastas som ballast 5 repstegspinnar och efter 8 minuter ytterligare 6 samt dessutom 8 kg. sand ur samma säck som förut. Man har under tiden passerat en något större lucka i molnen.

Strax därefter lämpas flytboj n:r 7 över bord. Strindberg anför i sin annotationsalmanacka det meddelande, som inneslöts i densamma: "Denna flytboj är utkastad från Andrées ballong

kl. 10h 55m em G M T den ii juli 1897 på cirka 82° latitud och 25° long E fr. Gr. Vi sväfva på 600 meters höjd.

All well. Andrée. Strindberg. Frænkel."

Innan detta meddelande inlades i bojen, har Strindberg ändrat texten såtillvida att numret 2 för bojposten ändrats till 7 för att överensstämma med den på bojen ingraverade siffran; "af" har rättats till "från" och "all right" till "all well".

Även denna boj når med sitt budskap målet Stockholm. Den återfanns nämligen i Kollafjord på Islands nordkust den 14 maj år 1899 och synes icke ha legat länge på stranden, innan den 672 dagar efter sedan den kastades från "Örnen" upptogs vid gården Hlit på fjordens västsida. Bojen var då på ena sidan uppriven och koppartråden, som uppburit en liten flaggstång, saknades. Från Kollafjord sändes bojen till landshövdingen i Reykjavik, som skickade den till isländska ministeriet i Köpenhamn, varifrån den vidarebefordrades till Stockholm. När depeschen offentliggjordes, förvånade man sig över hur knapphändig den var, oaktat det kartblad på vars baksida den var skriven erbjöd gott utrymme. Man förstår nu väl att situationen icke tillät Strindberg skriva så utförligt.

8 minuter efter sedan flytbojen med dess budskap sänts i väg antecknas att molnen gå blott på 470 m. höjd och att temperaturen är + 0°,6. Efter ytterligare 8 minuter svävar ballongen på 460 m. höjd. Strindberg undrar om det är moln eller land som synes i ostnordost, men det visar sig strax att det är moln. Åter riktas hans uppmärksamhet mot horisonten i öster där nu skuggan av ett alto-cumulusmoln ter sig som om det vore vatten

och is. Dess utsträckning är vid pass 90°, skriver han, räknat från rätt under solen till N. 110° O.

Den 12 juli.

Det är icke utan skäl, som Strindberg är så intresserad av detta moln, som ballongen går till mötes. Det är nu midnatt, 11 minuter över o den 12 juli. Kursen angives som rakt ostlig, och strax därefter står det, att ballongen kommer in i skuggan av det ifrågavarande molnet. Följden härav visar sig genast. Efter fyra minuter taga släplinorna isen och guideroperingen börjar.[1] Ballongen seglar framåt i lätt dimma. Den lugna seglatsen på hög nivå, som förut ägt rum, är slut och situationen en annan. Ballongfärden inträder i ett helt nytt skede. Solen borta, skriver också Strindberg, men vi äro i god jämvikt.

Liksom fallet var vid passerandet genom det lilla molnet vid ön Vogelsang har ballongen snabbt sjunkit, sedan solens värmande strålar icke längre träffa den. Guideroperingen fortsätter i rakt östlig kurs och med en hastighet av ungefär 3 m. i sekunden, på en höjd som varierar mellan 100 och 20 m. Det anses dock nödvändigt att kl. 1 kasta 12 kg. ballast. Liksom en ond budbärare synes en fågel, svart, på avstånd, och under gapa de stora råkarna i drivisen utsträckta i ost-västlig huvudriktning. Dimman tätnar kring "Örnen" så att man icke kan se längre än 2—3 km. åt något håll. Det är blott is och vatten, som iakttages inom synfältet. Kl. 1,26 stannar ballongen, efter allt att döma till följd av vindstilla. Då kastas ytterligare en flytboj. Dess nummer angives icke, ej heller om den för-

1 Med att ballongen guideroperar förstås, att den med släplinan dragande över isen styres med seglen såsom i det föregående närmare omnämnts.

setts med något skriftligt meddelande. Ett vinddrag från sydsydväst noteras:

Sedan Andrée vid 2-tiden purrats, gå Strindberg och Frænkel till vila och chefen tar ensam vakten.

Andrées anteckningar börja kl. 2,59 och omfatta först observationer angående kurs och hastighet, som sedan sammanföras i Strindbergs annotationsalmanacka. Dessa anteckningar äro synnerligen intressanta att taga del utav, emedan de omfatta just den för expeditionen betydelsefulla tid, under vilken vinden sakta vrider sig och för "Örnen" ur dess planerade kurs in i en rent västlig. I nedanstående tabell sammanställas därför dessa observationer från och med den stund ballongen, som följd av att den kom in i molnet och dimman, sjönk från sin betydande höjd och högluftsseglingen var avslutad.

Kl.	Kurs	Hastighet
0—1	O	3,3 m/sek
1,26	0	

2,59 N. 20° W. obetydlig

3,08 N. 15° W. o,3

3,35 N. 27° W. o,5

3.51 N. 32° W. 0,4

4,01 N. 25° W.

4,13 N. 28° W.

4,28 N. 50° W. 0,8

4,56 N. 6o° W. 0,32

5,l8 N. 8o° W.

5.26 1,4

Under sakta drift för nu ballongen de tre männen rakt åt väster. Ensam på gondolens tak gör André i sin dagbok knapp-

Foto från "Norges" polflygning 1926.

Stora råkar gapa i isen.

händiga anteckningar om vad han iakttager. Han tycker sig höra en alkekung och han beskriver en havhäst, som utan rädsla kretsar kring ballongen. Kl. 3,58 lättar tjockan litet, så att ballongen höjer sig något. Åtskilligt av det som Andrée och hans följeslagare ansett vara öppet vatten, torde efter vad Andrée nu förstår, blott ha varit snöfri och vattentäckt is. Isen är ljust smutsgul över stora vidder och av samma färg som isbjörnens hud. Den är ej mycket eller rättare alls icke pressad. Den kunde köras med häst och släde, ifall ytan vore hård. Intet land är i sikte, men horisonten är oklar. Han finner det i sanning vara en underbar färd. Han fryser men vill ej väcka de båda sovande kamraterna; de behöva vilan. Varken björn eller säl synas. Andrée tillägger därefter, att när "Örnen" gick ned, lade sig linorna icke rätt. Tydligen måste detta hänsyfta på det tillfälle, då ballongen sjönk vid l-tiden på natten från cirka 500 m. höjd till 20 m. Linornas felaktiga inställning har till följd, att gondolen går baklänges, och seglen trycka ned ballongen. Samma förhållanden inträda sålunda nu som omedelbart efter "doppningen" i Virgos hamn. Den enda iskarvade släplinan, som "Örnen" drager, förmår ej uppväga ballastlinornas vridande verkan. Detta är skada, ty ballongens färd motsvarar tydligen icke, vad Andrée anser, att förhållandena medgiva. Detta styrkes även av den bestämning av hastigheten till 0,8 m. i sekunden som göres kl. 4,28. Efter ytterligare en timme är hastigheten nere i 0,32 m. i sekunden och kursen N. 6o° W. (magn.).

Vid 5-tiden tages den första fotografien av en storkobbe (valross?). Två sådana voro i sikte, den ena blev skrämd, den andra icke. Isen är nu genomdragen av råkar med öppet vatten. Kursen är N. 8o° W. (magn.) och temperaturen + 0°,2.

Gondolen går nu ofta ned till 15 à 20 m. höjd, men hastigheten har vid 1/2 6-tiden något ökat. Hela tiden sedan Andrée purrades kl. 2 har himlen varit jämnmulen.

Strax före kl. 6 stannade åter ballongen och kom icke i väg förrän efter 40 minuter. Den gick då rätt åt väster. Under tiden ser Andrée en havhäst helt nära gondolen. Strindberg, som sovit till några minuter över 7, kommer nu upp till Andrée och övertager observationerna till kl. 17. Luften är disig, så att man ser högst 1 km. åt alla håll. Samma slags is som förut utbreder sig runtomkring dem.

Det har nu förflutit 17 timmar sedan starten från Danskön. Någon annan måltid än den kl. 18 den 11 juli har icke intagits. Män förbereder därför nu en välbehövlig frukost. Göranssons kokapparat, som på grund av eldfaran i gondolen hänger under densamma, laddas kl. 8 och sänkes ned, när den är iordningställd. I väntan på att kaffet skall koka apteras en tunna, som finnes ombord, den s. k. "universaltunnan" från nattstol till dagstol. Efter 18

minuter var kaffet färdigt, och i trevlig stämning intaga alla tre frukosten gemensamt. Andrée sög av hovtången, med vilken grädden hade brutits upp, och han antecknar ytterligare "havhäst" och "ärtregn" utan att dock angiva på vad sätt de senare bidrogo till trevnaden.

Vid 10-tiden tittar solen fram genom dimman, så att Strindberg kan få en längdobservation med hjälp av nivåsextanten och Andrées kronometer. Ballongens rörelsehastighet är då obetydlig, men den ökar sedan så att den strax efter kl. 11 är 5,2 m. i sekunden. Temperaturen är + o°,2 och kursen allt fortfarande västlig.

Kl. 11,13 släppas några duvor. En av dem försöker sätta sig

på släplinan, men kretsar sedan omkring. Två slå sig ned på isen. Sedan försvinna de alla i dimman okända öden till mötes.

Vid middagstid, närmare bestämt kl. 11,51, passeras ett mer än kilometerstort isfält, på vilket snön är nästan smält, så att talrika sötvattenssjöar förekomma på dess yta. Fortfarande råder lätt dimma, ur vilken ett fint duggregn faller. Ballongens höjd är nu mellan kl. 12 och 13 60—65 m., och hastigheten i medeltal 3,5 m. i sekunden. Temperaturen håller sig omkring 0°. Man passerar en cirka 80—90 m. bred råk, som sträcker sig i nord-sydlig riktning så långt man ser i dimman eller cirka 2 km.

Ett par minuter efter sedan Strindberg antecknat "blodröd is, månne minne efter en björns måltid" faller ballongen kl. 15,06 så djupt, att gondolen två gånger stöter i isen.

Under den timme, som nu följer, är situationen synbarligen kritisk. Man söker på allt sätt få ballongen att höja sig. Man kastar släplinekaparna och 25 kg. sand samt diverse linor. Kl. 15,16 lämpas ytterligare över bord ett litet järnankare samt ett litet block och efter en halvtimme en ballastlina och den skrapa, som var avsedd för tagande av "landprov". Då allt detta icke synes ha åsyftad verkan, utan ballongen fortfarande driver så lågt, att fara förefinnes för att gondolen skall slås sönder mot isen, griper man till den stora bojen, som utan påskrift kastas kl. 16,51. Detta sista offer torde ha varit tyngst, ty bakom beslutet att skilja sig från polbojen måste ligga ett tvivel eller till och med en förvissning om, att expeditionen icke skulle nå sitt mål. De försök, som göras att lätta ballongen tillräckligt, för att den åter skall stiga, äro dock misslyckade, ty omedelbart efter sedan Strindberg antecknat, att stora bojen gått, stöter gondolen upprepade gånger hårt i isen. Ballongens hastighet

Två av Andrées återfunna flytbojar. Till vänster bojen 7 kastad den 11 juli kl. 22,55 och återfunnen i Kollefjord på Island den 14 maj år 1899. Till höger stora polarbojen kastad den 12 juli kl. 16,51 och återfunnen på Kung Karls land den 11 sept. 1899.

uppgår då till omkring 2,6 m. i sekunden, och kursen är N. 100° W. Orsaken till att "Örnen" icke stiger är tjockan, som svårt tynger ned den.

I likhet med två av de tre förut kastade bojarna har även den stora polbojen återfunnits. Detta skedde på Kung Karls land den 11 september 1899, två år och två månader efter sedan den kastades från "Örnen". Den anträffades 50—60 steg från stranden, just så långt som isen anses pressa upp på norra sidan av Kung Karls land. Bojen var något snedtryckt, koppar-nätet vid övre delen var på ena sidan avslitet och några av korkskivorna skadade. Alla de mer eller mindre skarpsinniga utredningar, som efter bojens upphittande företogos och publicerades angående den plats, från vilken den började sin drift, äro nu ersatta med den visshet, som talar ur Strindbergs egenhändiga upplysningar.

Härmed sluta Strindbergs anteckningar för att senare åter börja vid 5-tiden nästa morgon. Andrée återupptager observationerna och unnar sig ingen längre vila intill middagen den 14 juli efter sedan expeditionen landat.

Det är, svåra timmar, som nu stunda. Ballongen drager gon-

dolen i västlig riktning genom dimma och tjocka över den hårt pressade isen, i vilken den ofta stöter. Kl. 17,14 antecknas 8 "tutschar" på 30 minuter. Det är då icke underligt, att någon mister tålamodet och uttrycker sin missbelåtenhet med att icke "åtminstone få äta i fred". Tjockan härskar oavlåtligt. Kl. 18,33 törnar gondolen var

femte minut i isen. Humöret ombord antecknas ändock som gott.

Situationen förvärras än ytterligare. Tjockan fortfar, och ballongen sjunker ännu mer, så att gondolen slås i isen var och varannan minut under det hastigheten i västsydvästlig riktning uppgår till 1,75—2,5 m. i sekunden. För var 50 m. lämnar den märke efter sig på isen. Isen "stämplades" som Andrée uttrycker sig. Slutligen kl. 22 stannar "Örnen". Ballongen är då svårt nedtyngd, och det dryper av allting.

Det är i denna situation, som Andrée, ensam på vakt i "Örnens" gondol, efter att hava noterat kl. 11 h 45 (= kl. 22,53) nedskriver följande rader:

"*Fastän vi skulle kunnat kasta ballast och ehuru vinden måhända skulle föra oss till Grönland, beslöto vi dock att åtnöja oss med att stå stilla. Vi hafva måst kasta mycket ballast i dag och hafva ej fått sömn eller unnats hvila för de idke-liga statarnes skull och vi torde ej orka länge till. Vi måste ha hvila alla tre och jag sände Strindg. och Fr. till kojs kl. 11,20 (5567) och tänker låta dem sofva till kl. 6 eller j ifall jag orkar hålla vakt så länge. Därefter skall jag försöka att hvila själf. Jag är rädd för att hafva tröttat ut dem ifall någondera skulle duka under.*

Det är ej så litet underligt att sväfva här öfver Polarhafvet. Den förste som i ballong sväfvat här. Huru snart skola vi väl få efterföljare? Skall man anse oss galna eller följa vårt exem-

pel. Jag kan ej neka till att det är en stolt känsla som beherrskar oss. alla tre. Vi mena att vi godt kunna taga döden sedan vi gjort det vi nu gjort. Månne ej det hela kommer sig af en ytterligt stark individualitetskänsla som ej kunnat fördraga att man skulle lefva och dö som en man i ledet, glömd af kom-mande slägten. Är detta äregirighet?

Släplinornas rasslande i snön och seglenas klapprande äro de enda ljud som höras utom gnället i korgvirket" ,

Av vad som hitintills kunnat tydas i de på Vitön funna dokumenten äro dessa rader de enda, som kasta ljus över Andrées intimare känslor och tankar om den färd, han leder, den färd inför vilken den civiliserade världen stod undrande och frågande, och från vilken anförvanter, vänner och landsmän ängsliga väntade på meddelande. Efter trettiotre års tystnad stiga nu svaren på alla spörsmål levande ur de ord, som Andrée och Strindberg själva skrivit och isen så länge gömt.

Den 13 juli.

Under hela natten ligger ballongen fast. En halv timme efter midnatt antecknar Andrée nordlig vind med en styrka av 2,7 m. i sekunden. Temperaturen håller sig som förut omkring 0°. Ballongen svajar, snor och höjer och sänker sig oupphörligt. Den vill i väg, men kan ej, ty vinden är då blott 2,1 m. i sekunden. Vid halv 4-tiden på morgonen har den nordvästliga vinden något ökat i styrka. Ingen levande varelse har synts till under hela natten, ingen fågel, säl, valross eller björn.

Fram emot 6-tiden är Strindberg åter på benen och för sedan sina anteckningar i almanackan, medan Andrée fortsätter sina i dagboken. Innan Strindberg går till sitt arbete ägnar han

någon uppmärksamhet åt sin personliga utrustning. Han hade förut på fötterna haft endast ylle fodrade sportkängor, med ett par ullstrumpor, men i dem frös han. Nu tager han på sig först ullstrumporna, sedan raggsockor och slutligen bottforerna och finner detta vara en varm och behaglig fotbeklädnad.

Vid 9-tiden lättar tjockan så mycket att solen synes genom densamma. Stundtals skymta blå fläckar, en uppfriskande syn efter nattens alla "stämplingar". Ballongens bärkraft tilltager också på ett utmärkt sätt som följd av den förbättrade väderlekssituationen. Strindberg vågar till och med ifrågasätta, om det kan bli högluftsfärd.

Några minuter före halv 10 purrade Strindberg ut Frænkel, och 10,55 lossade slutligen ballongen självmant med ett ryck, som gjorde att gondolen gick i backen. Icke mindre än tretton timmar har ballongen då suttit fast på detta av Strindberg kallade "andra rastställe". Orsaken till att "Örnen" icke kom loss under hela denna tid, oaktat den nordvästliga vinden på morgonen ökade till 3,6 m. i sekunden, var, att en av släplinorna lagt sig bakom och under eft isblock och där fäst sig ganska säkert, när vinden efter hand vred sig 90° à 100°.

Den ortsbestämning, som möjliggjordes av att dimman lättade så mycket att solen kunde siktas, gav vid handen att ballongens läge under tiden var ungefär 82° n. br. och 16° o. l. Grw.

Det kan här anmärkas, att hade "Örnen" icke fastnat med sin släplina i isblocket skulle den vind, som under natten blåste, ha fört expeditionen tillbaka mot norra Spetsbergen.

Någon högluftsfärd, som Strindberg hoppades på, blir det icke. Solen har åter försvunnit i molnen. "Örnen" är emellertid fri, och medan den med en hastighet av cirka 3 m. i sekunden

driver i ostnordostlig riktning göras förberedelserna till en välbehövlig middag. Den Göranssonska kokapparaten iordningställes för att tillbereda Chateau Briand. Frænkel, som tydligen står för hushållsbestyren, gapar girigt efter diskvatten, varmed sannolikt åsyftas det smältvatten, som han ser på isen under sig. Matsedeln för middagen, som intogs vid 12-tiden var följande:

DINER DU 13 JUILLET.

Potage Hotch Potch.

Chateau Briand.

Kronans Extra Öl.

Chocolad med Kex.

Kex med Hallonsaft och H_20.

En god och stärkande måltid! skriver Strindberg.

Strax efter densamma noteras ett björnspår på isen. Det har nu blivit kallare. Det våta tågvirket är isigt.

Är det månne på grund av den stärkande måltiden, som polarfararna nu ha energi att släppa i väg en grupp brevduvor med depescher? Kl. 13,08 avsändas de fyra duvorna, den tredje posten. Fåglarna satte sig först på instrumentringen och släplinorna, innan de flögo.

En av dessa budbärare nådde efter sällsamma öden Stockholm. Den 15 juli 1897, då norska fångstfartyget "Alken" befann sig vid 8o° 44' n. br. och 20° 20' o. l. Grw., blev skepparen Ole Hansen purrad mellan 1 och 2 på morgonen, emedan "en underlig fågel" satt sig på fartygets gaffel. Den hade kommit söderifrån och jagats av två ismåsar. Skepparen, som tyckte, att fågeln liknade en ripa, äntrade upp i riggen och sköt den med kula. Den föll över bord, och man ansåg ej mödan värt

Brevduvan, som lämnade "Örnen" den 13 juli kl. 13,08, och sköts två

dagar senare på norska fångstfartyget "Alken" sedan den flugit minst

170 km. Nu i Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm.

att sätta ut båt för att hämta den. Då man senare på dagen sammanträffade med ett annat fångstfartyg, uttalades emellertid den åsikten, att det kunnat vara någon av Andrées brevduvor, och ehuru man ej visste, att Andrée börjat sin ballongfärd, återvände skepparen till det ställe, där han skjutit fågeln, och lät sätta ut två båtar för att söka efter densamma. En av båtarna återfann märkligt nog fågeln, och då skepparen såg, att det verkligen var en duva, undersökte han den närmare och påträffade då brevhylsan. Denna var förfärdigad av pergament och indränkt i paraffin samt var på yttre sidan

försedd med följande på norska avfattade skrivelse: "Fra Andrées Polarexpedition til Aftonbladet Stockholm. Aabne hylstret fra siden og fremtag to brev;

af disse telegraferes det med almindelig skrift affattede til Aftonbladet, det med hastigskrift skrevne sendes med förste

post til avisen." I hylsan fanns det lilla

brev, som lyder:

"Från Andrées Polarexp. till

Aftonbladet, Stockholm. Den 13 juli kl. 12,30 midd. Lat. 82° 2' Long. 15° 5' ost god fart åt ost 1o° syd. Allt väl ombord. Detta är tredje dufposten.

Andrée." Andrées duvpost.

Emellertid saknades den stenografiska depesch, som Strindberg enligt överenskommelse skulle medsända varje duvpost, inlagd i samma hylsa som Andrées skrivelse. Man har mycket undrat över att sagda depesch saknats. Med vad man nu vet är det icke underligt, att Strindberg icke hade tillfälle ägna tid åt en sådan.

Den stackars duvan, som i halvtannat dygn varit utan föda, var så uttröttad, att den satt med huvudet under vingen och helt visst hade kunnat tagas levande. Dess medförda rader ha intill nu varit det sista meddelandet från Andrées expedition.

Det skulle emellertid icke förunnas "örnens" besättning någon längre vila eller ro. Visserligen gick Andrée ned i gondolen för att sova sedan duvorna släppts, men Strindberg har

säkert rätt, då han säger, att Andrée nog icke får någon ordentlig vila. Ballongen har nämligen åter sjunkit så djupt att gondolen börjat stöta i isen. Vad Strindberg beträffar, hittar han på att klättra upp i bärringen, där han finner det "förbaskat trevligt". Han känner sig så säker och hemmastadd där uppe. Han vet, att stötarna där kännas mindre och detta gör, att han kan sitta lugnt och skriva utan att hålla i sig. Visserligen kännas dallringarna från släplinorna något där uppe, vilket icke är fallet i gondolen, men detta är en obetydlighet, mot det obehag stötarna förorsaka i gondolen.

Kl. 14,06 är tjockan åter svår. Den ger ifrån sig ett fint duggregn, som slår sig som rimfrost på linorna, ett förhållande, som givetvis är synnerligen farligt, emedan det snabbt ökar ballongens tyngd. Strindberg noterar också en och annan törn mot marken och en kvart senare, sedan solen är försvunnen i dimman, täta "stämplingar". Kursen är nu ostlig och drifthastigheten 2,7 m. i sekunden.

Medan ballongen på detta sätt sakta drager gondolen över-skruvisen och polarklimatet med is och rimfrost gör sig påmint, antecknar Strindberg, vad han har på sig. Hans knappa utrustning är:

En Jægerylletröja. En Jægersportskjorta. Ett par Jægerkalsonger. En blå "kommiss" kostym. En yllefodrad skinnväst. Ett par tunnare ullstrumpor. Ett par raggstrumpor (höga). En mössa (ylle).

Ett par pälsfodrade bottforer. Ett par ullvantar.

Det måste emellertid åter göras något för att om möjligt lätta ballongen, så att gondolen släpper isen. Man utväljer då flytbojen n:r 9 och en medicinlåda, som kastas. Släplinorna förhålla sig bra och "kratta ut sig" om de ligga över varandra.

Kl. 16,35 antecknas, att en av duvorna, som släpptes för fyra timmar sedan, återkommit och slagit några lovar i närheten av ballongen. Därefter börja åter stötarna mot isen, täta "tut-schar", skriver Strindberg.

Men värre blir det. Ständiga, våldsamma törnar, ständig tjocka, noterar Andrée, medan hans farkost i ostlig riktning och med en hastighet av cirka 2 m. i sekunden driver fram över isen, vilken som vanligt är lätt trafikabel vad jämnheten angår, men ej vad sprickorna beträffar.

Kl. 18 antecknas eldsvåda i gondolen. Uppstod verkligen en sådan, har den icke varit av någon allvarligare art, emedan intet närmare skrives om den.

Åter går det en halvtimme. Kursen är mer nordlig, men hastigheten är obetydlig. Ingen fågel ses eller höres och "då finnes nog intet land nära", reflekterar Andrée. Han får ett svårt slag i huvudet, men blir samtidigt

uppmuntrad av att finna, hurusom ballongen ännu håller mycket gas; den är insjunken blott upp på 1/3 av maggördeln.

Strindberg, som omkring kl. 19 sökte att lägga sig i gondolen för att vila, blev emellertid till följd av stötarna mot isen sjösjuk. Han och Frænkel klättra sedan upp i bärringen och Strindberg gör upprepade observationer angående ballongens hastighet.

Klockan är nu omkring 20. Man har beslutat att göra en kraftansträngning för att få upp "Örnen" och segla. Man söker ut vad som kan avvaras och bestämmer sig för 6 små flytbojar[1] vägande sammanlagt 12 kg., vindspelet om 16 kg., 75 kg. sand, den förut omtalade "universaltunnan" om 5 kg., och slutligen diverse proviant om icke mindre än 200 kg. Allt detta lämpas över bord. Släplinorna hade icke släppt marken sedan den första högluftsfärden gjordes. Nu lyfter "Örnen" tillräckligt för att de tvärställda och styvade seglen skola bära väl och farten ökas. Ballongen går utmärkt vackert, sedan seglen ställts på nämnda sätt och ytterligare 50 kg. ballast kastats. "Det hela är verkligen ståtligt", skriver Andrée.

Det inträder nu en stunds lugn. Frænkel anser sig omkring kl. 21 kunna gå till kojs. Andrée och Strindberg taga solhöjden tillsammans, den förre nere i gondolen, den senare uppe i bärringen. Medan Strindberg sitter där, öppnar han sin klädsäck och sätter på sig ytterligare ballongtygsbyxorna och islandströjan i akt och mening att försöka sova. Han läser dock först det sista brevet från sin fästmö och har en riktigt "hemtrevlig stund". Efter en del observationer kl. 22,20 gör icke Strindberg några anteckningar förrän vid landningen på isflaket på morgonen den 14 juli. Andrées goda humör tager sig under tiden uttryck i en anteckning om en väldig isbjörn, som synes 30 m. rätt under honom. Björnen vek undan för släplinorna och luffade i väg, när han kom upp på isen. "Han försökte dock ej klättra upp till oss."

Enligt Andrées och Strindbergs gemensamma beräkningar

1 Då ej några nummer äro angivna å dessa bojar är det svårt att säga huruvida någon av dem återfunnits eller ej. Se vidare härom i kommentaren!

skulle expeditionen nu från "andra rastställer" ha färdats cirka 120 km. i ungefär N. 6o° O. rättvisande kurs, d. v. s. 60 km. i norr och 105 km. i ost och sålunda befinna sig på 82° 35' n. br. och 22° 5' o. l. Grw. om man räknar med 15 km. per längdgrad. Enligt de kontrollräkningar och kalkyler, för vilka i det följande redogöres, skulle emellertid positionen rätteligen vara 82° 29' n. br. och 24° 13' o. l. Grw.

Genom dimman synas nu is och vatten liksom lyftade vid synkretsen. Vattnet liknar då land förvillande väl, och det har flera gånger lurat Andrée. Isen är jämn och vacker, och han tror, att den säkerligen ej är alnstjock, emedan den ligger så lågt på vattnet.

Denna sista lugna seglats synes snart ha tagit slut. Gondolen stöter redan omkring kl. 22,30 åter svårt, och tjockan är tät. Isen är än starkt skruvad, än jämnare och betäckt av smältvattensamlingar samt genomsatt av råkar. Till råga på olyckan brister den långa släplinan en halv timme före midnatt. Intet land är i sikte, inga fåglar, sälar eller valrossar iakttagas. Endast isen med sina stora öppna rännor är synlig i den isiga tjockan.

Så ändar den olycksdigra 13 juli.

Den 14 juli.

I samma tröstlösa enformighet och under samma hopplösa förhållanden förflyta de första timmarna av den nya dagen. Det är påfallande, hur knapphändiga anteckningarna nu bliva i förhållande till förut." Med några enstaka ord karakteriseras isen som präktigt slät, splittrad av mycket öppet vatten, dock inga stora vidder av vatten. Det synes icke osannolikt, att Andrée de sista timmarna, då tjockan icke lättar, ballongen

icke stiger och tillåter en seglats, utan gondolen ständigt stöter i isen under en långsam drift mot nordost, umgås med planer att avbryta ballongfärden och gå ned. Han ägnar därför isen särskilt intresse och spanar efter tecken till land.

Enformiga "touch", ny "touch", än en "touch", antecknar han strax före kl. 1. Det enda liv, som visar sig, är en av de förut släppta duvorna, vilken återvänt och flyger omkring ballongen. "Månne hon gjort som Gleishers duva?" frågar Andrée vid denna egendomliga syn.

Alltmer knapphändiga bliva de fåtaliga anteckningarna. Mellan kl. 1,34 och 5,37 kan endast läsas: "2h25 (=1,34) ställdes styrinrätt... åt söder i maxim . .. Kurs N. 8o° E. kl. 3h 15 f. m. (=kl. 2,23) strax sedan sidoseglen kapats den 14 juli. Kurs N 6o° E kl. 4h27 (= kl. 3,35). Kurs N 55° E kl. 6h 5m (= kl. 5,13)."

Man torde härav kunna sluta sig till, att vissa försök gjorts att få ballongen i bättre läge med hjälp av de medel till dess dirigering, som den bristfälliga styrinrättningen och segel erbjudit. Men även detta misslyckades.

Slutligen antecknades: "Kl. 6,20 (=kl. 5,28) gick ballongen i höjden, men vi öppnade båda ventilerna och voro åter igen nere kl. 6,29 (=kl. 5,37). Kl. 8h 11 e. m. hoppade vi ur gondolen."

Beträffande dessa Andrées sista ord från "Örnens" färd bör först anmärkas, att "kl. 8h 11 e. m." otvivelaktigt beror på en felskrivning, i det "e. m." bör vara f. m. Klockan är då 7,19 Greenwich medeltid. I Strindbergs almanacka står: "Ankrat på ett isflak 7,30 f. m. 14 juli — 19h 30m." De sista siffrorna angiva astronomisk tid och motsvara kl. 7,22.

Av de angivna tiderna framgår också, att Andrée, Strindberg och Frænkel lämnade gondolen först något mer än en och

KARTA ÖVER ANDRÉE-EXPEDITIONENS VÄG 11 JULI-5 OKTOBER 1897

"Örnens" färd den 11 —14 juli

Isvandringen och isdriften 14 juli—5 oktober

en halv timma efter sedan ventilerna öppnats för att sänka ballongen från den höjd, till vilken den oförmodat steg. Vad som hände under dessa hundra minuter är obekant. Enligt en anteckning i Andrées dagbok för den 15 juli var ballongen vid landningen starkt tyngd av is, bildad genom det fina duggregn, som fallit ur tjockan, och släplinorna voro mer slitna mot isen än Andrée hade väntat på grund av förut gjorda experiment.

Vad landningen beträffar måste den ha lyckats väl och försiggått på bästa sätt. Detta framgår dels av det förhållande, att expeditionen, som av det följande kommer att framgå, medförde på sin isvandring även de ömtåligaste instrumenten i sin utrustning fullt oskadda, dels därav att de kvarvarande duvorna i sina korgar ävenledes räddades. Det står nämligen angivet att dessa först på morgonen den 20 juli flugit sin väg.

I förut oanad klarhet och uttrycksfullhet framstå emellertid förhållandena vid landningen genom de fotografier, som under tiden närmast efter densamma togos och vilka man nu lyckats framkalla och i denna bok reproducera.

Andrées polarfärd med ballongen „Örnen„ var nu slut. Trötta och uthungrade landade de tre männen på drivisen på omkring 82° 56' n. br. och 29° 52' o. l. Grw. Orsaken till, att Andrée öppnade ballongens ventiler och avslutade färden med "Örnen", just då den åter lyfte, var givetvis först och främst den, att Andrée och hans kamrater insågo att de med den rådande vinden skulle endast föras längre ut i polarområdet men icke över detsamma till land på motsatt sida. Det var då nödvändigt att gå ned, innan de kommo alltför långt bort och ännu hade utsikt att genom en slädfärd uppnå de depåer, som utlagts

för deras räkning. De tre männen voro dessutom alldeles uttröttade och orkade säkerligen icke längre med en fortsatt ballongfärd. De måste ned.

Vi ha på grundval av Andrées och Strindbergs egna, ur Vitöns is uppståndna ord, följt expeditionens skiftande öden under de 65 timmar, som den färdades med "Örnen" Vi ha följt ballongens drift timma efter timma och lärt känna de ombordvarandes förehavanden från och med den stund, de under olycksbådande tecken lämnade Danskön och, överlämnade åt vindens flykt, försvunno i moln ur sina landsmäns åsyn, intill det ögonblick de

landade på isen, över trehundra km. från närmaste isiga land. Vi ha lyssnat till Andrées djupa tankar, hans personlighets testamente. Vi ha lärt känna honom och hans följeslagare som män under såväl de få lugna timmar, som förunnades dem, som under dagarna och nätterna fyllda av fara och strapatser.

Ballongfärdens väderlek

av

A. Wallén.

Med den stora betydelse, som väderleksförhållandena måste hava för en polarfärd i luftballong, kan man vänta att finna de meteorologiska förhållandena ingående behandlade i den plan, som Andrée uppgjort för sin polarfärd. Likväl finner man icke synnerligen mycket härom. Den enda faktor, som tillskrives en större betydelse, är vindens riktning. För den dåtida tekniken är det ju också klart, att denna måste vara av avgörande betydelse; vinden var den drivkraft, som skulle användas, och dess beskaffenhet måste helt enkelt vara det primära.

I kapitlet om polarfärdens planläggning har i korthet redogjorts för de meteorologiska premisser, på vilka Andrée planlade sin resa. Som framgår därav ansåg han, att väderleksförhållandena i de arktiska trakterna under juli månad voro mycket fördelaktiga för en ballongfärd, varvid han dock ägnar dimman och dess nära anförvant dim frosten, föga uppmärksamhet.

Som förut nämnts i kapitlet om basen på Danskön, deltog i 1896 års expedition den kände meteorologen Nils Ekholm. Denne lämnade 1895 en redogörelse för sina studier över de meteorologiska förhållandena i sitt blivande forskningsområde, och de komplettera i flera avseenden Andrées.

Med stöd av dessa anser Ekholm, att området mellan Spetsbergen och Nordpolen ligger på gränsen mellan ett högt lufttryck i öster och ett lågt i väster, varvid vindar från sydkanten

böra råda. Han framhåller emellertid, att de verkliga förhållandena äro mycket växlande på grund av vandrande cykloner. Om ballongfärden började, då en dylik cyklon visat sig nordväst om Spetsbergen, kunde tvenne möjligheter inträffa. Antingen kunde ballongen med sydlig vind föras till polens närhet och där förmodligen beskriva ett eller flera kretslopp samt sedan segla vidare mot söder till Sibirien eller Ryssland, eller den kunde stanna en kortare tid i närheten av högtrycket och måhända med hjälp av segel eller styrinrättningar intränga i detta. Någon fara för ihållande vindstilla, som skulle fängsla ballongen i dessa ogästvänliga trakter, funnes icke alls, ty jämvikten i ett dylikt svagt utbildat långsträckt högtrycksområde vore ytterst labil.

Beträffande dimman kom Ekholm på grund av vad som då var känt till den slutsatsen, att sådan knappast uppträder mer än ett par gånger i månaderna juli och augusti norr om Spetsbergen och Grönland.

Enligt vad vi i våra dagar veta om väderleksförhållandena norr om Spetsbergen kan Ekholms uppfattning angående de vandrande cyklonernas roll anses i stort sett bestå också enligt nyare rön. Särskilt gäller detta för juli mårfeid. Beträffande temperaturen och nederbörden ha nyare undersökningar i stort sett bekräftat Andrées och Ekholms uppfattning.

Senare iakttagelser hava emellertid visat, att dimma är mycket vanlig mellan Spetsbergen och Franz Josefs land, samt att ett område för mer än 20 dimdagar i juli månad sträcker sig från sistnämnda land mot polen. Nutida polarfärder medelst luftfartyg hava ju en annan teknik än Andrées och äro mera oberoende av vindförhållandena än vad fallet var på dennes tid. Därför har dimman nu blivit det element, som tillmätes den

största rollen, och det gäller som en allmänt antagen regel, att flygningar över det norra polarområdet ej böra företagas senare än i maj eller i nödfall i början av juni, ja, april är från rent klimatisk synpunkt att anse som den bästa månaden. Och likväl ha också tidigt på året dimma och dimfrost visat sig ödesdigra för polarflygningen. Det måste anses säkert, att Andrée och Ekholm underskattat dimman och dess följder även för en ballong av deras typ. Vi skola i det följande se, att också för dem de träffande ord, med vilka Nansen karakteriserat polardimmorna skulle komma att gälla: "Hu, den oändligt sega ishavsdimman; när den sänker sitt täcke och stänger ute det blå över dig och det blå omkring dig, och allt bara blir grå, våt tjocka dag ut och dag in, då erfordras själens hela spänstighet för att icke nedtryckas av det trånga famntaget. Dimma och dimma och ingenting annat, vart vi vända våra ögon. Den lägger sig på riggen och det droppar vått på varje fläck av däcket. Den lägger sig på kläderna och till slut väter den igenom. Den lägger sig på själ och på sinne och det blir grått i grått alltsammans." Och dessa intryck äro från ett fartyg; huru mycket kraftigare måste de icke bliva i en luftballong, som famnas och tryckes till marken av det våta höljet!

De uppgifter, som dagboksanteckningarna meddelat om väderleken under ballongfärden, giva oss framför allt en inblick uti vind- och fuktighetsförhållandena, vilka ju också äro de viktigaste. Temperaturförhållandena voro av allt att döma mycket normala och visade just genom de mycket obetydliga växlingar, som förekommo, en för polarområdet typisk bild. Temperaturen å den torra termometern varierade ytterst litet mellan + 1,o° och — o,6°. I regel höll den sig några tiondels grader över fryspunkten, och några temperatursprång kunna icke

spåras. Den våta termometern höll sig i början några tiondels grader lägre, men skillnaden avtog småningom och dess temperatur blev lika eller högre än den torras. Den relativa fuktigheten tilltog alltså från 88 % till 100 %.

Rörande vind och väderlek kunna vi med hjälp av ballongens bana och dagboksanteckningarna erhålla en mera detaljerad och växlande bild. Vid Virgos hamn voro under dagarna närmast före ballongfärden vindar från sydkanten ganska vanliga. Emellertid synes det sannolikt, att sydliga vindar vid denna plats lokalt uppträda i onormalt stor mängd liksom i regel på västkusten av ögruppen. Överhuvudtaget äro vindförhållandena vid Spetsbergens kuster utmärkta för den talrikhet, varmed lokala vindar uppträda, som ofta kunna nå en betydande styrka men blåsa blott på ett begränsat område. Ett exempel härpå erbjuda vindarna dagen för ballonguppstigningen den 11 juli. En norsk ishavsskeppare, Johan Posti från Alten, som med sin skuta "Solblomsten" denna dag befann sig norr om Nordostlandet på nära 81° n. br. och omkring 20° 30' o. l. Grw. meddelade i skeppsboken, att ostlig storm rådde, samt att denna vind varade också de följande dagarna till och med den 15. Vid nordvästkusten av Spetsbergen blåste det åter den 11 sydlig vind. Men Posti tillfogar, att han har fullt klart för sig, att ostanvinden blott var av lokal natur och kom från isfjallen på Nordostlandet. En annan norsk fångstman, Edvard Johannesen, som under juli månad befann sig norr om Spetsbergen, har i sin journal för den 11 juli sydvästlig vind.

Beträffande lufttrycksfördelningen i dessa trakter dagarna omkring den 11 juli kan man av de fåtaliga uppgifter, som finnas, endast göra sig en mycket bristfällig föreställning. Sannolikt är dock att den 11 juli låg ett ej starkare utpräglat

lågtryck väster om Spetsbergen och att ett rätt högt lufttryck utbildat sig över området mellan Jan Mayen, Beeren Eiland, Spetsbergen och Franz Josefs land. Spetsbergen och havet närmast i norr hade stigande lufttryck och väderleken torde hava varit mest påverkad av sistnämnda högtryck, som även torde framkallat den rätt kraftiga sydvind, som blåste vid Virgo hamn denna dag.

Med denna sydliga vind startade "Örnen" den ii juli kl. 13,46. Den första etappen på färden räkna vi, tills efter nära 2,5 timmars färd den sista landpejlingen ägt rum kl. 16,21. Vinden var hela tiden sydväst, ofta byig och hade en medelhastighet av 9 m./sek. Himlen var molnbetäckt utom åt nordost och över Spetsbergen. Nästa etapp varade i nära 5 timmar till kl. 21,18. Vinden stod sig hela tiden frisk från sydväst. Dess medelhastighet utgjorde 13,2 m./sek. men torde tidvis hava stigit åtskilligt däröver, sannolikt till mer än 20 m./sek. Ballongen gick emellertid på en betydande höjd av 600—700 m., varför denna hastighet ej kan anses utesluten. Tunna moln och

dimmor blevo allt vanligare, men ballongen höll sig ovan dessa, där himlen var klar och solsken rådde.

Nästa etapp varade nära 2 timmar till kl. 23,06. Vinden hade nu vridit sig mera västlig och var genomsnittligt västsydväst. Hastigheten hade avtagit, men höll sig fortfarande i medeltal vid 10,4 m./sek., varvid är att märka, att ballongens höjd nu var lägre, i allmänhet på något mer än 500 m. Ett ganska tätt molnlager fanns alltjämt och ballongen höll sig strax ovan detta, som blott för ett och annat ögonblick lät isen skymta under.

Under den följande etappen, som varade något över 1,5 timme till kl. 1,26 den 12 juli var vinden fortfarande på västkanten och i genomsnitt rakt västlig. Denna vindvridning, som

uppträtt under kvällen, torde alltjämt hava framkallats av det höga lufttryck, som vi funnit råda. Det var i allmänhet molnigt och dimmigt i närheten av jordytan, men så länge ballong-färarna voro ovan dimman sågo de alto-cumulimoln i öster. De kommo emellertid snart ned på höjder under 100 m. och därmed in i dimman, som hindrade dem från att se på längre avstånd.

Den redan starkt avtagande vinden dog under natten helt ut, och nästa etapp omfattar en nära 1,5 timme lång period av stiltje till kl. 3,00. Ballongen befann sig nu 82° 11' n. br. 28° 15' o. l. Grw. Dimma fortfor, och synvidden var mycket begränsad. De båda följande, vardera korta etapperna om sammanlagt 3,5 timme till kl. 5,58 rådde mycket svag vind, under den första sydost med en medelhastighet av 1,4 m./sek., under den senare ost med en något större medelhastighet av 2,2 m./sek. Tjockan lättade stundtals något. Efter denna etapp blev det åter stillt under nära 1 timme till kl. 6,40.

Efter detta stillestånd följde en ny lång etapp med ihållande, i det närmaste ostlig vind under mer än 15 timmar till vid 10-tiden på kvällen den 12 juli. Medelhastigheten utgjorde under denna tid 3,3 m./sek. och ballongen fördes härunder nära 19 mil mot väster till 15° 30' o. l Grw. Vi skola i detta sammanhang först utreda, huru under tiden den allmänna lufttrycksfördelningen ändrat sig. Barometern föll vid Green Harbour hastigt från den 11 juli kl. 20, då den visade 762 mm., till den 12 juli kl. 8 med 750,6 mm., varefter den under dagen torde något stigit och vid Advent Bay kl. 20 visade 751,2 mm. Det lägsta lufttrycket torde hava inträffat under dagens lopp, då man vid Virgo hamn kl. 12 hade stiltje, som på kvällen efterträtts av svag vind från västsydväst. Det synes mig sanno-

likt, att ett flackt, mot norr öppet lågtryck från väster om Spetsbergen rört sig mot nordost och passerat nära Spetsbergen. Ballongen kom därigenom att länge befinna sig norr om lågtryckets centrum i svaga ostvindar samt i utkanten av det av dimma och obetydlig nederbörd utmärkta nederbördsområdet. Till den 13 på morgonen hade lufttrycket vid Spetsbergen stigit till 754 mm. och till kl. 20 till 766 mm. Lågtrycket hade alltså rört sig vidare. Under denna ballongens drift mot väster fortfor vädret att vara mycket dimmigt, tidtals med duggregn men också med ett och annat kortvarigt lättande. Ballongen, som nedtyngdes av tjockan, gick lågt och stötte ofta mot isen.

Under nästa etapp låg ballongen stilla, till följd av att en släplina fastnat kring ett isblock. Denna etapp varade i 13 timmar, ända till kl. 10,57 den 13 juli. Att ballongen på detta sätt fastnat, sammanhängde i viss mån med att vinden gått över på nord västkant en under inflytande av det låga lufttryckets närmande. Med denna nordvästliga vind, vars styrka steg till omkring 5 m./sek., skulle ballongen om den varit fri antagligen förts ett långt stycke tillbaka mot sin utgångspunkt. Vi finna emellertid inga nämnvärda förändringar av temperaturen eller väderleken, utan det var alltjämt dimmigt.

Nästa etapp varade 6,5 timmar till kl. 17,33 den 13. Vinden kom nu genomsnittligt från väster men var ganska svag, i medeltal 3,9 m./sek. Dimman lättade något vid middagen, men kom snart åter, och dim frost bildade sig på tågvirket. Också under nästa etapp till kl. 21,06 var vinden nästan västlig med någon dragning på syd. Medelhastigheten var 3,9 m./sek. Den sista etappen varade till kl. 7,21 den 14 juli, då färden avbröts. Vinden var nu i genomsnitt sydvästlig, men medelhastigheten hade stigit till 5,3 m./sek. Barometern hade kl. 0,50 stigit 6 mm.

på det senaste dygnet. Den sydvästliga vinden varade emellertid icke länge, utan förbyttes enligt anteckningarna

efter landningen under dagens lopp i nordväst.

Då de första meddelandena från Andrée-expeditionen ankommo med duvposten av den 13 juli, väckte det stor förvåning, att expeditionen icke hunnit längre, och många betvivlade därför meddelandets riktighet. Ekholm gjorde med anledning därav en utredning om de antagligaste väderleksförhållandena under de båda första dagarna av ballongfärden. I denna framställde han sin uppfattning om orsakerna till att ballongen ej kommit längre. Han utgick ifrån att ett lågtryck den 11 juli legat nordväst om Spetsbergen och passerat mot öster norr om Spetsbergen under dagarna 11—13 juli. På en kartskiss angav Ekholm läget av detta centrum den 11 juli till helt nära Grönlands ostkust och den 13 juli till nordväst om Franz Josefs land. Ballongen skulle därigenom hava inkommit och länge förblivit i lågtryckets centrum med dess vindstilla och växlande vindar, varjämte han antog, att cyklonen hade en från norr till söder mycket långsträckt form, så att det stilla området kring centrum sträckt sig ända ned till Spetsbergen. Såsom av det föregående framgår synes det mig möjligt, att det flacka lågtrycksområdet kommit längre från söder och passerat nära Spetsbergen, varigenom ballongen under den långa epoken med rörelse mot väster kommit att hela tiden ligga norr om centret uti de svaga ostliga vindar med nederbörd och dimma, som äro karakteristiska, särskilt om lågtrycket varit öppet mot norr. Lågtrycket torde hava haft en rörelseriktning mot nordost, varigenom ballongen kommit i närheten av dess centrum, varvid vinden först var nordväst— väst, sedan mera sydlig för ått slutligen bliva nordväst. I varje

fall, om den ena eller andra tolkningen av vindförhållandena är den med verkligheten bäst överensstämmande, kunna vi tryggt fälla det omdömet, att ballongfararna hade mycken otur med vädret, som visade sig mera onådigt än man vid starten hade anledning antaga, att det skulle bliva. Bestridas kan dock icke, att den uppfattning, de hemma hade bildat sig om väderleksförhållandena under en polarfärd i luftballong, varit alltför gynnsam och framför allt tagit alldeles för liten hänsyn till talrikheten av dimmor i dessa trakter, något som de själva nogsamt fingo erfara.

Ballongtekniska kommentarer till "Örnens" färd den n—14 juli 1897

av

K. A. B. Amundson och I. Malmer.

Då det är fråga om en granskning ur ballongteknisk synpunkt av "Örnens" färd, kan denna lämpligen uppdelas i tvenne till sitt förlopp väsentligen olikartade perioder. Den första perioden, *frifärdsperioden*, varade från starten från Danskön den 11 juli kl. 13,46 till den 12 juli strax efter midnatt. Den andra perioden, *släpfärdsperioden*, börjar vid sistnämnda tidpunkt för att räcka till ballongens sjutliga landning på isen den 14 juli kl. 7,19.

Färden kan i fråga om kurs, position och höjd över havet vid olika tider lämpligen följas å kartskiss och diagram.

Det förhållandet, att ballongen strax efter starten sjönk, så att gondolen doppades i vattnet, torde förutom av släp- och ballastlinornas uppbromsning av farten huvudsakligen hava berott på att den sydliga vinden, sedan den strukit över det i lovart om ballonghuset befintliga berget, ute över vattnet haft en snett nedåtgående riktning. Den vid detta tillfälle kastade ballastmängden utgjorde 207 kg. sand, och ballongen steg tack vare denna ballast förlust och den bekanta förlusten av nedre släplinedelarna till 600 m. höjd. Nu efteråt kan ju väl sägas, att den offrade ballastmängden var onödigt stor. Sannolikt hade man i ballongen ännu ej observerat förlusten

av släplinorna. Den stora viktminskningen förändrade nu hela planen för färden, enligt vilken plan de på jordytan släpande linorna dels skulle möjliggjort en viss styrbarhet hos ballongen, dels medfört en automatisk stabilisering av flyghöjden inom en låg gräns av 150 à 200 m. över jordytan. Färden förvandlades sålunda från början till en frifärd på relativt stor höjd med åtföljande förlust av gas.

Ballongen var vid starten beräknad [1] att bära en ballast av 1,234 kg., fördelad på följande sätt:

ballastlinor ....404 kg.

fritt svävande del av släplinorna.......... 485 „

sand, 15 säckar à 23 kg................. 345 „

Vikten av de vid starten förlorade delarna av släplinorna utgjorde 530 kg. och vikten av de vid ballongen kvarhängande delarna därav 255 kg. Ensamt förlusten av släplinorna förlänade ballongen en stigkraft av 230 kg., beräknad som skillnaden mellan vikten av den del av släplinorna, som avsetts som fritt svävande, och vikten av de vid ballongen kvarhängande släplindelarna.. Efter kastandet av 207 kg. ballast skulle således ballongen hava haft en stigkraft av 230 kg. + 207 kg. eller 437 kg. Denna stigkraft borde vid normala atmosfärsförhållanden hava lyft ballongen till 740 m. höjd. I själva verket hade ballongen efter 18 minuter nått en höjd av 600 m., vilken den synes hava bibehållit, tills den på grund av avkylning genom ett moln åter sjönk. Det förhållandet, att ballongen endast uppnådde 600 m. höjd, kan möjligen tyda på att bärkraften vid starten varit något mindre än man beräknat, men kan t. ex. ock hava berott på avkylning av gasen.

1 Viktsuppgifterna enligt Svedenborg i Svenska Sällskapets för Antropologi och Geografi minnesskrift 1906.

Förutsatt att ballongen vid starten var väl fylld, måste denna första stigning hava förorsakat en gasförlust av omkring 325 kbm., och därmed en minskning av bärkraften av omkring 360 kg. nere vid marken.

Under frifärdsperioden denna eftermiddag sjönk ballongen tvenne gånger tillfälligtvis rätt avsevärt, första gången tills de nu omkring 110 m. långa släplinorna berörde vattnet, andra gången till 240 m. höjd. I övrigt försiggick färden under denna period på 500 à 700 m. höjd.

Den första sänkningen förorsakades av ballongens gång genom ett moln, den andra skedde tydligen till följd av ballongens avkylning genom svaga dimmor. Då dessa dimmor försvunnit och solen började gassa, steg ballongen åter i avsatser ända upp till 700 m. Under denna stigning antecknas tvenne gånger "pipning" i ventilen; första gången angives tidsbestämningen "en lång stund", andra gången sker intet angivande av pipningens varaktighet. Pipningen angives uttryckligen härröra från "stora ventilen", d. v. s. den automatiskt verkande säkerhetsventilen i ballongens botten. Då gas ej kunde tränga genom denna ventil förrän vid ett visst övertryck å gasen i ballongen, ådagalägger pipningen, att ballongen nu var väl spänd av gasen. Med hänsyn till att tidigare vid den första stigningen en relativt stor gasförlust måste hava ägt rum, måste sålunda gasen hava uppvärmts rätt avsevärt under seglingen i solgasset. Pipningen i ventilen har tydligen varit en normal företeelse, förorsakad av övertryck i ballongen. Uppenbarligen har man ombord ej heller fäst större avseende vid densamma. Emellertid har på grund av uppvärmningen under denna höjdsegling ytterligare en viss gasmängd — huru stor kan ej avgöras — utträngts ur ballongen.

Diagram över "Örnens" höjd över havet under dess färd den 11—14 juli.

Strax före kl. 21,43 har ballongen sjunkit något, till övre molnytan på 500 m. höjd. För att hindra fortsatt sänkning uppoffrar man nu en flytboj, n:r 4, och 8 kg. sand, tillsammans 10 kg., mellan kl. 22,22 och 22,30 n repstegspinnar och 8 kg. sand samt kl. 22,55 flytboj n:r 7, tillsammans omkring 13 kg. Ballongen svävar kl. 23,11 på 460 m. höjd.

Strax efter midnatt mellan den 11 och 12 juli kommer ballongen in i skuggan av ett moln. Den sjunker nu hastigt på grund av avkylningen, och på 4 minuter har den kommit så lågt, att släplinorna taga isen. Genom denna

avlastning av en del av släplinevikten uppbromsas ballongens fallande, och seglatsen fortsätter med en del av linorna släpande på isen.

Från nu är frifärden avslutad. En ny fas inträder, under vilken man synes vilja fortsätta färden med linorna släpande på isen i närmare överensstämmelse med den ursprungliga planen. Ännu fanns tillräcklig ballast för att medgiva stigning, om man velat. Under fri färden hade man för att förbereda en släpfärd på linorna förlängt en släplina genom att till densamma skarva en ballastlina.

Förlusten av ballast under den första perioden (frifärdsperioden) hade, om man bortser från den del av släplinorna, som var beräknad att vid starten befinna sig på isen eller vattnet,[1] varit:

vid starten............................. 230 kg.

vid doppningen .... 207 „

senare 2 flytbojar, 11 repstegspinnar och 16 kg. sand, sammanlagt troligen omkring 460 kg.

1 Denna del av släplinorna kan ej räknas som ballast i egentlig mening; dess uppgift var att hindra ballongen att vid gasens uppvärmning höja sig för mycket och ej att tjäna som kastbar ballast.

PL. I.

"Örnen" omedelbart efter landningen på isflaket den 14 juli. Foto Andrées polarexpedition 1897.

Copyright Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi. "Örnen" omedelbart efter landningen på isflaket den 14 juli. Bilden tagen något senare än föregående. Foto Andrées polarexpedition 1897.

Genom denna ballastminskning hade kompenserats ballongens minskning i bärkraft dels på grund av gasförlust — sannolikt minst 360 kg. — dels på grund av gasens avkylning. Av den ursprungligen som ballast beräknade vikten om 1,234 kg. fanns kvar omkring 774 kg. Härtill kom såsom extra ballast viss utrustning, som i nödfall kunde tillgripas.

Släplinefärden börjar. Omkring kl. 1 går ballongen med östlig kurs och 3,3 m. hastighet på 20 à 100 m. höjd, under molnen. Dimman tätnar. Först måste 12 kg. ballast offras och därefter en flytboj (2 kg.). Kl. 1,26 stannar ballongen en stund på grund av vindstilla.

Styrningsmöjligheterna utebliva tydligen fullständigt, tack vare att släplinorna, trots det en av dem skarvats, ej förmå uppväga ballastlinornas bromsning mot isen. Följden härav blir, att ballongen ställer sig helt om i förhållande till den för segling avsedda ställningen. Seglen, vilka i början av frifärden nedfirats, därför att de då ingen uppgift hade att fylla, men tydligen åter tillsatts för att göra tjänst vid den tilltänkta styrningen under släpfärden, få nu i stället på grund av sin inställning endast den verkan, att de trycka ned ballongen.

Ballongen stannar ytterligare en gång, under 40 minuter, men fortsätter därefter på en höjd av högst 65 m. Kl. 15,06 börjar gondolen stöta mot isen, varför man kastar släplinekaparna, 25 kg. sand, linor, ett ankare, ett block m. m., och, då detta ej hjälper, polarbo jen, tillsammans omkring 150 kg. Efter ett par timmar ökar stötarnas antal oupphörligt för att efter kl. 18,33 utgöra en stöt var och varannan minut. Kl. 22 stannar ballongen, helt nedtyngd, drypande av vatten.

Mellan kl. 1 och kl. 15,03 synes ingen ballast hava kastats, och ballongen tyckes hava gått med jämförelsevis god fart

I2Q

och någorlunda i jämvikt, balanserad av de släpande linorna. Gasförlusten synes därför under denna tid hava varit måttlig. Orsaken till att ballongen sedan ej, trots ballastkastning, kan hålla sig uppe, är den tilltagande

tjockan, som svårt tynger ned den.

Då den 13 juli ingår, ligger ballongen fast sedan kl. 22 den 12. Den orkar icke lyfta sig och vinden är för svag att få den i gång. Tjockan lättar senare och solen skiner igenom med påföljd, att ballongen kl. 10,55 lossnar av sig själv. Anledningen till att den suttit fast i 13 timmar är, att släplinan fastnat under ett isblock.

Ballongen går nu långsamt framåt på låg höjd. Tjockan ökas åter, och duggregn med åtföljande rimfrostbildning på ballongen uppstår, med påföljd att gondolen åter börjar stöta mot isen. Därför kastas en flytboj och en medicinlåda., tillsammans troligen omkring 10 kg. Ballongen synes härvid höja sig något och anteckningarna konstatera, att släplinorna "kratta ut sig", d. v. s. ordna sig bredvid varandra. Ballongen sjunker emellertid åter och stötarna bli värre och värre.

Kl. 18,30 konstaterar Andrée emellertid, att ballongen ännu håller mycket gas; den är insjunken endast upp på en tredjedel av maggördeln. Med tillhjälp av de data, som äro kända[1] beträffande maggördelns dimensioner och dess placering på ballongen, kan man ur denna uppgift ungefärligt beräkna den hittillsvarande gasförlusten. Beräkningen ger till resultat, att gasförlusten varit omkring 480 kbm. Givetvis utgör uppgiften "en tredjedel av maggördeln" ingen exakt måttbestämning. Om man antager, att ballongen i stället varit insjunken upp på halva maggördeln, skulle gas förlusten hava varit omkring 640 kbm. En så stor felbedömning kan säkerligen ej hava gjorts, varför

1 Svedenborg, loc. cit.

förlusten ej kan hava varit så mycket över 480 kbm. Utgår man ifrån den gasförlust på grund av otätheten, som konstaterats, medan ballongen stod i ballonghuset och vilken av Svedenborg beräknats motsvara en bärkraftminskning av högst 84 kg. per dygn, d. v. s. utgöra högst 76 kbm. per dygn, samt antager, att förlusten genom otäthet varit lika stor under färden, erhålles det resultatet, att under den hittillsvarande delen av färden — ungefär 2,2 dygn — på grund av ballongens otäthet förlorats omkring 167 kbm. gas. Lägges härtill den gasmängd av sannolikt omkring 325 kbm., som förlorades vid den första stigningen till 600 m. höjd, erhålles summan 492 kbm., således mycket nära den mängd, som beräknas ur Andrées ovannämnda observation. Gasförlusten under den del av höjdseglatsen, då pipningar i bottenventilen konstaterades, kan tydligen ej hava varit särskilt stor.

Om den sannolika gasförlusten intill ifrågavarande tidpunkt sättes i runt tal till 500 kbm., motsvarar gasförlusten en bärkraftsförlust av 550 kg. Temperaturen höll sig under hela släpfärdsperioden i närheten av 0°, varför ballongens bärighet ej i någon nämnvärd grad kan hava påverkats av temperatur-variationer. Den hittills förlorade ballastvikten utgjorde 634 kg. Som gondolen ständigt stöter i isen, måste bärkraften utom med denna ballastvikt hava ytterligare minskats med vikten av ballastlinor och kvarvarande släplinor, summa 659 kg. Inalles är bärkraften således omkring 1,270 kg. mindre än i startögonblicket. Stötarna mot isen behöva givetvis icke bero enbart på bärkraftsminskning utan även på uppbromsningen genom linornas släpning mot isen. Då farten i detta skede av färden var synnerligen liten, har bromsningens inflytande emellertid säkerligen varit mycket ringa.

Man kan av dessa beräkningar sluta sig till, att minskningen av ballongens bärighet till mycket stor del berott av dess ned-tyngning av vatten och is. Man torde också våga draga den slutsatsen ur Andrées observation, jämförd med ovan utförda beräkningar av gasförlusten, att ballongens otäthet icke i någon högre grad ökats efter starten. Denna slutsats vinner stöd av det förut påpekade förhållandet, att mellan kl. 1 och kl. 15,06 den 12 juli ingen ballast behövde kastas.

Kl. 20 göres en kraftansträngning för att få ballongen att segla. Man kastar därvid 6 små flytbojar om sammanlagt 12 kg., vindspelet, 16 kg., 75 kg. sand. en tunna om 5 kg. och proviant om icke mindre än 200 kg. vikt, summa 308 kg. Nu lyfter ballongen tillräckligt för att de tvärställda och styvade seglen skola bära väl, sedan ytterligare 50 kg. ballast kastats. För en stund kommer en verklig guideropering till stånd.

Höjden nämnes under denna tid ej på annat sätt, än att Andrée vid ett tillfälle säger sig hava sett en väldig isbjörn

30 m. under honom.

Seglatsen synes snart hava tagit slut. Gondolen börjar åter kl. 22,30 svårt stöta. Tjockan är tät. Kl. 23,30 brister den hopskarvade släplinan.

Nästa dags, den 14 juli, första timmar förflyta på samma sätt med ständiga stötar mot isen under en långsam drift mot nordost. Efter kl. 1,34 synes man hava gjort försök att påverka seglatsen medelst styrinrättningen. Detta synes hava misslyckats, enär sidoseglen senare kapats. De bristfälliga anteckningarna medgiva för övrigt intet närmare ingående på dessa åtgärder.

Slutligen antecknas, att ballongen kl. 5,28 av obekant anledning gått "i höjden" — huru högt nämnes ej — men bragts ned igen några minuter senare genom öppnande av båda reglerings-

ventilerna. Man synes sålunda nu hava uppgivit tanken på färdens fortsättande.

Vad som skedde under den närmast följande tiden intill kl. 7,19, då expeditionens medlemmar "hoppade ur gondolen", är obekant.

Av strax efter landningen tagna fotografier synes emellertid framgå, att landningen skett i normala former.

Ballongen, vars spränginrättning ej kommit till användning, låg på isen till hälften fylld, med gondol och linor efter sig mot vindriktningen. Den s. k. maggördeln befann sig på sin rätta plats på vindsidan. Tre grova linor, därav en grövre än de båda andra, samt två klenare linor ligga på fotografierna utsträckta bakom gondolen. De klenare linorna äro tydligen ankarlinor. Släp- och ballastlinornas antal — från början tillsammans elva — var sålunda vid landningen avsevärt mindre än förut. Att denna stora förlust av linor — frivillig eller ofrivillig — skett, finnes ej omtalat i anteckningarna. Måhända kan den äga samband med den ovan omnämnda, eljest svårförklarliga höjningen.

En kort sammanfattning av färdens förlopp giver vid handen, att "Örnen" från starten till landningen hållit sig uppe 65 timmar 33 minuter, således nära tre dygn.

Frifärden förde ballongen under 10 timmar 29 minuter med god fart i huvudsakligen nordostlig riktning, c: a 400 km. från Danskön.

Släpfärden varade 55 timmar 4 minuter, varunder ballongen dock låg stilla vid tre tillfällen, sammanlagt omkring 14 timmar. Färden gick med ringa fart, först omkring 190 km. i huvudsakligen västlig riktning, därpå i ostlig och slutligen i nordostlig riktning, en sammanlagd sträcka av omkring 430 km.

Den slutliga landningsplatsen, belägen på 82° 56' n. br. och 29° 52' o. l. Grw., befann sig på ett avstånd av endast 90 km. från den plats, där frifärden omkring 55 timmar tidigare slutat, samt omkring 480 km. från startplatsen.

Efter tidpunkten för Andrées ovan citerade observation kastades intill färdens slut inalles 358 kg. ballast. Ballongens ned-tyngning av is har tydligen avsevärt tilltagit under de sista 13 à 14 timmarna av färden. Den sammanlagda bärkraftsförlusten intill färdens slut uppgick till omkring 1,580 kg. Bärkraftsförlusten på grund av gasförlust torde hava hållit sig omkring 600 kg. Med bortåt 1,000 kg. torde alltså ballongen på slutet hava nedtyngts av is. Andrée anmärker också i sin dagbok, att ballongen vid landningen visade sig vara starkt nedisad.

Det torde sålunda få anses avgjort, att huvudanledningen till att "Örnen" ej förmådde hålla sig uppe längre var dess nedisning i den fuktiga och kalla polarluften. Andrée hade vid sin planläggning av färden räknat med snö och vattenavsättning på ballongens tak och sökt reducera dess betydelse genom anbringande av en tygkalott över ballongens hjässa. Dimma och därmed följande isavsättning synes han märkligt nog ej hava räknat med. Strindberg gör i slutet av sin loggbok under den märkliga rubriken "förslag till förändringar å nästa polarballongexpedi-tion" bland annat det förslaget, att gasen bör kunna något uppvärmas genom kokning av vatten i gondolen och kondensering av ångan i ett plåtkärl i ballongen. Framställandet av detta förslag ger ett ytterligare stöd för riktigheten av ovanstående förklaring till att "Örnen" ej längre kunde hålla sig uppe. Genom den av Strindberg föreslagna anordningen avsågs, att ballonghöljet vid den kritiska yttertemperaturen omkring 0°

skulle

hållas så pass uppvärmt, att isavsättning i nätverket förhindrades.

Strindberg föreslår vidare på samma ställe, att ballongen skall göras av samma tyger som "Örnens", fastän med cirka 6,000 kbm. volym. Ballongtyget har tydligen ej givit anledning till anmärkning, medan en ökning av ballongens volym tydligen befunnits motiverad av nödvändigheten att medföra större ballastvikt. En ökning av volymen medför dessutom en minskning av förhållandet mellan ballongens yta och dess volym. Härigenom finge avsättningen av vatten eller is minskad betydelse i förhållande till ballongens bärkraft.

En av hörnpelarna i Andrées ståtligt uppbyggda plan för polarfärden utgjordes av idén om släplinorna med deras tilltänkta uppgift att reglera höjd och inom vissa gränser färdriktning. Genom förlusten av de nedre två tredjedelarna av släplinorna försvunno praktiskt sett möjligheterna att tillämpa styrningsprincipen. Enär de återstående släplinornas längd om 110 m. föga översteg de på motsatta sidan av bärringen upphängda ballastlinornas längd om 70 m., släpade t regel samtliga linor samtidigt på isen, varigenom den för styrning nödvändiga inställningen av ballongen förhindrades. Någon styrning torde därför högst sällan ens hava kunnat försökas. Som organ för automatisk reglering av höjden inom vissa gränser hava givetvis de kvarvarande släplinorna jämte ballastlinorna fyllt en uppgift under släpfärden. Erfarenheten under släpfärden synes emellertid hava blivit, att den praktiska utformningen av släplineidén ej fullt motsvarade de krav, som slitningen mot isen ställer. Strindberg gör i sina nyssnämnda förslag den anmärkningen, att släplinorna böra vara metallskodda.

Man vill gärna för sig framställa den frågan, huru ballong-

färdens förlopp kan tänkas hava blivit förändrat, om släplinorna ej förlorats vid starten. Tidigare har vid diskussion av polarfärden den misstanken uttalats, att de fullständiga släplinorna genom sin uppbromsning av farten sannolikt skulle hava medfört ballongens nedtryckning i vattnet och expeditionens förolyckande redan vid starten. Dylika farhågor äro utan tvivel överdrivna. Genom ballastkastning hade den obehagliga, men säkerligen ej kritiska situationen vid starten kunnat avvecklas lika väl som nu blev fallet. Erfarenheten från fri färden visar, att en del av släplinorna utan risk kunde släpas i vattnet även vid stark vind.

Genom lämplig avvägning av den kastade ballastmängden hade fri färden kunnat undvikas och släplinefärd etableras från början. Gasförlusten, som frifärden nu åstadkom, hade sålunda kunnat undvikas. Den automatiska höjdregleringen skulle hava fått större förutsättningar att lyckas. En viss styrning hade kunnat genomföras, så att t. ex. kursen i början av färden kunnat sättas något mer i nordlig riktning, ehuru farten givetvis tack vare bromsningen mot vattnet blivit avsevärt mindre. Styrningsmöjligheterna hava dock sannolikt överskattats av Andrée.

Vad som skulle kunnat hända under andra omständigheter, än de föreliggande, tjänar dock föga till att dryfta. Förutom att osäkerhet måste vidlåda alla förmodanden om blivande vindars riktning och styrka, står dimman och dim frosten med nedisningens, spöke alltid på lur för att korsa alla beräkningar.

Nu kan endast sägas, att ballongen skulle kunnat fortsätta en släpfärd ytterligare några dagar, under förutsättning såväl att släplinorna ej förlorats, som att nedtyngning av ballongen genom dimman ej ägt rum.

Isvandringen mot Franz Josefs land.

Det var den *14 jali 1897*, som Andrée och hans följeslagare landade med ballongen "Örnen" på ett isflak. Kontrollräkningen av de på landningsplatsen gjorda ortbestämningarna giva vid handen, att den var belägen på 82° 56' n. br. och 29° 52' o. 1. Grw. Trots tröttheten och hungern kunde de tre männen icke unna sig någon vila. Sju timmars hårt arbete måste utföras, innan de fingo rekreera sig.

Av kapitlet om "Örnens" färd har framgått, att landningen skedde så väl, att av utrustningen i gondolen ingenting

synes ha skadats. T. o. m. de kvarvarande duvorna räddades. Det gällde för Andrée, Strindberg och Frænkel att nu göra de första förberedelserna för det skede i deras expedition, som förestod dem. Ett första läger på drivisen måste ordnas.

Efter vad man kan sluta sig till, företogs redan den första dagen en arbetsfördelning med avseende på förandet av anteck- ningar och protokoll. Andrée beskriver i sin dagbok expeditionens allmänna gång. Strindberg, fysikern, sköter loggboken, i vilken alla de astronomiska observationerna och deras beräknande införas; Frænkel har hand om den meteorologiska journalen. I slutet av sin observationsbok antecknar Strindberg även packningslistor, inventeringcprotokoll och matordningar. I sin annotationsalmanacka, så rik på upplysningar om ballongfärden, gör han dessutom för vissa enstaka dagar små korta randanteckningar. Slutligen nedskriver han

i stenogram till sin fästmö under de första dagarna av isvandringen i sin andra observationsbok några brev, innehållande skildringar av vad som tilldragit sig. Det är ur samtliga dessa anteckningar, men först och främst ur Andrées dagbok, som följande tre kapitel om isvandringen tala.

I sin dagbok har Andrée efter dagens vandring i korta satser eller med endast några enstaka ord noterat de händelser och iakttagelser, som han ansett viktigast. Ibland synes han även ha gjort några anteckningar under middagsrasten eller då expeditionen av annan anledning stannat någon längre stund under sitt arbete framåt över drivisen. Någon kronologisk ordningsföljd i anteckningar om de enskilda dagarna finnes som regel icke. Vetenskapliga iakttagelser, uttalanden om vandringens förlopp och isens karaktär, matordningar, anteckningar om björnar och fåglar m. m. förekomma bredvid varandra i detta storartade dokument, där expeditionens underbara öden och Andrées manliga gestalt framträda i levande klarhet. Värdefullt stöd i försöket att på grundval av dagboken giva en sammanhängande och kronologiskt fortlöpande skildring av expeditionens gång har erhållits, dels genom Frænkels meteorologiska journal, i vilken han med angivande av datum och klockslag antecknat sina observationer sedan expeditionen stigit upp för dagen och efter sedan de slagit läger, och dels genom Strindbergs i slutet av hans loggbok 2 införda "repas pendant le voyage". I denna angives klockslaget för de olika måltiderna under färden, men tyvärr omfatta dessa anteckningar endast tiden 4—15 aug. Strindbergs utomordentligt värdefulla stenogram uppgå endast till ett antal av fyra och sluta med en inledande skildring av händelserna den 26 juli. — Beträffande de i nämnda dokument förekommande tidsuppgifterna, ha Andrées uppgifter antagits hänföra sig till samma klocka, som han använde under "Örnens" färd, och ha därför reducerats med i runt tal en timme för att erhålla samma Greenwich medeltid, som Strindberg och Frænkel tydligen begagnat sig av. För skildringen av expeditionens allmänna gång spelar dock några minuters eventuella fel i de approximativa siffrorna för tiderna ingen som helst roll.

Inga anteckningar giva oss några närmare upplysningar om vad som tilldrog sig den 14 juli efter landningen. Andrée har i sin dagbok lämnat några sidor oskrivna, sannolikt för att vid ett senare tillfälle, då mera tid stod honom till buds, fylla dem med en skildring därom. En sådan stund förunnades honom dock aldrig. Varje dag därefter hade säkerligen nog av sin egen plåga.

Hur tedde sig den plats, på vilken Andrée och hans följeslagare landade med "Örnen", och från vilken de efter några dagar skulle börja sin långa vandring och isdrift?

"Örnen" gick ned på ett hav, uppfyllt av drivis. De tre männen befunno sig nu så långt mot norr och så djupt inne i denna drivis, att flaken av olika storlek och form bildade ett sammanhängande helt. Råkar av varierande längd och bredd genomkorsade isen. Den var dessutom genom driften och i samband därmed stående pressningar uppfylld av skruvvallar, långa och höga, korta och låga. Då det var högsommar, hade snön smält så mycket, att isens yta var täckt av talrika vattensamlingar. Det var denna växling mellan snötäckt och bar is, smältvattensdammar och råkar, som under ballongfärden flera gånger vilselett polarfararna, att det var öppet vatten. Några större vidder av fritt hav förekom dock icke. Endast här och var utbredde sig jämna isytor. De tre männen omgåvos av detta kaos av is, rörlig och drivande, pressande och skruvande, än bristande sönder genom stora råkar, än slutande sig samman till vidsträckta fält. Hundratals kilometer åt alla håll utbredde det sig. Sådan drivis, varken is eller vatten, utan en blandning av dem båda, är något av det förfärligaste som finns för

människor att taga sig fram igenom.

Strindbergs instrument för de astronomiska ortbestämningarna. Till vänster det lilla universalinstrumentet, till höger sextanten. Båda instrumenten tillhöra fynden på Vitön och äro fotograferade i det skick, i vilket de nu befinna sig.

Den 14 juli, dagen för landningen, gingo de tre männen slutligen till vila vid middagstid mellan kl. 14 och 15.

Dagen därpå, *den 15 juli*, stego de upp vid 10-tiden. Ishavsväder rådde. Himlen var helt molntäckt och ett fint duggregn föll, luften var dock tämligen klar, temperaturen höll sig omkring fryspunkten och det var stilla eller en svag nordvästlig vind blåste. Man gjorde så gott sig göra lät en astronomisk ortbestämning. Som förut anförts, gav denna, korrigerad, värdet 82° 56' n. br. och 29° 52' o. l. Grw. Enligt de kartor, Andrée hade med sig, och vilka ingå i fynden på Vitön, låg på 320 km. avstånd från dem i sydsydväst Nordostlandet, tillhörande Spets-

Frænkels instrument för bestämning av luftens fuktighet. Assmanns

psykrometer med tillbehör och låda samt tvenne termometrar. Dessutom

ett par aneroidbarometrar. Alla instrumenten tillhöra fynden på Vitön

och visas i det skick, i vilket de nu befinna sig.

bergens stora ögrupp. På 350 km. avstånd i sydostlig riktning befann sig Franz Josefs land, där Fridtjof Nansen under vintern 1895—96 övervintrade med sin följeslagare Johansen, och från vilken han återvände till Norge som den världsberömde ledaren för Framfärden. På det medförda engelska sjökortet1 var vidare antytt ett "Gillis land", c: a 240 km. nordost om Nordostlandet. Detta "land" torde icke motsvara annat än det efter holländaren Giles benämnda Giles land, som av upptäckaren förlagts på ungefär rätt ställe, men sedermera genom missförstånd felaktigt placerats ej mindre än en och en halv breddgrad för långt mot norr. Det verkliga Giles land, eller den nu världsbekanta Vitön, var utmärkt som "White Island or

1 Physical Chart of North Polar Regions 1897 by J. G. Bartholo-mew. Denna karta ingår i väl bevarat skick i fynden på Vitön.

New Iceland". Ingen människa hade hitintills besökt de områden, som lågo mellan "Örnens" landningsplats och de nämnda ögrupperna. Andrée kunde därför tänka sig möjligheten av att något okänt land skulle kunna visa sig. Vi skola i fortsättningen ofta finna honom speja efter sådant och efter det falska "Gillis land".

På grundval av nämnda förhållanden måste ett av de viktigaste besluten under hela expeditionen nu fattas, ett beslut av avgörande betydelse för de tre männens öden. De skulle bestämma sig för att antingen stanna på den plats, där de befunno sig och driva med isen, eller anträda en vandring över den. De måste i senare fallet avgöra, mot vilket land de skulle gå. Efter de oskrivna sidorna i dagboken antecknade Andrée för den 15 om denna ödesdigra överläggning angående vad som skulle företagas endast: "beslöts att utgå från den punkt, där vi voro." Det står ingenting nämnt om varthän de tänkte styra sina steg. Av de följande anteckningarna i Andrées dagbok kan man emellertid sluta sig till, att man bestämt sig för Franz Josefs land och i Strindbergs stenogram för den 22 juli står, att de startade mot Kap Flora i den ifrågavarande ögruppen. Orsaken till detta ödesdigra beslut var sannolikt först och främst den, att på nämnda udde låg en stor depå utlagd för expeditionens räkning. Franz Josefs land var också genom Nansens övervintring känt av Andrée och hans män som ett område, där det för människor var möjligt att uthärda polar-vinterns köld och mörker. Slutligen erbjöd ögruppen mycket av vetenskapligt intresse med avseende på såväl geografiska som geologiska förhållanden och naturen i övrigt. Säkerligen har detta senare varit av icke ringa betydelse för expeditionens beslut att ställa sin väg mot Kap Flora. Att de i sina försök

att uppnå detta mål skulle hindras av en oövervinnelig havsström, visste de icke.

Sedan Andrée och hans följeslagare fastställt sin plan, vidtogo förberedelserna för slädfärden. Vi veta av

föregående kapitel, att Andrée, med tanke på en sådan, medförde i "Örnen" en fullständig utrustning, omfattande bland annat tre kälkar, en tygbåt, tält, sovsäck, vapen och ammunition, proviant för cirka 6 månader m. m. Av provianten kastades under ballongfärden minst 200 kg. och av den andra utrustningen bland annat en medicinlåda och den s. k. skrapan. Huvudparten av utrustningen, om sammanlagt flera hundra kilograms vikt, fanns dock ännu i oskadat skick i den på isen stående gondolen.

Hela den vecka, som följde efter landningen, d. v. s. under tiden 15—21 juli, tillbragte expeditionen på det isflak, där "Örnen" gått ned, och de tre männen förberedde sin vandring över isen med att iordningställa slädarna och båten, samt packa allt vad de ansågo sig böra medtaga. Dessa dagar, då Andrée och hans följeslagare icke synas ha betvivlat den lyckliga utgången på vad de föresatt sig,1 voro trots allt arbete lugna och

1 I en intervju med Andrée i Aftonbladet den 4 juni 1896 uttrycker Andrée den säkra tillförsikt, med vilken han betraktade en eventuell slädfärd från en nödtvungen landningsplats.

"Och om vi skulle lida skeppsbrott i själva polarområdet, är då allt hopp ute?"

"Ett dylikt skeppsbrott ligger naturligtvis inom det tänkbaras område, ehuru jag för min del inte kan se, hur det skall kunna gå till. Men att expeditionen därför skulle vara förlorad, kan jag inte anse. Den är ju i så fall att jämföra med vilken polarexpedition med släde som helst, och det enda, som skiljer oss från en sådan, är, att vi gjort uppvägen med ballong och vända tillbaka med släde eller båt. Men vi äga framför de vanliga slädexpeditionerna den stora fördelen, att vi på grund av uppresans snabbhet för hemfärden kunna medföra lika mycket proviant, som de beräknat för bägge delarna, att vi icke tröttat ut oss på ditfärden, utan äro alldeles utvilade och att vi äro i besittning av den moraliska styrka, som ligger däri, att varje hinder, som övervinnes, ligger definitivt bakom oss och att vi nalkas bebodda trakter igen."

trygga. Efter ballongfärdens alla ansträngningar framstodo den 15 och 16 för Strindberg som verkliga goddagar. De voro icke heller helt ensamma där ute på drivisen. En alka flög förbi dem i riktning mot sydsydväst, de sågo en havhäst och redan den 15 den första björnen. En annan havhäst aktade icke för rov att köra bort en av duvorna.

Den 16 juli rådde liknande väder, som dagen förut, men dimman hade åter tätnat och den sydvästliga vinden var något starkare. Isen började pressa. På aftonen föll den första snön, dock ej i stora flingor. Under natten till den 17 fortsatte snöfallet.

Den 17 juli förgick på samma sätt som den 16. Dagen därpå, *den 18 juli*, på morgonen hade alla duvorna flugit sin väg. Luften var klarare och synvidden större. De tre männen spejade efter land, men intet sådant syntes åt något håll. Endast sälar och en havhäst visade sig.

Den 19 juli gjorde sitt inträde med samma väder. Andrée lade märke till hur ballongens nätsnören sjunkit in i det snölager på 75 mm. mäktighet, som täckte isen. Två gånger gick Andrée upp på taket av gondolen vid den fallna ballongen och granskade noga horisonten åt alla håll. Men intet land mötte hans öga. Endast en alkekung visade sig öster om lägret. Dagen skulle emellertid medföra en stor händelse. Andrée sköt vid 6-tiden sin första björn. Den kom från nordost. Det välkomna bytet flänsades och kadavret kastades i en råk eller en smältvattensdamm på isen. Redan en halv timme därefter infunno sig två havhästar för att göra sig ett gott mål på resterna. Även en alkekung sam i vattnet bredvid lägret, men blev skrämd och flög bort mot nordnordväst.

Den 20 juli var det klart väder och vinden hade slagit om till sydväst, temperaturen höll sig dock allt fortfarande

Pl. III.

Den 19 juli: Två gånger gick Andrée upp på taket av gondolen vid den fallna ballongen och granskade noga

horisonten åt alla håll. Foto Andrées polarexpedition 1897.Pl. IV.

Lägret vid "Örnens" landningsplats. Till vänster gondolen, till höger tältet. Mellan dem skymtar båten. I tältet ses förutom proviant- och kokkärl i mitten kokapparaten och till vänster en proviantkorg.

Foto Andrées polarexpedition 1897.

Frænkel, iförd sin utrustning för färden, prövar på Spetsbergen en av kälkarna.

omkring fryspunkten. I solskenet fick expeditionen en del av sina saker torra efter de föregående dagarnas dimma, duggregn och snöfall.

Nästa dag, *den 21 juli*, hade man kommit så långt i förberedelserna till isvandringen, att slädarna kunde packas. Den medförda tygbåten provades i vattnet med utmärkt gott resultat. Nils Strindberg inträdde nu i sin befattning som expeditionens kock, ett lika ansvarsfullt värv, som det han redan förut beklädde som astronom. Han stekte på ett utmärkt sätt några stycken av björnköttet på Primusköket.

"Vill du tvätta dig, Nisse?"

"Tvätta mig? Nej, jag tvättade mig i förrgår. Resten är sån där smuts, som sitter fast av sig själv."

Under den vecka, de uppehållit sig på landningsflaket, hade de enligt Strindbergs nu kontrollräknade observationer, intill mid-

natt mellan den 19 och 20 juli med strömmen drivit icke mindre än 30 km. i sydsydvästlig riktning och från nämnda tidpunkt till eftermiddagen den 21 juli omkring 8 km. mot sydost.

Så ingick *den 22 juli*. Det var åter tjocka, en svag sydsydostlig vind blåste och temperaturen höll sig vid fryspunkten. Man lägger sista handen vid packningen och vid pass kl. 18 på kvällen stå kälkarna färdiga och de tre männen äro redo att begiva sig i väg.

Så sätta de sig i marsch. Ja, nu gå de. Strindberg undrar, om det skall lyckas dem att komma fram till Kap Flora. Kälkarna äro nämligen mycket tunga att draga.

Nu få de tre männen veta, vad det vill säga att gå på polarisen. Redan vid starten hade de ett litet missöde. Då de skulle begiva sig av från sitt isflak med första kälken, körde denna på sned och kom ned i en smältvattensdamm. Det var med svårighet, de lyckades klarera den. Strindberg klev i ned till knäna i vattnet och höll i kälken, så att den inte skulle sjunka. Andrée och Frænkel gingo över på den andra sidan och de lyckades få upp kälken, men Strindbergs säck, som låg på kälken, blev nog våt inuti. I den hade han breven från fästmön och hennes porträtt, hans dyrbaraste skatt under den instundande vintern. Han visste nu, att den måste han tillbringa uppe i polarområdet, utan möjlighet att komma i förbindelse med de sina i Sverige. Sedan de väl fått upp kälken, mötte dem råkar med drivande isflak. Med tillhjälp av dessa måste de lotsa sig över vattnet. Detta tillgick på så sätt, att de förde isflaken intill varandra, så att en serie bryggor bildades. Men det gick långsamt att få de stora tunga flaken i rörelse och i rätt läge. Sedan de äntligen kommit över, mötte de ett stort öppet isfält, över vilket de utan större svårighet vandrade med

sina slädar 2 à 3 km. Men slädarna voro förfärligt tunga, då de vardera hade en belastning av 160—200 kg. Under dagens lopp klarnade det och solen sken. Efter att var för sig ha dragit sin tunga last cirka 3 timmar, måste de ändra taktik så att alla tre hjälptes åt med en kälke i taget. Efter att under en timmes tid ha arbetat sig fram på detta sätt, stannade de och slogo läger vid ett pittoreskt isflak, som pressats upp. De reste tältet och lade sig alla tre sida vid sida i sovsäcken. Trångt var det, men sämjan god. Innan Strindberg somnade, skrev han med

stenografisk stil till sin fästmö om dagens händelser. Hur mycket skulle han dock icke kunnat tillägga om allt vad som hänt den dagen. Men han var trött och måste sova. Med ett "god natt" slutar han sin första epistel från isvandringen. Det var då midnatt.

Dagen därpå, *den 23 juli*, vaknade de tre kamraterna vid halv 12-tiden. Vädret var till att börja med gott, solen lyste fram mellan molnen, den svaga sydvästliga vinden fortsatte och temperaturen höll sig som förut omkring o0. Senare blev det blåsigt och disigt.

Det gällde att först få ett mål mat, så bryta lägret och packa det hela på kälkarna. Detta tog ett par timmar i anspråk så att de kommo i väg först några minuter över kl. 13.

Liksom föregående dag yppade sig genast svårigheter. Särskilt besvärligt och farligt var det att komma över de råkar, som nu, breda och svåra, mötte i deras väg. Andrée och Strindberg hade olika åsikt om hur man skulle bära sig åt vid övergångarna. Slutligen beslöt man att färja sig över med kälkarna ställda tvärs över båten. Men detta var högst vådligt, skriver Andrée. Efter att på detta sätt ha klarat några råkar och på isen mellan dem ha följt ett björnspår, intogs ett knappt

Expeditionens sovsäck avsedd för de tre deltagarna. Fotografi tagen

före avfärden.

middagsmål. Några fåglar, fyra alkekungar, två ismåsar och en havhäst bröto ensamheten i denna omgivning, där is, vatten och dimma smälte hop till en beklämmande ödslighet. Snön var blötare än föregående dag, men skruvvallarna — torosserna, som Andrée kallar dem — voro obetydliga. Fram på eftermiddagen fann expeditionen is på smältvattenpölarna, men den torde knappast ha varit bärande. Trots alla svårigheter lyckades man efter middagsmålet tillryggalägga i à 2 km.

Omkring kl. 22 på kvällen slogo de nattläger i lä om en 4 m. hög hopskruvad isvall. Strindberg tog genast itu med tillredandet av en aftonvard. Han kokade en soppa på ärtor, skorpor, buljongkapslar och Rousseau-köttpulver, men den var ej god, tyckte kocken själv, "ty det där Rousseauska köttpulvret smakar illa; man tröttnar snart därpå". Men man får ej vara grätten där uppe i polarisen så att det gick ganska bra att sätta i sig soppan. Något smör bestod man sig också. Liksom föregående afton skrev Strindberg, innan han somnade, några rader till sin fästmö. Men de blevo denna gång få och satserna korta och avbrutna. Dagen hade varit svår. ^

Den 24 juli bröto männen upp liksom föregående dag vid

13-tiden på middagen, vinden yar sydlig, men temperaturen hade sjunkit en halv grad under 0° och det snöade lätt. Åter mötte i deras väg råkar och vattensamlingar samt skruwallar. De vandrade längs en stor sådan vattenränna nästan hela dagen, men måste under stora svårigheter företaga farliga färjningar över mindre rännor och råkar. Andrée lade märke till att vattnet i en liten damm på isen var salt. Svårast voro emellertid skruvvallarna. Kälkarna vredo sig våldsamt och de påfrestades i sådan grad, då de drogos över dessa hopar av upptornade isblock, att man blev orolig för att de skulle gå sönder. Det kostade en oerhörd möda att släpa fram dessa tunga kälkar, oaktat vädret var fördelaktigt och snön på isen hårdare än dagen förut. Man diskuterade därför frågan om att lätta dem, men beslöt ingenting.

Så ingår den nya dagen, *den 25 juli*. Det är Strindbergs fästmös födelsedag. Ett fyrfaldigt hurra höjes till hennes ära. Kl. l/2 1 stannar man slutligen efter 10 timmars släp, ytterligt uttröttade efter den ansträngande dagen. En öppen plats med fast, god snö på ett isflak, som mäter åtminstone 1 km. i diameter, utser man till nattläger.

Trots sin trötthet sätter sig Strindberg, så snart de stannat, ned och skriver med sin prydliga stenografiska skrift sina lyckönskningar till fästmön och uttrycker de känslor, han erfar inför hennes högtidsdag. Hans tankar gå till henne och hans egna därhemma. Han önskar, att han kunde underrätta sin älskade Anna om hur utmärkt han befinner sig, och att intet är att befara för honom och hans kamrater. De skola nog alla taga sig hem så småningom. "Ja, vad allt detta sysselsätter mina tankar nu om dagarna mycket. Man har ju så god tid att tänka, och det är så ljuvt att ha så angenäma minnen och

så glada framtidsutsikter, som jag har att tänka på." Något senare fortsätter Strindberg sitt brev, medan han sitter och suger på en karamell, "en riktig läckerhet". Han hänvisar sin fästmö till Nansens bilder för att hon skall få en föreställning om, hur det ser ut omkring det lilla lägret. Det är bara is, is åt alla håll, skruvningar och rännor omväxla med smält is, evigt enahanda. Det snöar något litet för tillfället, men det är åtminstone lugnt och ej synnerligen kallt (—0°,8). Därhemma i Sverige är det nog trevligare sommarväder, tänker Strindberg, och så fortsätter han till sin Anna: "Ja, det är egendomligt att nu tänka sig, att ej ens Din nästa födelsedag kan det vara möjligt för oss att vara hemma. Och kanske få vi övervintra ännu ett år. Det vet man ännu inte. Vi gå nu så sakta framåt, att kanske vi ej hinna fram till Kap Flora i vinter utan få som Nansen övervintra i en jordkula." Han lider vid tanken på den förtvivlan, hans fästmö skall känna, om expeditionen ej skulle komma hem ens nästa höst. "Och Du må tro, att jag pinas av att tänka på det också, ej för min egen skull, ty nu gör det mig intet, om jag får slita ont, bara jag en gång kommer hem."

Mellan de båda stunder, Strindberg sitter och skriver, intaga de tre kamraterna sin måltid. Kaffet var en extra njutning den kvällen. En saftbutelj togs också fram. Nils Strindberg "droppade", som Andrée uttrycker sig, och han själv sköljde flaskan två gånger för att tillvarataga all saften. Frænkel sökte sedan oförmärkt att få ytterligare ny saftsmak ur den.

Nu är tältet i ordning, Frænkel har tagit de meteorologiska observationerna och de skola koja. Alla äro ganska trötta. Innan de somna, resonera de något om sina andliga egenskaper och fel. Så slutar Strindberg sitt brev och det blir tyst i tältet.

Foto Fridtjof Nansen ur Fram över Polarhavet.

Strindberg hänvisar sin fästmö till Nansens bilder för att hon skall få en föreställning om, hur det ser ut omkring det lilla lägret. Men under natten kännas häftiga stötar mot det isflak, de ligga på, oaktat flaket är mycket stort.

På dagen vid 12-tiden vaknade man i tältet, men då det regnade, stannade de inne och småsovo alla tre. De gingo sedan upp och Strindberg lagade litet mat: kakao med kondenserad mjölk; därtill käx och smörgås. Först mellan kl. 16 och 17 blevo de färdiga och gåvo sig i väg. De använde sig nu av en ny resemetod i dimman, i den våta snön och det dåliga föret. Expeditionen sökte sig fram längs vattenrännorna på så jämn is som-möjligt. Men det gick icke bättre än att Nils Strindberg damp i vattnet och svävade i ögonskenligaste Hvsfara. Han torkades emellertid, urvreds och ikläddes knäbyxor. Trots allt var humöret gott och de tre kamraterna förde en riktigt trevlig konversation hela dagen. Andrée talade om sina levnadsöden, hur han kom in på patentbyrån m. m. Den första rosenmåsen

visade sig och i råkarna sågos ofta sälar, dock aldrig i flockar. Med anledning därav pratade de hit och dit om sälar i allmänhet. Plötsligen stå de framför en bred ränna och stanna. Andrée och Frænkel gå ut på en rekognosceringstur, medan Strindberg stannar vid kälkarna. Där sätter han sig och skriver åter några rader till fästmön. Han tänker sig, hur de ha det därhemma. "Här går den ena dagen som den andra. Dra och släpa på kälkarna, äta och sova. Den ljuvligaste stunden på dagen är, då man lägger sig till vila och låter sina tankar flyga hän till bättre och lyckligare tider, men det närmaste målet är nu vår övervintringsplats. Vi hoppas få bättre ställt för oss. Nu återkomma de andra och vi skall fortsätta knoget med kälkarna. Au revoir..."

På natten gjorde en stor och en liten björn besök vid lägret. Spåren i snön buro vittne därom på morgonen.

Den 26 juli ägde en stor förändring rum. Efter Strindbergs ortsbestämningar att döma skulle de sedan den 21 juli på eftermiddagen ha kommit endast ett par fattiga kilometer i ostsydostlig riktning.

Andrée och hans följeslagare insågo också nu, att de icke längre förmådde draga de tunga kälkarna. Resplanen måste revideras och utrustningen, enligt Strindbergs sista stenogram, daterat deri 31 juli, ordnas så att de skulle kunna draga var sin kälke. Det sätt, som de hitintills använt, att draga en kälke och sedan vända tillbaka och hämta de andra i tur och ordning, var för tidsödande och ansträngande. För detta ändamål beslöto de att skilja sig

från en del av sin proviant och utrustning. Med underliga känslor stå de inför detta nödtvång.

De startade omkring kl. 17 på eftermiddagen med en flottning,

men väl komna över på andra sidan, stannade de och ägnade den återstående delen av kvällen och hela natten åt de förändringar, som beslutats. Även kälkarna, som voro illa medfarna och bräckta, måste överses och lagas. På prov beslogos de med plåt.

Man företog en inventering av proviant förrådet. Den första av utrustningslistorna i Strindbergs observationsbok saknar datum, men hänför sig utan tvivel till slädfärdens början.

Strindberg antecknar hur mycket fjärdedelen och femtedelen av den medförda provianten omfattade, men nämner icke vilketdera de valde vid den nu företagna inventeringen. Vad som medtogs beräknades emellertid att räcka för 45 dagar.

Det är av stort intresse för bedömandet av expeditionens fortsatta utveckling, att taga del av de förteckningar, som Andrée lämnar, dels över vad hans egen kälke var lastad med före och efter ompackningen och dels över vad Frænkels kälke innehöll efter omlastningen. Huvudparten av de upptagna föremålen ingå i fynden på Vitön.

Lasten på Andrées kälke d. 26/7 före omlastningen.

Kilo

4 isbräder 8,50

3 bambust............ 2,00

1 bärringsbräda 1,00

1 båtshake............ 1,50

1 bottenpressenning ... 1,00

1 säck privat.......... 17,5

1 Δ korg 29,00

1 burk skosmörja 3,5

Transport 64 1

Kilo Transport 64

1 slang............... 3,5

1 stor pressen......... 8,00

1 skofvel och 1 reserv

tvärstycke 1,8

i korg med innehåll ... 65,00 1 d: o................ 66,5

208,8 Dragg med lina........ 2,00

210,8

Lasten på Andrées kälke d. 27/7 efter omlastningen.

Kilo

1 korg proviant.......41,00

1 d:o................ 52,5

1 säck privat.......... 15,5

1 d:o ½ privat....... 3,5

112,5 medicinlåda........... 9,00

121,5 1 tält................ 8,00

129,5

Lasten på Frænkels kälke efter omlastningen.

Kilo

Båt 63,00

1 säck privat.......... 17,00

ammunition 17,5

universalinstrumentet .. 3,00

stativ d:o........... 1,5

div. instrument........ 8,00

div. kartor m. m....... 3,1

1 Fotogr. apparat 0,8

1 kokapparat 4,00

1 kikare............. 1,2

3 filtar.............. 4,5

Sofsäck 9

Tändstickor.......... . 3,00

135,6

Av dessa listor framgår, att vikten av Andrées kälke reducerades från cirka 211 kg. till 130 kg. och att Frænkels kälke kom att väga cirka 135 kg. Vad Strindbergs beträffar, angives i hans almanacka, att den vägde detsamma som kamraternas.

Av den proviant, som lämnades kvar, åto de tre männen under dagens lopp så mycket, som de orkade stoppa i sig. "Matutsvävningar vid reduktionen", antecknar också Andrée. Dagen bjuder även på andra händelser. Strindberg skjuter sin första björn, och björnbiff befinnes vara utmärkt, sedan köttet legat i havsvattnet en timma. Den största glädjen åstadkommer emellertid vinden, som nu slagit om från sydlig till nordlig. "Hurra", skriver Andrée inför denna förändring, genom vilken

han hoppas, att isdriften skall bliva sydlig så att den kan hjälpa dem fram mot deras mål.

Efter den omnämnda flottningen omedelbart efter starten från lägerplatsen medhanns den dagen icke någon ytterligare marsch. Först vid 6-tiden på morgonen var man nämligen färdig med omlastningen och gick då till vila.

När de bröto upp samma dag, *den 27 juli* fram på eftermiddagen omkring kl. 15 gjordes ännu en del förändringar i packningen. Köttpulver o. dyl. reducerades ytterligare och mera bröd medtogs. Sannolikt berodde detta på, att Frænkel fick tillfälle skjuta ytterligare en björn, vilken tillsammans med den, som föregående dagen fällts, förság expeditionen med ett betydande tillskott av kött. Oaktat man använde både visselpipa och jakthorn, blev björnen i fråga icke skrämd, utan Frænkel kunde skjuta den i ett vackert skott på 38 m. avstånd. Ej endast köttet kom till nytta utan även skinnet sparades för lagning av sovsäcken.

Innan de slutligen framemot midnatt till *den 28 juli* startade höjdes fyra hurrarop för den svenska flaggan och för

ballongflaggan, som de medförde från "Örnen".

I slutet av Andrées anteckningar för denna dag talas det även om en champagneflaska. Flera omständigheter tala för, att denna anteckning hänför sig till starten. När de lämna lägerplatsen, och allt det som de beslutat skilja sig från, offras champagnen och man äter några biskvi med honung. Givetvis hade denna vinflaska avsetts för en mera glädjande händelse, än den, som de nu stodo inför. De stå i begrepp att draga bort från en stor del av sina tillhörigheter och sin proviant, för att med en oviss jakt på björn och fågel ersätta, vad de icke se sig i stånd att släpa med sig. De hurra för sitt lands symbol,

Andrée-expeditionens svenska flagga med unionsmärket i sitt nuvarande skick. "Bratvaags" fynd.

den svenska flaggan, och "Örnens" fana med sitt blåa ankare på vit botten. Sedan sopar Andrée tältet med halmomslaget på buteljen.

Det är karakteristiskt för Andrée och hans sätt att föra dagboken, att omedelbart efter anteckningen om den högtidliga handlingen med champagnen noteras "sennegräs mellan strumporna". I sin enkelhet belysa dessa ord bättre än långa utläggningar expeditionens kamp för tillvaron, all den omtanke, som måste ägnas den fattiga utrustningen för att vandringen mot land och räddning skall kunna fortsättas.

Det hade nu blåst upp nordvästlig vind, vilket gjorde dem glada, emedan de hoppades, att den skulle åstadkomma en drift av isen i önskad riktning. Det blev emellertid en tung och ansträngande vandring den natten. Icke mindre än 14 vattenrännor måste passeras. En av dem kunde de komma över

"Örnens" sidenflagga med blått ankare på vit botten. "Isbjörns" fynd.

medelst flottning på isflaken, i två andra voro isstyckena omöjliga att rubba, så att man måste i stället använda båten. Då temperaturen denna dagen sjunkit till 1—2° under fryspunkten, låg det emellertid tunn is på vattensamlingarna, som skar i båten och nästan omöjliggjorde rodden. En förbättring hade dock genom kylan inträtt såtillvida, att de av vattnet undersmälta iskanterna vid råkarna och dammarna nu blivit fastare. Terrängen, över vilken de drogo fram, var dock utomordentligt svår, på grund av alla dessa rännor och till följd av skruvvallar. Strindbergs kälke gick också under dagen sönder. Andrée och hans kamrater voro trots allt belåtna med sitt arbete, när de på morgonen den 28 juli äntligen kröpo i sovsäcken efter ett i synnerhet för Frænkel utomordentligt ansträngande dagsverke. T. o. m. han klagade över trötthet, tillägger Andrée. Medan de sovo regnade och snöade det något. När de vak-

nade vid 19-tiden på eftermiddagen var det —0°,6 och svag nordvästlig vind. Först måste slädarna åter ses om och beslås, och några av Frænkels saker tarvade reparation. Till att börja med var väglaget gräsligt, men på aftonen fingo de härlig is att gå över och även vädret var utmärkt. "Paradis: stora, släta isflak utan torosser eller rännor eller smältvatten mer än som behövs för att dricka. Parad-is", skriver Andrée och han citerar Frænkels belåtna yttrande att "tusan ändå, vad gumman mor skickar, är då. alitid bra!" Det regnade på förnatten och den friska vinden kändes pinande kall, men den var dock alltid välkommen, så snart den drev isen mot söder. Denna dag började man använda snöskorna. En mängd björnspår korsades men ingen enda ränna. Så mötte de slutligen en råk, "en bred rackare", och då gjordes halt. Vid 11-tiden *den 29 juli* gå alla till vila efter att ha varit i verksamhet i 16 timmar. "Man lär sig den fattiges konst att taga vara på *allting*. Man lär sig ock konsten att leva för dagen." Efter att ha noterat sig till minnes att alla svårigheterna med isen, skruvvallarna, smältvattensdammarna, polarna, rännorna och vrakisfälten tarva en detaljerad skildring, var det tid att sova.

Den 30 juli stego de upp före kl. 1 på morgonen. Dagen började som vanligt med skosmörjning. Fördelningen av arbetet i lägret är nu helt genomförd. Nils Strindberg är som förut kock och Frænkel får sig ålagt att utom sin meteorologiska tjänst även vara husa, ordna med tältet och duka till måltiderna. Medan lägret brytes, Frænkel bäddar upp tältet, breder smörgåsar samt drager gevären och medan Strindberg kokar och steker, rekognoscerar Andrée omgivningarna för dagens marsch. Jaktbytet användes nu så, att björnstek anrättas två gånger om dagen, vid starten och vid framkomsten till nästa lägerplats.

Frænkels meteorologiska journal för tiden 28/7 kl. 7,30 e. m.—31/7 kl. 4 e. m.

Sovsäcken gör sig påmint överallt. Då den var förfärdigad av renhudar, anträffas renhår överallt. "Mister du ett, står dig tusen åter", påstår Andrée.

Vid halv 2-tiden startade de. Dagen blev särdeles ansträngande, emedan en mängd vattenrännor måste passeras. De använde sig därvid av alla metoder. Mellan rännorna var dock den mycket mäktiga isen god, så att de trots allt lyckades göra en god distans. Men även på den jämna isen funnos förrädiska smältvattensamlingar. Andrée plumsade i en av dem. Värre var dock att Frænkel började lida av snöblindhet.

Av den allra största betydelse var emellertid, att driften av isen nu visade sig föra expeditionen ur den kurs, i vilken den önskade framtränga. För att nå Franz Josefs land måste de tre männen, som förut nämnts, hålla en sydostlig riktning. Då strömmen emellertid förde dem söder ut t. o. m. med någon dragning åt väster, hade de i dag beslutat gå mot öster. De ämnade fortsätta så, i avsikt att därmed komma fram i riktning av resultanten mellan isdriften och vandringskursen.

Under denna dag med dimma skedde dessutom följande, som Andrée ansett värt anteckna. Medan Strindberg tillredde en rätt av Mellin's food, frågade Frænkel, vad det var han höll på med. Vid svaret "dessert", sade Frænkel: "skönt då skall det ätas." Strindberg beslöt vidare att försöka få sina händer rena. Han tvättade den ena med en våt strumpa, men fann arbetet så svårt och tidsödande, att han lät den andra vara. "Skillnaden var såsom mellan mulatt och neger", ansåg Andrée. Omkring kl. 14 pä eftermiddagen gingo de slutligen alldeles uttröttade till vila. *Den 31 juli* startade expeditionen kl. 4 på morgonen. Temperaturen var + 0°,6 och en lätt nordnordostlig vind blåste. Det rådde tät dimma, som hindrade dem att välja bästa väg, och de

Frænkels kälke med båten drages fram mellan isblocken. Till höger Andrée, till vänster Frænkel.-Foto Andrées polarexpedition 1897.Pl. VI.

 Frænkels kälke med båten skjutes över en skruvvall. Till vänster Frænkel, till höger Andrée, i mitten Strindberg. Objektivet på kameran har tydligen varit försett med automatisk utlösning.

Foto Andrees polarexpedition 1897.

voro tvungna att hela dagen arbeta sig fram genom mycket svår terräng. Icke mindre än tio vattenrännor måste passeras under de första sex timmarna. Till råga på olyckan var snön denna dag djup. " 'Gång' på knäna i djup snö. 'Gång på gång' på knäna", skriver Andrée med galghumor om denna givetvis oerhört ansträngande marsch, där icke blott snön och de öppna rännorna, utan även halvfrusna och snötäckta vattendränkta partier på isen voro förrädiska och lade hinder i vägen för de tre männens framträngande mot sitt avlägsna mål. Det synes särskilt vara Nils Strindberg, som hade det tvivelaktiga nöjet att med sin person vara "upptäckare av plurrattraktioner". Ett väldigt, ett par kilometer brett pressningsbälte kommo de också in i, och det återstod intet annat än att hugga sig fram. Så gick hela dagen. Först på kvällen gjorde de sig äntligen klara från pressbältet och fingo en god distans ostvart. Modet och livsviljan slappades dock icke, ej heller humöret och den goda stämningen gingo förlorade bland de tre kamraterna. "Polartrakterna äro säkerligen födelseorten för principen om den största förargelsen", skriver Andrée inför alla de svårigheter, han och hans kamrater endast med uppbjudande av alla sina krafter förmådde övervinna.

Under dagens lopp lättade dimman och himlen klarnade. De bestego då ett högt, pyramidliknande isblock för att orientera sig, men sågo därifrån varken land eller hav. Isen, som på vissa ställen mätte 4,1 m. i tjocklek under vattnet, hade här och var berövats sitt snölager, så att den låg bar och befanns på flera ställen vara smutsig av lerpartiklar. Andrée noterade, att smältvattnet på sådana partier ej hade så fadd smak som det rena smältvattnet, utan en lindrig lersmak. Lera i större mängder anträffades också på isen och befanns bestå

av korn av varierande form, någon gång ända upp till en valnöts storlek. Prov därav togs för senare vetenskaplig bearbetning.

Mot aftonen följde de ett färskt spår efter en stor björn. Denna hade också gått ned i ett "plurr", som Andrée kallar smältvattensdammarna, "och är således ej ens han skyddad mot misstag därvidlag". En rosenmås visade sig, en ismås och några havhästar. Det var de enda fåglar, som varit synliga under de sista dagarna.

Vid lägerplatsen fram på kvällen gör Strindberg en astronomisk ortbestämning, som ger till resultat, att de nu befinna sig på 82°22' n. br. och 29°12' o. l. Grw. Dessa värden visa vid jämförelse med förut erhållna, att expeditionen drivit med isen fortare mot väster än den gått mot öster. "Det är ej uppmuntrande", skriver Andrée, "men vi skola fortsätta kursen åt öster ännu en tid så länge det finnes en smula förnuft i att handla så." "Man kan ute på isen ej alls märka, att den är i rörelse, undantagandes att rännorna vid rastställena ändra sig under vår sovtid."

Äntligen vid 18-tiden på kvällen krypa de i sovsäcken. "Vi höra nu brus såsom från ett hav."

Vid 19-tiden samma dag, den sista i den månad, de lämnade Danskön med "Örnen", får Strindberg tillfälle att skriva några rader till sin fästmö. Det var då ganska länge sedan — den 25 juli — han sprakade med henne och mycket hade sedan dess förändrats. Han börjar med att skildra beslutet om omlastningen av kälkarna. Sedan blev han tydligen avbruten och därefter finnes ingenting av honom skrivet till den, som .stod hans hjärta så nära, som han ständigt hade i tankarna och till vilken han de första dagarna i isen så gärna ställde sina ord. Är det expedi-

tionens med varje dag försvårade situation, de allt större ansträngningar dess medlemmar måste underkasta sig för att rädda livet, är det allt detta som hindrar honom att fortsätta nedtecknandet av sina intryck?

Söndagen *den 1 aug.* inträdde med vackert väder. Andrée, Strindberg och Frænkel stego upp vid 5-tiden på morgonen och den sistnämnde gjorde sina meteorologiska observationer. Temperaturen var + 0°,5, en svag nordvästlig vind blåste och cirrus-stratusmoln täckte himlen till endast 10 procent.

Efter det Andrée, liksom föregående dagar, insmort sina händer med björnspäck för att på det sättet hålla dem mjuka, och medan Strindberg och Frænkel skötte sina bestyr, den förre som koksa, den senare som husa, gjorde Andrée en noggrannare undersökning av isens lagringsförhållanden och struktur samt ritade en skiss av en av de två råkar, vilka ströko fram invid lägret, den ena i N. 40° W., den andra i N. 30° O. Därefter lagade han sovsäcken med björnskinn.

Vid halv 8-tiden voro de redo att starta och hade utmärkt bra is ända till middagen, då de fingo en timmes svårt arbete för att komma över skruvvallar. Därefter blev isen åter god. Under hela dagen behövde de ej använda båten en enda gång för passerandet över rännor, ty dessa voro smala och ofta försedda med jämna kanter. Orsaken till den godartade karaktär, som isen nu antagit, tror Andrée måhända vara, att de närmat sig kanten av den stora polarströmmen och att deras distrikt låg i lä för tidvattnet under Franz Josefs land.

Djurlivet började nu bliva rikare. Tre rosenmåsar visade sig och två av dem voro ganska orädda till skillnad mot vad som tidigare varit fallet. Havhästar och sälar voro vanliga och två färska björnspår korsades. På kvällen sågo de ryggen av ett

nytt djur, som tedde sig som en 10 à 12 m. lång orm med smutsgul färg och, i Andrées tycke, med svarta ränder löpande från ryggen ett stycke nedåt sidorna. Det flåsade starkt ungefär som en val, "vilket den väl också i själva verket var", slutar Andrée. Senare i sin dagbok rättar han denna uppfattning, sedan han kommit till visshet om, att det måste ha varit valross, han sett.

På eftermiddagen mellan kl. 13 och 15 tätnade tjockan. Senare lättade den åter så att det blev klart i zenit men den dröjde kvar runt horisonten. Dagen blev en av de resultatrikaste. Andrée uppskattade den tillryggalagda distansen till 7 km., Strindberg till 8 km. — Det märkliga är emellertid, att den nu företagna bearbetningen av Strindbergs astronomiska observationer visar, att de under denna och följande dag alls icke kommit fram i

åsyftad riktning utan i stället drivits tillbaka mot norr.

Vid aftonvarden den kvällen användes som sittplatser i överensstämmelse med vad som nu blivit bruk en medicinlåda, en fotografiapparat och en låda med tändsticksaskar. En viss oro torde ha gjort sig gällande, ty förrådet av björnkött var i det närmaste slut.

Andrée antecknar vidare i sin dagbok för den 1 aug. att "torkning av strumpor sker bäst genom att taga dem på raggsockor på fötterna" och han tillägger, att hans kronometer sannolikt drager sig 4,7 sek. per dag.

Den 2 aug. vaknade kamraterna vid halv 9-tiden, tröttare än vanligt. "Det ser ut som om god terräng tröttade mer än halvgod", säger Andrée. Till frukost skar Strindberg sönder det sista björnköttet i småbitar "för att det åtminstone skulle se ut att vara mycket".

När de startade vid 11-tiden hade det klarnat och det var

alldeles lugnt, så att det kändes varmt även om temperaturen i skuggan höll sig någon grad under fryspunkten. Knappt en timme efter uppbrottet kom en ny björn inom skotthåll. Strindberg och Frænkel sköto i ivern var sin bom, men Andrée fällde björnen med ett skott i bringan på 38 m. avstånd. Det visade sig vara en gammal utsliten hane med maskstungna tänder. Av björnen togo de denna gång även filén vid ryggen, vidare njurarna (½ kg.), tungan och revbenen. Så snart detta var gjort blev en tjuvjo synlig, två måsar anlände och kretsade kring resterna av björnen. Andrée och hans kamrater hoppades nu, att en ny björn skulle av kadavret efter närmast föregående, som skjutits, lockas att följa dem, "så att de städse ha färskt kött i hälarna".

Terrängen var under hela dagen utomordentligt svår, så att Andrée trodde, att de trots allt icke hunnit mer än 2 km. på 10 timmar, när de äntligen kl. 1 på natten den 3 aug. kröpo till kojs. Andrée lagade, innan han lade sig till vila, en strumpa och beträffande omvårdnaden av sin egen person antecknar han dessutom, att han den dagen för första gången sedan den 11 juli tvättat sig i ansiktet. Yxan blev under dagen förstörd. *Den 3 aug*. stego de upp kl. 11 efter att ha plågats svårt av hettan i tältet. Det var nämligen fortfarande solsken och stilla väder. De beslöto därför att äta ute i stället för inne i tältet, som annars var brukligt. Om den gamla björnhannen då serverades, fingo de erfara, att den var "seg som lädergaloscher". De använda gafflarna tycktes också nu ha tagit intryck av den behandling, för vilken de varit utsatta, ty "deras utvecklingshistoria" åskådliggjordes genom att de olika exemplaren fotograferades. Frænkels exemplar är värst åtgånget, ty Andrée gör en ny gaffel åt honom. '

Efter allt bestyr med brytandet av lägret, packningen av kälkarna m. m. begav man sig i väg. Det var alltjämt så varmt att de utan rockar på sig drogo sina kälkar. Vädret tillät också klädtorkning i stor skala. Men isen var förfärlig och utomordentligt svår. Den bestod av små flak, skilda av stora skruv-ningar och rännor samt råkar betäckta av nyis. Den enda fördelen av kylan var, att iskanterna vid rännorna voro mer hållfasta. Mot de ännu öppna vattenytorna såg man, att luften var fylld av ett fint duggregn eller av isnålar. Uppmärksamheten fångades vidare av ett 1 m. långt drivvedsstycke på isen, en tjuvjo, en mås och en rosenmås.

Humöret var som alltid gott. Frænkel och Strindberg skämtade om Andrées gamla björn från gårdagen, vilken av Frænkel förklarades vara polartraktens äldsta björn, och vilken han misstänkte vara en lössläppt menageribjörn. Då de passerade spår efter en björn med två ungar, kunde de dock hoppas på mörare kött till ersättning för det gamla och sega, som den ålderstigne hannen förlänat dem.

Ständigt måste de över råkarna.

"Går det med lätthet att komma över?" frågar en.

"Ja, det går lätt med svårighet!" svarar en annan.

Under skämtet mognar emellertid ett av de allvarligaste och för hela expeditionen mest betydelsefulla beslut, som fattades av Andrée och hans följeslagare.

På grund av de svåra isförhållandena hade expeditionen den sista dagen måst hålla en mer sydostlig kurs än den rakt ostliga, i vilken de förut sökt arbeta sig fram. Det vackra vädret tillät under dagen en ortbestämning, som gav

till resultat, att de befunno sig på omkring 82°27' n. br. och 28°30' o. l. Grw.

Under förutsättning av att Strindbergs observationer äro riktiga hade expeditionen, trots alla strävanden, sedan den 14 juli kommit endast omkring 55 km. mot sydsydväst och sedan den 31 juli omkring 13 km. mot nordnordväst. Isdriften hade varit dem helt övermäktig. Dessa, för deras planer att med all makt söka uppnå Kap Flora, fruktansvärda fakta, föranleda nu ett ingående dryftande av expeditionens situation. Vid l-tiden på natten till den 4 aug. rekognoscerar därför Andrée i utmärkt klar luft med kikare horisonten i norr, öster och sydost för att se efter land eller vatten utan att dock kunna upptäcka någotdera. Endast is och svår is synes i alla riktningar. "Med anledning härav beslöto vi att uppgiva strävandena att komma ostvart. Vi kunna varken övervinna strömmen eller isen och hava absolut ingen utsikt att uträtta något genom fortsatt tramp åt öster. Vi äro därför ense, att börja nästa vandring, med kurs på Sjuöarna, dit vi hoppas nå om 6 à 7 veckor."

Vad innebär detta beslut? Man måste för bedömandet av detsamma erinra sig Andrées uttalande den 31 juli, att "vi skola fortsätta kursen åt öster ännu en tid, så länge det finnes en smula förnuft i att handla så." Nu tvingas de av naturförhållandena att bryta denna sin övertygelse och uppge förhoppningarna att nå den stora depån vid Kap Flora. I stället utvälja de som sitt mål den mindre depån på Sjuöarna, belägna utanför Spetsbergens nordkust. Dit hoppas de nå efter 6—7 veckors vandring. Sedan starten från landningsplatsen den 22 juli har slädfärden nu pågått i 13 dygn. Sina bästa krafter ha de använt på denna färd, först dragande de förfärligt tungt lastade kälkarna, sedan de något lättare. Nu ändra de kurs och mål och ha, utslitna som de säkerligen äro, framför

sig en och en halv månads marsch i drivisen, innan de hoppas att med strömmens hjälp nå land på Sjuöarna.

Med dessa tankar gingo de vid 3-tiden på morgonen *den 4 aug.* till kojs. Andrée skrev att bröd, skorpor m. m. då voro genomblöta. De sista anteckningarna för denna dag gällde en iakttagelse angående isens rörelse och en vetenskaplig förklaring härpå i anslutning till den av Nansen påvisade stora polarströmmen. Samma energi och okuvliga mod, som vi lärde känna hos Andrée och hans kamrater under "Örnens" färd, karakterisera de tre männen, som nu efter dessa tretton dagars oerhörda ansträngningar och strapatser stå framför oss på drivisen, beslutna att tränga fram mot Sjuöarna.

Efter det för expeditionen avgörande beslutet under natten mellan 3 och 4 aug. stiga Andrée och hans följeslagare efter en välbehövlig vila upp omkring kl. halv 14. Himlen är till tre fjärdedelar betäckt av alto-cumulus-moln, temperaturen är ett par tiondels grader över fryspunkten och en lätt västnordväst-lig vind drager fram över isen.

Expeditionen står inför ett nytt skede i sin tillvaro.

En halvtimme efter uppstigningen intager expeditionen sin frukost bestående av björnbiffar med hårt bröd samt lacto-serinkakao med käx. Därefter sker uppbrott, för första gången i riktning mot Sjuöarna, kurs S. 40° W.

Det blir en svår dag även denna. Andrée gör en del anteckningar om isens tjocklek och han tager ett prov (n:r 3) på alger från isfoten. Expeditionsmedlemmarna lägga vidare märke till att de lättaste övergångarna över råkarna befinna sig vid de största skruvvallarna, emedan råkens kanter där befinna sig närmast varandra. Naturligtvis äro dessa bryggor förfärliga, säger Andrée, men de äro dock bryggor. Breda råkar utan isflak men med uppvräkta kanter äro de värsta och de erhålla också som epitet ett kraftuttryck. Men bara man ej har dimma, går dock allt annat an.

Efter sex timmars marsch intaga de tre männen sin enkla middag, bestående av käx, smör och ost samt därtill smältvatten. Ytterligare sex timmar sträva de framåt intills de

stanna, slå läger och få sin aftonmåltid. Klockan är då 4 på morgonen *den 5 aug.* Efter den fattiga middagen bjuder nu Strindberg på björnbuljong med Potage d'Oseille (Stauffer), smörgås, käx med körsbärssaft och vatten. Nu göres en ingående inventering av proviantbehållningen.

Proviantinventering den 5 aug. kl. 5 på morgonen.

Spisbröd .... 11 burkar à 1,1 kg. 12,1

12 kex .... 12 burkar 15,5

+ Mellins food 15,00

Smör .... 17 burkar à 900 gr. ... 15,30

Chokladpulver ...... 9 burkar à 1 kg...... 9.00

mjölk extrakt...... 10 burkar à 250 gr. ... 2,5

Lactoserin .... 10 burkar 2,5

Pemmikan............ 3,0

Socker................................... 5,0

1 burk Stauffer preparat.................... 4,5

Kaffe.................................... 2,00

1 burk choklad ....

3 burkar Lime juice tabletter ....

Lingonsylt................................ 1,00

9 sardinlådor ....

3 pastejlådor ....

Buljong kapslar 3 1/2 burkar ....

2 flaskor saft ....

1 ,, portvin..........................

6 snowflake..............................

mjöl ....'........ 1.

Salt 2 burkar.............................

Ost...................................... 0,5

Av denna proviant packades på Andrées kälke:

i framkorgen: Kakao pulver-

extrakt .... 4 st. burkar

kaffe .... 1 ,, ,,

smör .... 5 ,,

mjölk........ 8 ,, ,,

Lact. ser...... 4 ,, ,,

bröd......... 4 ,, ,,

sardiner ..... 5 ,, ,,

fåg. pastej ... 1 ,, ,,

ost .... Yi

i bakkorgen :

3 snowflake

2 Mellins food 5 kex 2 buteljer

4 smör

1 pastej

2 salt

2 buljong kapslar

1 mjöl

1 Lactoser.

På Strindbergs kälke packades:

i framkorgen:

3 kg. Cacaopulver "Extract"

(Mosquera)

4 burkar smör (3,6 kg.) 1 kg. kaffe

1 flaska hallonsaft Biscuits 1 Cracknel 1 Albert 1 Congo

5 Spisbröd

1 burk socker (5 kg.) 1 „ snowflake 1 „ Staufferpreparat 1 „ Chocolad och lime

juice 1 „ (1 kg.) lingon 4 små sardinlådor

i bakkorgen:

3 burkar Mellins food-pulver

9 kg. 2 „ spisbröd. 2 Albert 1 Cracknel Biscuits

1 Oscar

2 snowflake

1 Pemmican 3 kg.

2 Cacaopulver Extract (Mos-

quera)

4 Smör 2 Mjölk

5 Lactoserin

1 Pastej (lever) 1 Buljongkapslar.

Resultatet av inventeringen visar, skriver Andrée, "att vi måste spara, i synnerhet på bröd".

Temperaturen under dagen har sjunkit och är nu — 2,2°. "Temperaturen sjunker allt djupare och för varje grad kryper man djupare ner i sovsäcken."

Sedan de sovit under dagen, vakna de på kvällen och äta "frukost": blandat björnkött (revben, kotlettrad och njure), bröd, kaffe med käx. Starten äger rum kl. 20,30 med samma kurs som föregående dag. Det är dimma och några regndroppar falla.

Under förnatten arbetar sig expeditionen fram i mycket fördelad is. Sötvattensamlingarna och råkarna äro talrika; på de förra synes nyis ha bildats på grund av nattens låga temperatur. "Glansplurr" kallar Andrée dem. Att svårigheterna äro stora i denna kryssning på flaken mellan allt vattnet, framgår även därav, att de vid vissa

tillfällen få lov att krypa "på alla fyra i dag, liksom i ungdomens vår". Som följd av den spridda isen och myckenheten av vatten är djurlivet ganska rikt. Storkobbar ligga uppkrupna på isen, där även många björnspår finnas, havhästar och en rosenmås visa sig.

Expeditionens kokkärl monterade på primusköket; nuvarande skick.

Åtta timmar efter starten äter man en liknande spartansk middag som dagen förut, endast käx, smör och bröd i knappt tillmätta kvantiteter.

Det mest anmärkningsvärda under dagen torde dock ha varit en fyra timmars lång flottning över en mer än kilometerbred vattensamling eller råk. Efter den kraftansträngningen belönades de djärva männen med bättre is och frampå morgonen *den 6 aug.* med utmärkt sådan. "Paradiset", skriver Andrée, "stora släta isflak med sötvattensdammar fulla av saft och vatten samt här och där en ung isbjörn med mört kött."

På morgonen den 6 aug. vid 9-tiden efter 15 timmars dagsverke intages kvällsvard enligt ungefär samma matsedel som förut, d. v. s. blandat björnkött, samt därtill ¾ kg. bröd och käx samt välling av Mellin's food. Så blir det vila för de tre männen även den dagen.

Frampå kvällen den 6 aug. äro de åter på benen. Frænkel gör sina meteorologiska observationer. Himlen är helt molntäckt och det är milt, +1,2°. Ledsamt nog har vinden slagit om från nordlig till sydsydvästlig. Vid 9-tiden serveras frukost, åter med blandat björnkött, som nu är utmärkt sedan det blivit gammalt, bröd och kaffe med käx. Efter ytterligare ett par timmar är allt klart och man begiver sig i väg med kälkarna.

Isen är utmärkt, med stora, släta flak och många, men lätta övergångar. "Vilken fröjd, när näsan pekar ut över en slätt på några hundra meter!" Snön på isen är dock besvärlig, ty den är kornig och har en konsistens som pudersocker, vilket gör, att man glider med foten och lätt halkar under det att kälkarna skära djupt ned. Helt förskonade från skruv vallar äro de dock icke. Åtminstone en stor sådan med nordvästlig utsträckning måste passeras. När kälkarna i den göra de värsta salto-

mortalerna anmärker Frænkel att "färden ej kunde kallas hopp-lös". En ny svårighet uppstår också genom att råkarna ändra sig under det expeditionen tager sig över dem. Två rosenmåsar visa sig under dagen, men de äro skygga, ty de komma endast en gång i närheten av expeditionen och flyga sedan.

Middag, om man så får kalla de små ransoner av bröd, käx, smör och vatten, som regelbundet intages efter de första sex timmarnas vandring, förtäres vid 5-tiden på morgonen *den 7 aug.* Huvudmålet för dagen, aftonvarden bestående av 1 kg. björnkött, ärtpuré (Stauffer) med bröd och käx, serveras vid 10-tiden.

Andrée anser, att de då lyckats tillryggalägga den längsta sträckan hitintills, sannolikt minst 3 distansminuter, "men", tillägger han, "vinden är rakt mot och har troligtvis drivit oss lika mycket tillbaka". — Mycket trötta gå de till kojs kl. 11 på förmiddagen.

På kvällen kl. 21,30 (den 7 aug.) vakna de äntligen och känna sig då fullt rekreerade. Dimma råder alltjämt, vinden har friskat i, men vridit sig något mer mot väster (S. 70°— 75° W.) och temperaturen har sjunkit till en halv grad under noll.

Först en timme efter midnatt till *den 8 aug.* är frukosten färdig: björnbiffar på 0,9 kg. kött med två brödbitar, och lacto-serinkakao med 6 käx per man. "*Litet* renhår i maten1 rekommenderas, ty deras bortplockande hindrar en från att äta alltför fort och glupskt."

Kl. 2 på natten sker uppbrottet. Isen blir ungefär, som den varit de två föregående dagarna. Skruvvallar måste passeras och råkar med stora flak. Det är varmt att släpa på kälkarna, och Andrée önskar, att han hade en sommarkavaj. Själv begagnar Andrée icke snöglasögon utom i starkt solsken, han

1 Från sovsäcken.

kniper i stället ihop ögonen. Vinden står dem mitt i näsan och det svalkar. Den är stick emot, "men gör den, vad

den hittills gjort, d. v. s. pressar ihop rännorna, så må han gärna hålla på en vecka eller två". Ett par alkekungar med ett läte, som Andrée icke förut hört, ses i en vattenränna, även två rosenmåsar visa sig. Något senare på dagen kommer expeditionen för omväxlings skull in i en förfärlig sötvattensterräng, "där sötvattensplurren ofta äro svårare att passera än saltvattensplurren, ty deras kanter äro underskurna och djupen äro så små att båten ej kan begagnas". Man tager en fotografi över detta område av is och vatten, och Frænkel, "som eljest beklagar sig över brist på omväxling, tyckte ej om vad som bjöds". På grund av en permanent katarr rinner näsan ständigt på dem alla tre.

Strax före midnatt unnar man sig äntligen ett ordentligt mål mat med 0,1 kg. björnkött och två brödbitar per man, samt välling av Mellin's food med biskvi.

För nästa dag, *den 9 aug.*, antecknar Andrée noggrant tiderna för de olika akterna i lägerlivet.

"kl. 1,20 började uppstigningen i tältet, kl. 2,0 sattes Primusen i gång, kl. 2,18 var steken (0,27 kg. björnkött per. man) färdig och

kaffekok börjat, kl. 2,29 var steken uppäten, kl. 2,48 var kaffet (1 rågad matsked jämte gammal sump samt

1,5 liter vatten och litet mjölk) färdigt, kl. 3,0 var kaffet avdrucket, kl. 4,30 uppbrott (med kurs S. 40° W.)."

Innan uppbrottet sker, gör Andrée en skiss över isens lagring och anmärker därtill, att issörjan visserligen ser ut som

gammal is, men att man icke får narra sig av dylikt. Senare får han se en skruvvall bildas i en råk, som förlöpte vinkelrät mot den vindriktning, som framkallade pressningen.

Väglaget är förfärligt och terrängen består av stora, ojämna fält fulla av brun is, ny och äldre, små och stora .skruvvallar, mellan vilka förekommer en växling av snödrivor, samlingar av vattendränkt snö och smältvattensdammar, men ej många stora råkar. Den är ytterst tröttsam, särskilt snön är svår för dragarna, men för kälkarna är föret ej dåligt, ty snön bär dem; sötvattensrännorna äro dock ofta lagom "söta" att gå över. Frænkel har för andra gången fått diarré och han är nedsatt till kropp och själ. Andrée ger honom opium och både han själv och Strindberg äro uttröttade.

En tejst blev under dagen synlig och en fin, vacker björn närmade sig men flydde, innan de fingo tillfälle att skjuta. Det var dem till stor sorg och skada, ty de ha nu snart ej mera björnkött. Strindberg och Frænkel gjorde ett försök att sätta efter björnen men förgäves. Strindbergs gevär var också i olag och de hade flera timmars arbete med att få det i ordning. "Mekanismen därtill är förfärligt slarvigt gjord", anmärker Andrée.

De ha varit vakna och i verksamhet under 18 timmar, när de nu kl. 19 krypa i sovsäcken. Den kvällen fingo de icke heller någon björnbiff utan nöjde sig med Cloettas köttpulver, chokolad samt bröd, käx och smör. *Den 10 aug*. Frukost intages vid 8-tiden. Sedan göres en fullständig förteckning över de tre slädarnas packningar. Liksom förut inför Andrée i dagboken sin egen och Frænkels listor, under det Strindberg i observationsboken antecknar sin last. Då huvudparten av de i dessa listor upptagna sakerna ingå i fynden på Vitön, är det av särskilt intresse att taga del av dem.

Pl. VII.

Andrée vid en fälld björn. Bilden tagen sannolikt den 19 juli. Foto Andrées polarexpedition 1897. Pl. VIIL

Den 3 aug.: "Vi fotograferade våra gafflars utvecklingshistoria. Jag gjorde en gaffel åt Frænkel." Den

senare gaffeln till höger om de två andra. Foto Andrees polarexpedition 1897.Andrées kälke:

1 liten säck 3,5

1 förkorg...... 37,1

1 bakkorg...... 37,3

1 privat säck ... 15,5

1 medicinlåda . . 9,0

1 tält.......... 9,0

2 tältstänger ... 1,5

kött 5,0

1 gevär........ 1,6

1 ammunitionsl. . 6,5

1 sextant 2,2

1 säck......... 6,0 fotogr.

134,2 kg.

Strindbergs kälke:

Framkorg .... 44,5 kg.

bakkorg 46

Privatsäck......... 16

3 par Snöskor 6

Båtshake 1,5

Spade 1

Dragg med lina .... 2 kg.

Verktygssäck...... 8 kg.

Fotogr. app........ 6 „

Stativ till teodolit . . 1,3

Skosmörja 2,5

Sysakerna......... 4,9

Lilla kikaren....... 0,3

Stora kikaren 1,0

141,0 kg.

Frænkels kälke:

Båt................. 63,00

1 säck privat 17,00

1 slang 3,5

3 träbitar 2,0

t ammunition 3,5

1 universalinstrument .. 3,0

2 kikare............. 2,0

3 filtar 4,5

1 sovsäck............ 9,0

1 säck böcker 3,0

2 åror 4,5

3 stänger 2,0

1 gevär 2,0

1 säck skohö 1,0

1 kokapparat, mat m. m. 12,0 1 låda tändstickor .... 3,00 1 sextant ....

1 anemometer ..... 0,5 1 psykrometer 3,1 4,6

1 växelsäck .... 1.

Sprit, servis m. m. 8,00

2 kuddar, gevärsfodral, putslåda........... 1,7

1 drifved........... . 2,0

1 presenning 2,5

153,8

Foto Ad. Hoel ombord på "Krassin" 1928.

Breda rännor fyllda med stycken av is och snö.

Denna inventering och en därmed sammanhängande partiell ompackning tager flera timmar i anspråk. Strindberg gör också vid lägerplatsen en astronomisk ortbestämning, som ger till resultat 81° 56',5 n. br. och 29°,5 o. 1. Grw. "Det är märkvärdigt", skriver Andrée, "att vi gått så mycket i latitud, oaktat vinden i flera dagar legat rakt mot oss."

Först omkring kl. 14 starta de och lägga då, med anledning av ortbestämningen, kursen mot S. 50° W. Terrängen blir denna dag utomordentligt svår även om föret är gott. De möta absolut otraf ikabla vatten, som bestå av breda rännor fyllda med smärre klumpar av is och snö, så att varken slädar eller båt kunna där föras fram.

Då Strindbergs observationer visat att expeditionen kommit söder om 82: a breddgraden, bjudes det till middagen kl. 4 på sardiner utom det vanliga hårda brödet samt käx med smör

och ost. Sedan börjar det småregna och frampå kvällen snöa.

Stort intresse väcker hos Andrée ett fynd på isen av småsten samt blad m. m. Han beskriver noga platsen och tager prov. "Detta fynd", säger Andrée, "bör möjliggöra att bestämma varifrån denna myckna bruna och hårda is, som vi ständigt se, har sin härkomst. Fore detta fynd har jag på den brungula isen ej träffat annat än fin lera och nu finner jag på samma is en hel sändning av växter, sand, småsten o. s. v."

Efter sju timmars förfärligt tröttsam marsch tältar expeditionen. Av samma anledning som det bjöds på sardiner till middagen, blir kvällsmaten kl. 22 på kvällen rikligare än vanligt, oaktat förrådet av björn är knappt. Matsedeln är följande: björnkött (0,75 kg.) med Battys sås, buljong med biskvier, mandeltårta (Gateau dömandes), Stauffer. "Nu sitter Strindberg och lagar sina byxor i 'botten' och Frænkel smörjer gevär. Frænkels magplågor äro nu förbi." Så slutar Andrée sina anteckningar för den 10 augusti.

Under de sistförflutna dagarna har Andrée i sin dagbok fört mer utförliga och sammanhängande anteckningar än vad som förut varit honom möjligt; för de närmast följande bliva de ännu mer fylliga och kunna för den fortlöpande skildring av isvandringen, som här avses, citeras i större utsträckning än vad som hitintills kunnat

ske.

Den 11 aug. ingick med två köldgrader och frisk nordostlig vind. Efter frukosten kl. 10,30 med björnkött, bröd, kaffe och käx startade expeditionen. Det blev en "riktig Tycho Brahe dag. Strax på morgonen kom jag i vattnet och likaså min kälke så att det mesta blev genomvått. Strindberg rände in på Frænkels kälke och körde sönder båten med draggen. Alla kälkarna kullbytterade upprepade gånger under dagens lopp. Min

blev två gånger fullständigt upp och nedvänd. Föret var gott men terrängen förfärlig. Alla tänkbara krångelsätt inträffade och när kvällen kom voro vi alls icke glada."

"En egendomlig händelse inträffade vid övergången av en ränna. Vi stodo alldeles rådvilla, ty iskanterna voro usla och rännan så grund, att båten ej kunde gå i. Våra vanliga metoder sveko allesamman. Då, under det vi tala, brister isflaket under Frænkel och sålunda fingo vi en isbit av betydlig storlek, och med den bitens tillhjälp gjorde vi därefter övergången helt behändigt. Kursen ha vi ej kunnat hålla utan ha måst gå både åt norr och öster men försöka gå åt S 50° W."

Emellertid hände också en del annat. Frænkel sköt nämligen en ismas, som Andrée noggrant beskriver.

Efter att på eftermiddagen ha antecknat några iakttagelser vid kanten av ett smälthål angående isens struktur och tagit ett prov anger Andrée, att Strindbergs positionsbestämningar gåvo vid handen att de befunno sig på 81 ° 57',7 n. br. och 30° longitud. Åter spökade för dem Gillis ö, i det Frænkel trodde sig se land. Det var så likt ett sådant att de ändrade kursen åt det hållet, men det befanns då vara blott en egendomligt formad stor skruvvall.

Enligt Strindbergs kontrollräknade observationer är den nämnda ortsbestämningen i det närmaste riktig. Sedan starten mot Sjuöarna hade expeditionen sålunda kommit 50 km. mot sydsydväst i stället för mot sydväst, oaktat de hela denna tid hållit den senare riktningen. Anmärkas kan också, att de under dessa sista dagar, eller närmare bestämt mellan den 4 och 6 aug. befunno sig på ungefär samma plats som "Örnen" den 12 juli mellan kl. 2 och 3 på morgonen.

På kvällen, någon timme före midnatt till *den 12 aug.*, sjönk termometern till —8°, den lägsta temperaturen hittills under expeditionen. Vinden hade också slagit om till nordvästlig och blåste med en styrka av 7,6 m. i sek. Först vid 2-tiden på morgonen den 12 aug. voro björnköttet (0,75 kg.) och kakaon färdiga för kvällsmaten. Den tillryggalagda distansen det sista dygnet torde enligt Andrées beräkningar ej ha överstigit 3,5 km. — En månad hade nu förflutit sedan Andrée och hans följeslagare stego ombord i "Örnen" på Danskön.

Vid middagstid samma dag stego de tre männen upp. Temperaturen var fortfarande låg och vinden västsydväst. Strindberg tillredde med vanlig stekning ismåsen, som Frænkel skjutit dagen förut, och den befanns smaka utmärkt. Därefter företogs en lodning genom den 1,2 m. tjocka isen, men botten nåddes icke med den 320 m. långa linan. Ett prov (n: r 8) togs från linan, när den uppdragits 200 m.

Under slutet av dagsmarschen fingo de äntligen bättre terräng efter de sista dagarnas synnerligen svåra is. Kursen hade varit S. 50° W., och enligt Strindbergs beräkningar befunno de sig nu så nära det förmodade s. k. Gillis land, att expeditionen t. o. m. kunde vänta att få se skymtar därav. Men varken det eller annat land visade sig.

Matbekymren började nu bli tryckande, då expeditionen icke hade mer än ett enda mål björnkött kvar, och försöket att komma åt en säl misslyckats.

Det regnade på tältet, då de kl. 3,30 på morgonen den 13 aug. gingo till kojs. Andrée ansåg, att de tack vare den bättre terrängen tillryggalagt omkring 2,5 distansminuter, ehuru marschtiden var kortare än vanligt. Andrées skor började emellertid bli så sönderskurna, att han fruktade "att deras öde snart är

beseglat". Regnet, som föll,föranledde honom också att förbereda tillverkningen av en oljerock.

Ögonblicket efter det de kojat hördes ånyo flåsandet av det djur, som Andrée antog vara en val, men senare förstod härröra från en valross.

Den 13 aug. kl. 14 förtärdes till frukost det sista halva kilogrammet björnkött och kl. 17 skedde starten. Isen var skaplig. De försökte skjuta en säl, men misslyckades. Föga ersättning gav en liten fisk, som Andrée påträffade i en råk. "Den var ganska orädd och tycktes förvånad vid vår åsyn." Andrée slog ihjäl den med skoveln och ger en detaljerad beskrivning av densamma. Just som de passerat råken ropade Strindberg: "Tre björnar!" "Nu blev det liv och spänd förväntan. Varnade av vår föregående motgång gingo vi nu försigtigt tillväga. Vi dolde oss bakom en toross (skruvvall) och väntade, men inga björnar kommo. Jag utvalde då mig själv till lockbete och kröp fram på slätten sakta visslande. Honan blev uppmärksam och kom fram och vädrade men vände om igen och lade sig. Slutligen blev det mig kallt att ligga orörlig i snön och då ropade jag till de andra, att vi skulle springa rätt på björnarne. Vi gjorde så. Honan kom då emot mig men möttes av ett bomskott. Emellertid sprang jag på och sköt ånyo, medan björnarna som flydde, stannade ett ögonblick. Honan blev då sårad på 80 stegs avstånd, men sprang några steg, då jag fällde henne på fläcken på 94 steg. Mitt 4:de skott fällde ena ungen. Då sprang den tredje, men sårades af Frænkel och fälldes af Strindberg, vilka haft längre väg och därför ej hunnit fram lika fort som jag. Det blev en stor glädje i karavanen, och vi styckade med fröjd våra björnar och lastade våra kälkar med icke mindre än 42 kilogram d. v. s. färskt kött för 23

Expeditionens tre bössor och återstående ammunition i det skick, de nu befinna sig efter att i 33 år ha legat på Vitön. "Bratvaags" fynd.

dagar. Bland erfarenheter vi gjort ifråga om värdet av björnens delar, må nämnas, att vi funnit hjärta, hjärna och njure särdeles välsmakande. Även tungan är väl värd att tillvaratagas. Revbenens kött är utmärkt." "Arbetet med björnarnas flänsning m. m. gav oss så mycket att göra, att vi denna dag just ej marscherade mycket. Vinden har nu vänt sig till sydost, så att vi hoppas driva västerut. I dag har vädret varit utmärkt vackert, och det är gott, ty eljest hade arbetet varit kinkigt. När björnen såras ger han till ett vrålande läte och försöker fly så fort han kan. Vi hava varit slaktare hela dagen. Jag har försökt mig på garverirörelse i syfte att få skinn att laga sovsäcken med. Skinnet på frambenen synes vara det lämpligaste, emedan det är det lättaste. Vid någorlunda klar luft i dag hava vi ej sett land i någon riktning."

På aftonen sköt Andrée dessutom en ismås och antecknar, att denna fågelart har tre läten: i) piyrrr med r mjukt och drillande, 2) pyöt—pyöt, 3) liknande kråkans krax.

Måltiden kl. 3 på morgonen den 14 aug. blev en festmåltid: färskt björnkött, hjärta, hjärna (1,5 kg.), revbensspjäll, björnbuljong med kött i, och till detta bröd och vetekäx. Vid 5-tiden kojade de, efter att ha tvättat sig om händerna och ätit sig stoppmätta.

När på eftermiddagen vid pass kl. 16 de tre männen åter stigit upp, intogo de en kraftig frukost av blandad stekt kötträtt: björnkött, revben, hjärta, hjärna och njurar samt ismas, därtill bröd, kaffe och vetekäx. De lågo hela denna dag stilla på grund av regn och sydostlig blåst. Andrée tillverkade nu sin planerade regnrock; sovsäcken, rockar och glasögon lagades och knivar slipades. En och annan ismas slog ned vid björnkadavret utanför tältet. Både Strindberg och Andrée ha

dock fått diarré och den förre omplåstras med bomull och binda för ett skärsår i handen och en böld på överläppen, sedan såret tvättats med sublimatlösning. Vid middagstid gingo de åter till kojs men stego enligt Strindbergs anteckningar om matordningen åter upp på kvällen kl. 18 för att äta. De satte i sig massor av björnkött och björnbuljong med kokt kött och åto därtill något bröd och käx. Med denna måltid slutar Strindberg sina "repas pendant le voyage" och skriver endast att "dessa maträtter omväxlade under återstoden av färden".

Dagen därpå, den 16 aug., skedde starten vid 3-tiden under blåst och snö. Man tog fram skinntröja och baschlik men behövde knappast använda dem. Terrängen blev svår, men föret var gott. Andrée ansåg, att så gott som all isen var pressad. Hela den kuperade terrängen utgjordes enligt hans åsikt otvivelaktigt av gamla pressningar, men även på släta flak såg man en snedställd lagring, som tydde på att flaken innehöllo stycken ställda på kant, och liknande hade Andrée även iakttagit på flera ställen i de gamla gula flaken.

På förmiddagen vid 1 l-tiden den 17 aug. klarnade det upp för en stund, men fortfarande kunde intet land

upptäckas. Samtidigt synes Strindberg ha gjort en ortsbestämning, med anledning av vilken de beslöto ändra sin kurs nästa dag till S. 6o° W.

Som framgått av det föregående, lägger expeditionen för varje gång deras position kan fastställas sin kurs alltmer mot väster. Orsaken härtill är, att strömmen för dem hastigare i sin riktning än vad expeditionen förmår gå mot sydväst, och detta har till följd, att de sedan den 11 aug. förts ett par tiotal kilometer mot sydost.

Marschen denna dag blev förfärlig. Resultatet av dagens

ansträngningar var att de ej kommo 1,000 meter framåt utan endast med största svårighet krånglade sig från flak till flak. Isen var gräsligt pressad och splittrad i små flak. Till kvällsvarden, som, efter Frænkels sista meteorologiska observation för dagen att döma, sannolikt intagits på eftermiddagen vid 17-tiden, bjöds det åter på björn. Stekt björnhjärta smakade dock en smula beskt, tyckte Andrée. Stekt björnkött i Stauffers soppa var däremot mycket bra. Då tillgången på björnkött nu blivit rikligare, beslöts att ransonen av detta per mål skulle från och med nästa dag ökas till 1,1 kg. per person.

Den 18 aug. ägde starten rum kl. 12,40. Under natten hade isen ändrat sig mycket, vinden blivit mer nordlig och vädret vackrare. Temperaturen var —1°. Marschen blev ytterst besvärlig, emedan isen var mycket fördelad i småflak. De färjade fem gånger före middag, d. v. s. på fyra och tre kvarts timmar, och måste börja igen så snart de ätit. "Vi måtte vara nära havet eftersom isen är så fördelad. Horisonten nästan fullt klar åt Gillis Land till, men vi sågo ej något land åt det hållet. Jag tror att opressad is endast finnes nära polarströmmens utlopp i öppna havet, bildad genom frysning av de sista plurren." I vattnet mellan flaken funnos mycket säl, en tejst och en alkekung.

Efter middagsmålet måste de åter taga sig över råkar och vattensamlingar: tre färjningar och en flottning företogos. Svårigheterna därvid ökas ständigt genom att nyis bildats och flaken befinna sig i starkare rörelse än vad förut varit fallet. Sedan de sent på kvällen slagit läger skriver Andrée, att expeditionen med allt sitt arbete väl knappast kommit fram en kilometer i kursens riktning.

"Medan vi sutto inne i tältet och Strindberg och Frænkel lagade till kvällsvarden och jag lagade mina kalsonger, hörde jag ett buller utanför tältet och när jag så tittade i springan vid luckan fick jag se en björn alldeles invid näsan. Jag upphörde ej att sy utan sade blott: 'Se där ha ni en björn igen* varpå Frænkel fick tag i ett av gevären (som händelsevis voro intagna i tältet för rengöring) och kröp ut. Björnen stod då några steg ifrån honom och tog sats för att anfalla men möttes av en kula, som kom honom att stupa död, sedan han tagit några steg. Vi fortsatte våra arbeten och vår supé, innan vi ens sågo åt kadavret, men när vi sedan betraktade djuret, funno vi att det var en stor hanbjörn, otvivelaktigt den vackraste av alla vi skjutit. Vi togo ut hjärna, njurar, tunga och några bitar i ryggen, inalles c: a 10 kilo, för att komplettera vårt förråd av färskt kött."

Strindberg tog måndistansen för att kontrollera kronometern och bestämma läget. Han satte också ut ett fiskredskap för natten: krok med kött (av björn). Vinden har gått över till ostlig, vilket gladde dem alla tre, då de kunde hoppas driva i rätt riktning. Även nu var det ganska klar horisont åt Gillis land, men de sågo ej något därav.

Den 19 aug. På eftermiddagen vid 19-tiden gjorde Frænkel sin ordinarie "morgon"observation. Himlen var molntäckt, nordostlig vind med en styrka av 3,4 m. i sek. blåste, och temperaturen var —0,3°. Till frukosten försökte Strindberg steka i björnfett, varvid Frænkel yttrade: "Tänk så ljuvligt, om vi få äta smörgås." Av den dagen förut fällda björnen medtogs endast hjärna, njure och de bästa bitarna; sammanlagt c: a 8 kg. De startade efter ytterligare någon timme och vandrade hela natten och en del av den 20 aug. — När de slogo läger an-

gives icke, men Andrée ger om marschen följande sammanfattning :

"Vi ha gjort ett gott dagsverke, sannolikt 5 km. Stora rännor men regelbundna och med stora ishuvor emellan. Terrängen ytterst tröttsam, emedan den nya snön hindrar från att se ojämnheterna, som därför ständigt ge oväntade ryck åt kälkarna. Sötvattensplurren, ännu ej tillfrusna, tvinga till stora omvägar. Jag är alldeles förbi av

dagsverket. Rekognosceringarna utföras av mig och äro mycket besvärliga. Jag får ofta gå långa vägar i torosser och över plurr samt längs rännor. Värst är det med sötvattensplurren, som svänga sig i otaliga krokar, verkliga labyrinter och som äro förenade med varandra medelst rännor, som ej bli synliga, förrän man är alldeles in på dem. Jag kastar nästan alltid geväret över axeln, när jag beger mig i väg ut på rekognoscering; Strindberg och Frænkel sitta och vänta och frysa. Någon gång rekognoscera de åt ena hållet och jag åt det andra. Rekognosceringen för väg i ojämn terräng är nästan lika ansträngande."

"Vi ha nått en övermäktig ränna, gående N. 20° E. Vilda övergångar måste vi ofta göra; kälkarna vältra om eller bli hängande över avgrunden under det den dragande störtar omkull. Då lyder ordern 'ligg still' och där ligger han länge nog såsom kälkankare, tills de andra hinna fram till hjälp. Ofta måste kälkarna dragas med hastig fart under en del av övergången och långsamt under en annan. Ofta måste de svängas mitt på en topp eller mitt i ett pass. Yxan och spaden måste anlitas för att bereda väg. Spår för ena eller båda medarna måste huggas. Kälkarna måste kanske helt och hållet lastas ur eller ock ställas de balanserande tvärs över båten. En lina i var ända av båten möjliggör dennas dragande fram och till-

Foto Ad. Hoel ombord på "Krassin" 1928.

Hårt skruvad drivis.

baka. Kajerna brista just, när kälktyngden kommer på dem. Kälken med dess dyrbara last svävar i den största fara o. s. v."

Vid 10-tiden på morgonen den 21 aug. har temperaturen sjunkit till —3°,5 och vinden är svag nordnordvästlig. Strax efter 11 är expeditionen redo att starta. Luften är hög och det är en härlig dag.

"Svag nordan, men de halvtill frusna rännorna och plurren ha gjort oss ofantlig tidsförlust. En enda färjning tog 2 timmar. Jag tror, att vi hittills ej haft ett så stort distrikt av så pressad och så sönderflakad is. I kväll prövade vi på mitt förslag huru rått kött smakade. Rå njure med salt smakar såsom ostron och vi ville knappast steka den. Rå hjärna är även mycket god och björnköttet ätes med lätthet rått. Just som vi tältade gingo tre björnar till attack. Vi togo ställning vid en toross. Strindberg sköt den gamla i ett skott. Frænkel sköt den ena ungen i 2 skott. Jag sköt 4 skott på den andra ungen och träffade med alla, men den fick ej värre sår än att den kunde reda sig bland rännor och plurr. Vi togo de bästa bitarna d. v. s. 2/3 av tungan, njurarna samt hjärnorna. Dessutom togo vi blodet och Frænckel fick i uppdrag att laga blodpannkaka (mitt förslag). Han gjorde det medelst havremjöl och stekte den i smör, varefter den åts med smör och befanns vara alldeles utmärkt. Av björnungarna var den ene ganska stor, den andre var mindre. Alla ungar vi sett ha varit ungar från förra året."

För kvällsvarden hittade Strindberg på att koka soppa på de alger, som funnos vid iskanterna. Experimentet med såväl denna nya maträtt som med en kaka av Mellin's food, vatten och jästpulver gav utmärkt resultat, och vad den gröna soppan

beträffade, ansåg Andrée, att den "bör anses såsom en ganska viktig upptäckt för resande i dessa trakter".

Den 22 aug. tidigt på morgonen är det —7° och svag ostsydostlig vind. Vid 4-tiden äger starten rum. En ismåsunge om 475 gr. (fullvuxen) sköts av Andrée. I sin dagbok ger han en noggrann beskrivning av dess utseende och ismåsarnas läten. "Det tycks vara ungarna, som utstöta ljudet 'pyot-pyot', som antecknades under den 14 aug. såsom ismåsens. När modern är ängslig eller varnar utstöter hon ljudet 'piyrrr', men då med skarpt r och i tät följd."

"Terrängen i dag har varit förfärlig, och jag upprepar, vad jag antecknat för gårdagen, att så stort distrikt av så pressad is ha vi ej haft förut. Man finner knappast ett par kvadratmeter is, som ej visar tydliga spår av pressning och hela terrängen består av ett oöverskådligt fält av stora och små torosser. Om någon regelbundenhet hos dessa kan ej bli tal. Rännorna för i dag ha varit söndertrasade och flaken små, men i allmänhet har det varit lätt att komma över. De äro nu så frusna, att varken f arj ning eller flottning kunna begagnas. I dag ändrade sig en ränna just som vi kommit över den. (5 minuter senare skulle detta varit omöjligt), och vi fingo se en ganska kraftig

pressning. Flaken kommo med stor fart och det knakade runt omkring oss. Det gör ett underligt och storartat intryck. Dagen har varit utmärkt vacker. Kanske den vackraste vi haft. Ånyo hava vi försökt att vid synnerligen klar horisont få sikte på Gillis land, men det är omöjligt att få syn på något därav. Vår kurs har varit S. 60° W. såsom de föregående dagarna, och dagsmarschen torde ha bragt oss c: a 3 min. i kursens riktning. Den klara luften begagnades av Strindberg för att taga måndistanser. Han observerade över

snön haloer: en inre, skarpare markerad, med inre randen röd. Färgerna kunde dock ej fullständigt säkert bestämmas. Sedda på marken tycktes dessa haloer vara ändar av parabler eller av ellipser. Storartat 'venediglandskap' med kanaler mellan höga torosskanter på båda sidor, vattentorg med isbrunn och trappor ned till kanalerna. Gudomligt." Under marschen drog Frænkel så att knäet åkte ur led men fick det omedelbart rätt igen och "led ej men därav", som Andrée uttrycker sig. Strindberg hade ont i en tå av obekant anledning. En tröst i bekymren är att flera dagar gammal björnskinka är alldeles överdådigt god.

Den 23 aug. steg expeditionen upp först vid 10-tiden och en timme senare startade den. Algsoppa med stora portioner alger kokades och tillsattes med stekt björnkött och ett par skedar Mellin'S food och gav då en soppa, som Andrée tyckte var utmärkt, men som Frænkel och Strindberg tyckte mindre om, ehuru de ansågo den användbar till nödsoppa.

Det svåra isområdet fortfor till kl. 15, då slätare is vidtog. En ränna öppnade sig just som de skulle gå över, och de måste ånyo använda färjning. Två björnspår korsades. Under dagens lopp diskuterades isens sammansättning och bildning. Frænkel ansåg, att sotvattenssamlingarna ofta eller stundom genombryta hela istjockleken, och Strindberg fäste uppmärksamheten på, att sidorännor ibland sammanhänga med dessa dammar på sådant sätt, att man får antaga att dammarna försvaga isen ända till bristning vid pressning. Flera prov på lera med växtrester tagas och undersökas noggrant. Frænkel finner också ett stycke rutten drivved nedsjunket i snön och även av det tages en bit till vara. Andra prov innehålla sådana alger, som Strindberg använder till soppan, och ögonen av den före-

Pl. IX.

 Ett välkommet byte. Till vänster Frænkel och till höger Strindberg. Foto Andrées polarexpedition 1897.Pl. X.

En ismåsunge uppsatt vid tältet. Sannolikt det exemplar, som Andrée

sköt den 22 aug. Foto Andrées polarexpedition 1897.

gående dag skjutna fiskmåsungen för att man må kunna undersöka dess konstruktion mot snöblindhet. Men det är ej lätt att bevara alla dessa prover mot fukt och olyckor. En förbättring i situationen har dock inträtt genom att isen på sötvattenssjöar nu börjar bära här och där, och väl är det, ty man kan bliva förtvivlad över de omvägar, man tvingas att taga för deras skull. Dagsmarschen torde ha varit omkring 6 à 7 km. och alla tre äro förfärligt trötta. Den rika tillgången på kött har nu medgivit en ökning av ransonerna till 2,8—3 kg. per dag för hela expeditionen, under det brödet nedsatts till 75 gr. spisbröd och 150 gr. käx per dag, "och vi finna oss mycket bra av dieten", säger Andrée.

Den 24 aug. vid middagstid råder frisk sydsydostlig vind och temperaturen är + 1,2°.

"Isförhållandena fortfarande förfärliga. Vi äro inne i ett svårt pressningsområde av miltals bredd. Jag såg en fisk som hastigast. Den var c: a 1 dm. lång, mörkgrå på ryggen och försedd med ett par små breda tvärband (långt i sär) över ryggen. Den fanns liksom den förra i en ränna, sammanhängande med ett sötvattensplurr, och den stod strax under vattenytan (c: a 2 dm.). Den rörde sig långsamt liksom den förra nien åkte in under isbitarna."

Under dagens lopp togos ytterligare prov av den lera med växtlämningar, som finnes på isen och som härstammar från Sibiriens kuster och grundvattenshavet utanför dem. Särskilt provet n:r 17 ägnar Andrée en rörande omsorg.

Det "slammades genom en tesil, varigenom måhända någon ringa kvantitet (lera?) bortsköljdes men i övrigt medtogs allting. Bladen torkades genom att varvtals inläggas i en 'binda' och torkas vid bröstet". Efter att ha gjort detta fynd lägger Andrée märke

193

Strindbergs teckning i sin observationsbok av halon över snön.

De av Andrée tagna proven under isvandringen. Till höger i näst

nedersta raden den binda, i vilken bladen av provet 17 varvtals inlades

och torkades vid bröstet. Tillhör "Isbjörns" fynd från Vitön. till, "att isen överallt är perforerad och fylld med saker, som säkerligen vore förtjänta av en särskild polarfärd. Man bör då vara försedd med verktyg för att lätt kunna förstora hålen och taga upp föremålen. Naturforskaren skall finna isens inre vara nästan lika innehållsrikt som jordskorpans eller havets."- Ytterligare några prov tagas och vaket intresse ägnas allt vad som kommer i expeditionens väg. "Vi ha flera gånger sett en liten svart fågel med vitt på vingarna liksom en tejst, men vit under magen, liksom en alkekung. Den har ett slags kvitter och vi ha ej sett den flyga utan endast dyka. Vad kan det vara för en? Havhästen och ismåsen segla rätt ofta ornkring oss." Till kvällsvard stekes björnköttet Utan smör och de finna även detta utmärkt. Provianten ransoneras nu ganska strängt.

Smör ätes endast till middagen. Köttkvantiteten per dag är: till frukost och kväll 1,3 kg. per man och till middag 0,4 kg. Brödransonen är 75 gr. per dag och person och käxransonen 150 gr. Till all lycka "syntes även i dag björnspår och i förrgår syntes två stycken sådana spår. Det betyder för oss, att vi ha vandrande köttbodar omkring oss." Tillståndet i expeditionen är dock långtifrån gott. I sin korta saklighet ge följande rader, inskjutna mellan de vetenskapliga anteckningarna och den bistra humorn om de vandrande köttbodarna, en aning om de tre männens lidanden och strapatser. "Frænkel hade i natt svår diarré, men troligen berodde denna på förkylning. Han lider ibland av kramp, måhända på grund av överansträngning. Strindbergs ömma fot är botad genom att stryka skosmörja på strumpan. Krampen lindras genast vid massagebehandling. "

De slogo den dagen läger frampå förnatten, Frænkel har nämligen i sin journal för den 25 aug. kl. 1 utfört en meteorologisk observation. Ännu några timmars arbete återstod dock för de tre männen innan de fingo vila. I anteckningarna för den 27 förekomma nämligen ett par utförliga inventeringslistor, dagtecknade den 25 aug. kl. 2 f. m., över lasten på Andrées och Strindbergs kälkar.

Frænkels nästa iakttagelser äro daterade 25/8 kl. 20. Den sydostliga vinden har då lagt sig och temperaturen är 0,2°. Kl. 8,45 startar expeditionen.

Isen blir i dag mycket bättre och först utmärkt. "Många rännor, men de ha lätt passerats och däremellan ha flaken varit stora och ganska jämna." "En fågel sågs, närmast lik en tjuvjo. Han var alldeles svart, undantagandes undertill, där den var svartbrun. Den flög tyst som en ande och slog ned här och

Överst den av Andrée förfärdigade långreven med metkrokar av knappnålar. Tillhör "Bratvaags" fynd från Vitön.

där efter föda. Jag sköt en av de där mystiska alkekungarna. Han såg ut som en vanlig alkekung, men var vit ända upp på sidan framför vingen, så att han på avstånd såg ut som en tejst och dessutom voro fjäderspetsarna vita på inre halvan av vingen. Tretåig utan sporre. Näbbet helsvart. Sjöormen syntes men såg nu annorlunda ut. Han tycktes fortfarande ha två bukter, men syntes nu jämnt grå och när han dök syntes en tvåkluven fena i ändan."

Andrée kommer nu också till insikt om hur den lagrade skiktning i isen uppstår, som han så ofta iakttagit och undrat över. Med skiss och text klarlägger han sin uppfattning. Han antecknar också att uppstickande toppar och kanter av isen täckas vid smältningen med lera ända upp till 2 à 3 cm: s mäktighet.

Läger slås den 26 aug. vid middagstid. Till det förut under vandringens lopp tagna provet (n:0 19) av ett stycke torv i ett hål i isen, lägges nu ytterligare prov 20 av ett stort fynd,

omfattande lera, blad, drivvedsbitar och snäckor. Och så sammanfattar Andrée dagens händelser: "Frænkel kom i vattnet och har diarré, och Strindberg har ont i foten och jag har diarré, men vi ha i alla fall gjort god distans i dag." På kvällen gör Andrée en långrev med metkrokar av knappnålar och agnar dem med kött och späck. "Få se om jag får något i natt", slutar han.

Den 27 aug. Tidigt på natten kl. 1 är man åter vaken. Dimma råder, vinden är svag nordostlig och temperaturen —1,2°. Andrée vittjar sina fiskredskap, men alla sex krokarna, på ett inbördes avstånd av 1/2 m. och nedsänkta till 5 m. under vattenytan, voro orörda.

Kl. 2,30 är lägret brutet, kälkarna äro i ordning och expeditionen sätter sig i gång. Vädret klarnar och blir härligt. "Under hela förmiddagen hade vi gott före och goda flak, ehuruväl rännorna voro talrika. Men på aftonen började ånyo en svår terräng. Den bestod av mycket tätt stående, små, delvis myrstackliknande kullar, mellan vilka kälkarna oupphörligt välte och hängde upp sig. Emellertid ha vi i dag säkerligen gjort 6 à 7 km. och haft en av våra bästa dagar." "Vi ha i dag sett ismåsar och en fågel, som troligen var en alkekung. Även i afton har jag satt ut metreven. Frænkel har ånyo haft svår diarré och fått opium. Jag har ock haft diarré i dag, men torde nu vara bra igen utan läkemedel. Strindberg är strängt sysselsatt med beräkning av måndistansen." Av vad som för övrigt hänt denna dag antecknar Andrée, att han reparerat Strindbergs fotografiapparat samt spritburken och att han haft mycket besvär med det stora provet n:r 17. Sitt livligaste intresse ägnar han fortfarande åt frågan om den "skiktade" isen, som icke är annat än en villa, då den uppkommer genom periodisk

smältning och tillfrysning av vatten vid kanterna av redan färdig is.

En liten förändring i matordningen göres också denna dag. Då de börjat använda Mellin's food i kaffet och chokladen, ha brödransonerna ytterligare ansetts kunna inskränkas och de ha ej ätit mer vegetabilier den dagen än 4 Schumacherbröd och 6 Albertkäx.

Den 28 aug. Det är kallt. Kl. 9 på morgonen antecknar Frænkel — 5,5° och frisk nordnordostlig vind. Metreven hade legat ute om natten men utan resultat liksom förut.

Isen, som är i stark rörelse, är till att börja med god, men pressad och genomkorsad av råkar, över vilka expeditionen måste färja. Däremot äro sötvattensdammarna nu i allmänhet så tillfrusna, att de smärre kunna passeras på isen. På middagen komma de in i en förfärlig is med stora skruvvallar och djupa, brant begränsade smältvattensdammar. På aftonen är isen "typisk polar fiakis. Knappast en kvadratmeter är opressad och hela ytan är övertäckt av gamla, låga torosser och isstycken, vilka genom smältning, snöutfyllning och frysning samt slipning av snön avrundats till otaliga småkullar av mycket varierande form och storlek och mellan vilka finnas tillfrusna vattenplurr med is, som ännu är slät men genom inbuktning o. s. v. visar att även den snart skulle bilda en länk i den vågiga delen av ytan." Studiet av denna is "leder tanken oemotståndligt hän på de geologiska fenomenen i jordskorpan, vars sedimentära lager motsvara vattenplurren".

På kvällen har temperaturen sjunkit till — 5,9° och den nordnordvästliga vinden är fortfarande frisk med en hastighet av 5—6 m. i sek. Andrée säger dock att de ej lidit därav. "Tält och sovsäck börja emellertid bli svårhanterliga. Frænkel är

skral igen. Han fick i går en ruta1 opium mot diarrén och har i kväll fått en ruta morfin mot magplågorna. Få se nu om han blir karl igen."

Kursen har fortfarande hållits S. 6o° W., och då vindens varit nordväst, hoppas Andrée och hans kamrater att de drivit mot söder. — I själva verket ha de sedan den ii aug. drivit i en stor båge mot ostsydost, så att de nu befinna sig endast 20 km. söder om den punkt, de för 6 dagar stodo på. All deras strävan har praktiskt taget varit resultatlös. — Sälar, havhästar och is-måsar synas ännu och de två sistnämnda kommo så nära att man frestades söka slå ihjäl dem med käppen.

Den 29 aug. kl. 12 är temperaturen fortfarande låg, — 5,1°, och den nordvästliga vinden har en styrka av 3 m. i

sek. Det börjar nu kännas kallt. På eftermiddagen startar expeditionen och försöker då hålla riktning mot S. 45° W. Isen är emellertid liksom dagen förut synnerligen starkt skruvad och råkarna äro flera och större, så att de äro mycket svåra att passera. Att hålla någorlunda stadig kurs mellan rännorna är därför ingen lätt sak. Isen och snön ha dessutom nu blivit hårda som glas, så att det är svårt att släpa fram kälkarna däröver. Strindbergs kälke gick också svårt sönder och kunde nätt och jämnt lagas. "Vi komma därför långsamt framåt och få nog göra en senhöstvandring för att nå Mossel-bay", är det enda Andrée skriver inför dessa dystra framtidsutsikter. — En björn visade sig, men dess värre sprang han bort i galopp, när han fann sig observerad.

"I natt var det första gången, jag tänkte på alla de härlig-

1 I de på Vitön gjorda fynden ingår även den av expeditionens medicinlådor, som återstod sedan den andra kastats från "Örnen". I den funna lådan förekomma flera medicinska preparat i små fyrkanter eller "rutor".

heter, man har där hemma. Strindberg och Frænkel däremot ha länge talat därom. Tältet är nu alltid isbelagt invändigt och bottnen, som är dubbel, kännes ganska hård vid hoprullningen. Jag sopar läns morgon och kväll, före och efter kokningen."

Den 30 aug. har det blivit ännu kallare. Vid starten omkring kl. 16 är det —6,6° och vinden är frisk. Isen är densamma och kursen svår att hålla, då även råkarna äro besvärliga att komma över.

"Till sist befunno vi oss på ett flak därifrån vi ej kunde komma utan flottning. Som vi ej hade mer än 20 minuter kvar av marschtiden beslöto vi tälta och se om isen möjligen rörde sig under natten Knappt hade vi tältat förrän Strindberg ropade 'en björn alldeles inpå oss'. En björn stod då 10 steg ifrån honom. Jag låg inne i tältet och sopade golvet och kunde därför ingenting göra, men Frænkel som var ute, fick tag i ett gevär och gav björnen ett skott, som kom honom att vända, svårt sårad. För att spara skott fick han springa ett stycke, men måste till sist avfärdas med ytterligare tre skott. Emellertid hann björnen ner i en bred ränna och vältrade sig där men kunde ej simma långt. Jag kastade en dragg bakom honom och fick honom in till iskanten. Denna var emellertid så tunn, att vi knappt tordes gå på den, men slutligen lyckades jag lägga en snara om halsen och en om den ena framfoten. Strindberg bände med en båtshake och så halade vi upp honom på isen ganska ledigt. Situationen fotograferades och björnen flänsades. Ånyo hava vi nu 30 kilo, d. v. s. kött för 14 dagar i fall vi räkna 0,9 kg. för vardera av morgon och kväll samt 0,3 kg. för middag. Köttstyckena bäras inne på kroppen för att ej bli frusna. Två rödbröstingar (rosenmåsar) synliga."

På förnatten voro de i läger. Kölden hade då något givit sig och var nu —4,0°.

Den 31 aug. på eftermiddagen vaknade man. Det är fortfarande 4° kallt, men nordvästvinden har ökat i styrka och blåser med 7,7 m. i sek. På kvällen starta de. "Vid midnatt tangerar solen horisonten. Landskapet i brand. Snön ett eldhav." Polarsommaren är definitivt slut och hädanefter skola dagarna snabbt avtaga och de mörka nätterna hastigt öka i längd.

Terrängen är emellertid tämligen god. "Vi kunna för första gången gå över bred nyis. Jag kröp först över på alla fyra för att pröva om den höll. Sedan gingo vi över på flera ställen." Över de breda råkarna måste dock färjning företagas, men svårigheterna äro stora, emedan isen befinner sig i stark rörelse. "Det är ståtligt att arbeta fram kälkarna mitt igenom de omkring oss brakande ispressningarna. Ibland sluter sig en ränna just som vi behöva det, ibland öppnar den sig plötsligt ögonblicket innan eller efter övergången. Frænkels kälke gick svårt sönder och måste repareras på stället. Jag hade svår diarré, måhända på grund av förkylning. På kvällen tog jag både morfin och opium."

"När vi vaknade den 1 sept. (på eftermiddagen) kände vi oss i behov av vila och reparation. Sovsäck m. m. måste lagas och vi behövde vara ur selen en dag. Alla sydde, och vi småpratade, åto och drucko. Humöret var det bästa, i synnerhet sedan Strindberg förkunnat, att vi voro på 81 ° 16' n. br. och således hade drivits raskt söderut av den rådande starka NW vinden. Vi åto till och med smörgås och kaffe till björnkötts-rätten vid middagen. På aftonen gjordes en lodning."

"Vi skola nu försöka hålla dag- och nattordning. Vi ha fun-

nit att det sista björnköttet, som vattenlagts på annat sätt än genom björnens dragning i vattnet var saftigare än vanligt och komma därför måhända att hädanefter behandla allt björnköttet på det sättet. Vinden har nu på kvällen den 2 sept. gått över till S 6o° W men är lyckligtvis ej synnerligen stark. Jag har nu lagt mig till med raggor om nätterna och skall nu i natt för första gången krypa in i sovsäckshuven." Under natten måste Andrée ut ur tältet för diarré och "fann då, att en björn stod ett stycke ifrån och gapade på lägret. Han tycktes emellertid ha funnit saken betänklig, ty han luffade iväg och lurade oss således på hjärnan och njurarna, för att ej tala om njurfett och blodpannkaka."

Den 5 sept. purras expeditionen kl. 2,30 och startar kl. 5,45. Temperaturen har stigit något, så att det endast är — 2,4°, men den sydostliga vinden fortsätter.

Isflaken voro ganska plana och tämligen fria från stora skruvningar, men de voro pressade överallt och täckta med ny snö, som gjorde att kälkarna gingo särdeles tungt. Rännorna voro till att börja med av vinden hopskjutna. Frampå dagen befann sig emellertid expeditionen omgiven av breda råkar med stor utsträckning och blev nödsakad att helt och hållet anförtro sig åt båten.

"Vi lyckades lasta allt på denna och rodde därefter under 3 timmar med ganska god fart mot Sjuöarna (vårt mål). Det var en ganska högtidlig känsla när vi kl. 1 h 50 (= kl 13) e. m. började detta nya färdsätt, långsamt glidande fram över de spegelklara vattenytorna mellan stora isflak belastade med jättelika torosser. Endast ismåsens skri och sälens plumsande dykning samt rormannens korta kommandorop avbröto tystnaden. Vi visste att vi hastigare än vanligt kommo framåt och

vid varje krökning av rännorna frågade vi oss tyst: månne vi skola få färdas på detta härliga sätt ända fram? Härligt nämnde vi det, ty det evinnerliga släpandet på kälkarna har nog blivit tröttsamt på sista tiden och det skulle vara oss en stor lättnad att några dagar få färdas på annat sätt. Men kl. 5(17) var det slut med fröjden; vi kommo då in i en i svik, som strax därefter tillslöts av ett flak så att vi ej kommo varken fram eller tillbaka. Nöjda voro vi emellertid, ty det hade gått bra, båten var utmärkt och vi fingo rum med allt vårt bagage."

Middagsrast hölls mellan kl. 10,30 och 11. Frænkel sköt under dagens lopp en fågel, som förmodligen var en tejstunge, och som Andrée noggrant beskriver.

På eftermiddagen kl. 2,15 tältade de. Temperaturen hade åter sjunkit till — 5° och vinden dragit sig mer mot norr. — Möjligen hänför sig till denna afton Andrées anteckning från dagen därpå, att "Borosiméchokladen kokades försöksvis och befanns ge en mycket god choklad, om 75 gr. därav koktes ihop med 10 koppar vatten och 100 gr. 'kexplurr'". — Kl. 5,30 är det tyst i lägret. Andrée ligger i en enkel filt i stället för i en dubbel, men finner det svalt nog.

"Den 4 sept. Strindbergs födelsedag. Festdag. Jag väckte honom med brev från fästmö och anhöriga. Det var ett sannskyldigt nöje att se, huru glad han blev. I dag hava vi med anledning av dagens betydelse extra utspisning. Frukosten består av björnbiff med bröd och Stauffers ärtsoppa med björnkött och björnfett. Middag stekt björnkött hållet varmt innanför västen. Soupé: björnkött, bröd med gåsleverpastej, Stauf-ferkaka med saftsås, saft och vatten, tal för Nils, Lactoserin-choklad. Strindberg firade sin födelsedag genom att jämte sin kälke gå i plurret ordentligt. Vi måste tälta efter tre timmars

marsch och hade sedan ett mycket besvärligt och tidsödande göra med att torka honom och hans saker. Vi hade fått åtskilligt bröd och kex samt allt sockret skadat men måste naturligtvis taga vara på det ändå, vilket tillgår så att en del av brödet långsamt torkas och användes såsom förut. Resten stekes ihop med björnköttet och såsen. Sockret hälles i choklad och kaffe i sin lösta form. Kexplurret röres ut med kallt vatten och kokas sedan ihop med chokladen. Det var en rätt stor malheur, men betyder mest genom att det gör livet otrevligare för oss." "Olyckan med Strindbergs släde förstörde ej vår feststämning, utan vi voro muntra och vänliga som vanligt. Universalinstrumentet blev genomblött med saltvatten men sköljdes av i sötvatten och torkades samt synes ej ha

tagit någon skada. Strindbergs kronometrar tyckas jämväl ha sluppit undan. Ismåsar svärma omkring oss och föra ett rysligt väsen."

Denna dag skriver Andrée vidare: "Vid en sådan färd som denna utvecklas sinnet både för det stora och det lilla. Den stora naturen och den lilla maten och andra detaljer."

Den 5 sept; startade de tre männen först om kvällen, trots beslutet att söka hålla dag- och nattordning. Det är 4° kallt och svag västlig vind. Isen var tämligen dräglig och råkarna voro hopskjutna av sydvästvinden, men föret var förfärligt tungt.

"Djurlivet tycks börja bli rikare. En björn hade varit nära oss under natten. Tolv ismåsar sutto bredvid tältet på ett isstycke. Frænkel sköt tre av dem i ett enda skott. En alkekung och två tej står synliga. Ett halvt dussin sälar i samma plurr o. s. v. Efter fyra timmars ytterst tröttsam marsch kommo vi till en bred ränna, som vi ej kunde passera, och jag beslöt då

att sätta i båten och försöka att komma fram roende. Detta var ett lyckligt beslut, ty vi kommo i allt mer och mer fördelad is och rodde ända till kl. 6,45 f. m., den 6, i riktningar varierande mellan S 60° W och S 30° W. Det var högst uppfriskande att använda detta färdsätt. Mellanrummen mellan flaken voro flera kilometer stora och endast delvis täckta med issörja och väl var det, ty issörjan är- mycket seg att ro sig fram uti. Vi hade ingen vind att kämpa med och rodde utan ringaste uppehåll ända tills vi vid nyssnämnda tid gingo i land på ett isflak för att tälta. Beträffande isen på f. m. anmärkes, att jag mätte ett flak om ända till 5,9 m. tjocklek under vattnet (c: a 0,5 över vattnet) samt att man i brottet på detta block såg huruledes det, som till det yttre var homogent, i själva verket var sammansatt av pressade tunna flak som frusit ihop."

Andrée fortsätter att skildra sina iakttagelser om isen och sin uppfattning om dess bildning samt antecknar, att det isflak varpå de efter båtfärden tältade, hade en längd av 100 m., bredden var 75 m. och tjockleken 0,95—2,0 m. (?) samt ätt det runtomkring var kantat aven utskjutande kant, vilken sträckte sig 5 cm. djupt under vattenytan.

Då de vaknade den 6 sept. på eftermiddagen efter en lång och stärkande sömn, hade råkarna kring lägret tillfrusit, och de fingo ett förfärligt arbete att komma 50 m. till nästa flak. Det var 6° kallt och först tjocka, dock utan större mäktighet, ty Frænkel antecknar "klar himmel ovanför". Senare klarnade det helt upp. När de efter allt sitt besvär kommit över till nästa flak, rekognoscerades terrängen och det befanns, att de möjligen kunde komma fram i en annan riktning än de börjat färden. De vände därför tillbaka och mötte därvid en valross, "vars ljud och övriga uppträdande och habitus visade oss, att

Foto E. Christeli 1928.

Fördelad is.

vi hade att göra med ,sjöormen\ Det är alltså valrossar, vi hört och sett ända uppe vid gondolplatsen. Efter en kort rodd kommo vi in i en allt tjockare snösörja, vilken till sist blev nära metertjock och i vilken båt absolut ej kunde framdrivas. Situationen blev kritisk, men då lyckades en av oss hoppa i 'land* och draga båten intill ett isflak, där vi måste stanna och tälta. Denna sörja är något förfärligt. Den uppkommet genom att tunn, nybildad is skjutes på vartannat i lager efter lager liksom taktegel eller korten i en kortlek."

Följande dag, den 7 sept., "försökte vi igen och kommo då efter 5 timmars arbete c: a 1 kilom, i kursen men måste sen ånyo vänta. Vi sysselsatte oss under tiden med att göra segel av bottenpresenningen i båten och roder av skoveln samt matbordet. Köttförrådet börjar nu taga slut och vi skjuta ismåsar för att komplettera det. Vi skjuta ej gärna, om vi ej kunna

få åtminstone två ismåsar pr. skott. De äro läckra fåglar men kosta väl mycket ammunition. Frænkel har sedan några dagar ont i sin vänstra fot. Jag masserar honom morgon och kväll samt stryker på liniment. I dag (kl. 9 e. m.) har jag tagit hål på en stor varblåsa, tvättat med sublimatlösning och lagt på förband. Jag hoppas det nu skall bli bättre, ty vi ha svårt att undvara Frænkels fulla kraft. Den behöves mer än väl under vårt ansträngande arbete.

Vår diarré tyckes ha upphört."

Ffter några anteckningar om Strindbergs ortbestämning fortsätter Andrée: "nyss måste jag avbryta skrivningen för att skjuta ett skott och fälla två ismåsar. Sådana samlas alltid kring vårt läger. Ack, om vi finge skjuta en säl eller en björn just nu. Vi behöva det så väl."

På kvällen den 9 sept. äro de tre männen redo att åter försöka en marsch. Temperaturen är —1,2° och den sydostliga vinden har en styrka av 5 m. i sek.

"Frænkels fot är nu så dålig, att han ej kan draga sin kälke utan endast hjälpa till genom att skjuta på. Strindberg och jag få omväxlande gå tillbaka och hämta fram Frænkels kälke. Det tager på krafterna. Vi orkade ej göra mer än 6 timmars marsch, i synnerhet som terrängen var utomordentligt svår. Just som vi stannade, råkade jag komma i vattnet. Ett till utseendet och för provning med båtshaken solitt isflak, på vilket jag hoppade ner, visade sig nämligen bestå av endast hårt sam-mangyttrad issörja, vilken gick isär vid min ankomst. Jag kastade mig på ryggen och flöt sålunda, tills de andra räckte mig ett par åror, med vilkas hjälp jag kravlade mig upp. Jag har ej hittills haft en föreställning om att issörjan kan uppträda i så många skiftande former. Den består oftast av på

Pl. XI.

Vid ett jaktbyte. Andrée titi vänster och Frænkel till höger. Foto Andrées polarexpedition 1897.

 Lägret brytes. Till höger Andrée och Frænkel vid den upp- och nedvända båten. ' ;

Foto Andrees polarexpedition 1897.

varandra uppskjutna tunna skivor, och dessa ha naturligtvis en viss flytbarhet och sammanhållning men föga bärighet."

Med anledning av denna händelse framställer Andrée sin uppfattning om den tunna isens bildningssätt och betydelse för polarisen i allmänhet. Slutligen skriver han: "kobbar simma omkring i vattnet här, men vi kunna ej skjuta nog rätt för att döda dem på stället och om det ej sker så sjunka de."

Därefter förekomma inga anteckningar i Andrées dagbok förrän den 17 sept.

Isvandringen har för de tre kamraterna med varje dag blivit allt svårare. Sjukdom har gjort sig påmint hos dem alla tre. Även om Andrée säger föga därom, är det uppenbart, att Frænkel på grund av sin diarré och sin dåliga fot är svårt medtagen och att hans motståndskraft är starkt nedsatt. Oaktat Strindberg själv har haft ont i foten, har han samman med Andrée hjälpt sin sjuke kamrat med dennes kälke i det förtvivlade arbetet att komma fram mot Sjuöarna. Då de beslöto att på grund av isdriften ändra sin kurs från riktning mot Franz Josefs land till nämnda öar, gjordes detta i förhoppning om, att strömmen skulle hjälpa dem framåt. De voro trötta, men deras krafter voro då ännu obrutna. Sedan dess har forcerandet av skruvisen, övergångar av råkar och vattensamlingar, kölden, den nödtvungna dieten och polarhöstens annalkande tagit hårt på dem. Värst är dock att isdriften icke hjälpt dem fram mot målet. Från den 4 aug. till den 9 sept. ha de trots sina nästan övermänskliga ansträngningar förts omkring 135 km. mot sydsydost i stället för en beräknad lika lång distans mot sydväst. Drivisens fruktansvärda makt ha de icke kunnat bekämpa. Utan ett ord av klagan, utan en antydan om

209oro eller om förlorad tro på räddning, leder Andrée sina tappra kamrater framåt, allt under det han gör sina vetenskapliga iakttagelser och drager sina slutsatser om isen och de andra naturförhållandena omkring honom. Humorn dröjer ännu kvar bland de tre männen, men den har blivit hård och bister.

De sista dagarna före den 9 sept. har Andrée icke fört sin dagbok så regelbundet, som förut. Och nu slutar han. Strindberg har för länge sedan tystnat. Redan omkring den 22 aug. synes den sista fotografien vara tagen. Strindberg fortsätter endast med de spridda, av blott enstaka ord bestående randanteckningarna i sin almanacka. Han har för övrigt nog att göra med de astronomiska observationerna och deras beräknande, och för varje gång

han kommer till ett resultat, är detta en ny missräkning och gång på gång grusas förväntningarna om att ha lyckats komma fram mot sydväst. Endast Frænkel fortsätter med en eller två meteorologiska observationer per dygn.

Så avslutas i Andrées dagbok det andra skedet av isvandringen mot land från "Örnens" landningsplats.

Fångade av isen.

"Sedan jag sist skrev i dagboken har i sanning mycket förändrats."-Så lyda Andrées första ord den ij sept. och han fortsätter: "Vi strävade framåt med slädarna i vanlig ordning men funno till sist, att den nyfallna snöns, beskaffenhet ej tillät oss att fortsätta nog hastigt. Frænkels fot, som fortfarande ej tillät honom att draga, tvingade mig och Strindberg att turvis gå tillbaka och draga fram även Frænkels kälke. Strindbergs ena fot var ock litet i olag. Köttet var nästan slut och övergångarna mellan flaken blevo allt svårare till följe av issörja. Men framför allt funno vi att ström och vind oemotståndligt satte oss ned i gapet mellan Nordostlandet och Franz Josefs land och att vi ej hade ringaste utsikt att nå Nordostlandet. Det var under den 12: te och 13: de sept. då vi dessutom måste ligga stilla för våldsam nordvästlig vind, som vi omsider funno nödvändigheten av att finna oss i det oundvikliga, d. v. s. att övervintra på isen. Vår position är ej synnerligen god."

Av den föregående skildringen har framgått, att isens strömdrift varit de tre männen övermäktig. Trots alla sina ansträngningar ha de icke förmått tfänga fram i den riktning de önskat. I två långa månader ha de strävat fram i isen, först mot sin stora depå på Franz Josefs land, sedan mot den mindre på Sjuöarna. Intetdera har lyckats dem. Nu stå de uttröttade och sjuka, med obetydlig proviantbehållning, med trasiga kälkar och slitna kläder vid polarvinterns inbrott inför nödvändigheten

att ge sig drivisen helt i våld. De äro fångna av isen, helt överlämnade åt dess av vind och vågor bestämda drift. De ge dock icke tappt i denna ytterst svåra situation. De försöka att med alla till buds stående medel inrätta sig så, att de kunna uppehålla livet. Varthän isen under denna tid skall föra dem ana de ej. Det enda de veta är, att de nu äro i drift ned mot havet mellan Nordostlandet och Franz Josefs land.

Från den 9 sept. upphörde Andrée under en vecka med sina anteckningar. Den 10—12 sept. torde de tre männen ha fortsatt sina försök att framtränga mot sydväst. Det blåste dessa dagar en frisk nordostlig vind, som möjligen ingav dem hopp om att strömmen skulle föra dem i rätt riktning. Men egendomligt nog hade de enligt positionsbestämningarna i stället förts mot nordnordväst. Den 11 på kvällen slog vinden emellertid om till hård nordväst och temperaturen sjönk till —8°. Den 12 och 13 ökade vindstyrkan till 10—14 m. i sekunden och temperaturen var fortfarande låg. Som nyss anfördes skulle expeditionen enligt Andrée ha legat stilla dessa båda sista dagar för stormens skull. I Strindbergs annotationsalmanacka står också för den 13—15 sept. "still för rusk och snö".

Hur kritisk situationen var den 13 sept. framgår av några anteckningar i Strindbergs observationsbok, där det heter, att expeditionen beslöt att tills vidare hålla följande ransonering beräknad för de tre deltagarna tillsammans: 200 gr. Mellin's food och 75 gr. uppblött bröd eller motsvarande kvantiteter av andra liknande födoämnen, 400 gr. kött, två varma drycker dagligen kokta på 30 gr. kaffe, 30 gr. Lactoserinkakao, 40 gr. Staufferpulver och 2 buljongkapslar. "Härigenom kunna vi", säger Strindberg, "härda ut nära tre veckor till och hoppas under tiden få vilt." — Det är tydligt att tanken på möjlig-

heten av expeditionens undergång nu står fullt klar för Andrée och hans kamrater. Endast en oviss jakt kan rädda dem. När förhoppningarna om en lycklig utgång på deras företag började efterträdas av tvivel härpå, och när tanken på döden i isen icke längre stod dem främmande, veta vi icke, ty icke ett skrivet ord röjer det. Men det är påfallande, hur snart efter isvandringens början, Strindberg slutar med de stenogram till sin fästmö i vilka han ger

uttryck åt sina tankar och känslor. Man lägger också märke till hur ytterst sällan Andrée gör något" uttalande om stämningen bland expeditionens deltagare. Endast då och då står angivet att humöret är gott — trots allt, tycker man sig emellertid kunna läsa mellan raderna. I gengäld koncentrerar Andrée sitt intresse på de yttre förhållandena, isen, fynden på den, djurlivet och jakterna. Särskilt de senare taga, ju längre tiden lider, allt större utrymme och detta beror säkerligen icke blott på den omständigheten, att provianteringsfrågan blir alltmer brännande. Ledaren för den lilla expeditionen behöver, icke minst han, en avledare för sina tankar.

När beslutet var fattat om att expeditionen skulle stanna på drivisen, utvalde de tre männen först en lämplig plats för övervintring. De befunno sig nämligen på ett tunt och litet flak,, som var fullt av smältvattensdammar, vilka visade, att det var sammansatt av små stycken, som lätt skulle skiljas åt, då våren bröt in. Deras första åtgärd var därför att arbeta sig över till ett närliggande flak, som var större och starkare samt rikare på skruvvallar än det, varpå de för tillfället befunno sig. "Vi kommo till det nya flaket genom att flotta med båten och funno snart en lämplig byggnadsplats, bestående av en stor isbit,som vi till en del urholkade. De felande sidorna och delarna ersatte

vi genom ifyllning med block av is och snö, som vi begöto med vatten och sålunda fingo fast och bärig."

Den 15 sept. blåste det ännu hård nordnordväst och temperaturen var —4°. Himlen var helt molntäckt. Den dagen "lyckades det oss äntligen att få en säl, i det att jag hade turen att sätta en kula rätt genom huvudet på honom så att han dog på stället och därför lätt kunde bärgas 'i land'. Tack vare den ha vi nu någorlunda rikliga ransoner för de närmaste tre veckorna. Vi äta allting av sälen utom huden och benen. Magen och magens innehåll samt tarmarna och levern äro ej undantagna. Mag-innehållet utgjordes förresten av endast tomma (kräft)-skal av samma djur som tilltäppte vätgasapparaten.[1] Allting på sälen smakar mycket bra (stekt). T synnerhet tycka vi om köttet och späcket. Måtte vi kunna skjuta oss något tjog sälar, så kunna vi rädda oss. Björnarna äro såsom försvunna och av övrigt vilt synas endast ismåsar, vilka visserligen ej äro att förakta, men som kosta för mycket ammunition. Ismåsarna komma och sätta sig på tälttaket. Märkligt nog tyckas havhästarna vara försvunna och av övriga fåglar har endast en alkekung eller möjligen en tejstunge varit synliga under de senaste dagarna. Frænkels fot är nu bättre, men blir nog ej bra förrän om en à två veckor. Även Strindbergs fötter äro dåliga. Jag har gjort i ordning en håv, för att fånga plankton eller annat som kan finnas i vattnet, få se huru det går; lyckligt resultat av det försöket kan nog något förbättra vår svåra ställning. Vårt humör är ganska gott, ehuru skämt och leenden ej höra till vanligheterna. Mina unga kamrater stå sig bättre än jag vågat hoppas. Till att uppehålla kuraget bidrager nog väsentligt den 1 Därmed avses vätgasapparaten på Danskön.

omständigheten att vi de sista dagarna drivit åt söder med sådan fart."

Enligt den på grundval av Strindbergs observationer uppgjorda kartan ha de drivit icke mindre än 75 km. mot sydsydost, d. v. s. med en medelhastighet av c:a 2 km. i timmen. Med anledning härav skriver Andrée: "måhända kunna vi raskt nog driva långt söder ut och från havet erhålla vår näring. Kanske ock att det ej blir så kallt ute på havet som i land. Den som lever får se. Nu är det tid att arbeta."

Dagen har blivit märklig även därigenom "att vi sett land för första gången sedan den 11 juli. Det var otvivelaktigt New Iceland, som vi haft inför våra ögon."

New Iceland är Vitön.

Den 17 sept. på förmiddagen tagas pejlingarna på ön, av vilken Andrée gör en teckning. Ön befinner sig då på ett avstånd uppskattat till 10 km. "Stora glaciärblock syntes framför oss längs glaciären. Övre brämet var mycket jämnt och öns välvning ej avbruten av några toppar.[1] Distans till glaciären uppskattad till

1 Elva månader efter sedan Andrée nedskrivit dessa rader om Vitön, färdas en svensk expedition under A. G. Nathorsts ledning förbi ön

Andrées håv med vilken han sökte samla plankton till föda. Den är förfärdigad av en tesil, ett stycke av en sidenhalsduk som silduk, en ram av ett kopparkärl och det hela omgivet av ballongsiden.

10 km. Att försöka gå i land där, kunde ej komma i fråga, ty hela ön tycktes vara ett enda isblock med glaciärbräm. Dock synes den ej vara absolut otillgänglig vid östra och västra spetsarna. Vi sågo en björn in under land och i vattnet såg jag ett par flockar (om 4 st.) av de där 'tejstungarna' "Vår ankomst till New Iceland är märklig därför, att den anger en kolossal drift, nämligen mer än en breddgrad sedan den 12 sept. Driva vi på det viset några veckor till så kanske vi kunna rädda oss på någon av öarna öster om Spetsbergen. Det är ängsligt, att vi ej få mera vilt inom skjuthåll. Provianten måste snart och rikligt kompletteras, om vi skola ha någon utsikt till att kunna hålla oss en tid." Det enda de se omkring sig är ett par alkekungar, ismåsar i halvtjogvis och en säl, vilken dock var mycket rädd.

efter nästan alldeles samma väg, i vilken de tre männen drevo. Nathorst ger av ön, om vilken ingen då anade vad den dolde, följande beskrivning, som helt överensstämmer med Andrées:

"På morgonen den 18 augusti syntes förut en egendomlig välvd ljusning, som tycktes likna land, men vi hade så ofta blivit narrade, att vi till en början ej visste vad vi skulle tro. På förmiddagen såg ljusningen dock verkligen ut som land och blev då även fotograferad av Hamberg; det var, trodde vi, Kjeldsens Hvita ö, vid vars bas syntes en isbräcka. Det blev sedan åter mera disigt, och nu uppfattades isbräckan såsom det verkliga landet, långt bort, medan den ljusa välvningen skulle vara molnen över detsamma. Men då det mellan elva och tolv äntligen klarnade upp något mera, visade det sig, att den första uppfattningen var riktig, och underbar var den tavla som nu upprullades. Vi hade för oss en bländvit ö, välvd i form av en sköld, helt och hållet bestående av snöbetäckt glaciäris, som vid stranden slutade i tvärbranta isbräckor. Icke en enda bergstopp höjde sig över istäcket, ön var bländande vit från topp till fot, det var som skulle man sett en skymt av den antarktiska kontinenten, ehuru i miniatyr. En dimbank låg hela tiden Över ön, vars högsta parti förlorade sig i dimman, utan att någon bestämd gräns kunde uppdragas mellan båda. -----------Vid ett par tillfällen syntes solen skina genom öppningar i molnen på det vita täcket, och de små bländvita fläckarna läto oss ana, att anblicken av hela ön i klart väder måste vara obeskrivligt praktfull. Men det är nog sällan som dylikt inträffar; denna dag var det vinterlikt väder med snöbyar. Vi gingo upp mot ön och följde östra kusten mot norr. Där och var syntes väldiga sprickor i isen, som läto förmoda ojämnheter i den underliggande berggrunden.---------— Allestädes var isbräckan lika brant, på

någon landstigning var ej att tänka."

Vitön fotograferad av professor Axel Hamberg under Nathorsts expedition den 18 aug. 1898 från ungefär samma plats, från vilken Andrée avtecknade den 11 månader tidigare.

Ingen valross visar sig och vattnet tycks vara fattigt på smådjur, ty draggning med haven ger intet resultat.

Den 18 sept. I Sverige firades den dagen 25-årsdagen för konung Oscar II: s tronbestigning.

"Jubileumsdagen var för oss en lyckodag. Vädret var vackert och arbetena fortskredo raskt. Det lyckades mig att skjuta ännu en säl, denna gång med hagel. Han dog ej genast, men vi fingo honom ändå. Orolig att han skulle i sista ögonblicket släppa all luft och gå till botten, gav jag honom ett nytt hagelskott i ryggen på mycket nära håll. Dessa hagel hittades sedan mellan späcket och köttet samt hade således ej haft någon dödande — om ens skadande — verkan. Jag flänsade sedan sälen och fann därvid bland annat att huvudskålens ben äro tunna som äggskal så att sälen lätt bör kunna dödas med hagelskott i huvudet. Av sälens inre delar hava vi nu prövat och ätit följande: hjärna, tarmväggar, lever, lunga, kött, späck, njure, hjärta, mage, maginnehåll och blod. Vi hade svenska flaggan hissad och avslutade dagen med en högtidsmåltid." Enligt Strindbergs loggbok såg matsedeln ut på följande sätt:

"Festdiner 18 Sept. 97 på ett isflak strax öster om (Vitön) Sälstek och ismås stekt i smör och sälspäck, sällefver, — hjärna och njure. Smör och Schumacherbröd. Vin

Choclad med Mellins foodmjöl med Albert cakes och smör Gateau aux raisin Hallonsaftsås

Portvin 1834 Antonio de Ferrara skänkt av Konungen. Skåltal af Andrée för Kungen med kungligt Hurra!

Kungssången unisont

Kex smör ost

Ett glas vin

Feststämning

Under dagen svajade unionsflaggan vid lägret."

"Stämningen var den allra bästa och vi lade oss mätta och nöjda. New Iceland hade vi i sikte hela dagen i väster om oss och hade sälunda drivit till dess östra sida. Öns övre kontur var bullformig även från den sidan och stranden utgjordes av ett glaciärbräm. Vi voro detta bräm i à 2 km. nära."

Strindberg mäter öns höjd och tager pejlingar på dess södra och norra udde för att genom nya sådana dagen därpå avgöra om de drivit. — Det är nu på kvällen 3°,6 kallt och svag nord-nordvästlig vind.

"Söndagen den 19. Gårdagen tyckes ha varit den första länken i en serie av jubileumsdagar. I dag har det nämligen lyckats oss att öka vårt livsmedelsförråd så att det räcker ända till slutet av februari, i det att jag lyckats skjuta 2 sälar (hagel n:r 00) och 1 storkobbe (kula). Jag kan ej beskriva hur glad jag då kände mig och även kamraterna syntes vara nöjda och se framtiden an med betydligt stärkta förhoppningar. Vi voro större delen av dagen sysselsatta med flänsning o. d., varvid avtappning och tillvaratagande av blodet spelade en mycket framstående roll. Vi ha nämligen dels funnit, att Frænkel kan laga en utmärkt blodpannkaka av sälblod 300 gr. och säl fett 150 gr., väl sönderskuret, 10 gr. mjöl och en knivspets salt samt en knivspets jästpulver. Vidare ha vi funnit, att vikten av denna blandning ej märkbart förminskas vid stekningen såsom fallet däremot i hög grad är med köttet, vars färdiga vikt reducerades

med c: a 1/3 av råvikten. Slutligen inger pannkakan ej det äckel, som åtminstone under de första dagarna ett par gånger erfors av Strindberg och mig, då vi åto mycket av sälköttet och späcket. Pannkakan ersätter i viss mån bröd, tyckes det. Vår bästa omväxling är dock ännu ismåsar, varav Frænkel i dag skjutit en och Strindberg skjutit 4 i två skott. Vi driva fortfarande men långsamt tyckes det, ty vi ha ännu White Iceland i sikte med nordöstra spetsen i norr och den sydvästra i väster. Den erbjuder en charmant anblick i solskenet, som, belysande glaciären både från kanten och uppifrån, ger ön utseende av att vara genomskinlig. Glaciärens kant innehåller dels högblå glaciäris dels bruna partier. Av ytmoräner synes intet spår och det enda mörka man kan upptäcka är skuggor. Dessa tillika med formationen i övrigt visa, att grunden under glaciären ej är alldeles jämn. Stora glaciärblock flyta runt ön eller stå där på grund. Vi fotograferade ön. Husbyggnaden har av Strindberg i dag mycket flitigt bedrivits enligt av honom uppfunnen metod. Denna består däri, att snö och sötvatten blandas, varefter hela massan lägges upp i mur och får frysa. Arbetet blir både solitt och propert. Om ett par dagar torde vi ha bakugnen (d. v. s. sovkammaren) färdig."

Vinden hade under dagens lopp slagit om till sydlig, men temperaturen sjunkit till —5°,8. Vid 15-tiden på middagen var det så pass klart väder, att Strindberg fick en ortsbestämning. Denna visar, att expeditionen sedan den 17 drivit 30 km. i en svag båge förbi Vitöns norra udde till en punkt rakt öster om dess södra spets.

"Den 20 sept. artade sig till en verklig olycksdag. Kokapparaten (Primusköket), som hittills ej nämnvärt bråkat, blev med ens bångstyrig och vägrade att göra tjänst. Soppan stod till-

blandad, men den kunde ej kokas. Stor sensation. Frænkel konstruerade och experimenterade med tranlampor, men fick ej mer värme än att han tyckte bäst att taga upp det obrända fettet ur lampan och därav skära skivor, som han lade på Schumachers bröd och bjöd .oss. Det dugde, ty det smakade präktigt — fläsk och bröd smakade det just, och vi åto det gärna. Omsider lyckades det mig få apparaten så pass i ordning, att vi, om än med svårighet, kunde få soppan nödtorftigt uppkokad. Den innehöll sälkött 400 gr., sälspäck 150 gr., Mellin's food 50 gr. och resten vatten. Efter uppkokningen åto vi den med god smak. Sälköttet tycktes nästan smälta bort vid kokning och blir redan efter få minuters kokning ytterst mört och delikat. Just som vi slutat måltiden och den

outtröttlige arkitekten Strindberg återgått till byggandet, ropade han 'En björn' Frænkel och jag, som ännu sutto i kokapparatbekymmer, skyndade ut och hade då nöjet se en präktig björn helt nära oss. Strindberg och jag blevo väl litet ivriga ty vi sköto varsin bom, varemot Frænkel med sitt skott gav björnen hans bane. Stor glädje. Vi hade ökat våra matförråd fram till april — till vinterns slut och därtill erhållit en präktig hud. Björnen är polarforskarens bäste vän. Denne hade kommit till oss från ett avlägset isflak (2 à 300 m.) simmande över ett vatten så tillfruset, att vi, som sedan rodde ut i det, måste slå oss väg genom isen med åror och skyffel. När han sköts hade han just retirerat tillbaka till sin ränna, men tyckte väl ej om att gå i igen och simma den långa vägen, ty han vände sig mot Frænkel och tycktes vilja gå anfallsvis tillväga. Vid skottet åkte han nu i vattnet baklänges och gav genast upp sin anda. Vi drogo honom 'till land' medelst en dragg och sedan fingo vi en snara om halsen och bakfoten samt drogo med lätthet upp honom ur vattnet. Jublet

blev stort, ty björnen yar ett stort och präktigt djur. Han änd-vändes därefter, fick så en snara om vardera framfoten och en om halsen så att han vid dragning släpade längs håren och så gick det under hurrarop till lägret, där Frænkel och Strindberg raskt undangjorde det första flänsarbetet under det att jag ånyo upptog bleckslageriyrket."

Innan björnen styckades och Andrée återtog sina bestyr, hade de tre kamraterna emellertid varit ute i tunnisen och hämtat en egendomlig stor fågel, som Andrée skjutit och som ett par gånger varit synlig. Han ger en noggrann beskrivning av fågeln, som Strindberg och Frænkel anse ej vara annat än en borgmästarunge. ^

Under allt detta skymtade Vitön tydligt i norr, ty de hade nu drivit till dess sydöstra sida.

Vid tillredningen av kvällsvärden återkom bekymret med kokapparaten om ock i något lindrigare form.

"Vi fingo björnsteken och björn-blodpannkakan färdiga (275. gr. björnblod, 200 gr. björn-njurfett, 10 gr. mjöl, salt och jästpulver, en knivspets vardera). Blodpannkakan tillkom dock under högst spännande omständigheter. Den var fast genom mer än halva undre massan men övre partiet var i ett flytande tillstånd. Apparaten slocknade ! Strindberg med tändstickor i högsta hugg. Frænkel plöjer bottenfåror i pannkakan för att få det flytande att rinna ner till botten och nödtorftigt stelna. Kakan revs i stycken och vändes, så fort som möjligt o. s. v. och resultatet blev till sist en delikat kaka. Då slocknade kokapparaten. Men vi hade ej fått kaffe och det ville vi ha och så började krånglet igen. Nu voro vi i farten alla tre. Frænkel höll kokkärlet, Strindberg höll tändstickor till hands, jag rörde om och skötte rensnålen och så gick det vidare med kaffefabrikationen under

stigande förhoppningar vilka till sist kröntes med ett förträffligt kaffe. I morgon skola vi försöka att få reda på vad det är som generar kokapparaten. Det är för olyckligt att reservdelarna till denna ej kommo med från Pikes hus!

Vi ha nu så mycket kött, späck m. m. att vi ha svårt att bereda gott skydd åt det om nätterna i händelse av björnbesök. Vi stapla upp det nära tältluckan och gärda omkring det med varjehanda andra saker. Frågan om att få huset i ordning börjar bliva brännande här i kylan. Vädret har de två sista dagarna varit mycket angenämt, varemot det ej varit utan att början till stridigheter mellan oss yppat sig. Jag hoppas dock att detta frö ej skall gro och utveckla sig."

Den 21 sept. voro de tre kamraterna trötta efter den föregående långa arbetsdagen och det blev icke mycket gjort. Strindberg och Frænkel arbetade på snöhyddan, huset kallad, Andrée flänsade säl och sköt tre ismåsar. Kokapparaten reparerades, sedan man funnit att anledningen till felet var förorening i brännaren och man lagade sälblodpannkaka av fruset blod, saltvatten, köttbitar, sälspäck och en knivspets jästpulver och dito salt. Den smakade utmärkt, tyckte Andrée.

Den 22 sept. Temperaturen höll sig liksom föregående dagen omkring —2°, men vinden slog fram på dagen om från nordost till sydsydost. Isens tjocklek uppmättes på ett annat ställe än förra gången och befanns här vara större, i det den uppgick till 1,7—3,0 m. Dimman och den disiga luften fortfor så att Strindberg icke kunde få någon god latitudbestämning på lägrets och Vitöns läge. Klart väder tyckes här vara sällsynt, konstaterar Andrée. De fläckiga tejstarna och ismåsarna voro vanliga, och av borgmästarungen sågs flera exemplar. Strindberg sköt

med hagel en säl och även ett par ismåsar fälldes. De måste emeller-

tid vara noga med skotten, ty de bommade ganska ofta på sälarna, som i regel icke kommo så nära, att de med hagel träffade dem i huvudet.

Som varsel om annalkande olyckor hördes flaket brista, "efter vad vi tyckte, rätt under byggnaden. Vi fruktade att ha stött på grund, men pejlingarna ha visat att vi röra oss, ehuru vi ej tyckas kunna komma ifrån den här ön. Förmodligen ligga vi i något slags bakvatten som vattenström norr ifrån gör vid öns sydöstra och sydvästra hörn samt dess sydsida."

Den 23 sept. Temperaturen har nu sjunkit till —4° och himlen är som förut molntäckt.

"I dag hava vi alla tre flitigt arbetat på kojan och därvid murat med isblock. Till murbruk använda vi snö blandad med vatten och av denna massa, som av Strindberg behandlas med stor skicklighet, slår han också valv över de sista delarna mellan väggarna. Det har gått bra undan och kojan börjar nu se någorlunda tillskapad ut. Ett par dagar till med sådant väder och arbete bör det ej vara långt kvar till vi få flytta in i den. Våra förråd torde vi kunna taga in där i övermorgon. Det är väl behövligt."

"Vi ha nu fått en ganska god dagordning, med 8 timmars arbete, började med 2 1/2 timmars arbete, därefter frukost ¾ timma och sedan arbete till kl. 4,45, då vi äta middag och supé i en affär."

De ha också nu provat storkobbens kött och funnit det smaka utmärkt. En av de bästa förbättringarna i matlagningen är emellertid, att blod sättes till steksåsen. Den blir därav tjock och smakar som om det vore bröd i den. Andrée anser, att blod håller mycket kolhydrat, ty deras behov av bröd gör sig efter

detta tillvägagångssätt mindre gällande. Av både björn, storkobbe, säl och ismas ha de funnit allting ätbart, naturligtvis med undantag för björnlevern. I brist på tid ha de ännu ej hunnit flänsa upp och väga sina fällda djur, men Andrée tror, att de nu ha kött och fett till frampå våren. De måste dock skjuta mer för att säkerställa större ransoner och få mer material till bränsle samt lyse.

Sex dygn förgå nu utan att Andrée gör några anteckningar. När han den 29 sept. åter tager till pennan, befinner sig expeditionen fortfarande kvar på södra sidan av Vitön utan att ha drivit praktiskt taget någon väg. Råkarna ha nu slutit sig och därmed ha sälarna försvunnit. Isbjörnarna ha däremot ökat i antal. Den 27, då det var blitt och t. o. m. regnade för ovanlighetens skull, samt under natten till den 28 hade två björnar avlagt besök vid lägret. "Dessa nattbjörnar tyckas vara en slags tjuvbjörnar. Den som var hos oss i går natt, släpade två gånger bort vår storkobbe, vilken vi så när förlorat, om ej Strindberg lyckats komma den så nära, att den skrämdes och släppte sitt byte. Jag sökte jaga dessa nattbjörnar i strumpsockorna, men det gick icke. I dag morse, just som vi kommo ut fick Frænkel se en björn, vilken vi lyckades få till oss lurande bakom vår hydda. Strindberg sköt honom genom halsen och han föll på stället, men efter några ögonblick reste han sig igen och började springande skjuta framdelen framför sig på snön. Jag gav honom då mitt skott, som satte honom på ändan, men varav han föranleddes till ny ansträngning och började springa. Frænkel fick slutligen sitt skott i honom och då blev han äntligen liggande i ett plurr, varur vi halade upp honom under hurrarop. Det var en stor gammal hanne."

Synnerligen oroväckande var att det flak, på vilket de byggt

sitt vinterkvarter, i hög grad förminskades i omedelbar närhet av hyddan. Ispressningen drev dem också allt närmare inpå Vitön. En stor gammal skruvvall skilde dem dock ännu från stranden och Andrée hoppades, att vallen skulle lägga hinder i vägen för fortsatt isskruvning. "Det låter magnifikt, när det pressar, men för övrigt tilltalar det oss ej."

Den 28 på kvällen flyttade expeditionen in i hyddan, som döptes till "Hemmet". Den första natten, de tillbragte i den, hade de det tämligen bra, men nog skulle det bli mycket bättre, hoppades de. Förrådet av kött måste de under natten ha inne för att skydda det mot björnarna.

Av Strindbergs planritning av" snöhyddan framgår, att de tre kamraternas hem för vintern var väl byggt och inrett. Hyddan hade en rektangulär form och mätte 5,75 X 3,5 m. i storlek. I hörnet på ena långsidan var ingången belägen och ledde till förrådsrummet. Innanför detta låg vardagsrummet, om man så får kalla det, med fönster, bord, plats för privatsaker och nischer i väggen för diverse föremål. Därefter följde, längst in, skild från vardagsrummet av en kort Vàgg, sovkammaren eller "bakugnen", där sovsäcken för de tre männen upptog hela golvytan.

Från den 29 och 30 sept. finnas inga anteckningar i Andrées dagbok. Av Frænkels meteorologiska journal veta vi emellertid, att temperaturen då jämnt sjönk, så att det var något över 8° kallt på eftermiddagen den 30.

Så ingick den 1 okt. Temperaturen sjönk ytterligare till —10°. Dagen var god. "Kvällen var så gudomligt vacker, man kunde önska sig. I vattnet vimlade det av smådjur och en flock om 7 svart-vita tejstungar sam där. Även ett par sälar syntes. Arbetet med hyddan fortgick bra och vi tänkte att den 2

Strindbergs planritning av snöhyddan "Hemmet".

ha den färdig till det yttre. Men det blev annat av. Kl. 1/2 6 på morgonen hörde vi brak och dån och vatten strömmade in i hyddan. När vi skyndade ut funno vi, att vårt stora vackra flak var splittrat i en mängd små flak och att en spricka hade avdelat flaken just utanför hyddans väigg. Flaket som återstod oss hade en diameter av endast 24 meter och hyddans ena vàgg snarare hängde i taket än stödde detta. Det var en mycket stor förändring i vårt läge och våra utsikter. Hyddan och flaket kunde ej ge oss skydd och likväl voro vi tvungna att stanna där tills vidare åtminstone. Vi voro nog lättsinniga att ligga i hyddan även följande natt — måhända därför att dagen var ganska ansträngande. Våra tillhörigheter voro skingrade på flere flak och dessa drevo hit och dit så att vi måste skynda oss. Två björnkroppar, representerande proviant för 3 à 4 månader, lågo på ett särskilt flak o. s. v. Lyckligtvis var vädret vackert så att vi kunde arbeta med fart. Ingen hade förlorat modet. Med sådana kamrater bör man kunna reda sig under snart sagt vilka omständigheter som helst."

Med katastrofen tidigt på morgonen den 2 okt. avslutas det sista skedet i Andrée-expeditionens isfärd. Sedan den 14 juli ha de då uppehållit sig på drivisen. Under denna tid försökte de tre männen i 12 dygn vandra mot Franz Josefs land, i 40 dygn mot Sjuöarna. Strömmen lade oövervinneliga hinder i vägen för dem att komma fram både i den ena och den andra riktningen. Ända från den stund, de hoppade ur "Örnens" gondol och satte sina fötter på isen, hade de i själva verket varit i dess våld. Men först efter 64 dygn, av vilka de under 12 lågo stilla, gåvo de tappt och överlämnade sig helt åt

naturmakternas spel. Under dessa två månader hade expeditio-

nen förts sammanlagt 330 km. i nästan rakt sydlig riktning. Nu hade det isflak, på vilket de tänkt tillbringa hela vintern eller en stor del av den, brustit och låg splittrat omkring dem. "Hemmet" var raserat och deras tillhörigheter voro skingrade. "Spännande situation" är det enda Strindberg noterar för den 3 och 4 okt. Ingen förlorar dock modet. Sådana män kunna reda sig under jnart sagt vilka omständigheter som helst. Vitön täckt av sin issköld låg framför dem.

På Vitön.

"Vårt isflak brustet tätt vid snöhyddan under natten," Detta är den lakoniska anteckningen, Strindberg lördagen den 2 okt. gjort i sin almanacka om det tragiska slutet på de förhoppningar, som knutits vid den hydda på isflaket, till vilken han gjort upp ritningarna och vilkens byggmästare han varit. Enligt Andrées mera utförliga skildring hade händelsen inträffat kl. 1/2 6 på morgonen. Deras isflak hade avsevärt reducerats och "hyddans ena vägg snarare hängde i taket än stödde detta".

Sådan situationen var, fanns det uppenbarligen ändå ingen annan möjlighet än att ligga i hyddan ännu en natt.

Framför den 3 och 4 okt. har Strindberg skrivit: "Spännande Situation." Händelserna utveckla sig nu slag i slag. För den 5 okt. antecknar han: "Flyttat i land", för den örte: "Snöstorm Recogno-scering",1 och för den 7: e "Flyttning".

Tyvärr sina efter 1 okt. anteckningarna av Andrées egen hand. Då de starkt spolierade resterna efter hans lik hittades av "Bratvaags" besättning, anträffades i kavajens vänstra innerficka bl. a. en anteckningsbok och en blyertspenna. Denna bok innehåller de sista anteckningar, som nedskrivits av hans hand, men tyvärr äro dessa bevarade i ett mycket fragmentariskt skick. Den plats, där Andrée insomnat i den sista vilan, låg så högt uppe mot bergssluttningen, att isen säker- 1 I 'Isbjörns"-expeditionens meddelande till pressen var sistnämnda ord felaktigt läst såsom "Resignation".

ligen flera gånger under de förflutna 33 åren varit avtöad. Boken har därför oupphörligt varit utsatt för luftens och värmens inflytelser och mögelbildningar ha kunnat frodas i limmet från bokens pärmar. Fördenskull äro endast de yttre kanterna av bladen bevarade, medan de delar av bladen, som ligga inemot bokens rygg, ställvis helt och hållet humifierats. Trots all den stora omsorg som nedlades på tillvaratagandet av skriften har det icke blivit möjligt att rädda annat än några svårtydda fragment av Andrées sista ord till eftervärlden. Dessa hava för övrigt icke varit många. Texten omfattar endast 4 1/2 sida. Kort efter ankomsten till Vitön den 5 okt. synas anteckningarna hava helt och hållet upphört.

Överst på första sidan synes ha stått årtalet 1897. Texten å denna sida synes ännu ha hänfört sig till händelserna på isflaket. Första raden slutar med ordet "flänsning" och avser sålunda arbetet med något jaktbyte. Två rader längre ned läses "hyddan hängde", varmed väl knappast kan åsyftas annat än den förut berörda situationen då isflaket brast. Vidare talas om "kikare- (?) observation" och om "låglandet", notiser, som väl hänföra sig till prienteringar ute från havet. Sist på sidan står ordet "ön", och härmed kan väl endast avses Vitön.

Å följande sida talas om den 5: te på morgonen och då sidan inledes med orden "på aftonen 5", synes detta avse tidpunkten, då anteckningarna nedskrevos. Detta är den dag, då Strindberg uppger, att flyttningen i land ägt rum. Härmed stämmer också väl överens, att de enligt texten nederst på sidan döpt en plats — som otvivelaktigt är belägen på Vitön — med ett namn, varav man numera blott kan urskilja: "M . .. . plats". Det ligger tragik över denna förstörda text. Tänk om vi nu kunnat

på jordens karta beteckna en plats med det namn, den erhöll, vid den första landstigning, som, såvitt vi veta, av någon geografisk forskare gjorts på Vitön, den landstigning, Andrée och hans män gjorde den 5 okt. 1897! I övrigt har på denna sida av boken talats om glaciärer och norrsken.

Följande sida är daterad den 6: te, och de 2 ½ sidor av dagbokens text, som nu återstå, ha sålunda skildrat händelser från dagen eller dagarna närmast efter flyttningen i land. Å bokens 3:e sida talas om stark blåst. Vidare tycks texten ha innehållit notiser om naturen på ön, då det talas om krosssten, grus och möjligen grusvallar. Sidan slutar med denna text: "i mörker .... på snöhyddan .... (t)ransport af godset till den .... närhet. Detta var ett tungt .... (u)tfördes." Vi erinra oss att Strindberg i sin almanacka för den 6 okt. antecknat: "Snöstorm Recognoscering", och för följande dag: "Flyttning". Under sådana förhållanden synas vi vara berättigade att ur den fragmentariska texten utläsa följande innehåll: I stark blåst med snöglopp har man recognoscerat den isfria sydvästudden av ön och konstaterat, att marken består av krossten och grus. Nere vid stranden stå kälkarna ännu uppdragna vid den plats, där landningen skedde. Man har emellertid funnit en plats högre upp i land, som man utvalt till lägerplats — uppenbarligen densamma, där lägret anträffades av "Bratvaag" — och möjligen förbereder man eller arbetar på uppförandet av en snöhydda här. Därför transporterades nu godset nere från stranden upp i lägerställets omedelbara närhet. Det synes sannolikast, att det är den av Strindberg den 7 okt. noterade flyttningen, som skymtar bakom den fragmentariska texten nederst på sidan 3.

Å följande sida talas ånyo om glaciärerna och nederst på

sidan läses med uppenbar syftning på ismåsarna följande förslagsvis interpolerade text: ".... och inbördes få ....

afundsjuka nu göra intryck (icke af) oskuldshvita dufvor utan af (riktiga) asfåglar". Detta är den sista av de många naturobservationer Andrée under sin levnad nedskrivit.

Vi ha nått till sista sidan av hans dagboksanteckningar. Fast denna icke är skriven mer än till hälften, är den dock den ur vår synpunkt innehållsrikaste. Här talas nämligen om "tältet" och "hyddan" och så sluta anteckningarna med följande rader: ".... drifved .... få röra på oss litet ___

(me)dgifves." Innehållet synes varit detta: Vädret är svårt och man fruktar att behöva hålla sig inne i tältet hela dagen. Uppenbarligen planerar man, kanske är man redan till och med sysselsatt med arbetet på den förut berörda hyddan, som skulle giva bättre skydd än det svaga tältet. Till sist vill man samla upp drivved för att därvid få röra på sig litet inom det lilla område som därför medgavs. Möjligheten att erhålla motion är ju av stor vikt, om man skall kunna hålla sitt livsmod uppe.

Så långt dagboken. Vi veta nu att någon hydda aldrig blev uppförd och att det tält, som omtalas på dagbokens sista sida, uppenbarligen är detsamma som det, varav rester hittades kring Frænkels lik vid "Isbjörns" besök i september 1930. I närheten av tältplatsen fanns också drivved, som tydligen blivit ditburen och staplad. Det är icke möjligt att exakt ange vilken dag Andrée för alltid lade ned pennan. Efter allt att döma sträcka sig hans anteckningar dock icke utöver den första veckan i oktober.

Vad som nu anförts är allt vad vi erfara om Andréemännens ankomst till den plats, där de skulle möta sitt slutliga öde. Det finnes blott ännu en anteckning. Det är då Strindberg i sin

almanacka vid söndagen den 17 nedskrivit: "hem kl 7,5 fm." Men från detta ögonblick är det obevekligt tyst, polarvärldens hela ödsliga stillhet har slutit de tre hjältarna i sin isiga famn. Hur länge dröjde det ännu innan den tog. deras liv? — Den frågan kommer aldrig att kunna exakt besvaras.

Det är icke mycket, deltagarna själva ha att berätta om det sista kapitlet i Andrées polarfärd. Händelsen den 2 okt. synes varit katastrofal. Med denna dag upphöra anteckningarna i Strindbergs observationsbok. Man kunde invända, att efter landningen den 5: te några nya observationer icke behövdes; positionen hade nu blivit fast. Men med den 3 okt. upphöra alla anteckningar av Frænkel, i den av honom förda journalen över de meteorologiska iakttagelserna. Genom en ödets nyck slutar också Andrées första dagbok vid samma tid. Ännu fram till den 7 okt. har Strindberg gjort dagliga anteckningar i sin almanacka och till ungefär denna tidpunkt har Andrée fortsatt sin skildring av expeditionens öden.

Tisdagen den 5: te har man lyckats ta sig i land på Vitön. För första gången sedan den 11 juli står man på fast mark. Dagen därpå bryter den första snöstormen lös, men man resignerar icke inför ödet, man söker ännu sätta tro till framtiden och man rekognosceran fast man med säkerhet känner, att man numera är fängslad i en av polarvärldens ogästvänligaste trakter. Ännu följande dag, det är nu torsdagen den 7: de, flyttar man kälkarna med expeditionens förråd högre upp i land, där man tältat och förbereder uppförandet av en hydda och insamling av drivved till vintern. Nu tystna deras röster för att blott ännu en gång förnimmas i Strindbergs korta anteckning den 17: de. Har situationen från att, som Strindberg uttrycker det, vara "spännande" utvecklat sig till att bliva allvarlig, så allvar-

Foto Sörensen 1930.

Det bara landet på Vitön, utsikt mot havet, 6 aug. 1930.

lig, att den krossat deras livsmod? — Detta är det stora frågetecknet inför Andrées, Strindbergs och Frænkels färd, men det är också strängt taget det sista och enda. Skall ett svävande svar härpå kunna erhållas, måste detta sökas i de rester av lägret, som nu återförts till Sverige.

*

Vitön utgör den östligaste etappen i den övärld, som betecknas med namnet Svalbard. Såsom redan framgått av

Andrées egen beskrivning av Vitön, är så gott som hela ön täckt av en iskalott, vilkens höjd uppgår till 200—300 m. över havet. Endast på två ställen finnes bart land, det ena ligger på nordostsidan av ön, det andra på sydvästra hörnet. Enligt de upplysningar, som lämnades av kaptenen på "Bratvaag" Peder

Eliassen, sträcker sig på sistnämnda plats det bara landet längs kusten till en längd av flera kilometer. Det stiger från stranden in mot iskalotten, där höjden kan uppskattas till 40—50 m. över havet. Bredden är något olika. Där varest Andrées läger fanns, är den ett par kilometer; ungefär vid mitten av det bara landet springer en udde ut i havet. Marken består antingen av fast berg, som delvis är täckt av större och mindre stenar, eller ock av sand och grus. Nere på slätten ligga några mindre bergknallar. Vid "Bratvaags" besök här den 5—6 aug. lågo här nere på enstaka ställen snö- eller isskållor. En dylik is-skålla fanns vid Andrées läger. Den låg i lä av en bergkant, som höjde sig c:a 3 m. över marken nedanför, till formen var den rund med enstaka utspringande tungor. Diametern var 40—50 m. Största tjockleken torde då ha varit 2 m., varefter den tunnades av mot kanterna. Överst bestod den av ett 2—3 cm. tjockt lager av issörja, men huvudmassan utgjordes av hård ogenomskinlig is.

Kusten är överallt låg, så att man kan landa på de flesta ställen. Rakt nedanför lägerplatsen voro landningsmöjligheterna särskilt gynnsamma. På ett ställe befann sig en bukt, där en båt kunde landa. Bergkanten går här ned till stranden och strax nedom bukten ligger ett stycke fast berg, som skjuter upp omkring 1 m. över vattenytan och står med en lodrät Vigg mot sjön. Djupet är här inemot 1 m. Även öster om bukten finns ett liknande stycke fast berg och vid dessa är det lätt att lägga till och bärga saker i land.

De fynd, som gjordes av fartygen "Bratvaag" och "Isbjörn" under sensommaren 1930, sätta oss i stånd att erhålla en uppfattning av de scenerier, ön företedde under de närmaste dagarna eller veckorna efter Andréemännens landstigning. En

utförligare skildring av lägrets innehåll skall lämnas i ett senare kapitel. En saklig redogörelse för fynd och fakta skall där erhållas av den som vill närmare granska vissa enskildheter omkring det Andréeska polardramats epilog. Vi skola här föregripa denna skildrings torra uppräkningar och försöka i stora drag ge en föreställning om det stoff, som nu står oss till buds för ett svar på de sista gåtorna kring de mörknande oktobernätterna på Vitön 1897.

Det första "Bratvaags" fångstmän funno den 6 aug. förliden sommar var en bit av en kokapparat, vilken låg alldeles nere vid stranden. När man nu spanade inåt land, varsnade man något mörkt uppe på isen och vid besök där fann man Andrée-expeditionens segelduksbåt. Det var här lägerplatsen befunnit sig. Denna låg c: a 200 m. från stranden och höjden över havet uppskattades vid sydostsidan av terrassen upp emot den plats, där d: r Horns varde sedan restes, till omkr. 10 m. Platsen för värden ligger c:a 5 m. högre än den nedanför liggande slätten. Det var mot denna bergkant som den förut nämnda isskållan avsatt sig. Denna, som vid "Bratvaags" besök ännu hade en diameter av 40—50 m. med ett största djup av c:a 2 m., hade vid "Isbjörns" ankomst smält samman, så att den nu hade en längd i V.—O. av omkr. 30 m. och en bredd i N.—S. av omkr. 10 m. Största djupet uppskattades nu till 0,5 a 0,6 m. Detta uppnåddes ett litet stycke nedanför bergkanten.

Då man gick att hacka fram segelduksbåten ur isen, visade det sig, att den stod fastbunden på en kälke med spetsen åt N., d. v. s. inåt land. Strax i närheten anträffades av "Bratvaags" folk ännu en kälke. Denna stod med spetsen vänd åt V., sålunda även den vänd inåt landet. Något SV. om båten an-

Foto Sörensen.

Uppe på isen fann man expeditionens segelduksbåt. — Hitom denna synes psykrometerlådan.

Foto O. Hanssen. Uppe vid bergkanten låg Andrées lik. — Kläderna kringrivna av djur, ovanför liket primusköket och en

aluminiumkopp.

träffade "Isbjörn" senare den tredje kälken; denna stod med spetsen åt NV.

Uppe vid den bergkant, som begränsade lägerplatsen åt SO., iakttog "Bratvaags" skeppare ett antal klädespersedlar, som sedan visade sig till en del hava tillhört Andrées lik. På samma plats anträffades vid "Isbjörns" besök en fyrkantig anläggning som åt SO. begränsades av bergväggen, åt SV. av ett valben och på de övriga två sidorna av vardera en drivvedsstock. Inom denna fyrkant anträffades samtidigt rester av ännu ett manslik, som vid den senare undersökningen visade sig tillhört Frænkel. Vid den sammanställning,-som gjordes i Tromsö av kartskisserna från "Bratvaags" och "Isbjörns" besök i närvaro av representanter för de bägge expeditionerna, blev det bl. a. fastställt, att även Andrées lik måste ha legat inom den nu berörda fyrkanten.

Enligt samstämmig uppfattning av fångstmännen på "Isbjörn" hade valbenet och drivvedsstockarna haft till uppgift att hålla fast en tältduk; de hade lagts på en fläns av denna och tjänat till belastning, så ati den icke skulle ryckas bort av stormen. Någon egentlig tältduk iakttogs ej, utan vad som anträffades uppgavs vara ballongduk eller oljad presenning. Här och där inom fyrkanten anträffades en del träflisor, som synas använts som underlag för tältgolvet. Här och var lågo även rester av någon röd gummiduk, som antogs ha utgjort tältets botten. Denna av fångstmännen lämnade beskrivning överensstämmer väl med den, Andrée lämnat av expeditionens tält, där det heter, att tältet var tillverkat av ballongsiden. Golvet var av tredubbelt fernissat siden, det övriga av enkelt fernissat siden. Det hela var hopsytt så att det bildade liksom en säck. Tältets hela vikt utgjorde 5,3 kg. Enligt expeditionens ännu bevarade räkenskaper hade av C. G. Rylander

i Stockholm först förfärdigats en modell av domestik, tydligen efter särskilda anvisningar av Andrée, och därefter hade tältet utförts av fernissad ballongduk. — Inom fyrkanten hittades vidare 2 bambustänger, den ena omkr. 2 m., den andra omkr. 3 m. lång, vilka förmodades varit tältstänger.

Ungefär mitt i tältet anträffades Frænkels lik och bakom detta, invid den nordöstra väggen, låg en hopfrusen sovsäck av renskinn. Det var på den låga avsatsen alldeles ovanför sovsäcken som "Bratvaags" folk påträffat Andrées lik. Andrée och Frænkel hade sålunda avsomnat inne i tältet liggande på obetydligt avstånd från varandra; sovsäcken låg tom i omedelbar närhet av dem.

En del utrustningspersedlar anträffades i tältet; sålunda låg alldeles över Frænkels lik en upp och nedvänd proviantkorg med ett fastbundet stycke segelduk, som tjänstgjort som lock, och bland kläderna från Andrées överkropp funnos bl. a. flera strumpor, vantar och trasor av en vit filt med blå bård, av vilken rester hittades även på flera andra ställen invid tältgolvet ; troligen härröra dessa rester från mer än en filt. Bland fynden vid Andrées lik må vidare nämnas i yxa, 1 burk med lanolinsalva samt innesluten i en bleckburk den långrev av ett segelgarnssnöre och omböjda knappnålar, som Andrée enligt anteckningarna i dagboken förfärdigade den 26 aug. och med vilken han gjort ett resultatlöst fiskeförsök den 2.J aug. Mellan dem bägge låg den ena enkelbössan. Ett fynd som i de första rapporterna om upptäckten väckte uppmärksamhet var ett primuskök, som stod på klippavsatsen ovanför Andrées lik och som ännu var till större delen fyllt av fotogen. Detta primuskök hade tillhört expeditionens kokapparat, av vilken de flesta övriga delarna återfunnos i tältet eller omedelbart utan-

för detsamma. Bredvid primusköket stod även en aluminiumkopp, och man fick det intrycket, att klippavsatsen tjänat som någon sorts hylla. Detta bestyrktes också av "Isbjörns" fynd, då man på den motsvarande avsatsen ovanför Frænkels lik bl. a. fann i spritkök, i kokkärl och i sked av aluminium. Även i förgylld fruktkniv anträffades där. Nere i tältet lågo andra kokkärl, däribland i bunke och i tallrik med bevarade matrester, samt proviantboxar. Här låg även en trälåda innehållande sysaker och expeditionens kassa, 160 rubel och 80 dollars i guld och silver.

Ett flertal saker lågo spridda utanför tältet. Bland sådana må nämnas expeditionens medicinlåda med inneliggande medicin och förbandsartiklar, en låda av trä innehållande ett stort tändsticksförråd, draggankaret av brons m. m. Här lågo även kringspridda betydande skelettpartier av de bägge männen inne i tältet, vilka kringsläpats av djur.

På ett avstånd från tältet av omkr. 10 m. stodo 5 à 6 drivvedstockar uppstaplade i en bergklyfta. De hade en längd av 1 à 1,5 m. med en diameter av omkr. 0,15 m. Längre bort fanns en trave av tunnare trävirke. Drivved iakttogs förliden sommar längs hela stranden. Och det torde få anses som säkert, att de båda vedstaplarna upplagts av Andrée och hans kamrater. Man fann endast ett enda avsågat vedstycke och från ett par träspillror tyckte man sig spåra lukt såsom av fotogen eller bensin. Men man har icke funnit några som helst spår av en eldstad.

Slutligen påträffade en av "Bratvaags" fångstmän i en trång bergsskreva omkr. 30 m. norr ut från tältet en grav med ett manslik, som senare visade sig vara Strindberg.

Situationen är sålunda denna, se plan sid. 320/321. Uppe under bergväggen har man slagit upp tältet och i detta infört en del

Låda med sysaker och expeditionens kassa. Här även avbildade ett kirurgbestick, en fruktkniv, ur, glasögonfodral, visselpipa av horn m. m. "Isbjörns" fynd.

Båten med dess innehåll. "Bratvaags" fynd.

viktigare utrustning, såsom sovsäcken, kok- och serviskärl, expeditionens kassa, en bössa m. m. Utanför på isen stå kälkarna parkerade och ett stycke uppåt slätten har man rett Strindbergs sista viloläger.

Största delen av utrustningen kvarlåg på eller invid kälkarna. Sålunda var båten ännu fylld med en mängd föremål, uppgående till långt över hundratalet. Däribland märktes de två andra bössorna, delar av en styckad isbjörn, böcker — bl. a. Strindbergs första loggbok — en del vetenskapliga instrument, beklädnadspersedlar m. m. En annan fyndanhopning anträffades invid den av "Isbjörn" funna kälken. Dessa föremål hade synbarligen varit inpackade i ett stort stycke ballongduk, som nu låg bredvid kälken och var upprivet, tydligen av djur. Utom ett stort antal beklädnadspersedlar hittades här Strindbergs andra loggbok jämte en karta över den tillryggalagda rutten, brev till Strindberg och Frænkel jämte fotografier, en sextant och en fältkikare, ett Haidaur och två tersur. Vidare rester av en säck, som innehållit expeditionens filmer, och två metalldosor med prov av organiska lämningar m. m. som tillvaratagits på isen, en del personliga utrustnings föremål och slutligen ballongens flagga, en vit sidenduk med ett blått ankare.

Den av "Isbjörn"-expeditionen funna kälken med den upprivna ballongduken.

I övrigt lågo de mest olikartade föremål utspridda över lägerplatsen. Bland dessa må blott ytterligare nämnas ett klädesbylte med en rem omkring, innehållande 1 blå kavaj, 1 ylletröja och följande föremål märkta N. S.: 1 par muddar, 1 par fingervantar och 1 strumpa. Då Strindbergs lik var iklätt en väst men inget plagg utanpå denna, är det sannolikt att samtliga här hoplagda persedlar tillhört honom.

Vi få senare tillfälle att mera i detalj skärskåda expeditionens utrustning. Åt två sidor av denna måste vi dock redan här ägna några rader, och det är åt proviant- och klädesförrådet. Ty efter landningen på Vitön ar det i huvudsak på detta, som de tre männens öde ytterst kommer att bero.

Dagböckerna ge oss genom sina inventeringslistor ett flertal uppgifter om det proviantförråd, som medfördes från ballongen, och till detta erhöllos ständiga tillskott genom jaktbytet från isvandringen. Då isflaket brast den 2 okt., var expeditionen mycket väl försedd med kött. Hur mycket man härav lyckades föra i land känna vi icke och vi äga heller icke någon kännedom om de övriga förråd av matvaror, som man hade kvar, då man tvingades att gå i land. Vi veta endast, att ett rätt betydande antal av de i Stockholm tillverkade proviantkärlen ännu äro i behåll, det finns konservburkar, både öppnade och oöppnade och en burk var ännu till mer än hälften fylld med kaffe. Av köttbrist har man icke lidit. I båten anträffades ju ännu lämningar av rygg- och bröstpartier efter en styckad isbjörn. Och ute på lägerplatsen lågo två isbjörnsskinn. Rörande ett av dessa utspann sig mellan "Isbjörns" skeppare och en av fångstmännen en diskussion, då den förre menade, att det var ett sommarskinn, den senare ett höstskinn. Huvudena voro avtagna. Antagligen ha de dödats på platsen. I det ena skinnet

lågo nämligen en del benrester och enligt fångstmännens mening kunde man på skinnen se, att späcket hade skurits ifrån dem i fruset tillstånd; även en del avsågade ben av isbjörn hittades. Vidare fanns ett avsågat bäckenben av storkobbe och ett skelett av vikaresäl, som ävenledes var delat med såg. Slutligen anträffades en hel liten hög av fågelvingar, åtminstone 10 stycken, och en del benrester av fåglar; dessa lämningar ansågos härröra från ismåsar.

Man har sålunda haft god tillgång till kött och man hade möjlighet att skaffa mer.

Expeditionen hade medfört 2 enkelpipiga Remingtongevär, kaliber 20, slätborrade, ett dubbelpipigt gevär med "top-lever"-mekanism, å vilket den högra pipan var kaliber 20 slätborrad och den vänstra spiralräfflad kaliber 450, samt en revolver. De tre bössorna, vilka skänktes av Huskvarna vapenfabriks A.-B., återfunnos på Vitön, det ena Rem ingtonge varet vid Andrées lik och de andra två gevären i båten. Vidare återstod av ammunitionsförrådet förutom en del patroner, som hittades kringspridda eller i de dödas fickor, minst 135 kulpatroner och 120 hagelpatroner packade i tre tillspikade trälådor.

Man saknade ej heller eld och bränsle. Förutom de tändstickor, som hittades i de dödas fickor, anträffades i en tillspikad trälåda ett hundratal askar innehållande stormstickor och vanliga tändstickor. Primusköket var ännu fyllt med fotogen och dessutom hade man drivved. Kokapparaten med primuskök av den för alla polarfarare kända tillverkningen från A.-B. B. A. Hjort & C: o i Stockholm var fullt brukbar med tillhörande matlagnings- och snösmältningskärl, och vid ett efter hemförandet till Stockholm verkställt försök kunde ännu vatten bringas till kokning per liter på 6 minuter. I en bunke och en tallrik,

som anträffades i tältet, funnos också bevarade matrester. Ur proviantsynpunkt synes situationen varit så fördelaktig, man kunnat önska sig.

För bedömande av klädesutrustningen äga vi en mycket god utgångspunkt i de kläder, de döda voro iförda, och med hjälp av dessa kan man till de olika deltagarna attribuera även en stor del av de plagg, som anträffats löst kringspridda. Vidare ha vi av de bevarade räkenskaperna möjlighet att skapa oss en bild av ekiperingen. Denna synes ha utgjorts av 3 à 4 omgångar underkläder, var och en bestående av undertröja, skjorta, ett par tunnare och ett par tjockare kalsonger, ett par tunnare och ett par tjockare strumpor samt ett par raggsockor. Vidare synes utrustningen ha bestått av två ylletröjor och en skinnväst, tre à fyra par vantar, en kostym av impregnerat kläde, ett par höga kängor och ett par pjäxor samt benlindor. Slutligen har var och en haft en mössa av ylle, en pälsmössa och en kapuschong av kläde.

Den bild, vi erhålla ur räkenskaperna överensstämmer i det stora hela med den, som fynden på Vitön ge oss. Men de senare säga mera. Av dessa framgår plaggens kvalitet och denna motsvarar knappast de anspråk, man skulle ställa för en långvarig vistelse i polarisen. Var och en har haft en skinnväst och en pälsmössa, men annars finnas inga skinnkläder och pälsmössorna synas icke ha använts. I synnerhet strumporna, men även underkläderna i övrigt äro av tunn kvalitet och vad underkläderna angår måste en del ha kastats bort tidigare, så att man i vissa fall nu sliter det sista plagget.

Det är klädesutrustningen, som synes blotta expeditionens svagaste punkt. Redan vid undersökningen av Andrées och Strindbergs lik var denna fråga föremål för diskussion. En av

deltagarna i "Isbjörns" färd gav ett tydligt uttryck åt sin uppfattning, när han förklarade, att han var förvånad över det föga polarmässiga i utrustningen i vad angår kläderna. Av föga ändamålsenliga plagg nämnde han de stickade fingervantarna, skjortor av tunt randigt bomullstyg, tunna gensare, korta tunna halvstrumpor med märket N. S. Likaså syntes honom tröjorna både vad stoff och snitt angår vara föga ägnade för polarbruk. En annan av besättningsmännen på "Isbjörn" förklarade som sin mening, att "expedisjonens deltagere har frosset ihjel. De hadde ikke meget klær og var dårlig utrustet. Det var bare Macko og halvströmper."

Man saknade icke födoämnen, och ammunition fanns för ännu en avsevärd tid framåt, man hade kokkärl, tändstickor och bränsle, men man var icke rustad att möta vinterkölden på en nästan helt nerisad ö och utan annat

skydd för stormarna från havet än det som lämhades av tältet, som var av fernissat ballongsiden och kanske efter den långa färden på isen skadat på flera ställen. Utsikterna att kunna bygga sig en hydda voro också små, då rullstenen på ön icke lämpade sig för dylikt ändamål. Fångstmannen Sörensen på "Isbjörn" har säkerligen också givit det riktigaste svaret på Andrée-expeditionens sista gåta, då han förklarade: "Jeg tror at de har sovnet inn, at kulden hadde gjort det av med dem. De har ihvert fall neppe sultet ihjel."

Härtill kommer ännu en olägenhet, som allteftersom tiden led måste blivit alltmera allvarlig. De hade blott en enda sovsäck. Att i månadtal leva i ständig isolering i en av världens ödsligaste trakter måste redan i och för sig så småningom bliva en allvarlig psykisk påfrestning och ännu mer att natt efter natt sova i samma sovsäck med de störningar och besvärligheter,

som följde särskilt vid sjukdomsfall. Och så till sist att i denna sovsäck kanske ha varit vittne till Strindbergs död.

Ty Strindberg hade dött före de andra och begravts av dem. Under det att utgrävningen av båten pågick, hade en av"Bratvaags" män gått ner till en bäck för att dricka vatten. Han fann då ett kranium liggande löst ute på slätten och vidnärmare eftersyn iakttog han ett par pjäxor, som stucko fram under en bädd av rullsten. Vid undersökningen visade det sig, att man lagt ned den döde i en trång klyfta i berget och ovanpå liket lagt ett ungefär fotstjockt lager av rullsten. Utom det att underkläderna voro märkta N. S. anträffades, där vänstra handen legat, Nils Strindbergs förlovningsring. Skulptören Tore Strindberg erinrade sig, att hans broder Nils haft en tandskada i högra överkäken och denna återfanns även på det kranium, som hittades i närheten. I den dödes fickor anträffades inga andra tillhörigheter än en blyertspenna, och vid konserveringen av hans underkläder anträffades ett litet hängsmycke av ett kors, ett ankare och ett hjärta; troligen hade detta burits i en snodd kring halsen, vilken brustit, varefter föremålet åkt ned i kläderna. Däremot anträffades i Andrées fickor en portmonnä innehållande bl. a. en liten vildsvinsfigur av silver, som Strindberg burit på sin klockkedja, och ett guldhjärta med N. S. i monogram och innehållande ett porträtt av hans fästmö jämte en hårlock. I en ficka i Frænkels kavaj återfanns Strindbergs almanacka med dess randanteckningar och en i denna inneliggande reservoarpenna, som ännu var fylld med bläck.

Efter Strindbergs död ha Andrée och Frænkel avlidit. De bägge männen ha insomnat vid varandras sida inne i tältet och efter allt att döma har detta inträffat samtidigt. Förutom de nämnda tillhörigheterna från Strindberg anträffades i Andrées

Foto Sörensen 1930.

Strindbergs grav. Copyright Svenska Dagbladet.

fickor följande föremål: i kavajens vänstra inficka den andra dagboken jämte en blyertspenna lagd utefter dennas kant samt en stegmätare. Vidare anträffades hans egen kronometer, n:r 5567, med kedja av guld och å denna en medaljong med hans föräldrars porträtt, ett guldhjärta och en ring av guld med en turkos och två granater. Dessutom låg i en av fickorna även den kronometer, n:r 5566, som använts av Strindberg vid hans observationer. Vidare hittades i en kavajficka en näsduk och rester av en tub för någon salva. I högra byxfickan låg en fällkniv, patronhylsor och en tändsticksask. I Frænkels kläder anträffades förutom Strindbergs almanacka en kniv med pärlemorskaft, en visselpipa av svart horn, fragment av ett par solglasögon, en blyerts och rester av en salvtub. — Det kan anmärkas ^att två knivar alldeles liknande Andrées och två visselpipor alldeles lika Frænkels anträffades ute i lägret. Dessa föremål ha sålunda funnits i ett exemplar för varje deltagare. I en trång klippskreva har man rett Strindbergs grav. I ett tält uppe under bergväggen vila Andrée och Frænkel och utanför på isen står en kälke med båten fastbunden och med fören inåt land såsom den en gång drogs upp dit av Frænkel. Strax intill den står en annan kälke möjligen tömd och längre ned står den tredje kälken. På eller vid denna ligger ett knyte av ballongduk fyllt med några av expeditionens viktigaste tillhörigheter såsom klädespersedlar, filmrullarna och de insamlade preparaten, en del av anteckningarna, en sextant, en kikare och ytterligare några föremål och så expeditionens märke, den vita ballongflaggan med sitt blå ankare. Ute i världen frågar man sig med oro vad som

blivit av Andrée och hans män, deras närmaste avvakta med bävan varje livstecken, man tycker sig förnimma uppe från Ishavet. Men kring det som varit Andrées

polarexpedition, mot vilken alla världens blickar en gång riktats, sveper snöstormen eller norrskenet flammar däröver i stilla nätter av gnistrande köld. Men snöstormen och den fruktansvärda kölden pina dem icke. Andrée, Strindberg och Frænkel sova.

*

Vår skildring av Andréelägret på Vitön är slut. Den 5 okt. kommo de i land här. De slogo upp ett tält uppe under bergväggen och drogo sina kälkar med deras utrustning dit. Detta har skett den 7 okt. Sedan blir det tyst till den 17 okt. då Strindberg antecknar en hemkomst kl. 7,5 på morgonen, den sista anteckning som expeditionen gjort.

Vad har hänt mellan den 7 och 17 okt.? Har man möjligen gjort ett försök att finna någon mera gästvänlig fläck på ön eller har man rentav^annu en gång givit sig ut på isen för att undersöka möjligheterna att nå Spetsbergen — Storön kan troligen vid klart väder ses uppe från Vitöns isf jäll. På dessa frågor kan intet svar givas, endast att de efter all sannolikhet varit borta en tid och kommit hem. Så har Strindberg dött. Hans efterlevande kamrater ha tillvaratagit innehållet i hans fickor, hans kavaj och några andra klädespersedlar ha ävenledes tillvaratagits och ombundits med en rem. Hur länge ha de andra ännu hållit ut? Varför hade de icke använt de bägge isbjörnsskinnen som underlag för sin vilostad i tältet? Varför har deras sovsäck icke använts? Varför synes den tredje kälken stått lastad med några av expeditionens viktigaste tillhörigheter? Om till avfärd eller från hemkomsten efter ett misslyckande? Alla dessa frågor skola aldrig få ett svar. Det

enda svar, som kan ges, är den norske fångstmannens: "De har sovnet inn, kulden har gjort det av med dem."

Den 19 aug. 1898 voro tre medlemmar av den svenska arktiska expeditionen i land på Vitöns sydvästspets, bland dem den ene utgivaren av denna bok, numera professorn J. G. Andersson. De kunde då icke ana, att om de kommit någon kilometer längre inåt landet de då skulle ha befunnit sig på den plats, där Andrée, Strindberg och Frænkel sovo sin sista sömn.

Drivisen

av

H. U. Sverdrup.

Andrées dagbok innehåller en rad iakttagelser rörande isen, dess utseende, smältning, frysning, drift o. s. v.

Andrées beskrivning av drivisen under sommartiden avviker icke från dem man känner till från andra håll, men sällan har man med få ord fått så levande skildringar av de övermänskliga ansträngningar, en sommarmarsch över drivisen kostar. Skruvvallarna, som under vintern delvis äro täckta av snödrivor, visa sig om sommaren i hela sin ohygglighet, omgivna av upptöad snö, som man sjunker ned djupt i. Mellan skruvvallarna tvinga sötvattensdammar och kanaler till stora omvägar, eller också ligga de täckta av ett tunt, förrädiskt lager nyfallen snö. Rätt som det är hindras framträngandet av en råk, och man måste använda båt för att färja sig över.

På grundval av sina iakttagelser under ballongfärden hade Andrée knappast väntat, att marschen över isen skulle möta sådana stora svårigheter. Av anteckningarna framgår, att han vid landningen var förberedd på, att de talrika öppningarna och rännorna i isen skulle skapa stora svårigheter under en marsch, men att han ansåg själva isen tämligen lätt att ta sig fram över.

Det är emellertid utomordentligt svårt att bedöma isens beskaffenhet uppifrån, ty i det enformiga gråljuset, som är så karakteristiskt för den sollösa arktiska sommaren, finns det

inga skuggor och inga kontraster, som kunna framhäva ojämnheterna. Allt ser likadant ut; sträckor med skruvis, som göra framkomsten med kälkar ytterst besvärlig och mödosam, se uppifrån ut som om de vore flata som golv. Under de flygningar, som företogos från "Maud" sommaren 1923, lärde vi oss inse detta, och Amundsen gjorde samma erfarenhet på sina färder 1925 och 1926. Hade Andrée själv kunnat framlägga sina iakttagelser, skulle han säkerligen ha påpekat, att isens karaktär svårligen kan bedömas uppifrån, och hans framställning skulle senare fått ett särskilt värde för alla planlagda flygningar över polarisen.

Kanske var det det fördelaktiga intryck Andrée fått av isförhållandena, som kom honom att bestämma sig för att gå mot Franz Josefs land. Åtminstone är det säkert, att det inte bara var driften åt väster utan också svårigheten att ta sig fram över isen, som tvingade honom att uppge denna djärva plan.

Av Andrées yttrande den 3 augusti och av anteckningarna dag för dag framgår det tydligt, att Andrée icke mötte is, som vad jämnheten beträffade var lätt trafikabel. Tvärtom, bara en enda dag, den 28 juli, kunde han och hans kamrater fortsätta sin ansträngande marsch över jämn is, bara en enda dag mötte de vad Andrée kallar "parad-is". Oftast var isen svår att ta sig fram över, och ofta beskriver Andrée den som förfarlig.

Det var inte bara skruvisen, som gjorde framträngandet besvärligt. Isen bjöd på stora svårigheter även där den var förhållandevis jämn. Återstoden av snötäcket och den ånfrätta ytan av isen bildade ett lager av pudersockersnö, som foten gled på och kälkarna fastnade i. Sötvattensdammarna och kanalerna tvingade till omvägar, och efter mitten av augusti hände

det inte sällan, att de voro täckta av nyis och snösörja, så att man inte uppmärksammade dem utan gick rakt ned i isvattnet.

Ännu värre var att rännor, råkar eller större öppningar ständigt måste korsas i båt. De erfarenheter Andrée gjorde stämma åter med dem, som gjordes ombord på "Fram", och som senare gjordes ombord på "Maud" under sommarmånaderna i drivisen. Varken från "Fram" eller från "Maud" kunde man i någon riktning gå så långt som 2—3 km. från fartyget utan att stöta på öppningar eller rännor, som voro för breda för att korsas utan hjälp av båt.

Några direkta uppgifter om avstånden mellan rännorna finner man icke, men den 1 augusti skriver Andrée, att förhållandena i stort sett varit gunstiga, och att dagsmarschen torde gå på minst 7 km., och något senare, den 6 augusti, heter det: "Största distans av alla troligen minst 3 minuter." Nu är 3 minuter knappt 6 km., så därav skulle framgå, att en dagsmarsch på 6—7 km. var mycket sällsynt. Senare i augusti blir dagsmarschen två gånger under gynnsamma förhållanden uppskattad till 6—7 km. Jämför man detta med de talrika anteckningarna om rännor och råkar, kommer man till det resultatet, att expeditionen sällan kunde tillryggalägga så mycket som 2 km. i rak linje utan att stöta på en ränna, och att den aldrig tillryggalade så mycket som 10 km. utan att vara tungen begagna sig av båten. En upplysning som denna från trakten nordost om Spetsbergen är av stort intresse, ty när den jämföres med iakttagelserna från "Fram" och "Maud", visar den, att isförhållandena om sommaren i stort sett äro desamma över stora delar av polarhavet.

Det är också en annan detalj i Andrées beskrivning av råkarna, som är värd att framhållas. Enligt erfarenheterna från

"Fram" och "Maud" äro skruvningarna aldrig farliga om sommaren, ty de många öppningarna ge isen större rörelsefrihet. När isen körs ihop, stöter ett flak mot nästa o. s. v., och trycket fördelas, men när det om hösten finns tunn nyis mellan flaken, pressas denna samman, och trycket koncentreras längs svaghetslinjer i isen. En följd av detta är, att en iakttagare om sommaren inte märker mycket av isens rörelser. Han kan ju inte iakttaga isdriften direkt, han märker endast en relativ rörelse av flaken, och denna är mindre om sommaren än om hösten, sedan frysningen börjat på nytt.

Dessa iakttagelser bekräftas på ett förträffligt sätt av Andrées anteckningar. Den 31 juli skrev han t. ex.: "Man kan ute på isen ej alls märka att den är i rörelse undantagandes att rännorna vid rastställena ändra sig *under vår softid*" De sista orden har jag kursiverat, ty av dem framgår, att förändringarna äro långsamma. Litet senare, den 6 augusti, heter det: "*Ny svårighet*: att rännorna ändra sig under det vi gå öfver dem." Kursiveringen är åter min, ty av uttrycket framgår, att under de tre första veckorna av marschen rörelserna i isen icke voro till hinder för framträngandet. Nästa anteckning om dylik isrörelse kommer först den 17 augusti, och efter mitten på augusti, då nyisen börjat frysa, blir rörelsen i isen tydligen mer och mer besvärande. Under tiden från 17 till 31 augusti nämner Andrée icke mindre än fem gånger, att isrö-relsen är till hinder.

Vad beträffar den is, som var småkuperad och relativt lätt framkomlig, gjorde Andrée den iakttagelsen, att den tidigare hade varit utsatt för våldsamma skruvningar. Sådan kuperad terräng möter man där isen redan upplevat en arktisk sommar. Under loppet av denna ha alla toppar av skruvvallar och skruvis

smält ned, och sänkorna mellan dem ha förvandlats till dammar med smältvatten. Nästa höst ha dessa dammar frusit till, och i stället för skruvvallarna och skruvisen med skarpa kanter och spetsiga toppar finner man nu överallt avrundade förhöjningar. Blir fältet icke utsatt för nya skruvningar, kan denna nednivellering fortsätta ännu en sommar och isen till slut bli jämn. Undersöker man den närmare, kan man emellertid, i likhet med Andrée, på släta flak se parallella sneda streck, som tyda på att flaket innehåller stycken ställda på kant.

Någon huvudriktning visade varken råkarna eller skruvvallarna. Oftast beskriver Andrée alltsammans som ett virrvarr, men då och då nämner han, att en råk eller en stor skruvvall löper i rät linje under en lång sträcka.

En enda gång var Andrée inne på den tanken, att skruv-ningarna berodde på verkan av tidvattensströmmar, men han återvände inte till den. Tydligen har han insett, att den icke är riktig, ty om tidvattensströmmarna spelade en avgörande roll för isskruvningarna, så måste man vänta sig en större lagbundenhet, en överensstämmande riktning hos råkar och skruvvallar. Andrée går inte in på orsakerna till skruvningarna, men tydligen berodde dessa på de växlande vindarna, så som fallet utan tvivel är inom andra områden av drivisen. Vinden blåser inte jämnt över vida trakter, utan riktning och styrka växla från plats till plats. Därför försättes isen i olikartad rörelse inom de olika områdena, och där skillnaderna äro stora, skruvas isflaken ihop eller slitas från varandra.

Andrée uppmärksammar emellertid en annan verkan av vinden, som åtminstone gjorde sig gällande i början av augusti. Den 8 augusti heter det: "Om blåsten från SW gör hvad den hittills har gjort d. v. s. pressar ihop rännorna så må han

gerna hålla på en vecka eller två." Vid detta tillfälle befann sig expeditionen på ungefär 82°. Inom detta område måste det då ha rått en ganska kraftig ström från norr, ty observationerna visade, att man gjorde god fart söder ut trots sydvästen. Andrée hade varit rädd för, att denna skulle ha fört dem norr ut, men hans fruktan var ogrundad. En kraftig ström från norr kunde också förklara, att isen pressades ihop av vinden. Av notiserna framgår icke, om sydvästen haft samma verkan vid andra tillfällen, eller om vind från annat väderstreck visat tendenser att sprida isen.

På grundval av de upplysningar, som föreligga om lodningen den 31 augusti, är det icke möjligt att bilda sig någon uppfattning om riktigheten av Strindbergs beräkning av en drift mot öster på 1,40 m. per sek., men med all sannolikhet har den givit ett alltför högt värde för hastigheten. Det är för övrigt möjligt, att isen drivit väster ut under påverkan av en östlig vind, medan strömmen på något djup under isen varit på väg öster ut, så att vattnets relativa hastighet blivit särskilt stor. Även under dessa betingelser kan emellertid den relativa hastigheten i förhållandet mellan isen och vattnet på ett djup av 70 m. knappast ha varit så stor som 1,40 m./sek. Den största relativa strömhastighet vi mätte ombord på "Maud" var mindre än 0,5 m./sek.

För övrigt är det vanskligt att innan Strindbergs hela observationsmaterial angående positionsbestämningarna bearbetats draga några slutsatser om strömförhållandena nordost om Spetsbergen. Det är emellertid tydligt, att vinden spelat en stor roll för driften mot sydsydost, ty Andrée framhåller, att den i mitten av september blåste

friskt från NV. eller nordligare riktning under en lång period. Men det är också bekant,

KARTA ÖVER DE FUNNA FLYTBOJARNAS DRIFT

Karta över de funna Andréebojarnas sannolika drift. A = bojen n:r 7,

B = bojen n:r 8, C = bojen n:r 3, ,D = bojen n:r 4, E = "polbojen".

Strömmarna i havet mellan Island och Spetsbergen efter Nansen och

Helland-Hansen.bl. a. från Nansens undersökningar norr om Spetsbergen år 1912, att strömmen går öster ut längs nordkusten av ögruppen.

Expeditionens drift under tiden den 14 juli—2 oktober jämte de sparsamma anteckningarna om strömriktningen i Andrées dagbok ställa driften av de bojar, som kastades ut under ballongfärden, i ett nytt ljus. Frågan om bojarnas väg har diskuterats ingående av A. G. Nathorst i boken ”Andrée och hans följeslagare”. Det beredde icke Nathorst några svårigheter att ange de vägar, som de fyra bojarna kunde ha följt till Island eller kusten av Finnmarken, men fyndet av ”polbojen” på Kung Karls land vållade honom och andra mycket huvudbry. Den omständigheten att man icke visste, när och var bojen kastats ut, och icke heller hade något begrepp om, hur länge bojen kunde ha legat på stranden, innan den hittades, gjorde att förutsättningarna för ett bedömande av dess drift voro osäkra. Efter vad man nu vet, blir frågan om hur länge bojen legat i vattnet av mindre betydelse. Med största sannolikhet har den is, som bojen kastades ut på, drivit söder ut längs östra sidan av Spetsbergen i en riktning, som ungefär motsvarar den, i vilken Andrée och hans kamrater drevo. Det är också sannolikt att den fördes upp på land redan vintern 1897—98.

Det är tydligt, att de övriga bojarna också drivit öster om Spetsbergen, men i stället för att kastas upp på land, ha dessa kommit in i den ström, som böjer runt sydspetsen av ögruppen. Av denna ström ha de förts norr ut igen längs Spetsbergens västkust och därifrån öster ut för att senare följa Östgrönländska strömmen mot söder. En av dem, n:r 4, har kommit in i en av bakströmmarna i Danmarkssundet och drivit i land på Islands nordkust, medan de tre andra fortsatt till Atlanten, där de till slut förts in i den nordatlantiskahavsströmmen, Golfströmmen. En av bojarna, n:r 7, har förts ända upp till Finnmarken, där den drev i land i augusti 1900, medan de två återstående, n:r 3 och n:r 8, förts norr ut mot Island, där de nådde land i juli 1900. Tack vare Andrées och Strindbergs anteckningar tror jag, att man nu kan anse frågan om bojarnas drift löst i sina huvuddrag. Den sannolika driften är angiven på kartan, där strömförhållandena också finnas angivna.

Låt oss så återvända till Andrées beskrivning av isen. I anteckningarna finns en rad uppgifter om isens tjocklek, vilken i de flesta fall mätts vid kanten av rännor. Av det följande skola vi emellertid se, att dessa anteckningar icke äro så klara som de övriga. Det är överraskande, att isflaken äro så små, och det är möjligt, att mätningarna icke ge uttryck för isens verkliga mäktighet.

Enligt de mätningar, som företagits av en rad andra expeditioner, och med den kännedom man har om isens tillväxt och dess avsmältning, kunde man vänta sig, att den drivis Andrée påträffade skulle äga en tjocklek av omkring 3 m., kanske mer. Man måste emellertid erinra om, att det i utkanten av drivisen under alla årstider bildas stora öppningar, och om sommaren kan man därför vänta att träffa på is, som frusit sent föregående vinter eller föregående vår och sådan is är icke så tjock som själva drivisen, såvida den icke pressats samman. Trakter med nyfrusen och relativt tunn is måste i varje fall vara sällsynta, ty denna is är mindre motståndskraftig än den gamla och pressas lättare ihop. Trots den omständigheten, att åtskilligt av den is, som om sommaren påträffas nordost om Spetsbergen, kan härröra från föregående vinter, måste man därför vänta sig, att isens tjocklek i regel är omkring 3 m.

eller mera. Ur denna synpunkt är det överraskande, att Andrée påträffat så ringa istjocklek. I de anteckningar, som förelagts mig, finnas 62 uppgifter om isens tjocklek, och endast i 4 fall är tjockleken befunnen vara uppmätt till över 3 m., medan den i icke mindre än 43 fall är mindre än 1,5 m. Det framgår klart av beskrivningen, att

mätningarna röra icke endast nyligen frusen is, ty lera, småsten o. s. v. har hittats på is, som uppges vara omkring 1 m. tjock, och sådana saker finner man bara på gammal is. Det är emellertid två notiser i Andrées dagbok, som göra, att man har anledning tro, att de siffror som anförts likväl icke gälla själva mäktigheten hos drivisen. Den 31 juli anföres: "Isens tjockl. 0,8 m.", men nedanför står inom parentes: "Isdjup under vatten 4,1 m.", och den 1 augusti uppges isens tjocklek till 1,35 m., men samtidigt finns det i dagboken en skiss, på vilken den sammanlagda mäktigheten hos isen är angiven till 4,8 m., och enligt skissen gäller tjockleken 1,35 m. endast ned till en utskjutande kant, som finns på detta djup. Om det förhåller sig så, att isens mäktighet i dessa två fall var över 4 m., medan mätningarna i rännorna endast ge tjockleken av ett karakteristiskt övre lager, så har man måhända skäl att antaga, att något liknande ägt rum genomgående, och att de siffror, som anföras, icke kunna göra tjänst vid ett bedömande av isens verkliga mäktighet.

Angående smältnings- och frysningsprocesserna har Andrée gjort en rad intressanta iakttagelser. Man får ett levande intryck av, hur oregelbundet smältningen försiggår. På isens yta bildas det inte bara dammar med sötvatten, utan dessa dammar förbindas med kanaler, som ofta kunna vara besvärliga att korsa. Vissa dammar bli så djupa, att det går hål i botten på dem, men andra förbli grunda sommaren igenom. Man äger nu icke

större kunskap än Andrée hade om de speciella förhållanden, som betinga denna högst oregelbundna smältning.

Vad frysningen beträffar har Andrée lagt märke till, att det om sommaren bildas nyis i småöppningarna på gränsen mellan sötvattnet, som rinner ned från isen, och det salta vattnet under. Detta förhållande har blivit belyst av Nansen, som påpekar, att saltvattnet även om sommaren har en temperatur under noll grader, och när sötvattnet kommer i beröring med detta kalla vatten, bildas det genast ett tunt islager på gränsytan.

Av alldeles särskild betydelse är Andrées beskrivning av, hur det under hösten på kort tid bildas ett tjockt lager av issörja över de stora öppningarna, därigenom att tunna islager skjutas ihop. Det råder intet tvivel om, att denna samman-skjutning i utkanten av polarhavet är av väsentlig betydelse för den snabba isbildningen om hösten, men det är fråga om huruvida samma faktor spelar någon nämnvärd roll för förhållandena längre in i polarhavet, så som Andrée antyder. Inom de inre områdena äro öppningarna för små, för att denna process skall kunna bli av någon betydelse.

Under marschen över isen blev Andrée mer och mer intresserad av de många små ting, som hittades på isen, lera, organiska partiklar, stycken av drivved, snäckor och mycket annat. Det är karakteristiskt, att anteckningarna om dessa fynd så småningom blevo mer och mer omfattande, och att spekulationerna över isens struktur efterhand fingo större plats. Marschen var enformig, med dagligt slit över uppbruten is, färj ning över rännor, mödosamma övergångar på osäkra isbryggor. Under sådana förhållanden fäster sig uppmärksamheten mer och mer vid enskildheter. Litet grus, en bit av ett

blad blevo verkliga händelser. Andrée fann ett stycke is, som visade en tydligt lagrad struktur, i det lager av lera omväxlade med lager av ren is, och han trodde ett ögonblick, att han hade funnit ett stycke glaciäris. Men senare lade han märke till, hur isens utseende förändrades, och kunde förklara den besynnerliga strukturen som resultat av omväxlande smältning och frysning under bestämda förhållanden. Men många frågor i samband med förekomsten av alla de små partiklarna på isen måste Andrée lämna obesvarade, och de äro obesvarade ännu i dag. Andrée påpekar, att studiet av dessa småpartiklar måste kunna hjälpa oss att få reda på, varifrån isen kommer, och att studiet av lagringen, som klart och tydligt framträder tack vare dessa partiklar, bör kunna öka kunskapen om frysnings- och smältningsprocesserna och visa, hur isen under skruvningarna böjes och vrides. Sådana studier ha ännu nästan icke utförts, varför Andrées dagbok ger anvisning på nya undersökningar av havsisen och innehåller impulser till fortsatt arbete.

Djurlivet bland drivisen

av **E. Lönnberg.**

Drivisens rörliga och sällsamma värld fångade i hög grad Andrées intresse. Utmärkande för hans karaktär är den omsorg, med vilken han mitt under slädfärdens slit och möda ständigt och omsorgsfullt iakttager och i sin dagbok beskriver varje drag hos detta sällsamma landskap.

Ej minst gäller detta djurlivet, som ju även i praktiskt avseende i allt högre grad vinner de tre resenärernas intresse i samma mån, som de alltmer få omlägga sin matordning till att bygga på den animaliska föda som isvärlden kan bjuda dem.

Djurlivsnotiserna och dessas intima förbindande med näringsbekymren återfinner läsaren i Andrées dagbok och i de kapitel som behandla slädfärden. Här nedan lämnas en kortfattad biologisk sammanställning av det djurliv, som mötte Andrée och hans kamrater under vistelsen på drivisen.

Isbjörnen är nordpolsfararens förnämsta storvilt. Redan under ballongfärden iakttogs den 13 juli kl. 10 en väldig isbjörn som simmade 30 m. under ballongen, "vek undan för släplinorna och luffade i väg när han kom upp på isen".

Under isvandringen voro björnar rätt vanliga. Ej mindre än 10 individ dödades, och gåvo det viktiga tillskott till proviantutrustningen, som hjälpte de tre männen att uthärda isvandringens mödor.

Av björnarna tillvaratogs i främsta rummet hjärnan, tungan och njurarna samt för övrigt av de bästa muskelpartierna så mycket som förhållandena betingade. Köttet ansågs i allmänhet bliva bättre när det fått ligga några dagar. "Rå njure med salt smakar som ostron. Rå hjärna var även god." Levern ratades fullständigt, då man visste att den kunde framkalla förgiftning. Även blodet användes och lagades till blodpannkaka, som smakade förträffligt. Med skinnet söker Andrée laga sovsäcken och finner det å frambenen vara bäst, emedan det är lättast.

Från tidigare polarfärder och från fångstmännens mångåriga erfarenheter veta vi, att isbjörnen sommartiden har sitt förnämsta tillhåll på packisen,, där han strövar vida omkring sökande efter sälar, som utgöra hans huvudsakliga föda. I de trakter, som sällan besökas av fångstmän, och där isbjörnarna sålunda ej blivit bortskjutna, är det god tillgång på detta djurslag, för så vitt det finnes öppningar i packisen, där sälarna kunna vistas och på samma gång bliva tillgängliga för björnarna.

De sälar, som gång efter annan omtalas i dagboken allt från den 18 juli, torde hava varit vikaresälen eller den ringlade sälen, *Phoca hispida*. Bland de arktiska säldjuren äger denna art den största förmågan att tränga in i packisen, där den lättare än andra har tillfälle att finna sina livsvillkor fyllda. Den kan ofta nöja sig med helt små öppningar i isen, och dess föda utgöres huvudsakligen av smärre kräftdjur, mestadels av märlkräftornas grupp (amphipoder) men även schizopoder. Dessa smådjur förekomma i riklig mängd i de övre vattenlagren, så att det ingalunda behöver bli någon brist på föda. Det första försöket att skjuta denna sälart gjordes icke förrän den 23 aug. men senare, när provianten börjar tryta, blir den begärlig och allting ätes av den utom huden och benen; magen och magens innehåll samt tarmarna äro ej undantagna. På grund härav försökte man med gott resultat den 8 sept. skjuta den med hagel, vilket också på måttligt håll går förträffligt med de små vikarna, emedan deras skalle är tunn.

Valrossen torde ha blivit observerad flera gånger under vistelsen på polarhavet, för första gången under ballongfärdens andra dag, då man enligt dagboken fotograferade en storkobbe eller mer sannolikt valross.

Länge förblev dock detta djur ett mysterium för isvand-rarna i det Andrée antog det vara en val. En orsak till misstaget och det skämtsamma talet om "sjöormen" torde ligga däri, att valrossarna stundom, såsom t. ex. Kolthoff omtalat, simma i rad och, då de visa sig över vattenytan, hålla huvudena så lågt, att endast nosen är synlig, men ryggen emellanåt höjer sig över vattnet. Man kan då under sådana omständigheter få det intrycket, att det är fråga om ett enda stort djur, som simmar krökt i två eller flera bukter. Den 25 aug. säger Andrée, att det stora mystiska djuret hade visat sig i två bukter.

Av den storvuxna sälarten storkobben, *Phoca barbata*, sköts ett exemplar den 19 sept. Förekomsten av

storkobben bland drivisen antyder, att man då kommit i närheten av någon kust, sannolikt Vitön, eller i varje fall till grundare hav. Storkobben lever nämligen huvudsakligen nära kusterna, emedan den livnär sig i övervägande grad av kräftdjur, som leva vid botten, såsom krabbor, en stor bottenräka m. fl. och en del andra lägre djur, bl. a. även musslor, maskar o. s. v.

Av fåglar observerades bland drivisen sju eller möjligen åtta arter, om man nämligen tar i betraktande även en osäker uppgift från den 15 juli — alltså invid ballongens landningsplats på isen — då Andrée antecknar att "1 alka flög åt SSV" Om denna iakttagelse är riktig, måste därmed ha menats en spetsbergsgfissla, *Uria lomvia*, och det är både första och sista gången, som den omtalas i dagboken. Detta har nog sin naturliga förklaring däri, att denna art är en utpräglad fiskätare och sålunda ej har så lätt att finna sin föda inne i isen.

En annan alkfågel är den lilja alkekungen, *Alle alle*, som första gången sågs den 18 juli, då expeditionen befann sig vid ungefär 82° 50' n. br. Det kan möjligen synas egendomligt, att dessa små fåglar uppenbara sig så långt i norr och så långt från (känt) land. Förklaringen är dock lätt att finna. För det första får man antaga, att det var icke häckande fåglar. Vidare är att märka, att alkekungen så gott som uteslutande lever av små märlkräftor, som träffas nära vattenytan, och han har sålunda lätt att få föda, så snart det finnes tillgång på öppet vatten. Det är t. o. m. att förmoda, att dessa kräftdjur skola samlas i större antal i vakar och råkar i isen, så att där är bättre dukat bord än ute i det fria vattnet. Längre söder ut sågos alkekungar med avvikande utseende i råkarna. Den 25 aug. lyckades han skjuta en dylik fågel och beskriver den i sin dagbok. Det blir därmed klart att de underliga fåglarna helt enkelt voro årsungar av alkekungen. Ungarna få nämligen först en dräkt, som är lik de gamlas i allt väsentligt, men denna dräkt ombytes mycket snart, och ungfåglarna få då en dräkt med mera vitt och med en sådan fördelning mellan svart och vitt, som Andrée beskriver. Denna andra dräkt överens-

stämmer rätt nära med de gamlas vinterdräkt. Så snart ungarna äro flygvuxna, avlägsna de sig ofta ganska långt från boplatsen.

Av andra alkfåglar är det blott tejst eller tobisgrissla (naturligtvis Spetsbergsrasen *Uria grylle mandti*), som omtalas flera gånger. Den omnämnes första gången den 18 aug. ungefär något söder om 81° 47' n. br. Den 3 sept. på c: a 81° 15' n. br. sköt Frænkel en unge av denna art, som ganska utförligt beskrives. Troligen hade väl denna tejstunge liksom ett par andra gamla fåglar, som sågos två dagar senare, kommit från Karl XII:s ö, varest Nathorst expeditionen 1898 fann denna art häckande. Andra tejstungar, som uppgivas för den 15 sept. och senare, kunna däremot lika bra härstamma från Vitön, emedan man då var vid ungefär 8o° 45' n. br. Även vid denna ö sågs nämligen fågeln 1898 av nämnda expedition.

Ehuru den ej tycks ha uppträtt i något större antal vid något tillfälle, synes havhästen, *Fulmarus glacialis*, ha varit den fågel, som oftast iakttogs under isvandringen ända från utgångspunkten. I juli och aug. finnes den omtalad många gånger, men sannolikt har Andrée ej brytt sig om att anteckna varje gång havhästar visade sig. Då ej alla havhästar årligen fortplanta sig, är det sannolikt, att de, som visade sig längst uppe över packisen, voro ej häckande fåglar. Sådana ströva vida omkring och passa bland annat på att få något med av isbjörnarnas rov. Senare på hösten synas havhästarna ha blivit mera sparsamma, ty Andrée skriver den 15 sept.: "Märkligt nog tyckas hafhästarne vara försvunna." Det var f. ö. ont även om annan fågel vid denna tidpunkt, utom vad ismåsar beträffar. Den 22 sept. skrives, att den vanliga havhästen synes anmärkningsvärt sällan.

Tjuvjo eller labb finnes blott omtalad tre gånger. Första gången var den 2 aug., då en dylik fågel tillsammans med tvenne måsar kretsade över ett isbjörnskadaver. Även följande dag syntes en dylik. Det var så nordligt som ungefär 82° 15' n. br. Säkerligen var det den vanliga labben, *Stercorarius parasiticus*. Kolthoff iakttog nämligen denna art vid Vitön 1898 och ansåg den möjligen häcka där. Alla exemplar, han såg där, tillhörde den ljusa fasen. Detta förklarar antagligen, varför Andrée den 25 aug. (81° 45' n. br.) kände sig tveksam om bestämningen, då han såg ett exemplar av den mörka fasen. Som häckfågel iakttog f.ö. Kolthoff labben ännu nordligare än på Vitön, nämligen på Karl XII:s ö, så att de nordligaste av Andrée sedda exemplaren möjligen voro därifrån.

På sistnämnda ö fann Kolthoff även den stora borgmästaremåsen, *Larus hyperboreus*, häckande. Andrée-expeditionen iakttog dock aldrig någon gammal fågel av denna art, och det var ej förrän man kommit långt ned mot Vitön, som en ungfågel av denna art sköts av Andrée, men han uppgiver, att den förut varit synlig ett par gånger.

Den mås, som för expeditionen spelade den största rollen var dock ismåsen, *Pagophila eburnea*. Den sågs redan vid ungefär 82° 40' n. br. Den 11 aug. sköt Frænkel ett exemplar, som av Andrée beskrives.

Ismåsarna betraktades såsom en stor läckerhet, och en tid i september, då kött förrådet var mycket knappt, utgjorde ismåsarna ett värdefullt tillskott till matsedeln. Med tanke på ismå-sarnas egen diet är det dock rätt egendomligt, om de skulle kunna vara välsmakande, annat än när köld och strapatser giva en kraftig krydda. Ismåsarna stryka nämligen omkring och, ehuru de även kunna fiska söka de mest efter avfall av varje-

Foto Sörensen 1930. Ismåsar på Vitön. Copyright Svenska Dagbladet.

handa slag, såsom rester från isbjörnarnas måltider, kadaver av sälar, valar o. s. v. där späckresterna få vara hur ruttna som helst. I värsta fall hålla de till godo med exkrementer efter björnar, sälar och valrossar. I Andrées sista yttrande om dem efter landningen på Vitön kallas de också "asfåglar".

Den 22 aug. sköt och beskrev Andrée en ismåsunge. Då var expeditionen ännu norr om 81° 40' n. br., sålunda mycket långt norr om Vitön, varest 1898 års expedition funnit ismåsar häckande i mängd. Andrées fynd av denna unga ismas bekräftar sålunda Kolthoffs iakttagelse, att ungarna, så snart de kunna flyga, göra mycket långa utfärder över det isuppfyllda havet.

De intressantaste av alla Andrées ornitologiska iakttagelser äro de, som röra rosenmåsen, *Rhodostethia rosea*. Denna lilla högarktiska mås, den vackraste inom hela familjen, erbjuder 27^

nämligen ännu flera problem att lösa med avseende på sin levnadshistoria. Den är cirkumpolär och har även uppgivits såsom sedd norr om Spetsbergen. Detta har dock betvivlats på senare tid bl. a. av Rev. F. C. R. Jourdain, som skrivit om Spetsbergens fågelfauna. I Andrées anteckningar finnas dock så noggranna uppgifter om och tillika beskrivning av rosenmåsen, att redan detta är bevis nog. Den första gången, soni rosenmåsen nämnes i dagboken, är i anteckningen från den 25 juli, då expeditionen befann sig mellan 820 35' och 82° 40' n. br. och ungefär 30° o. l. Där läses följande: "Mås med röd buk. Vingar blå under och över. Mörk ring kring halsen." Denna beskrivning är fullständigt klar och tydlig för roseitmås, om man läser "röd" såsom rosenröd och "blå" såsom gråblå, vilket är en fullt naturlig och tillåtlig modifikation. Under tiden mellan den 25 juli och 30 aug. observerade Andrée åtminstone 15, sannolikt 17 rosenmåsar. Om deras uppträdande säges ej mycket. Dock yttras den 1 aug., då tre syntes, "två av dem ganska orädda i olikhet med vad eljest varit fallet". Den 6 aug. säges: "Skygga, besöka en gång och flyga sedan." Det omtalas dock ej, huruvida de flugit i någon viss riktning och sålunda varit stadda på flyttning eller om de blott strövade omkring över packisen sökande sin föda i de öppna råkarna. Då de observerades under något över en månad från 25 juli till och med 30 aug., hade de i varje fall ej någon särskild brådska med sitt sträck.

Rosenmåsen blev först känd och beskriven 1824 på exemplar från Melvillehalvön i arktiska Nordamerika. Sedan dess har den träffats på åtskilliga ställen (några få enstaka vilsekomna exemplar t. o. m. så långt söder ut som i södra Europa). Rosenmåsen har dock alltid sitt hem i arktiska länder. Inom

dessa områden har man iakttagit den och insamlat exemplar för museerna flerstädes, t. ex. rätt många vid Grönlands västra kust. Det är dock endast på få ställen, som rosenmåsen visat sig i större antal. Både vad tid och omfattning angår, torde Point Barrowområdet på nordsidan av Alaska komma först. Under en internationell expedition dit observerade man år 1881 från den 28 sept. till den 22 okt. dagligen rosenmåsar. Vissa dagar voro de högeligen talrika och kommo i små flockar samt i allmänhet flygande mot nordost. Ingen enda sågs under följande vår och sommar, men från och med den 21 sept. 1882 voro de åter lika talrika. Det var mest ungfåglar, som styrde kosan mot nordost såsom föregående år. Detta sträck fortfor långt in i oktober. "Fram"-expeditionen

observerade rosenmåsen flera gånger, t. ex. i början av aug. 1894, då en del ungfåglar skötos 81 ° 5'—81 ° 8' n. br. En annan iakttagelse, som till årstiden närmar sig Andrées egna, inträffade under tiden 11 juli—14 aug. 1895, då Nansen nordost om Franz Josefs land mellan 82° 10' och 81 ° 30' n. br. såg ett stort antal, mestadels gamla fåglar. Vid samma tid sågos 7 rosenmåsar av "Fram"-expeditionens besättning så nordligt som 84° 27' till 84° 41' n. br. Till årstiden sammanfalla även dessa högarktiska observationer med Nansens och Andrées. Den intressantaste serie av iakttagelser rörande denna fågel gjordes dock av den ryske ornitologen Buturlin, som 1905 fann rosenmåsen häcka i stort antal i Kolymaflodens deltaland i nordöstra Sibirien. Särskilt intressant i detta sammanhang är, att Buturlin fann, att rosenmåsarna redan den 11 juli lämnat sina häckplatser och dragit ut mot ishavet. Senare har även "Maud"-expeditio-nen insamlat rosenmåsar i Kolymadeltat och därefter även påträffat sådana mot norr och öster om de Nysibiriska öarna

i aug.—okt. 1923. De rosenmåsar, som visa sig på eftersommaren och hösten i dessa delar av ishavet, kunna tydligen ha sina häckplatser på tundran i Kolymadeltat och på andra ställen i nordöstra Sibirien. Däremot är det knappt troligt, att de fåglar, som redan före mitten av juli observerats nordost om Franz Josefs land, skulle ha kunnat hinna dit så tidigt från så ostliga häckplatser, och än mera gäller detta om dem, som Andrée omtalat. Det är sålunda antagligt, att det måste finnas någon eller några okända västligare häckplatser i de arktiska delarna av Gamla världen. Det har förmodats, att dylika möjligen skulle kunna finnas på Franz Josefs land. Det är dock osannolikt, att våren där uppe kan vara så tidig, att rosenmåsen skulle kunna häcka och få sina ungar flygfärdiga till eller före mitten av juli månad. Rosenmåsen torde ej heller trivas med att häcka på de steniga och klippiga öarna i Ishavet, utan de gräsiga och låglänta sumpmarkerna på tundran utgöra hans rätta hemvist under häckningstiden. Där finnes nämligen redan på försommaren ytterst riklig tillgång på insekter, med vilka rosenmåsen uppföder sina ungar. Rosenmåsens livsgåta är sålunda ännu ej löst i full utsträckning. Man vet bl. a. ej, var huvudmängden av rosenmåsarna tillbringa vintern, ej heller känner man till de vägar de vandra åter från sin höstutflykt till de högarktiska trakter, där de bl. a. träffats av Andrée.

*

Fiskar omtalas i Andrées dagbok endast två gånger. Den första sågs den 13 aug. Då det uppgives, att den hade tre ryggfenor och två analfenor, är det givet, att det var en torskfisk och under sådana omständigheter snarast en polartorsk,

Gadas saida. Andrées beskrivning av den strider ej heller mot detta. Polartorsken är allmän i Ishavet samt träffas ofta simmande nära eller vid vattenytan och inne bland isen, så att även det stämmer.

Den andra fisken, omnämnd i dagboken för den 24 aug., torde ej med stöd av Andrées knapphändiga beskrivning kunna bestämmas till arten.

Lägre djur finnas ej omtalade i dagboken. Endast i förbigående omnämnas kräftdjur, som funnos i magen på dödade sälar. Den 15 sept. skriver Andrée: "jag har gjort i ordning en håv för att fånga plankton eller annat, som kan finnas i vattnet." Man vet dock ej, om detta ledde till något resultat, och om så blev fallet, är nu detta förintat. Tanken härpå är dock ett nytt bevis för Andrées önskan att trots sina små resurser göra så mycket nytta till vetenskapens förkovran som möjligt. I detta ljus får man också se de anteckningar i dagboken, som här ovan i korthet kommenterats.

“Bratvaag“-expeditionen finner lägret

av **Gunnar Horn.**

Den norska expeditionen till Franz Josefs land 1930 företogs med sälfångaren M/S "Bratvaag" av Ålesund och hade till ändamål att utföra vetenskapliga undersökningar på Franz Josefs land jämte närliggande trakter, samtidigt som fartyget skulle driva vanlig fångst under vistelsen där uppe.

Redan hösten 1929 hade "Norges Svalbard-'og Ishavs-Under-sökelser", Oslo, vars ledare är docenten Adolf Hoel, föreslagit utsändandet av en vetenskaplig expedition till Franz Josefs land sommaren 1930. Den nämnda institutionen är upprättad av norska staten för utforskning av de arktiska trakterna, och utgifterna härför bestridas till väsentlig del av denna, men institutionen åtnjuter också bidrag av vetenskapliga fonder och privatmän. Till den vetenskapliga expeditionen till Franz Josefs land hade norska staten beviljat medel, liksom man också erhållit bidrag av en privatman, grosshandlare Carl J. Christophersen, Oslo.

Som expeditionsfartyg förhyrdes sälfångaren "Bratvaag", dock på sådana villkor, att allt utbyte av jakt och fångst tillföll fartygets ägare. Det blev på detta vis en kombinerad vetenskaplig och fångstexpedition.

Deltagarna i expeditionen voro följande:

Gunnar Horn, d: r, geolog vid "Norges Svalbard- og Ishavs-Undersökelser", ledare av de vetenskapliga arbetena, Olaf Hans-

M/S "Bratvaag" av Ålesund. sen, botaniker, Adolf Sörensen, cand. real., zoolog, Peder Eliassen, fartygets befälhavare, Ole Myklebust, förste skytt, Sevrin Skjelten, andre skytt, Nils Lange, maskinist, Bjarne Ekornaas-vaag, maskinistbiträde, Hans Laabak, steward, Karl Tusvik, Leif Nedregotten, Magnar Festö, Sy ver Alvestad, Johan Alme-stad, Olav Salen, Sigurd Myklebust och Lars Tusvik, fångstmän.

Sälfångaren "Bratvaag" äges av aktiebolaget M/S Bratvaag, vars verkställande direktör är Harald M. Leite, Ålesund. Det är en träskuta byggd för ishavsfärder i Remmensvik i Vestnorge 1921 och har en bruttodräktighet av 96 ton. Fartyget är försett med en 120 hästkrafters Bolindermotor, som ger det en hastighet av 7—8 knop. "Bratvaag" hade icke trådlös telegraf, men däremot förde vi med oss en vanlig radiomottagare.

Expeditionens utgångspunkt var Ålesund. En livlig stad, bekant för sitt energiska deltagande i ishavs fångsten och havsfisket. Det är* särskilt under de senaste tio, femton åren som

Ålesunds ishavs flotta växt fram, och för närvarande råder väl staden över den största och modernaste i Norge.

På eftermiddagen den 26 juli lämnade vi så Ålesund, och kommo den 30 augusti till Tromsö, ishavsstaden framför andra, utgångspunkten för så många polarfärder och den plats, där mången ryktbar polarexpedition fått den första välkomsthälsningen efter väl utfört arbete.

På kvällen vid Srtiden lämnade vi Tromsö och följde allmänna segelleden ut genom Ulfsfjorden, och följande morgon befunno vi oss på västra sidan av Sorön, varifrån vi styrde ut till havs med kurs på Hopen. Någon dyning och svag nordostlig vind. Den 1 augusti togo vi en middagshöjd som visade 73° 22'; vi hade sålunda 180 nautiska mil kvar till Hopen, vår första mellanstation. Frampå förmiddagen kommo vi in i dimman, som låg som ett täcke på vattnet och inte var tjockare än att vi kunde se den blå himmeln över oss. Vi borde nu befinna oss tvärs för Hopen, som vi skulle ha väster om oss, och det var ingenting annat att göra än loda sig in till ön, där vi mycket gärna ville gå i land. Vi började därför gå väster ut och landet kunde nu inte vara långt borta.

Skeppar Peder Eliassen står på bryggan. Han är en duktig ishavsman, som under tjugu år farit omkring på alla Ishavets fångstplatser. Lugn, försiktig och omtyckt av alla ombord. Förut står förste skytten, Ole Myklebust från Vartdal, och lodar. Han har farit på Ishavet i tjuguett år, därav aderton år som skytt. Stor, stark och glad, träffar alltid sitt mål. Lodet kastas ut: 63 famnar. Linan halas in och susar efter en stund åter ned igenom den blygrå sjön. 48, 43 ..., 21, 16 famnar. "Bratvaag" går ännu lite längre, och nu få vi se land: en otydlig mörkning i dimman. Det är alldeles lugnt, endast då

och då avbrytes tystnaden av suset från alkflockarna, som dra förbi. Så går ankaret.

Det var natten till den 3 augusti, som vi voro i land. Olaf Hanssen, botanikern, var hänförd över att få arbeta i sådana jungfruliga trakter. Expeditionens zoolog, Adolf Sörensen, hade här sin första station, företog från motorbåten skrapningar och fick upp en mängd intressanta och märkliga djur. Det var Sörensens första tur på Ishavet. Båda två starkt intresserade för sina specialämnen, trevliga och lätta att umgås med.

Men vi kunde inte ägna så lång tid åt Hopen. På morgonen lättade dimman något, och vi fingo se mer av landet ända ned mot sydspetsen. Så tätnade den igen, och nu gåvo vi oss ombord och satte kurs på Kung Karls land, öster om Spetsbergen.

Den 4 augusti på morgonen skulle vi vara alldeles uppe under Abelön men kunde ingenting se på grund av den evinnerliga dimman. Men bäst som den var som tätast, ljusnade det-och vi sågo då, att vi befunno oss alldeles utanför Abelöns låga kust. Vi gingo litet närmare och ankrade, varefter vi alla togo i land och gingo in över den av låga basaltklippor uppbyggda ön.

På grund av den knappa tid vi hade till disposition, kunde vi inte stanna länge på Abelön. Vårt mål var ju Franz Josefs land, där vårt egentliga arbete väntade, och det var av betydelse, att vi inte kommo för sent.

För att undgå grunden gingo vi söder ut, runt ön och norr ut på östra sidan med kurs på Storön som ligger på östsidan av Nordostlandet. Undersökningar inom detta område stöta på stora svårigheter på grund av de svåra isförhållandena. Denna sommar voro de däremot idealiska, det vill säga det fanns ingen drivis. Det förelåg därför i somras ett sällsynt tillfälle

att få dessa trakter undersökta och kartlagda, ett tillfälle, som vi tyvärr inte kunde utnyttja helt, eftersom vår expeditions huvuduppgift inte gällde arbete i dessa trakter.

Storön är en istäckt ö, ungefär 18 kilometer lång, och den ligger omkring 15 kilometer från Nordostlandets nordostkust. Istäcket har formen av en sköld, som välver sig över öns fasta fjäll. Nakna landet sticker fram på enskilda ställen, sålunda på syd- och nordostkusten.

På morgonen den 5 augusti skulle vi befinna oss under Storön, men då dimman stod som en Vigg, måste vi stoppa och vänta på bättre väder. Och länge skulle det inte dröja, förrän vi i en reva i dimman fingo syn på Storöns symmetriska is-kappa ett stycke väster om oss. Kursen sattes väster ut och in emot öns sydspets, där ett litet mörkt, naket land stack fram under glaciären.

På nordostsidan av Storön såg det ut att finnas ett större snöfritt område, och då det här också möjligen kunde finnas valross, gingo vi norr ut längs ön för att se litet närmare på terrängen. Från "Bratvaag" kunde vi nu inne på land se en stång, som måste markera en depå. Här landade vi, och vid stången funno vi också en depå, som visade sig vara nedlagd år 1928 som eventuell hjälp åt de saknade medlemmarna av Italia-expeditionen samt Roald Amundsen och hans kamrater. Vid sidan av depån satte vi upp ett litet hus för fångstmän och expeditioner, som eventuellt kunde behöva det.

Glaciären går med rak front ut i havet, men mot det isfria låglandet sluttar den jämnt, så här är det lätt att komma upp. Sörensen och jag togo oss en tur upp över glaciären. Så långt vi kunde se norr ut var havet öppet. Nära ön stodo på flera ställen isberg på grund, men själva den fruktade polar-

packisen låg så långt borta, att det inte syntes. Vi kunde nog ha kommit långt norr ut i år, men så roligt det än kunde ha varit att ha gjort ett försök till rekord, måste vi se till att ge oss i väg öster ut. På eftermiddagen lättade vi ankar och gingo rakt öster ut. Åter fingo vi dimma, som rentav tycktes förfölja oss i år. Vi hade nu kurs på Vitön — Svalbards östligaste utpost. Giles land kallas den också på vissa kartor. På de gamla holländska kartorna, bl. a. på en sådan, utgiven av Van Keulen från cirka 1710, anges öster om Storön västkusten av ett land: "Commandeur Giles Land, ontdekt 1707, is hoog Land". Man har varit villrådig om, vad som menats med detta land, men med hänsyn till dess belägenhet och avståndet från Storön är det naturligt antaga, att Giles land är identiskt med Vitön. Vid klart väder kan man från Storön se bort till Vitön, och holländarna som varit vid Storön måste säkerligen vid ett eller annat tillfälle ha sett den andra öns vita kupol. Man hör inte mycket talas om Giles land ned genom tiderna, valfångarna höllo sig inom mera lättra fikerade områden och begåvo sig ogärna till dessa farvatten, som väl oftast voro otillgängliga för den tidens fartyg, vilka endast voro utrustade med segel och inte kunde inlåta sig på någon forcering av isen. På 1860-talet började norska fångstmän besöka trakterna öster om Nordostlandet för fångstens skull, och år 1876 siktades Vitön av den kände fångstskepparen Johan Kjeldsen

från Tromsö, som gav den det betecknande namn den nu bär. Den geografiska forskningen står i stor tacksamhetsskuld till dessa fångstskeppare, som under utövandet av sitt yrke gjort många viktiga geografiska upptäckter och vetenskapliga iakttagelser av bestående värde. Det skall inte heller glömmas, att det är på grundval av norska fångstmäns erfa-

renheter där uppe i isen och på sina fartyg, som så många arktiska expeditioner kunnat utföra det värdefulla arbete de åstadkommit.

År 1887 siktades Vitön på nytt av skeppare E. H. Johannesen, som kallade den Nya Island, och år 1898 besöktes ön av en vetenskaplig expedition, nämligen av den svenska polarexpeditionen under ledning av Nathorst. Man var även i land, men på grund av isförhållandena blev besöket kortvarigt. Vi ha dock denna expedition att tacka för viktiga upplysningar om öns naturförhållanden. År 1925 gick den brittiska Worsley-Algarsson-expeditionen med sitt fartyg "Island" norr om ön och fann vid sina observationer, att den låg västligare än tidigare antagits. Fastän ön sällan besökes av fångstfartygen, är det dock säkert, att fångstmän varit i land där vissa år. Ön är ju en god valrossplats, och djuren skjutas helst sedan de gått upp på land, så det är naturligt, att fångstmän varit i land, när de legat vid ön för att jaga. I regel omger drivisen ön, som anses vara en av de mest otillgängliga platserna i Svalbardarkipelagen. Men då vi den 5 augusti stävade öster ut var det i helt isfritt farvatten.

När vi kommo i närheten av Vitön, lättade dimman, och vi fingo i nordöst syn på öns vita kupol. Vi hade då tillryggalagt omkring 31 sjömil från Storön. Så lätt hade vi kommit till "Otillgänglighetens ö", och vår glädje var stor över att få tillfälle avlägga ett besök där, om än aldrig så kortvarigt. Föga anade vi då, att vårt besök på Vitön skulle leda till lösandet av gåtan om Andrée-expeditionens öde och sålunda bringa ljus över ett av de mest hemlighetsfulla kapitlen i polarforskningens historia.

Foto Sörensen 1930. Vitön från havet. Copyright Svenska Dagbladet.

Det var en praktfull och ståtlig tavla, som upprullades för oss: en bländande vit sköld som tycktes flyta på havet och begränsades mot detta av tvärbranta isväggar. Sjön låg som en spegel och solen sken, då vi försiktigt gingo in till ön. Runtomkring stodo väldiga isberg på grund. Det är farliga vatten, så mycket mer som inte ett enda lodskott finns angivet, och tur är, att de många grunden och skären utmärkas av isbergen. Eliassen manövrerade därför sitt fartyg med stor försiktighet, och det lodades hela tiden. Vi befunno oss nu på sydvästsidan av ön, och då vi närmade oss, fingo vi se ett lågt, snöfritt land, vilket som en mörk strimma stack fram under glaciärens vita bräm. Strax därefter ankrade vi en halv mil från land på 9 famnars vatten och gjorde oss redo att gå i land. Geologhammare, portör, håvar och annan vetenskaplig utrust-

ning hämtades fram, och så begåvo vi oss alla i motorbåten in till land. Vi passerade en flock valrossar på vägen in. De hade samtidigt blivit iakttagna från skutan, och eftersom det var den första fångst vi kommit på sedan vår avresa, steg stämningen. Vi landade i en liten vik och voro snart på väg inåt ön, som bestod av granit- och gnejsklippor, delvis genomdragna av pegmatitgångar. Mellan de låga bergshöjderna var det grus och sand, och en liten grund tjärn bröt enformigheten. En rödbrun mossa bildade ett tunt täcke här och där, men för övrigt var vegetationen fruktansvärt fattig. På enstaka ställen låg det några snödrivor. Detta isfria land var kanske 5 kilometer långt och upptill ett par kilometer brett på sydvästsidan av ön samt höjde sig jämnt uppåt mot glaciären, som utgjorde den mäktiga bakgrunden till denna öde ishavsstrand. Vi gingo upp mot glaciären, och pa en liten platå framför denna hade en koloni ismåsar (*Pagophila eburnea*) sin häckningsplats. Det blev ett fasligt liv, då vi närmade oss och störde idyllen. De snövita fåglarna svärmade upp, och luften fylldes av deras hesa skrik; långt flögo de emellertid inte, eftersom deras ungar just blivit utkläckta, och vi kunde därför komma dem på ganska nära håll. Frampå natten togo vi oss ombord på 'Bratvaag" igen.

Bortsett från det nakna landområdet, som vi just hade besökt, och ett liknande på nordsidan är Vitön i sin helhet täckt av en mäktig issköld, som når en höjd av över 200 meter. Från vår ankarplats tycktes den bilda en mycket regelbunden kupol. Från sydost däremot — det fingo vi sedan se — är den inte fullt så symmetrisk. Det existerar

flera kupoler, som av allt att döma avspegla det underliggande fasta fjällets topografi.

Så upprann då den 6 augusti. En strålande dag med solen

skinande från en molnfri himmel. Överallt härskade den mest ostörda tystnad. Endast då och då hördes ett dån från glaciä-ren norr om oss, där den brant stupade ned i sjön. Det var när stora isstycken lossnade och störtade i havet för att fortsätta sin tillvaro som simmande isberg, till dess de smältes av vattnet. Här rådde i sanning den stora vita tystnaden, och det var omöjligt att inte känna sig en smula betryckt av denna dödens stillhet. Dånet från glaciären förstärkte bara detta overkliga lugn. Man var glad åt att få börja med arbetet. Emellertid satte fångstmännen nu i gång xmed valross jakten, och på förmiddagen drogo "Bratvaags" två fångstbåtar ut för att harpunera valross. Fångsten igångsattes alldeles innanför vår ankarplats, och det dröjde inte länge, förrän man hade fått de första valrossarna, som så släpades i land. Under fångsten började valrossarna dra sig runt en udde och vidare söder ut, och båtarna följde efter. Skeppar Eliassen med motorbåten var också sysselsatt med att släpa djuren upp på land.

Frampå dagen kom han tillbaka till skutan. Lugnt och stilla kommer han bort till oss och berättar, att nu hade de gjort ett. stort fynd. *De hade hittat Andrée*. Och de hade funnit expeditionens segelduksbåt, fylld med all möjlig utrustning.

Eliassen hade med sig en bok, som legat i båten. Boken var våt och tung, och bladen sammanklibbade, men på en del ställen kunde den öppnas, och vi sågo, att det var expeditionens observationsbok med vidlyftiga beräkningar av de astronomiska observationerna. Sida efter sida med siffror, och här och där en anteckning om proviantförråden, veckans matsedel jämte andra notiser. Vi voro förvånade över, hur snyggt och ordentligt allting var skrivet. Precis som om det skuile ha gjorts i ett varmt rum, och så var det utarbetat och nedskrivet

under en dödsmarsch över isen. Vi visste, att Nils Strindberg var expeditionens vetenskapliga medlem, det var väl alltså han som gjort anteckningarna. Det måste ha varit en man av det rätta slaget. På första sidan kunde vi läsa en del av titeln: "Slädfärden 1897". Här var nog intet tvivel möjligt, det var expeditionens observationsbok sedan den lämnat ballongen, förmodligen långt norr ut i isen. Meddelandet om fyndet gjorde ett djupt intryck på oss alla. Här på Vitön, här där vi nu voro, var det alltså, som den djärvaste av alla polarfärder fått sin tragiska avslutning. Vi blevo sittande en stund, innan vi tänkte på att resa till land igen. Det var inte mycket som blev sagt, överväldigade som vi voro av den upptäckt som nyss gjorts.

Men det var ingen tid att förlora. Försedda med spett, hackor, spadar och presenningar gåvo vi oss alla i väg tillbaka till det ställe, där fyndet gjorts, och på färden in fingo vi höra de närmare omständigheterna. Det var fångstmännen Olav Salen och Karl Tusvik som först gjort fyndet. Det är dessa två unga pojkar, som ha äran av att först ha funnit Andrées läger. Salen är från Ålesund, 17 år gammal, och detta var hans första tur på Ishavet. Tusvik från Sykkelven vid Ålesund, 24 år gammal; han har varit på Ishavet några år. Käcka och duktiga pojkar, som äro en prydnad för sitt yrke. De tillhörde andre skyttens, Sevrin Skjeltens båtlag. Skjelten är från Haram vid Ålesund, 25 år gammal, har farit på Ishavet med "Bratvaag" sedan 1923 som fångstman och skytt. En sällsynt duktig man med intressen och kunskaper utöver det vanliga hos en fångstman. Utom dessa voro Johan Almestad och Sigurd Myklebust med i båtlaget.

På förmiddagen bedrev man fångst med båda båtarna, och då valrossarna drogo öster ut, följde man efter med båtarna.

Fångstbåten n:r 2 hade just skjutit två valrossar, som sedan släpades i land för att flås. Då detta arbete hade pågått en timmes tid, gingo Salen och Tusvik upp över stranden för att söka efter dricksvatten; det skulle smaka efter det ansträngande arbetet. De träffade på en bäck, som de vadade över, och hittade så på andra sidan ett aluminiumlock som de förvånade togo upp. De började nu se sig omkring och uppmärksammade då ett mörkt föremål, som stack fram ur en snödriva något längre inåt land. De gingo genast dit öch funno en segelduksbåt, som låg till hälften begraven i snön. I båten lågo en mängd olika saker, bland vilka de i egenskap av sjömän först

fäste sig vid en båtshake av mässing.

De två ynglingarna sprungo tillbaka till stranden och berättade vad de sett. Tillsammans gingo nu alla upp till fyndet, och efter ett kort uppehåll där återvände de tillbaka till stranden igen. Nu kom motorbåten med skeppar Eliassen tillstädes för att hjälpa till med valrossarna. Men de fingo annat att tänka på. Då Eliassen fick höra talas om fyndet, gick han genast dit. Där låg båten fullastad med expeditionsutrustning, och många föremål voro märkta "Andrées pol.-exp. 1896". Omkring 10 meter öster om båten fann han ett lik, som låg lutat upp mot den svagt sluttande fjällväggen. En släde var nedfrusen alldeles invid båten. Allt detta fingo vi höra, medan vi foro i land.

Och så kommo vi då in till stranden nedanför Andrées läger. Vi landade vid en liten klippa. Där borta ligga de två blodiga valrosskropparna. Några ismåsar sitta och hacka i köttet. De flaxa bort, när vi komma, men snart äro de tillbaka igen och fortsätta sin måltid. Så gå vi då in över stranden. Fångsten hade naturligtvis avbrutits, sedan fyndet blivit gjort, och vi kunna se fångstmännen stå kring båten inne på snödrivan.

Vi vada över bäcken och gå tyst upp mot lägret. Bakom oss ligger havet blickstilla och isfritt så långt vi kunna se. I närheten av ön stå skinande vita isberg på grund. Vi gå upp var och en för sig och växla inte många ord. Spänningen är stor, när vi nu om några minuter skola stå vid Andrées sista läger.

Så äro vi då framme. Hit hade Andrée och hans kamrater kommit för att aldrig nå vidare. Det var ett underligt och högtidligt ögonblick, och det dröjde en stund, innan vi började vårt arbete. Vi sade inte mycket — vad var det också att säga — och så småningom gick det upp för oss, vilken tragedi som utspelats här. Tankarna sökte sig tillbaka till den julidag 1897, då "Örnen" lättade från Danskön på Spetsbergen med tre man i gondolen och av vinden fördes nordöver på den vågsam-maste polarfärd, som väl någonsin företagits. Männen kommo aldrig tillbaka. Den sista underrättelsen lämnade brevduvn, som släpptes ut på 820, och i meddelandet stod bland annat: "Allt väl ombord." Det var det sista. Vad som hände därefter hade nu i en människoålder varit föremål för de skarpsinnigaste spekulationer. Utsända efterforskningsexpeditioner hade sökt efter de försvunna ballongfararna, men intet spår stod att finna. Andrée och hans kamrater läto aldrig höra av sig, och man hade så småningom slagit sig till ro med antagandet att de omkommit på isen eller störtat ned i havet och spårlöst försvunnit. Så trodde väl de flesta. Och nu hade Andrées läger blivit hittat och gåtan löst.

Det var sällsamt att stå där och se ut över samma landskap och samma hav, som Andrée och Strindberg och Frænkel sett ut över för sista gången för 33 år sedan. Det var som om vi sågo dem framför oss. Där nere på isen kommo de med sin tunga utrustning. Trötta och utkörda hade de väl anlänt hit,

sedan de varit tvungna att lämna ballongen långt norr ut i isen. Vi antogo, att de först måste ha sökt sig mot Spetsbergen, men att de av öppet vatten ständigt tvingats öster ut. Och så hade de en dag fått syn på Vitöns isrygg, som vi nu kände till så väl. Då uppfylldes de väl av nytt mod och nya förhoppningar. Så hade de omsider kommit i land på Vitöns karga strand, fått fast mark under fötterna och inte längre den hemska drivande isen. Det var som om luften genljöd av deras röster. Vi tyckte oss höra slädarna skrapa mot stenarna, när de med uppbjudande av sina sista krafter drogo upp dem från stranden för att slå läger bakom den klippa vi nu stodo bredvid. Och så togo de sig väl då och då upp på glaciären för att spana ut över havet — men det syntes ingenting annat än is och hav. Kanske fingo de en dag med klart väder syn på Storöns vita kupa i väster. Bakom den visste de, att Nordostlandet låg, och bakom det Spetsbergen, och därifrån förde vägen hem till Sverige ...

Men från Vitön skulle de aldrig komma. Här dukade de under för utmattningen och kölden.

Lägret låg på nordvästra sidan av en bergshöjd. Då Andrée och hans kamrater kommo hit, måste det ha varit nästan bart här. Nu låg det framför fjället en stor snödriva, som vinden blåst ihop. På snön, några få meter från nakna fjället, stod båten på sned med östra sidan begravd i snön. Den var fylld med alla möjliga expeditions föremål, och det var tydligt, att björnar hade rört om bland innehållet.

I den ända, som låg närmast sjön, fanns en packe böcker. Vi kunde se, att det var nautiska och trigonometriska

tabeller, ett svenskt vetenskapligt verk och tydligen mycket annat, som vi emellertid inte försökte öppna av fruktan för att något

skulle kunna bli skadat. Av det övriga innehållet lade vi märke till: två gevär, en anemometer, aluminiumlådor, delvis alldeles hopklämda, snören, en sykorg med olika sygrejor, klädesplagg och en teodolit. Vidare harpun, hammare, filar, båtshake av mässing och benrester efter en isbjörn.

Det var mycket is i båten, men den kunde vi inte avlägsna utan att skada innehållet, och det var tydligt, att båten innehöll mycket mer. Av andra föremål, som lågo på snön i närheten, lade vi märke till en fyrkantig, tung låda som säkerligen innehöll ammunition, en sammanrullad svensk flagga med unionsmärke, byxor, ett stycke svart och rött tyg, en avlång instrumentlåda, en barometer; en bit segelduk hittades längre bort, förmodligen en del av båtens överdrag som slitits loss av vinden. Ungefär i rät vinkel mot båten låg en tom släde, vars överkant befann sig i jämnhöjd med snöns yta, och vid sidan därav hittades en näsduk med monogrammet N. S. sytt med röd tråd. Omkring 10 meter från båten och inne på nakna berggrunden låg det först funna liket. Det var fruset, och benen lågo i en helt naturlig ställning. På fötterna hade det lappskor, och dessa lågo delvis under snön. Längre upp stucko knotorna fram genom kläderna. Olika klädesplagg lågo spridda däromkring, och eftersom det inte var mycket kvar av överkroppen och huvudet fattades, var det tydligt, att björnen varit framme och förstört och förtärt åtskilligt. Vi öppnade försiktigt jackan och sågo, att det i ryggen fanns insytt ett stort monogram, A, varav vi drogo den slutsatsen, att det var Andrées lik vi hade framför oss. I högra innerfickan hittade vi en dagbok, i vilken såvitt vi kunde se endast ett par sidor voro skrivna. I samma ficka lågo en blyertspenna och en stegmätare.

Foto Sörensen 1930. "Bratvaag"-expeditionen vid Andréelägret den 6 aug. 1930. — Till höger d:r Horns varde, i bakgrunden inlandsisen. Copyright Svenska Dagbladet.

Inte långt från Andrée låg ett gevär med pipan stickande ned i snön, så att endast kolven var synlig. Ovanför kläderna ett Primuskök. Vi skakade på det, och det visade sig att det fortfarande innehöll fotogen. När vi pumpade, kom fotogenen upp genom brännaren i en tunn stråle, och ventilen på sidan var också i ordning. Vi skruvade litet på den och kunde höra, hur*gasen då strömmade ut. Hade vi haft anledning att koka något nu, kunde vi alltså ha använt Andrées 33 år gamla Primus. Vidare låg här en kopp, kokkärl, delar av kokapparaten, en yxa och i en svarvad trädosa en porslinsburk med lanolin. Litet längre bort en flaska med vita tabletter. Omkring 50 meter öster om detta ställe hittade vi ett bäcken, som vi antogo måste tillhöra Andrée.

Men det gjordes fler fynd. Ungefär 30 meter norr om lägret upptäckte Skjelten en grav mellan två klippor. Han såg först ett kranium, som låg och grinade bland stenarna 3 meter från graven. Det var en typisk arktisk grav. Liket hade lagts direkt på marken och sedan täckts med sten. Fötterna med lappskor* på stucko fram mellan stenarna, och längre upp var vänstra skuldran synlig. Ovanpå stenarna hittades ett skulderblad. Det var tydligt, att björnen hade varit här också.

Vi genomsökte terrängen omkring lägret, men intet mer kunde upptäckas, och så började vi då med utgrävningen. Först gällde det att få upp båten, vilket blev ett besvärligt arbete. Med hackor och spadar avlägsnades isen runtomkring, och medan arbetet fortskred visade det sig, att båten stod på en släde. Den var ordentligt surrad på denna och hade fyra cigarrformade kuddar till underlag. Kuddarna voro omvirade med röda band. Då det skulle ha blivit för tungt att lyfta alltsammans, lossades båten först, varvid vi blevo tvungna att

Fynd vid Andrées lik: primuskök, kokkärl, tallrik och kopp av aluminium, sax, yxa. "Bratvaags" fynd.

kapa surrningarna. Så sattes den på snön, och vi togo itu med den underliggande släden, som var helt och hållet inbäddad i isen, varför det blev ett långvarigt arbete att få loss den. Den tomma släden, som befann sig vid båten, kunde relativt lätt lösgöras från isen, och sedan var det fråga om att ta hand om liken. Andrée låg som sagt på berggrunden, så detta arbete erbjöd inga svårigheter. Inför den enkla grav, som vi hade funnit, stodo vi länge frågande, om det var rätt att störa dess frid. Men vi blevo slutligen eniga om att även den, som låg där under stenarna borde föras hem att vila i svensk jord. Det var dock svårare att få loss honom, som vi antogo vara Strindberg, eftersom klädespersedlar med hans initialer hittats. Slutsatsen tycktes kanske något djärv, men vi

hade nu en gång fått den idén i huvudet, att det var Strindberg som låg begraven här, vilket ju också visade sig vara riktigt. Först blevo de lösa rullstenar, som täckte den döde, avlägsnade. Det visade sig, att liket saknade huvud, och vi förmodade därför, att det kranium som hittades

vid sidan av graven hörde hit. Under stenarna var allting fruset, och eftersom klyftan var trång, kunde vi bara arbeta från båda ändarna; dessutom var det svårt att komma åt med redskapen. Liket var fastfruset vid underlaget, så att det måste hackas loss. Då vi hade fått upp det, lades det på en presenning tillsammans med de tillhörande benresterna. Utgrävningen var nu avslutad så gott som det med hänsyn till omständigheterna låtit sig göra.

Under tiden hade andra av sällskapet rest en varde alldeles bakom det ställe, där Andrée hittades, och i den sattes en trästång, stagad med tre barduner. Den var tydligt synlig och skulle göra det lätt för kommande expeditioner att hitta platsen. I värden lade vi en flaska med en papperslapp, på vilken det skrevs på norska och engelska:

"På denna plats fann den norska expeditionen till Franz Josefs land med M/S Bratvaag av Ålesund, skeppare Peder Eliassen, resterna av den svenska Andrée-expeditionen. Vitön den 6 augusti 1930. Gunnar Horn."

Nu skulle allt föras ned till sjön. Liken lades i presenningar och transporterades ned först. Så kom turen till båten. Det blev inte så lätt, eftersom den var full med is och därför mycket tung. Isen kunde vi som sagt inte avlägsna utan att skada innehållet. Vi lade den först på en presenning för att på detta vis släpa den ned till sjön, men vi hade inte dragit den många meter, förrän presenningen gick sönder och vi måste uppge försöket. Så skickades ett par man ned efter fem åror som stuckos under båten, och med fem man på var sida lyckades det oss att lyfta den och bära den ned till stranden. Allt som förts ned togs sedan ombord på den ena fångstbåten, som därvid blev så tungt lastad, att den inte låg många tum ovan

vattenytan. Den togs därefter på släp av motorbåten, och en timme senare voro vi framme vid "Bratvaag". Här blevo båten och slädarna placerade på styrbords båtdäck, medan liken i sina presenningar lades på fördäcket. Senare gjorde vi en två meter lång kista med två rum; liken placerades i det största — Andrée med geväret vid sidan -— och i det minsta lades alla de föremål, som hittats bredvid Andrée.

Det var stor tur, att vi haft så lugnt väder, då vi kommit till Vitön. På dess farliga och för alla vindar utsatta kust är det endast möjligt att landstiga, när det är lugnt väder. Om det varit dyning, då vi kommo till ön, skulle det inte ha varit tal om att gå i land. Det gällde därför för oss att använda tiden väl, så att vi inte blevo avbrutna, innan vi voro färdiga. Då vi lämnade lägret anade vi, att flera av expeditionens saker kunde ligga kvar under snön, men ismassorna voro vid denna tidpunkt så stora, att det var bättre att vänta och vid ett besök på hemvägen gå in och se efter, om något kommit i dagen efter den smältning, som då måste ha ägt rum.

Som det av ovanstående framgår, låg lägret ett par hundra meter från stranden och var synligt från denna. Ett mörkt föremål på snön framträder vanligtvis som ett stycke berg och det var först sedan uppmärksamheten blivit väckt genom fyndet av en plåtbit vid stranden som Tusvik och Salen fingo syn på båten, när de sågo sig omkring. Ingen varde eller hydda lade vi märke till, och om snön hade legat ett par fot högre, skulle alltsammans ha varit dolt. Nu var det i somras ovanligt litet snö, och smältningen måste ha varit våldsam; det finns därför anledning tro, att lägret under många somrar varit helt täckt till långt fram i augusti. Även om man då hade undersökt ön aldrig så noga, kunde man gott ha riskerat

att promenera över båten och liken utan att märka det minsta. Det kan här förtjäna anmärkas, att skeppar Theodor Grödahl från Tromsö berättar, att han den 9 juli i år med motorkuttern "Hanseat" anlöpte Vitön och varit i land med två man på sydspetsen för att leta efter Nobiles ballongparti, och att han därvid korsade hela näset. Det var mycket snö vid detta tillfälle, och endast spridda fläckar voro bara.

Vi stannade inte länge på Vitön; redan nästa dag gick färden vidare. På eftermiddagen fingo vi dimma, och Vitön försvann ur sikte. Frampå aftonen lättade dimman, och vi fingo syn på en låg iskupol om babord. Det var Victoriaön. Nu var även Vitön synlig, och åtér^ och åter sökte våra blickar den ö, som nu i 33 år dolt Andrée och hans kamrater för den väntande världen. På natten togo vi oss fram till Victoria och gingo norr ut längs västsidan.

På nordvästsidan finns det nämligen en liten strand, det enda ställe där det är möjligt att komma i land. Det är här långgrunt som vid Vitön, och en massa is hade stött på. Vi togo oss in, och tillsammans med Eliassen och Hanssen var jag uppe ett tag på öns topp, varifrån vi hade en härlig utsikt. Öppet vatten överallt. I sydväst låg den dimbank, som vi just gått igenom, och i väster lyste Vitön spökaktigt vit i den ljusa natten, med en lätt dimslöja kring den högsta toppen. Det var som om den inte ville släppa oss utan reste sig i mäktig vrede över att vi berövat den Ishavets största hemlighet.

Från Victoria fortsatte vi öster ut, och på förmiddagen den 8 augusti fingo vi en sälfångare i sikte. Vi styrde ned mot fartyget, som visade sig vara "Terningen" från Tromsö, skeppare Gustav Jensen. Han kom ombord till oss och fick höra om fyndet av Andrée, vilket naturligtvis gjorde ett starkt in-

tryck på honom. Andrée kände ju alla till. Han hade blivit något av en sagofigur, och i Tromsö kom man mycket väl ihåg de djärva svenskarna, som tänkte ge sig i väg till Nordpolen i ballong. Jensen skulle snart återvända hem, och vi beslöto att skicka med honom ett meddelande om fyndet till "Norges Svalbard- og Ishavs-Undersökelser" i Oslo. Det kunde ju kanske dröja en tid, innan vi kommo hem. Viktiga arbeten hade vi att utföra på Franz Josefs land, och på detta vis kunde de därhemma hinna träffa sina förberedelser.

Så lämnade vi "Terningen", och satte kurs öster ut mot Franz Josefs land, vårt slutliga mål, som dock nu efter allt vad vi upplevt tycktes ha förlorat en del av sin betydelse. På aftonen den 10 augusti började vi gå mot land och kommo upp under Kap Grant.

På Franz Josefs land uppehöllo vi oss intill den 26, då vi återvände väster ut mot Victoria under svag nordvästlig vind och frisk dyning från söder. På morgonen lättade dimman, och Victorias vita kupol avtecknade sig klart mot himmeln i väster. På eftermiddagen passerade vi ön på sydsidan på ett avstånd av ett par mil. De många isberg vi iakttagit vid ön förra gången vi voro där voro nu borta. Det var förmodligen den sista tidens nordväststorm, som sopat bort dem. På aftonen sågo vi Vitöns ismassor i väster och samtidigt Victoria i öster. Vitön var nog betydligt större, och dess längdsträckning såg ut att gå i nordost—sydväst. Genom pejlingar uppskattade vi längden till omkring 17—18 sjömil, och eftersom bredden håller sig kring 8—10 sjömil, är ön alltså inte så liten. När vi kommo upp under sydspetsen, kunde vi i kikaren se den vita stången, som stod i vår varde. En björn gick nere på stranden och smorde förmodligen kraset med de val rosskroppar, som lågo där. Vi

skulle gärna ha velat gå i land en gång till för att se, om det var mer att hämta efter den starka smältning, som måste ha ägt rum under den tid vi varit borta, men det var kraftig dyning från söder, varför landstigning var omöjlig. Det såg inte heller ut, som om dyningen skulle lägga sig så snart.

Vi lämnade Vitön på allvar och satte kurs på Kung Karls land. En timme efter det vi givit oss i väg, lättade dimman och vi sågo i väster Storöns vita rygg resa sig över horisonten och avteckna sig skarpt mot den starka ljusning, som låg över Nordostlandet. På förmiddagen den 27 befunno vi oss vid den mittersta ön på Kung Karls land, och efter ett besök i land sattes kursen på Hopen och därefter på Norge, närmare bestämt Sorön, väster om Hammerfest.

Vi hade nu börjat lyssna litet i vår radioapparat, vilken vi hittills inte använt mycket, eftersom det där uppe i ljuset i alla fall inte hördes något vidare. Men nu var det senare på året, och när vi kommo söder ut, blev det ju allt mörkare, så att vi återigen kunde höra något. Den 29 hade vi storm från sydväst och måste ligga och backa, då sjögången var så svår, att det inte lönade sig pressa emot sjöarna. "Bratvaag" visade sig nu liksom vid tidigare tillfällen vara en utomordentlig sjöbåt. Som en fågel red den på böljorna, och det var inte mycket vatten som kom in på däck. Ett präktigt fartyg med lika utmärkt maskin.

På kvällen mojnade vinden litet, och vi började sätta fart igen. På morgonen den 30 hade vi Björnön tvärs, och frampå dagen mojnade vinden ytterligare, men det var fortfarande ganska kraftig dyning. På aftonen då vi befunno oss omkring 120 sjömil norr om Sorön sutto vi vid radioapparaten. Det var litet av varje att höra och många goda stationer, så vi hade

det trevligt och gladde oss över att ha kommit så långt söder ut, att vi med radions hjälp på sätt och vis åter kommit i kontakt med mänskligheten. Något över 9 på kvällen satt Sörensen och hörde på väderleksrapporten. Då får han plötsligt höra: "Hallå, Bratvaag!" Han kom rusande upp på däck och talade om, att de anropade oss och bad oss komma hem. Tillsammans ramlade vi utför trappan till hytten och fingo höra meddelandet, då det utsändes för andra gången.

Anropet verkade på oss som en bomb. Nu började vi först helt förstå, i vilken grad världen måste ha blivit satt i rörelse genom det meddelande om Andree-fyndet vi skickat med "Ter-ningen". Så upprann söndagen den 31 augusti. Vi fingo land i sikte på natten och voro under Sorön på morgonen. Klockan 8 prejade vi ett fiskefartyg för att få byta björnkött mot färsk fisk och fingo då höra, att flera fartyg voro ute för att leta efter oss. Vi gingo in till den lilla platsen Hasvik på Sorön för att telefonera och telegrafera och fingo här den första känningen med en värld, som tycktes vara en smula upphetsad. Från Hasvik fortsatte vi till Skjærvö, där vi ankrade på kvällen och Eliassen och jag strax gingo upp till telegrafstationen för att skicka i väg flera telegram. Hela världen tycktes stå i förbindelse med Skjærvö, vars namn en gång tidigare flugit ut över världen, nämligen vid "Frams" hemkomst 1896. Journalister var det överallt, och vi voro högeligen imponerade över den raskhet, med vilken alla hittat vägen hit. Vi mötte älskvärdhet och gott humör på alla håll, men tyckte likväl att det blev litet för mycket. Vi tröstade oss emellertid med det arabiska ordspråk, som fanns anbragt på hyttväggen ombord på det österrikisk-ungerska polar fartyget "Tegetthoff" och som löd: "Även detta går över!"

I Skjærvö fingo vi order att avgå därifrån, så att vi kunde inträffa i Tromsö på morgonen den 2 september, samt meddelande om att den norska marinens fartyg "Michael Sars" skulle möta "Bratvaag" i leden mellan Skjærvö och Tromsö. Vi avgingo från Skjærvö på aftonen, och tidigt på morgonen den 2 september mötte vi "Michael Sars" vid Grötnes. Ombord befann sig den kommission, som tillsatts av svenska och norska regeringarna för att mottaga och konservera fyndet. Dess medlemmar kommo allesammans ombord på "Bratvaag" och blevo av oss närmare orienterade om fyndet.

Klockan 8,30 anlände vi till Tromsö, och här gick kommissionen åter ombord på "Michael Sars". Klockan 10 gingo vi in till konsul Arnesens kaj, där liken fördes i land under stora högtidligheter och med hedersvakt från "Michael Sars". Litet senare förflyttade vi oss till kajen nedanför Tromsö kustsanatorium, dit liken förts. Samtliga av oss funna föremål blevo nu också transporterade upp till sjukhuset, där kommissionens medlemmar genast började sitt arbete.

*

I Andréeminnesskriften står det:

"Ingen minnesvård kan resas på Andrées och hans kamraters graf. Hvar den reddes skall kanske i all framtid förblifva höljdt i dunkel."

En tillfällighet, en lycklig tillfällighet, gjorde att vi kunde finna Andrée och hans kamrater och resa en enkel stenvarde vid deras sista läger på Vitön. Vi äro alla glada och stolta över att det just blev oss ödet valde till redskap för att lösa en av polarforskningens största gåtor och bringa polarfararna tillbaka till hemlandets jord.

Sedan "Bratvaag" lämnat Vitön hade istäcket över Andréelägret smält undan betydligt så att nya delar av detta blottats.

“Isbjörns“ färd till Vitön

av **Knut Stubbendorff.**

Man reser från Stockholm med ett tåg som förvandlas till Lapplandsexpressen, och under tiden telegraferar man:

"Är det säkert att 'Isbjörn' kan gå ut omedelbart?"

Ungefär i Boden får man till svar:

"Isbjörn klar starta tisdag den 26 Isbjörn bästa radion starkaste maskinen iltelegrafera uppgörelse."

Men det gjorde jag inte — ännu vis av gammal erfarenhet. Emellertid, i Narvik möts jag av en allvarlig herre, som har åtagit sig allting.

"Nu finns det ingen annan skuta än 'Isbjörn' ledig. Redaren kräver iltelegrafiskt avtal. En amerikansk koncern konkurrerar med er." — I varje fall krävdes ett avgörande. "Isbjörn" fästes preliminärt.

Jag hade sett skutan 1928 i Virgo hamn vid nordvästra Spetsbergen, när jag med sysselmans tjänstefartyg "Svalbard" kom förbi på väg till Hinlopen Strait. Dess linjer och former hade ingivit mig beundran och begär, men jag hade aldrig anat, att jag skulle trampa det däcket som den bestämmande ombord.

Kommer man till Narvik en morgon — vilket man vanligen gör om man kommer från Stockholm — så måste man vanligen också vänta till kvällen för att fortsätta mot Tromsö med ordinarie hurtigruttbåten. Men journalisterna och derasmedhjälpare ha funnit ut, att man kan ta en bil över fjällen och hinna föregående kvälls hurtigrutt i Finsnäs. Det är en underbar färd på 150 km., och vi gjorde den. Så vunno vi ett dygn ay den dyrbara restiden och voro i Tromsö på måndagskvällen den 25.

M/S "Isbjörn" av Tromsö.

Nästa morgon skulle "Isbjörn" alltså starta.

Skutans ägare var en angenäm människa, glad, trevlig och världsvan. Han hade fått mig att bli intresserad av "Isbjörn", fått mig att hoppas kunna gå ut med den från Tromsö först av alla, fått mig att vara säker på, att jag hyrt den starkaste, snabbaste skutan med den bästa radion — och "Isbjörn" fanns inte i Tromsö!

Mitt uppdrag bestod alltjämt i att gå ut med en ishavsskuta

från Tromsö och försöka möta skutan "Bratvaag" på Ishavet, gå ombord i den och intervjua doktor Gunnar Horn.

Ett enkelt uppdrag i och för sig, men svårt att utföra. —

Tidigt på morgonen tisdagen den 26 aug. lämnade jag mitt hotellrum, fick i den ljudlösa och folktomma, av dagg och fisk doftande hamnen tag på en karl och.en roddbåt, fraktades över det strömmande sundet och steg i land på den sida där Gustav Jensen bodde. Det var i Tromsdalen, just då ett under av solbelyst höstmorgonidyll mellan fjällens skiffersvarta väggar.

Gustav Jensen var skeppare på skutan "Terningen", och han hade varit ombord på "Bratvaag" där uppe norr om 8o° latitud. Han var den förste och hittills ende, som kunde meddela den civiliserade världen vad doktor Horn berättat. Han hade läst Horns brev till Svalbardkontoret. Han hade sett vad som fanns ombord på "Bratvaag". Och kunde själv berätta.

Gustav Jensen var en 40-års man med trevligt, slugt ansikte. Han var den frimodigaste förtaljare av skepparhistorier jag ännu träffat på.

Denna morgon hade hans fantasi hunnit så långt, att han lugnt försäkrade mig, att han känt igen Andrée, där denne låg infrusen i den klaraste is ombord på "Bratvaag".

Möjligen har han inspirerats till en sådan romantisk överdrift av något tidningsuttalande av någon sakkunnig, som orerat om isens märkliga förmåga att konservera. Och den sakkunnige har möjligen i sin tur någon gång läst en förskräcklig novell av Hanns Heinz Ewers.

Återkommen till staden träffade jag vid frukosten "Isbjörns" redare, som meddelade mig, att han skulle fara ut i motorbåt och möta sin skuta och ordna allt ombord för den snabba starten senast nästa morgon — onsdagsmorgonen alltså. Jag kunde inte

göra någonting annat än mana honom till skyndsamhet, bunden som jag var vid "Isbjörn", eftersom ingen annan skuta med radio nu kunde fås.

När min vän redaren gett sig av, gick jag till Svalbardkontorets Tromsöombud konsul Karl Sæter. Frågade honom, huruvida han ansåg att någonting överhuvud fanns ombord på "Bratvaag", och bad om hans åsikt om skeppare Gustav Jensen.

Konsul Sæter svarade älskvärt och avvisande, att han inte kunde göra något positivt uttalande om fynden. Vad Gustav Jensen sade fick Gustav Jensen stå för.

Sålunda hänvisad till slutledningar fann jag, att det i Stockholm bestämda uppdraget att gå ut för att möta "Bratvaag" icke kunde räcka till. Det var för osäkert.

Redan i Narvik hade en bekant frågat, om jag inte ämnade gå direkt upp till Vitön. I Tromsö hade vi på måndagskvällen och på natten diskuterat saken. Alen insikten, att detta vore det enda förnuftiga, hade icke blivit klar förrän denna tisdagsförmiddag.

En telefonpåringning från Stockholm gav mig den viktiga upplysningen vem och vilka tidningar jag arbetade för. Dagens Nyheters chef kapten Sten Dehlgren frågade, om jag inte kunde få tid över att gå upp till Vitön, och jag svarade, att det ingick i min plan. Så var överenskommelsen därvidlag gjord.

Jag hade blivit tvungen att utföra beslutet utan någons medgivande -— liksom 1928, då jag gjorde reportaget i Hinlopen Strait. Det är rätt lätt att sitta i Stockholm eller någon annan sydlig stad och kalkylera samt möjligen bestämma ett återtåg, men situationen kan icke bedömas därifrån. År 1928 hade jag betalt ut så och så mycket pengar i början på mitt företag —

till min uppdragsgivares förfäran, varför han kallade mig tillbaka — men just då hade jag vind i seglen och visste att jag skulle lyckas, varför jag fortsatte. Med erfarenhet härav och under ansvaret för de summor, vilka vågats på uppgiften alltefter fru Nybloms 500 kronor, var jag i år besluten att handla lika självständigt. Men därför var det så mycket mera angenämt att från den stora tidningens ledning ha ett förslag i samma riktning som mitt eget beslut: Vitön skulle besökas.

Tisdagen den 26 aug. var en obehaglig dag. "Isbjörn", min skuta, var inte kommen tillbaka till Tromsö efter sin senaste fångsttur, "Isbjörns" redare hade heller inte återvänt, själv var jag smått gripen av tvivel på möjligheten att komma i väg, och så regnade det.

En grupp av mina kolleger gick glada och förväntansfulla ombord på skutan "Heimen" med skeppar Gustav Jensen som lots kl. 9 på aftonen. Sent den natten fick jag bud från en god vän, som gett sig ut på spaning, att "Isbjörn" äntligen kommit in. Den låg och lossade strax norr om staden.

Och följande dags eftermiddag hejdades lossningen av skutans last. Med hälften av 6 månaders fångst kvar ombord gick "Isbjörn" ut för att möta "Bratvaag" och nå upp till Vitön. Medan vi natten mellan onsdagen och torsdagen lågo för halv fart i Fuglöysund och arbetade med att få den söndriga radion reparerad, kom lilla "Heimland", den tredje tidningsmanna-skutan, ut från Tromsö och forsade med god fart förbi oss på väg norr ut mot Ishavet. "Isbjörn" var sist i kapplöpningen.

Mitt försök att träffa "Bratvaag" misslyckades och det blev andra än jag som gjorde den viktiga intervjun och köpte d:r Horns dyrbara 3,000 ord.

Tack vare en underbar kedja av för "Isbjörns" expedition

lyckosamma omständigheter, blevo vi emellertid ensamma om försöket att gå upp till Vitön, och tack vare besättningens förståelse av att det krävdes någonting utomordentligt, nådde vi målet trots en förstörd maskin och en del andra missöden.

Då var jag för min del nästan övertygad om, att icke mycket fanns att uträtta där uppe, ty dagligen hade jag hört rundradioredogörelserna för den vetenskapliga kommissionens arbete, sedan den tagit hand om *den Strindberg*

och *den Andrée*, som "Bratvaag" fört hem, och det var ännu så pass i början av händelserna, att man ännu icke syntes ha helt uppgivit hoppet, att kommissionen skulle finna ett tredje *lik* i segelduksbåten.

Sedan segelduksbåten visat sig icke innehålla rester av den tredje, hade ryktet att förmäla, att icke mer än två män, alltså Andrée och Strindberg, kommit i land på Vitön och dött där. Det var först på grund av de upptäckter pressens egen expedition ombord på "Isbjörn" gjorde, som det blev allmänt känt, att alla tre männen — sålunda även Frænkel — vistats på Vitön.

Man har anmodat mig, att göra denna redogörelse för "Isbjörns" färd och vad vi upplevde, mycket kort, och jag skall försöka.

Den 5 sept. på morgonen låg skutan under Vitön, och vi gingo i land sju man högt, mötte isbjörnar på tundran, sköto tre stycken och upptäckte den varde Horn rest vid Andréemännens läger.

Dittills hade mitt företag varit ett stycke god sport, ett trevligt äventyr, en med glädje mottagen omväxling i en författares vardagsliv. På Vitön mötte jag ett ansvar, vilket som upplevelse var fullkomligt nytt och oanat. Inför detta är jag djupt ödmjuk och väl medveten om det tvetydiga i min roll där uppe.

Måhända var jag ovärdig. Men jag var icke *mera* ovärdig än vilken annan människa, som av ena eller andra skälet kommit till de dödas lägerplats för att återföra deras kvarlevor till den nyfikna världen. Ingen människa kunde djupare än jag en viss stund på Vitön ha känt sin litenhet och vidden av sitt ansvar — vare sig hennes vilja att störa ödemarkstystnaden förestavats av vetenskaplig eller journalistisk vetgirighet, vare sig hon velat säkra utbytet av företaget åt en vetenskaplig institution eller en tidningskoncern. I pliktuppfyllelsen av handgripligt arbete på denna plats skulle vi ha varit lika ovärdiga alla.

På den steniga tundran med sandiga ränder av utsinade smältbäckar från inlandsisen höjde sig en liten klippig ås 5—6 meter ovanför den övriga marken. Överst på klippan var ett kummel, från vilket stack upp en stagad stång med en tvärslå.

Den lilla klippåsen löpte i öster och väster och var belägen ungefär 200 m. ifrån strandkanten, bortåt 1 km. från inlandsisens gräns och cirka 1 km. norr om det ställe där inlandsisens jökelbrott stupade brant i havet.

Vi kommo dit norr ifrån. Framför klippan, till det ställe där vi hade hejdat oss, låg en jämn yta av is omkring 30 steg lång i klippans längdriktning och 10 steg bred i riktningen norr— söder. Det var vittrad is med töfläckar, en isskorpa som befann sig i smältning, så att dess yttersta tunna kanter på tundran voro mjuka som gammal kramsnö. I isens yta skymtade föremål och benrester.

Vid den ände av isskållan som låg inåt land stodo två sönderfallna staplar av drivvedsstockar, den ena emot ett friliggande klippblock, den andra mot själva klippåsen. Vid isskållans motsatta ände var en bred bädd av vattensållade, runda stenar och sand.

"--En bädd av vattensållade, runda stenar och sand." — "Materialdepån" med kälken, ett knyte persedlar, spillror, segeldukspåse, strumpor m. m.

Just där stod en kälke och lågo kläder och spillror utströdda såsom de blivit liggande, när isen smälte och vattnet rann undan. Upptäckten av dessa föremål i denna öken, dessa döda föremål, vilka ändock häftigt väckte tankeförbindelser till sina ägare och till sin användning, skapade ett oemotståndligt intryck av en motsättning mellan liv och död. Här hade alltså människor med varmt blod och kärlek till livet tvingats gå över tröskeln till den allhärskande dödens köld! De hade levat här — och gått under!

Jag ville gärna veta hur. Jag ville gärna tala om, jag ville gärna skildra den vitkalla ödsligheten över inlandsisen och den grå tomheten på tundran och försöka få fram en bild av människors trotsiga och sega kamp för livet här.

Men för att forska i detta måste jag med forskarens självtagna rätt vanhelga. Och detta innebar ett ansvar,

oändligt mycket större än ansvaret för mitt tidningsmannauppdrag.

Vi fotograferade platsen. Därefter gingo vi fram för att undersöka, sedan vi hade kommit överens om att ingenting fick-rubbas eller lyftas bort, förrän jag hade bestämt vad som skulle göras.

Borta på isen, inte långt ifrån klippan, där värden stod upprest, upptäckte jag en ryggrad med bäcken och lårben av människa. Icke långt senare alldeles intill, ett skulderblad. Strax efter, nära inunder isytan skelett av ett helt ben, lårben, underben och fot. En stund senare en överarmspipa med trasor av en randig skjorta. Ännu senare, när vi hade varit på platsen några timmar, skymtade i isen intill en nerfrusen drivvedsstock en huvudskål.

Arbetet bedrevs så att vi först samlade ihop alla lösa föremål, och sedan jag antecknat det huvudsakliga av dessa och

tyckt mig kunna urskilja en bestämd organisation av lägerplatsen, nämligen en materialdepå vid isskållans ände mot sjön, där kälken stått, och en boplats intill klippan på dess norrsida, ungefär där vi hittat ryggraden och bäckenet, så organiserades löshackningen och bortpetningen av is kring fynden på dessa båda platser.

Det började dagas för mig, att kommissionens kortfattade rapporter och de slutledningar som gjorts i tidningarna på grundval av dessa, skapat alldeles felaktiga föreställningar om vad som redan hittats och vad som möjligen ännu kunde tillvaratagas. Men efter fyndet första dagen av delar till nästan ett fullständigt skelett av människa trodde jag dock, att icke flera människorester skulle finnas kvar. Därför blev jag följande dag nästan en smula betänksam. Ty då stötte ett spett, som fördes intill klippan ned mot vad vi uppfattade som en tösörja av renhudstrasor, emot någonting med ett ljud, som kom mig att ropa till och hejda arbetet. Jag låg med ansiktet intill marken för att komma åt att se och sopa undan isskärvor och smältvatten*

Den dagen — andra dagen av vår vistelse vid Vitön — gick-åt nästan helt och hållet på att klarlägga det fynd som föreföll vara en överkropp med huvud av en man, som låg på vänstra sidan med vänstra armen böjd och handen under huvudet.

Mannen låg fastfrusen direkt vid marken, och jag fick intrycket att han legat inbäddad i isen orörd djupt under isytan alltsedan döden kommit över honom. Huvudet var instucket i en skålliknande fördjupning i klippan och likaledes fast fruset vid denna. Under arbetet på att befria såväl kropp som huvud och få dem loss utan att bryta sönder någonting, måste jag med

en dolk gå in i det trånga isfyllda utrymmet mellan skallen och klippan. Därunder skedde i det starka solskenet den förändringen, att tygrester och rester av organiska vävnader, vilka ännu suttit kvar på kraniet och i början verkligen hade givit intryck av ett ansikte, tinade, upplöstes och flöto bort. Jag lyckades emellertid lyfta kroppen med huvudet fastsittande upp i korgen, sona vi sedan buro ned till båten och förde ut till "Isbjörn".

När kistan sedan blev färdig och jag skulle lyfta liket från korgen ned i den, kunde jag inte placera kroppen på annat sätt än att huvudet stöddes mot kistväggen. En stund senare bräcktes skallen av.

Den första dagen av vår vistelse på Vitön — den 5 sept. — hade vi bärgat kälken, ett stort knyte av ballongduk eller presenning, som innehöll kläder, vidare två par snöskor, en sextant, en medicinlåda, en segeldukspåse med koppar- och bleckburkar med films, vidare två ammunitionslådor och en låda med tändstickor, åror och spillror av segelduksbåten, Frænkels almanacka och tre anteckningsböcker, vidare Strindbergs loggbok samt en del andra föremål, vilka icke hunno undersökas förrän ombord. Den första dagen hade vi ju också funnit ovan uppräknade skelettdelar.

Den andra dagen hittade vi utom överkroppen och huvudet av nyssnämnde döde en plåtbox med orörd proviant samt några mindre oöppnade bleckaskar, vidare meteorologi-journalen, Strindbergs almanacksdagbok samt några andra föremål och mindre betydelsefulla dokument. På kvällen andra dagen hade vi grävt fram grundplanen till Andréemännens bostad och blottat dess ytttergränser. Hyddan har möjligen varit ett tält och stått upprest mot klippans norrsida. Golvytan begränsades

åt söder av klippan, åt väster av ett valrevben och åt de två övriga hållen av drivvedsstockar. När vi lämnade platsen på lördagskvällen den 6 sept. för att fara ut till "Isbjörn" igen kunde vi icke upptäcka flera föremål.

Tredje dagen — söndagen den 7 sept. — var rå och hotfull med plötsliga stormilar, tjocka av och till, regn och snö omväxlande. Vi gingo i land för att göra mätningar. Efter tre timmars vistelse på tundran omkring Andréelägret, upptäckte en av oss att man hissat alarmsignal på "Isbjörn", som låg och drev i isen några kilometer från stranden. Den nordliga vinden hotade att stänga inne skutan med drivis, och risken kunde bli så mycket större som vår maskin var sönder.

Innan vi lämnade ön för sista gången, gjorde jag ännu ett besök vid Andréemännens lägerplats. Jag fann då vid den ände av isskållan som vette mot sjön, och där materialdepån varit belägen, ett par alldeles hela snöskor, vilka kommit fram ur isen sedan föregående dag. Detta var vårt sista fynd på Vitön. Väl ombord gav jag order om att gå hemåt.

Nu följde försöken att preparera, att bevara, att få någonting ut av fynden utom vad som hänt vid tillvaratagandet på platsen. Föremålen befriades från is, så gott sig göra lät, och stuvades i lastrummet. De frusna böckerna, pappersklumparna och breven fingo tina upp i fria luften, tills jag kunde utan att ytterligare skada dem ta dem loss från vad de suttit fast vid — klädestrasor o. dyl. Sedan förvarade jag dem i min hytt, som blev en smula obeboelig, förnämligast på grund av lukten, och var en orolig arbetsplats under skutans rullningar.

Jag hade en dubbelsidig uppgift beträffande dessa dokument. Dels måste jag försöka studera dem för att få ut någonting, som kunde gagna mitt journalistiska ärende. Dels var jag starkt medveten om, att jag icke fick låta dem förfaras. Och när jag gick till verket att söka rädda dem från förstörelse, var jag naturligtvis också medveten om den risk jag löpte.

Sålunda funderade jag rätt skarpt och var en smula i spänning över, huru jag skulle reda mig utan sakkunskap, men efter några försök fann jag, att företaget att preparera knappast var ett sådant mysterium, som jag — med lekmannens skyldiga respekt för experternas uttalande därvidlag — varit rädd för.

När den frusna pappersmassan tinat, började ju avdunstningen, och när jag studerade hur den fortskred, fann jag, att på ett visst stadium voro pappersbladen både fasta och mjuka tillräckligt att förbli hela och kunna böjas isär. Med en kniv petade jag försiktigt i bladens sammansmälta, anf rätta kanter, tills papperen skildes rätt lätt — åtminstone i förhållande till hur vansklig jag föreställt mig proceduren. De första dokument jag ägnade min verksamhet, var Strindbergs loggbok, och jag höll på med den i något över ett dygn utan att sova. Då hade jag en viss erfarenhet och hytten full med pappersblad. Ty för att på ett radikalt sätt förebygga att bladen under torkningen åter klibbade samman, lossade jag dem fullständigt ifrån varandra och lade ut dem på grovt papper. Jag märkte nästan genast, att om jag lät torkningsproceduren överskrida ett visst stadium, innan jag skilde bladen åt, så var det svårt att få dem ifrån varandra, och om de fingo alldeles torka, så sutto de samman som cement.

Av denna anledning och därför att min hytt med kojen, hyllor, byrå och brits inte rymde mer än ett visst kvantum, hejdade jag avdunstningen hos de böcker och dokument som återstodo, genom att slå in dem i vanligt vitt makulaturpapper och lägga dem tillsammans i paket, så att de behöllo fukten tills deras tur skulle komma. Jag förmodar, att det var tack vare detta tillvägagångssätt som jag kunnat skilja vartenda blad i de dokument, som jag tagit om hand, och att jag även tack vare detta hade möjlighet att frampreparera de två kartskisser över Andréemännens färd med ballongen och i isdriften, vilka jag hittade först efter något dygn. på hemväg.

Båda synas vara uppgjorda av Strindberg och båda voro gömda i de delar av anteckningsböckerna, vilka voro oskrivna och som jag därför till en början ansåg närmast värdelösa, men vilka jag förvarade på nyss omtalade sätt för att vid tillfälle grundligt undersöka.

Den första kartskissen låg i slutet av Strindbergs loggbok, långt borta från det ställe, där anteckningarna slutade, den andra i meteorologi-journalens oskrivna del.

Under arbetet med de dokument, vilka uteslutande rörde Andrée-expeditionen som sådan, var jag befriad från den stämning av ansvar inför andra människors personliga tillhörigheter, som behärskat mig under utgrävningen på ön och den. första tiden ombord under återfärden. Det var ett spännande och obeskrivligt fantasieggande företag, att i de dokument, som tillkommit för en mansålder sedan, leta fram det stycke historia, Andrée-expeditionens öde i alla händelser utgör.

Att preparera de sidentunna uppblötta pappersbladen och studera hur den osynliga skriften eller teckningen allteftersom materialet torkade, kom fram, att ha en hel sammanhängande skildring gjord av de döda, vilken röjde oväntade och häpnadsväckande detaljer, att följa ballongens färd över isen på de korta tre dygnen från den ii till den 14 juli 1897 och isdriftens nyckfulla och grymma lek med de tre männens strävan att nå land under de följande tre månaderna till den 17 september, då

Vitön upptäcktes, och till den 2 oktober, då isflaket under snöhyddan brast — jag har knappast någonsin upplevt en mera dramatisk, mera gripande händelseföljd.

Och därmed var jag männen själva inpå livet. Deras personliga korrespondens låg oläst och väl förvarad i mina gömmor. Här i de korta anteckningarna från färden, gåvo de sig själva ändå — som människor och män.

De gåvo mig upplevelsen av en käckhet, som håller sig in i det omöjliga.

Under studiet av dokumenten och under ordnande av fynden så gott sig göra lät på den rullande skutan gick färden tillbaka till Norge. Isolerad från den övriga världen, fick jag endast fragmentariska glimtar av upplysning om de intressemotsättningar, vilka orsakats av "Isbjörns"-expeditionens telegramskildringar. Tack vare den av tidningspressen organiserade och utsända expeditionen kunde ju den ivrigt väntande allmänheten redan jämförelsevis tidigt få klart för sig de viktigaste konturerna av händelserna uppe i norr på sommaren och hösten 1897. Det borde vara mig förlåtet, att jag fattade de försök att hämma mina under personligt ansvar inför de döde gjorda skildringar som oriktiga inblandningar i en tidningsmans klara rättighet att fungera.

Jag hade också hoppats att i sinom tid kunna till kommissionen i Tromsö överlämna de fynd "Isbjörns" expedition gjort, i välordnat skick. Därför hade jag beslutat att låta fartyget lägga bi, så snart vi voro i lugnvatten i någon nordnorsk fjord, för att, befriad från de störningar, som rullningen ute på havet orsakade, noggrant gå igenom alltsammans och upprätta ett tillförlitligt och detaljerat inventeringsprotokoll. Måndagen den 15 sept. hade vi just hunnit till en plats, där detta beslut kunde

verkställas, och jag hade redan satt i gång arbetet. Då nåddes jag av en ivrig anmodan att omedelbart fortsätta och överlämna allt såsom det var till den i Tromsö otåligt väntande kommissionen.

"Isbjörns" expedition möttes nästa dag, tisdagen den 16 sept. strax norr om Tromsö av "Svensksund" och "Michael Sars", vilka halade sina flaggor på halv stång och slöto upp i konvoj. I bistert regnväder gick vår skuta in till Nemaks brygga, strax söder om Tromsö, örlogsmatroser bildade häck och under militära hedersbetygelser bars kistan med de döda av fyra av "Isbjörns" folk i land till likvagnen. Alle man gingo vi sedan närmast efter denna upp till Kysthospitalet. Sedan kistan avlämnats här, anmodades jag av kommissionen att omedelbart avlägga redogörelse om mina förehavanden norr ut samt överlämna alla fynd. Detta var gjort inom några timmar.

När jag hade telegraferat från "Isbjörn" vad som tilläts mig telegrafera — och vad min lojalitet mot de döda medgav — och när vi som hörde till "Isbjörn" överantvardat de döda och deras ägodelar i den statliga kommissionens vård, var alltså "Isbjörns" expedition till Vitön slutförd.

"Bratvaag" visade "Isbjörn" vägen. Tillfälligheten lät "Brat-vaags" fångstmän göra den första upptäckten, och den moderna pressens organisation med hjälp av "Isbjörns" präktiga besättning fullföljde uppslaget att bringa — så vitt möjligt — klarhet över Andréemännens öde.

Att Andréemännens läger upptäcktes just sommaren 1930 har utan tvekan sin främsta grund i de då rådande gynnsamma klimatiska förhållandena. Snösmältningen synes varit starkare än på många år, men samtidigt synas

även jakt- och fångstmöjligheter varit mera givande här än på många andra håll i Ishavet. Det var också under valrossfångst som Andréelägret upptäcktes av "Bratvaags" fångstmän den 6 aug. Men det är betecknande för situationen, att såvitt man nu vet åtminstone ett fartyg tidigare på sommaren varit i land på ön och även anträffat föremål, som tillhörde Andréelägret. Redan den 9 juli hade nämligen skeppar Theodor Grödahl i Tromsö med fartyget "Hanseat" besökt platsen. Egendomligt nog var syftet med hans besök just det att finna resterna av en polarexpedition, men icke av Andrée, utan av Nobiles ballongparti.

KL 3 på e. m. den 9 juli gick han med två man i land på sydvästspetsen av ön, den enda synliga del av ön, som icke var isbetäckt. Detta område hade enligt skeppar Grödahl i strandens riktning en längd av c: a 5 km. och bredden från stranden upp till inlandsisen uppskattades till 400 à 500 m. Hela området mellan stranden och inlandsisen genomströvades och vid en udde nordost om landstigningsplatsen hittades 100—150 m. från stranden, alltså just där varest Andrées läger sedan fanns, en nästan fullständigt förstörd plåtbox och vid sidan om den låg en 20 cm. lång pinne, som tydligen var bearbetad av

A. Det öppna lägret kring kälkarna.

A 1 Segelduksbåt lastad med en mängd föremål. Båten stod fast-surrad på en kälke.

A 2 Kälke tillvaratagen av "Bratvaag".

A 3 Kälke tillvaratagen av "Isbjörn".

A 4—6 Snöskor.

A 7,8 Botten av korg.

A 9 Ammunitionslådor.

A 10 Växelsäck till fotograf iutrustningen.

A 11 Bambustång.

A 12 Fyrkantig bleckdosa.

A 13 Psykrometerlådan.

A 14 Byxor.

A 15 Isbjörnsskinn.

A 16 Ryggrad av säl (snadd).

A 17 Ammunitionslåda, flagga med unionsmärke, näsduk märkt NS.

A 18 Ballongduk med klädespersedlar och ett flertal andra föremål.

A 19 Fågelfjädrar i

hög. A 20 Djurben.

B. Bostaden i V begränsad av ett valben, i N och Ö av drivved st.o ek.

B 1 Andrées lik. B 2 Kokkärl. B 3 Kopp av aluminium. B 4 Primusapparat. B 5 Studsare. B 6 Klädespersedlar. B 7 Glasflaska. B 8 Frænkels lik. B 9 Kranium. B 10 Kranium. B 11 Sovsäck. B 12 Tändsticksask. B 13 Syskrin med pengar i rubel och dollar. B 14 Botten av korg. B 15 Medicinlåda. B 16 Frænkels plånbok. B17 Såg, s. k. fogsvans.

C. Framför bostaden. C 1 Del av kokapparaten. C 2 Ammunitionslåda. C 3 Medicinlåda. C 4 Skelettrester. C 5 Skulderblad.

C 6 Armpipa. C 7 Ben med fot. C 8 Draggankare. C 9 Isbjörnsskinn. D Drivvedsstockar.

E. Strindbergs grav c:a 35 m. fr. F.

E 1 Graven. E 2 Kranium.

F Horns varde.

Stranden belägen c : a 200 m. från värden.

G Ett par strumpor.

H Riktning till skelettdel c:a 45 m. från varden.

I Bäckraviner.

J Riktning till Strindbergs grav c: a 35 m-från varden.

Andréelägret på Vitön. Enligt skisser av Gunnar Horn och Knut Stubbendorff samt vid sjöförhören i Tromsö lämnade upplysningar

sammanställt av Norges Svalbard- og Ishavs-Undersökelser.

människor. Här låg också en del drivved, som säkerligen icke av sjön kastats upp så långt utan måste ha blivit buren hit. Över detta område låg då ännu en massa snö med enstaka bara fläckar, och på några av dem häckade ismåsar och andra fåglar. "Kl. 1/2 8 e. m.", berättar Grödahl, "var vi ombord igjen og da sendte jeg fem andra menn av besetningen iland for å lete efter egg og muligens finne noe av Nobiles ballongparti. Andrée tenkte jeg ikke et öieblikk på, jeg var såvidt ung den gång han drog. Hadde jeg funnet noe av det som nu er kommet frem, hadde jeg sikkert husket ham. Efter 4—5 timer kom folkene ombord igjen og vi måtte da romme fra öya, da det satte inn en masse drivis."

Dagen därpå träffade "Hanseat" fartyget "Terningen", skeppar Jensen, och denne berättade då, att man på Vitön funnit lämningar efter människor. I mitten på augusti träffades de bägge fartygen ånyo. Skeppar Jensen på "Terningen" kunde nu omtala, att han 8 aug. råkat "Bratvaag" och därvid erfarit, att detta fartyg hade funnit Andrées läger. Då detta sammanträffande ägde rum, var skeppar Jensen på väg till Tromsö med de nyheter från Ishavet, som senare skulle skaffa honom ett omtvistat världsrykte på grund av överdrifterna i hans berättelse. — Man får ett intryck av att Ishavet trots allt icke är så stort. De många små fångstfartygen råkas och samspråka med varandra och skvallret går nästan som om det vore på gatorna hemma i Tromsö.

Den 5 sept. kom "Isbjörn" till ön för att rekognoscera platsen för Andrées läger. Då låg redan ett annat fartyg, "Håkon" från Tromsö, här sedan två dygn tillbaka, men hade på grund av dåligt väder icke lyckats gå i land. Strax vid "Isbjörns" ankomst hade man emellertid från "Håkon" fått syn

på en flock av ett 20-tal valrossar och denna blev nu föremål för ett sådant intresse, att man alldeles glömde "Isbjörn" och Vitön. Något senare trodde man sig från "Isbjörn" ha iakttagit ännu ett fartyg, men somliga menade, att det blott var smutsig is och något nytt fartyg blev aldrig synligt. Den 8 sept. lämnade "Isbjörn" Vitön. Senare har enligt meddelande i pressen ännu ett fartyg besökt platsen. Nu var isen fullständigt bortsmält, men det enda man anträffade var rester efter en korg, uppenbarligen en av de korgar, som vid "Isbjörns" besök hittades, men i ett så trasigt tillstånd, att den icke medtogs hem.

Av vad man nu vet, torde sålunda med tämlig visshet kunna påstås, att ytterst få om ens några lämningar efter Andrée-expeditionens utrustning numera stå att vidare uppbringa på Vitön. Vi torde med andra ord kunna anse, att vi nu känna så gott som hela det material, vi kunna erhålla för att skapa en bild av situationen vid den tid, då expeditionen gick under.

"Bratvaags" fynd fördelade sig på tre platser (jfr skissen, sid. 320—321) : 1. Båten och en kälke i vinkel mot denna (A 1 och A 2 å planen), 2. Andrées lik (B 1 på planen), 3. Strindbergs grav (E 1 på. planen); dessutom hade man på något ställe sett drivved sticka upp ur isen. "Isbjörns" fynd fördelade sig på huvudsakligen två platser: 1. En kälke ett stycke sydväst om båten (A 3 å planen) samt runt denna en mängd utrustningspersedlar, 2.

en fyrkant (B å planen) begränsad åt väster av ett valben, åt norr och öster av en drivvedsstock och i söder av samma långsamt sluttande bergvägg, invid vilken Andrées lik hittats; dessutom anträffades på två ställen (D på planen) anhopningar

av drivvedsstockar, av vilka den ena redan iakttagits vid "Brat-vaags" besök. Det mest framträdande fyndet inom fyrkanten B var Frænkels lik (B 8 å planen). Den av "Bratvaag" anträffade båten och kälken tillsammans med den av "Isbjörn" anträffade kälken bildade ett fyndkomplex. Ett annat fyndkomplex bildade Andrées lik från "Bratvaags" besök och Frænkels lik med den fyrkantiga anläggningen kring detta från "Isbjörns" besök. Ledaren för "Isbjörns" expedition, Knut Stubbendorff, hade döpt den förra platsen till materialdepån och den senare till hyddan.

Beteckningen materialdepå är emellertid något missvisande. Snarare skulle man använda beteckningen "parkeringsplatsen för kälkarna". Även beteckningen hydda är icke alldeles tillfredsställande, då man härunder gärna vill förstå ett hus med väggar. Någon dylik anläggning kan icke hava funnits här. De i fyrkant lagda två drivvedsstockarna och valbenet beteckna snarare ett tält, där de nu anträffade lämningarna ditlagts för att hålla tältduken fast.

Det första föremålet, som anträffades i det öppna lägret kring kälkarna, var segelduksbåten. Denna låg i riktningen SV.—NO. Då den skulle hackas lös ur isen upptäckte man, att under densamma befann sig en kälke, vid vilken den delvis ännu var fastsurrad. Kälken låg med spetsen mot NO. Den norra ändan av båten kan därför betecknas som dennas för och den södra som aktern. Båten låg nu snett i isen så att styrbords reling låg i höjd med iskanten och babords reling hade stuckit upp över denna. Uppenbarligen av denna grund var babordsrelingen nu svårt skadad, då den väl vid tidigare tillfällen nedtrampats av björnar. Kälken under båten stod på bar mark, så att vid lösgörandet av densamma ur isen stora stenar

följde med nere från fasta grunden. Omkr. 6 m. väster om båten anträffades vid "Bratvaags" besök en annan kälke. Dennas överkant låg fullständigt i plan med isen och under densamma låg ett lager av hård is, s. k. stålis, till en tjocklek av 30—40 cm. Denna kälke stod med spetsen åt väster. Om man undantager, att på densamma lågo några klädesplagg, bl. a. strumpor, var den tom. I närheten av kälken anträffades även andra föremål nedfrusna i isen men dock icke djupare än att man kunde se dem. Av sådana föremål kunna nämnas: 1 svensk flagga med unionsmärke, 1 ammunitionslåda, 1 näsduk märkt N. S. m. m. Även nere vid kälkens medar anträffades ett par strumpor, som aldrig varit använda. Djupare ner i isen gjordes emellertid inga fynd.

Dessa iakttagelser måste vara av viss betydelse, om vi vilja skapa oss en bild av de naturförhållanden, som voro rådande vid den tidpunkt, då föremålen fördes hit upp. Den isbädd, på vilken den tomma kälken stod, kan naturligtvis icke ha bildat sig efter det att kälken drogs upp hit. Att den andra kälken stod på bara marken, kan däremot ha sin grund däri att den dels genom den stora belastning, båten utgjorde, under en is-smältning sjönk djupare ner i isen än den tomma kälken, dels även däri att båten med sina metallbeslag och sitt innehåll absorberade mera värme, varigenom smältningen försiggick fortare. Visserligen anträffades strax väster om båtens akter en psykrometerlåda stående uppe i isen inemot 1 m. över marken, men detta kan icke tillmätas någon betydelse, enär den kan ha av djur utrivits ur båten vid senare tillfällen. Man synes sålunda ha rätt till det antagandet, att platsen, då Andrée och hans följeslagare lämnade sina tillhörigheter här, alldeles som vid "Bratvaags" besök var täckt av en isskålla. Hur djup denna

vid samma tillfälle varit, kan naturligtvis icke mer avgöras, då isen under de många somrar, som sedan dess förflutit, kan ha töat avsevärt. Men då den ännu förliden sommar uppgick till minst 0,3 m:s mäktighet under den tomma kälken, måste detta varit minimum då kälken hitfördes.

"Bratvaags" fynd av endast två kälkar var förbryllande. Av anteckningarna från isfärden visste man ju med säkerhet, att var och en dragit sin egen kälke. Gåtan löstes av "Isbjörn". Omkr. 7 m. väster om båten anträffades nu den tredje kälken stående med spetsen mot NV. Denna kälke stod på bara marken, men detta kunde bero på att isen kring densamma nu var så gott som fullständigt borttöad. Den var tom men runtomkring densamma hittades

en mängd föremål, av vilka.de flesta voro samlade på och kring ett stycke ballongduk. Denna synes hava tjänstgjort som ett vattentätt hölje, som nu uppenbarligen av djur var upprivet, med innehållet spritt och omrört. Helt nära kälken anträffades även två korgar av omkr. 0,5 X 0,5 m-vidd och omkr. 0,3 m. djup. Uppenbarligen hade vi här de proviantkorgar, som vi under namn av framkorgen och bakkorgen känna från dagböckerna. På samma plats anträffades även de tre paren kanadensiska snöskor, som av expeditionen medfördes. Något 10-tal meter från kälkarna, uppe under bergväggen, låg tältet med dess inredning, för vilket en utförlig redogörelse lämnats i ett tidigare sammanhang.

Efter denna orientering av Andréelägrets struktur skola vi taga expeditionens utrustning i närmare skärskådande. Vi äga av dagböckerna några förteckningar på de olika kälkarnas be-

lastning. De flesta av dessa förteckningar hänföra sig till proviantförrådet, vilket av Andrée och Strindberg fördes i två korgar på varje kälke, den s. k. framkorgen och bakkorgen. Det finns emellertid även listor på de olika kälkarnas totalbelastning och av särskilt intresse äro de listor, som uppgjordes den 10 augusti, då de upptaga belastningen för var och en av de tre kälkarna samtidigt och därigenom rentav ge oss ett generalinventarium över vad expeditionen då medförde.

Andrée drog på sin kälke en last av 134,2 kg. Denna utgjordes av "Förkorg" och "Efterkorg" med proviantförråd, "privat säck", tydligen innehållande hans kläder och annan personlig utrustning, 1 liten säck, 1 medicinlåda, ammunition till 6,5 kg., 1 gevär, 1 sextant, 1 säck med fotografiskt material, tältet och 2 tältstänger samt 5 kg. kött.

Strindberg drog på sin kälke en last av 141 kg. Denna utgjordes av "Framkorg" och "Bakkorg", "privatsäck", skosmörja, verktygssäck, sysaker, 1 fotografiapparat, stativ till teodoliten, lilla och stora kikaren, 1 spade, 1 dragg med lina, 1 båtshake och 3 par snöskor.

Frænkel drog på sin kälke en last av 153,8 kg. Denna utgjordes av båten, "privat säck", 1 sovsäck, 3 filtar, 1 säck skohö, kokapparaten, sprit och serviskärl m. m., 1 låda tändstickor (tydligen den vid tältet anträffade trälådan), 1 gevär med gevärsfodral och putslåda, ammunition till 3,5 kg., 1 säck böcker, 1 universalinstrument, 2 kikare, 1 anemometer, 1 psykrometer, 1 växelsäck (för fotografiutrustningen), 1 slang vägande 3,5 kg., 3 stänger, 3 träbitar, 2 åror, drivved och 1 presenning.

Det inventarium, vi här erhållit, motsvarar nästan på pricken det föremålsbestånd, som nu hemförts från Vitön. Några av-

vikelser finnas. Således saknas en av de fyra proviantkorgarna, teodolitstativet, spaden och putslådan för gevären; vidare hava blott 2 kikare anträffats, medan för Strindbergs och Frænkels kälke vardera 2 kikare finnas upptagna. Men i gengäld äga vi nu en del föremål, som icke finnas uppräknade den 10 aug.; av sådana må bl. a. nämnas det tredje geväret, 1 aneroidbarometer och diverse andra instrument. Men i övrigt är överensstämmelsen fullständig. Privatsäckarna motsvaras av tre fragment av s. k. sjösäckar, var och en med vidsittande bygel och ett hänglås med nyckel för varje. Medicinlådan, ammunitions- och tändstickslådan, bössor, sysaker, sovsäcken, filtarna, kokapparaten och serviskärl, 1 packe böcker och kartor inlagda i en vaxdukspacke, fotografiapparaten, sextanten och de övriga instrumenten kunna nu åter beskådas i verkligheten. Och den av Andrée medförda fotografisäcken motsvaras av några trasor av en säck, som hittades invid och under de metallburkar, som inneslöto expeditionens filmer.

Den kälke, som vid framhackandet av båten anträffades under denna, var sålunda Frænkels. Den stod uppdragen med spetsen mot land alldeles så som vi kunna tänka oss att Frænkel en gång lämnade den efter ankomsten till lägerplatsen. Båten låg, som redan nämnts, på sidan med babords sida högst. På denna sida voro banden, med vilka den varit fastsurrad vid kälken, avslitna, men på styrbordssidan var detta icke fallet. Surrningen hade varit fastgjord i båtens kant på två ställen på var sida, ett nära aktern och ett nära fören. Under var och en av de fyra surrningarna låg en cigarrformad vaxdukskudde omlindad med röda band. Båten var fylld med en massa föremål

och många av dessa igenkänna vi från packningslistan den 10 aug. Sålunda återfanns ännu i båtens akter universal-

Övre skiktet.

1. Båtshake av brons
2. Teodolit i låda
3. Strindbergs första loggbok
4. Paket med böcker och kartor
5. Läderrem
6. Kamera
7. Sykorg med sysaker
8. Cirkelbestick
9. Etui med maximi- och minimitermometer
10. Del av presenning
11. Instrument i fodral
12. 2 nystan av snören
13. Fragment av kikare = n:r 53
14. Undertröja
15—16. Näsduk och svensk flagga, funna bredvid båten och hitlagda
17. Sko
18. Skopa av aluminium
19. 2 plåtburkar
20. Fyrkantig plåtburk
21. Ryggstycke av isbjörn
22. Skinnfragment, hår-tussar
23. 2 strumpsockor
24. Dragrem med dragok
25. Fragment av anemometerlådan
26. = 24
27. Rött band
28. Årblad
29. 2 bambustänger
30. Rund stav
31. Rep
32. Gevär med top-lever-mekanism
33. Remingtongevär 34. 2 filar
35. Planktonhåv

36. Koppardosa

37. Aluminiumburk

38. Ylletröja

39. Ullgarn

40. Plåtburk med maskin-skriven P. M. av Nathorst och De Geer.

41. Skosula

42. Känga

43. Galvaniserad järntråd

44. Ylletröja och tågvirke

45. Burk med kopparnubb

46. Spole till långrev 47. Vante

48. Härva av grovt snöre

49. Del av kokapparaten

50. 2 kopparburkar

51. Delar av aluminium-kärl

52. Aluminiumburk, div. verktyg

53. Fragment av kikare jämte läderfodral, jämf. n:r 13.

54. 2 block för taljor

55. Tillplattad kopparplåt

56. Diverse tågvirke

57. Härva av grovt snöre

58. Grovt snöre

Mellersta skiktet.

59. Paket med kopparnubb

60. Rock av ballongtyg

61. Bleckburk innehållande spik, skruvar m. m

62. Lock av aluminium

63. Rep

64. Träbit

6s. Sönderslagen butelj

66. Årblad

67. Rött band

68. Vantar

69. Vante

70—71. Samling av hår- tussar, diverse fragment, 2 segelsömmare- handskar m. m.

72. Fragment av råsiden, läderfragment m. m.

73. Fragment av tygpåse

74. Tygbunt

75. Harpun

76. Skosmcrja

77. Del av presenning

78. Rött band

79. 2 garnhärvor

80. Ståltråd

81—82. 2 par strumpor tillh. Strindberg

83. Socka

84. =66

85. Smärgelduk

86. Fragment av gevärsremmar

87. Del av instrumentlåda 88. Del av gevärsfodral 8q. Bambustång

90. Vante

91. Fågelvinge

92. Tröja, 2 skinnsockor, 2 raggsockor m. m.

93. Vante

94. Burk av koppar

95. Hammare

96. Metkrok

97. Aluminiumburk

Undre skiktet.

98. Patronhylsa

99. Måttband

100. Mindre bleckburk

101. Patronhylsa

102. Lock av aluminium

103. Ring av tågvirke

104. Fjädervåg

105. Benlinda

106. Skruvlock -till aluminiumburk

107. 2 vantar

108. Lock av aluminium

109. Plåtdosa med skosmörja

110. Fingervante 111. Kopparplåt

112. Sydväst

113. Fågelvinge

114. Träbit

115. Stoppkarta med yllegarn.

Dessutom under trallen i båten: vante, strumpa, stativ till anemometern, fragment av plåtburkar m. m. I andra skiktet (118) burk med skosmörja. I övre skiktet vid Strindbergs loggbok (3) anemometer.Segelduksbåten med dennas Innehåll.

Schematisk teckning av Tore Strindberg.

instrumentet och bokpacken, vidare hittades i kikare och 2 gevär, psykrometerlådan med 2 aneroidbarometrar i denna anträffades alldeles invid båten och hade tydligen rivits ut av djur; växelsäcken låg däremot nedfrusen i isen ett stycke längre bort. Av föremålen från de övriga kälkarna lågo fotograf iapparaten och båtshaken nu i båten; detta var den berömda båtshaken av brons med inskriften "Andrees Polarexp. 1896", genom vilken lägret genast kunde identifieras. Däremot hade sovsäcken, filtarna, kokapparaten — förutom en behållare som ännu låg kvar här — serviskärlen och tändstickslådan tagits ur båten och dessa föremål anträffades nu mer eller mindre förstörda uppe i tältet. Båten innehöll emellertid ännu många andra saker som i packningslistorna från den 10 aug. icke specificerats. Innehållets rikhaltighet framgår av de bifogade avbildningarna. Ett föremål, som gör anspråk på ett särskilt intresse är en planktonhåv, tillverkad av en tesil, som på utsidan var fodrad med ballongduk. Det är uppenbarligen samma planktonhåv, som Andrée den 15 sept. i sin dagbok beskriver hur han tillverkade på isen. Huruvida de delar av en oljerock, som anträffades, äro desamma som den oljerock Andrée den 12 aug. säger sig ämna tillverka och som den regnrock, han säger sig ha förfärdigat den 15 aug., må lämnas oavgjort.

Det andra mera sammanhängande fyndkomplexet, som anträffades i det öppna lägret, var den ballongduk, som utgjort hölje för en hel del utrustningsföfemål och nu låg strax invid den av "Isbjörn" anträffade kälken, jämf. sid. 245. Innehållet var spritt huller om buller på och omkring ballongduken och utgjordes till största delen av kläder, varibland nia nämnas 2 skjortor, 2 par kalsonger och 5 näsdukar, som tillhört Frænkel,

i undertröja och i blå- och vitrandig ylletröja lika dem, som omslöto Andrees lik, i par långa strumpor lika dem, som anträffades på Strindbergs lik, 1 strumpa märkt N S och en sådan med Andrées märke. Vidare hittades 1 par skinnhandskar och 1 udda skinnhandske, i vilken 1 förstoringsglas var instoppat, 1 par knäskydd av grått garn, 1 skinnmössa, 1 sydväst, 1 blå-och vitrutig kravatt m. fl. andra plagg och fragment av sådana, ävensom 4 handdukar, märkta "Andrées Pol. Exp. 1896". Av instrumentutrustning anträffades förutom det redan nämnda förstoringsglaset 1 sextant i låda, 1 fältkikare i skinnfodral, 1 Haidaur och 2 tersur. I detta sammanhang kunna bland här anträffade fynd även nämnas Strindbergs andra loggbok samt en karta över den tillryggalagda rutten, Frænkels almanacka, 3 maskinskrivna promemorior av Nathorst och De Geer (desamma som anträffades i en blecktub i båten) ; även brev till Strindberg och Frænkel samt en del fotografier anträffades. Här hittades också den förut berörda säcken med de i metallkapslar inneslutna filmrullarna och en sådan kapsel, som inneslöt ett antal prov av organiska lämningar, som tillvaratagits under isvandringen i augusti månad. Av föremål, som tillhörde deltagarnas mera personliga utrustning, må nämnas 3 par glasögon, 1 börs innehållande bl. a. några mynt och 1 klockkedja, 2 sjösäckar, 1 tandborste inlagd i en gummipåse, 1 hårborste och ett kirurgbestick. Slutligen fanns här även ballongens flagga, en vit sidenduk med ett blått ankare.

Den översikt över det huvudsakligaste i lägrets innehåll som nu lämnats ger en föreställning om mångfalden i den utrustning, som medfördes under vandringen över isen, och dock

Diverse fynd från lägret: 1, båtshaken genom vilken lägret identifierades; 2, dragganankare; 3 och 4, fjädervågar; 5

harpun; 6, tre visselpipor av horn. 1, 3, 5 från båten; 2, 4, 6 "Isbjörns" fynd.

måste vi antaga, att detta endast är en del av vad som ursprungligen medfördes i ballongen. Genom de bevarade räkenskaperna kunna vi erhålla en uppfattning om de delar av expeditionens utrustning, som kontant inköpts, men till dessa komma ytterligare en mängd gåvor, som överlämnades både i reklamsyfte för olika varor som även för sakens egen skull. Och som ett belysande exempel på med vilken vidsträckt entusiasm Andrées företag följdes må blott nämnas att den flagga med unionsmärket, som fanns nedfrusen i närheten av båten och som var försedd med en broderad påskrift: "Lev. Simon Gustafsson Karlstad", skänktes av en i Buenos Aires bosatt svensk, vilken såsom ung officer emigrerat och nu var

överste i argentinska armén; flaggan hade medförts för att nedkastas över polen.

Det vore frestande att mot bakgrunden av räkenskaperna eller de uppgifter, som på annat sätt kunna erhållas, ge en översikt av vad som av den ursprungliga utrustningen räddats till expeditionens sista rastplats. Utrymmet medger icke en sådan översikt; den skulle ensamt den kunna göras till föremål för en hel avhandling.

Några sidor av expeditionens utrustning vilja vi dock ägna ett närmare intresse. I första hand gäller detta proviant- och klädesförrådet. Ävenså vilja vi med några ord beröra de anteckningar, som gjordes, eller de andra dokument rörande polarvärlden, som tillvaratogos av expeditionen, liksom även de vetenskapliga instrument, som medfördes.

En uppfattning om expeditionens proviantförråd erhålla vi genom den inventering, som verkställdes den 17 juli, och den som verkställdes den 5 aug., till vilken sistnämnda Andrée fogat den anmärkningen, att "denna inventering visar, att vi måste spara i synnerhet på bröd". Därjämte lämna de flera gånger verkställda inventeringarna av proviantkorgarna på Andrées och Strindbergs kälkar viktiga upplysningar. Till denna proviant erhöllos vidare ständiga tillskott genom jaktbyte. Om de förråd av matvaror, som man hade kvar, då man tvingades att gå i land, äga vi ingen kännedom. Någon uppfattning kunna vi emellertid erhålla härom genom de bevarade förvaringskärlen. Enligt den redogörelse, Andrée efterlämnat rörande expeditionens utrustning, förvarades provianten i kärl av aluminium eller kopparplåt i tre olika storlekar, en

rymmande 5 liter, en 2 liter och en 1 liter. Vikten av all proviant utgjorde 767 kg., därav 200 kg. vatten och koksprit i aluminium-kärl. Kärlen hade tillverkats av Johan Eriksson i Stockholm, men det är nu icke mera möjligt att ange, hur många kärl av olika slag han levererade. På Vitön ha följande av Eriksson tillverkade förvaringskärl anträffats: 2 aluminiumdunkar à 5 liter med skruvlock i mitten, tydligen avsedda för flytande innehåll, 9 aluminiumdunkar à 5 liter samt 10 lock till sådana, 2 koppardunkar à 5 liter med ett litet skruvlock i ena hörnet, även dessa för flytande innehåll, och dessutom två bottnar, som tydligen hört till sådana burkar, 3 koppardunkar à 2 liter, 11 dro à 1 liter samt ytterligare 2 fragment och 2 lock. Dessutom hittades 2 konservburkar för biiljongpreparat, ytterligare 9 konservburkar, 2 sardinlådor, 3 runda aluminiumburkar med lock, den ena ännu innehållande kaffe, 3 små bleckburkar, troligen för kryddor, samt 2 ännu oöppnade konservburkar, den ena troligen innehållande gåslever. En stor del särskilt av de fyrkantiga kärlen voro starkt tillbucklade. Vi veta icke, om alla dessa kärl ännu voro fyllda vid landstigningen. Vi veta heller icke, hur många av dem, som till äventyrs voro tömda vid Andréemännens död, då de ju genom att trampas av björnar ha kunnat långt senare bliva förstörda. Men lägrets utstyrsel på denna punkt ger icke intryck av livsmedelsbrist, snarare av motsatsen.

Morgonen den 13 juli har Strindberg lämnat en förteckning på sin ekipering. Han var då iklädd: jægerylletröja, jæger-skjorta, jægerkalsonger, kostym av blått kläde, yllefodrad skinnväst, ett par tunnare yllestrumpor, ett par höga raggstrumpor, palsfodrade bottforer, mössa och yllevantar. Denna lista

kan jämföras med de plagg, hans döda kropp var iförd. Dessa utgjordes av en jægerylletröja närmast kroppen och utanpå denna en jægerylleskjorta med bröst och Tinningar av randigt linne, ett par tunnare kalsonger och ett par tjockare utanpå dessa, båda märkta N. S., byxor och väst av blått kläde, ett par tunna yllestrumpor märkta N. S. och ett par tjocka långstrumpor stickade i rutmönster, pjäxor med skohö samt benlindor. Hans kavaj hade

tydligen avtagits honom. Ute i lägret hittades en enda kavaj och då denna, såsom redan nämnts, var ombunden av en rem tillsammans med en del plagg märkta N. S. och en ylletröja, kan det med största visshet påstås, att denna kavaj jämte ylletröjan burits av Strindberg. Ute i lägret återfanns även den svart- och vitrutiga mössan, som han är iförd på bilder från färden.

Med den sålunda erhållna bilden av Strindbergs ekipering överensstämmer i sina huvuddrag även Andrées och Frænkels. Andrée var iklädd jægerylletröja och flanellskjorta, ett par tunnare jægerkalsonger och utanpå dessa ett par tjockare kalsonger av brunt ylle, knäskydd av grått ullgarn, byxor, väst och kavaj av blått kläde, den senare med ett broderat A på insidan, vidare en ylletröja med breda blå och vita tvärränder och utanpå denna en vit sweater; det framgick icke av fyndomständigheterna, om dessa plagg burits innanför eller utanpå västen, men det senare är väl troligast. På vänstra foten bar han två tunna yllestrumpor, märkta med en stjärna, och en halvlång raggsocka, på högra foten hade han en tjockare strumpa, omärkt, och en raggsocka som å vänstra foten. Slutligen var han iförd pjäxor och benlindor. Bland hans kläder hittades även två mössor av brunrandigt ylle lika dem, han och Frænkel ses iförda å bevarade fotografier.

Frænkels kläder utgjordes av en tvärrandig undertröja av ylle, märkt K, F., en flanellskjorta med gråa ränder och mjuk krage, en väst av brunt kläde, en sämskskinnsväst med grönt foder, en stickad tjock ylletröja och en brun kavaj med rester av en påsnörd krage av skinn. Av Frænkels lik anträffades endast rester av överkroppen inne i tältet, de nedre extremiteterna anträffades ett stycke utanför detta och hade inga spår av kläder. Emellertid hittades ute i lägret 2 par byxor av brunt kläde, det ena paret oanvänt, det andra starkt sönderslitet, liksom kläderna kring Frænkels överkropp, och dessutom tillknäppta såsom de varit burna. Vidare hittades rester av kalsonger av samma gråarandiga ylle som Frænkels undertröja, söndertrasade men så att trasorna till konturerna fullkomligt svara mot det senare paret byxor. Dessa plagg ha sålunda med största sannolikhet tillhört Frænkel. Bägge de bruna byxparen voro emellertid icke långbyxor, sådana som Andrée och Strindberg varit iförda, utan korta sportbyxor. Detta gav också förklaringen till att det nedre partiet av Frænkels kropp blivit så sönderslitet av rovdjur, då detta icke erhållit det skydd som de längre byxorna och benlindorna bildade. Ävenledes hittades ute i lägret ett par starkt skadade pjäxor.

Med ledning av de kläder, de döda burit, och med de märken, vissa plagg varit åsatta, kan nu ur det klädesförråd, som träffades kringspritt på lägerplatsen, deras ekipering i viss utsträckning rekonstrueras. Lättast ställde sig detta för Strindbergs klädespersedlar, då de voro mycket omsorgsfullt märkta.

Till dennes utrustning höra: en undertröja, något tjockare än den han var iförd och märkt N. S. samt en alldeles liknande tröja omärkt, ett par tjockare yllekalsonger märkta N. S., fragment av två bomullsskjortor med blå och bruna ränder

märkta N. S., 2 par tunna yllestrumpor liknande dem han var iförd och märkt N. S., 9 st. vita tjocka yllestrumpor märkta N. S., 1 par stickade muddar, den ena märkt N. S., 3 par stickade fingervantar märkta N. S. och ett par tjockare fingervantar med långa skaft i samma material som muddarna och märkta N. S. Slutligen träffades 3 näsdukar med samma initialer.

Av plagg, som tillhört Andrée, tillvaratogos 1 undertröja av ylle, 2 par kalsonger, som de undre och 1 par som de yttre kalsonger han var iförd, 8 par tunna yllestrumpor i två olika storlekar, tydligen avsedda att bäras utanpå varandra; 11 av dessa strumpor voro liksom 2 av dem, han bar på sig, märkta med en stjärna, en del voro vrängda, en del hade aldrig varii använda och voro ännu parvis fastsydda vid varandra. Vidare hittades 3 strumpor av samma kvalitet som den han bar på högra foten. Slutligen hittades ett paket av 7 näsdukar ombundna med ett band, och av dessa voro sex märkta S. A. och en märkt G. F. Bland kläderna vid hans lik träffades även fodret till en sämskskinnsväst.

Av kläder, som tillhört Frænkel, anträffades 1 skjorta med samma tvärrandning som hans undertröja och 2 par kalsonger av samma stoff, varav det ena var märkt K. F., och ett fragment av ännu ett par liknande kalsonger, hittat i båten; 5 par tunna blågrå strumpor och två tjockare strumpor, som voro omärkta, ha möjligen tillhört

honom. Dessutom hittades 5 näsdukar med hans monogram och 1 märkt "K. Frænkel". — Ute i lägret påträffades slutligen 3 pälsmössor, en märkt A., en märkt S. och den tredje omärkt.

Utöver nämnda plagg förekom naturligtvis en del utrustning, som icke kan attribueras till någon bestämd person. Dessa ut-

gjordes av en blå- och vitrandig ylletröja och en sweater lika dem Andrée varit iförd, 2 tröjor av blått ullgarn — i den ena av dessa var Andrées första dagbok inlagd — och fragment av 2, möjligen 3, huvor av samma material, 3 kapuschonger av blått kläde, 1 svart skinnväst med rött foder, möjligen tillhörande Strindberg, 2 par stickade damasker och 2 par benskydd av linne med yllefoder. Möjligen ha dessa tillhört Frænkel, då han var iförd korta byxor. Vidare anträffades 4 par raggsockor och 1 par raggstrumpor, 2]/2 par handskar av skinn och 1 par stickade fingervantar, 3 stickade bälgvantar och rester av pälsvantar, 1 par muddar lika Strindbergs, 1 par knäskydd oanvända och fastsydda vid varandra samt fragment av ännu ett knäskydd, fragment av 2 à 3 rockar av ballongtyg och 1 par byxor av samma material, 2 sydvästar, 3 par kängor, 1 par pjäxor av ogarvat skinn, hittade i båten och slutligen 3 par kanadensiska snöskor. Slutligen anträffades 4 halsdukar av siden och en av bomull och några näsduks fragment.

Efter denna redogörelse för de klädespersedlar, som anträffats på Vitön, kan det äga sitt intresse att taga del av den bild räkenskaperna ge oss av de olika expeditionsdeltagarnas utrustning. För de tre deltagarna i 1896 års expedition ha i räkenskaperna för var och en specificerats de samtidigt inköpta plagg, som bildade vad man skulle kunna kalla deras standardutrustning, och för 1897 års expedition finnes en räkning å en liknande ekipering för den eventuelle tredje deltagaren, löjtnant Svedenborg, och en räkning, som tydligen är avsedd för Frænkel. Dessa sålunda erhållna ekiperingslistor förete några smärre avvikelser sinsemellan, men i huvudsak äro de varandra lika. Som exempel välja vi Strindbergs utrustning 1896. Denna består av 3 par kalsonger, 3 par d: o av enklare kvalitet, 3 trö-

jor, 9 par halvstrumpor och 3 par långstrumpor, 3 flanellskjortor, 1 islandströja, 1 sweater, 1 skinnväst och 4 par vantar, vartill kommer en kostym och ett par engelska kängor med yllefoder. Senare ha inköpts 1 par raggstrumpor, 2 par vantar, 1 par bottiner (möjligen en beteckning för pjäxor) och 2 par bandskor. Den för Svedenborg avsedda ekiperingen år 1897 består av 3 jægerskjortor, 4 par kalsonger, 4 par strumpor, 4 par d: o av enklare kvalitet, 4 flanellskjortor, 4 par vantar, 2 par knävärmare, 2 par benvärmare och en mössa. De nu anförda exemplen torde få anses illustrera det schema, man gjort upp för de olika deltagarnas ekipering i vad angår de undre plaggen.

I den nu lämnade uppräkningen ter sig klädesutrustningen nog så imponerande. Men i ett tidigare sammanhang ha vi erfarit, att kvantiteten icke äger full motsvarighet i kvaliteten. Klädesutrustningen torde trots allt blotta expeditionens svagaste punkt.

De instrument, som medfördes för kurs- och ortbestämning, voro av samma art som de, vilka sjömannen använder på havet, men så modifierade, att de lämpade sig för användning ombord å gondolen. De utgjordes i första hand av ett universalinstrument eller en navisazimut, 3 sextanter, 1 kvicksilverhorisont, 2 fickkronometrar och ett ur av svensk tillverkning från Halda, 2 tersur samt diverse kartor. Slutligen medfördes ett litet lätt universalinstrument, en s. k. Reiseteodolit, för observationer på land. För kursbestämning, sjömännens s. k. bestickräkning, medfördes en hastighetsmätare av särskild konstruktion för bestämning av ballongens magnetiska kurs,

varur, med kännedom om ballongens höjd, den verkliga hastigheten av ballongen lätt kunde beräknas. Höjden bestämdes med en avståndsmätare i form av sextant eller med ett slags sänklod. För höjd- och avståndsmätning användes tvenne avvägningsspeglar. Vidare medförde expeditionen inalles 9 kompasser av olika slag och dessutom en särskilt konstruerad magnetometer, medelst vilken den magnetiska kraftens riktning och styrka

kunde på enkelt sätt bestämmas.

Av meteorologiska instrument medförde expeditionen: 1 sjöbarometer, 1 Assmanns psykrometer, 2 hårhygrometrar enl. Koppe, 1 maximi- och minimitermometer i etui, 1 vindmätare, s. k. Schalen-Kreuzanemometer, 2 soltermometrar, 2 barograf er, 1 aneroidbarometer, 1 Davy-Aragos aktinometer, vimplar och 1 molnspegel. Vidare medfördes 3 kikare från Zeiss i Jena och 3 fotografiapparater. Två av dessa voro avsedda för bilder i formatet 13X18 cm., den tredje var en s. k. Bulletkamera för bilder i formatet 8X8 cm. och avsedd för den eventuella slädfärden. Slutligen kunna nämnas rör till luftprov och apparat för uppsamling av bakterier, samt åtskilliga vetenskapliga handböcker och tabeller.

Det mesta av denna omsorgsfulla utrustning hamnade efter ballongfärdens slut på isen. De flesta av de nu uppräknade instrumenten hade varit uppställda på en för ändamålet anordnad träring uppsatt i gondolens tak och uppburen av stöttor sittande i kullänkar. En del apparater, såsom navisazimuten och magne-tometern hade varit uppställda på ett särskilt litet bord fäst vid denna träring. Det är väl troligt, att en del av denna utrustning blev kvar i gondolen, då denna övergavs, helst som en del av instrumenten voro särskilt konstruerade med hänsyn till ballongfärden, och under alla omständigheter måste ett medförande

"Instrumenten hade varit uppställda på en för ändamålet anordnad

träring."

Diverse instrument: tubkikare, fältkikare, kompass med diopter, kronometrar och tersur. "Bratvaags" och "Isbjörns" fynd.

på isvandringen av dessa ömtåliga och skrymmande föremål ha blivit till stort besvär och även förorsakat en alltför tung belastning av kälkarna. De instrument, man lyckades rädda i land på Vitön och som nu hemförts därifrån, äro följande:

Kameran, t. v. metallkapslar för filmrullarna, t. h. växelsäck med fönster av ett trådgaller. "Bratvaags" och "Isbjörns" fynd.

Till kurs- och ortsbestämning höra: 1 aluminiumsextant i låda av trä, de fem uren, Hildebrands Reiseteodolit i trälåda, 1 Elfvings avvägningsspegel, 3 kompasser, därav två med diopter, samt en del kartor och sjökort. Av meteorologiska instrument anträffades 1 sjöbarometer, 1 liten aneroidbarometer, psykrometern i sin trälåda, maximi- och minimitermometern i grönt plåtetui och anemometern med sin låda av trä. Vidare anträffades en fältkikare och en tubkikare av en egenartad konstruktion med tre okular fästa vid en ställbar skiva. Slutligen återfanns även en av de tre fotografiapparaterna jämte en del reservdelar till denna samt den växelsäck av svart och rött tyg, som medförts för ombyte av filmrullar.

Av fotografisk utrustning hade medförts 30 rullar film i format 13X18 med 48 films i var rulle samt 12 rullar Bullet-films i formatet 8X8 och med 20 films i var rulle; samtliga

voro inlagda i särskilt tillverkade mässingscylindrar. Av 13X18-filmen anträffades i lägret 7 rullar inneslutna i mässings-, cylindrar, av vilka 2 rullar voro oexponerade, 1 möjligen exponerad och 4 säkert exponerade; på många av de senare kunde ännu bilder urskiljas. Vidare satt en kassett med en sådan rulle i kameran och ännu en rulle låg bland "Isbjörns" fynd inlindad i trasor av växelsäcken; den senare var helt svart, den förra väntar, då detta skrives, ännu på en undersökning. Av Bulletfilmen anträffades 8 rullar, samtliga oexponerade.

Vidare anträffades större delen av de i dagboken under aug. månad omtalade "proven". Provet n:r 15 med "soppalgerna" från den 23/8 och n: r 16 från samma datum med ögonen av den skjutna fiskmåsungen voro inneslutna i glasrör; de övriga voro inlagda i konvolut och nedlagda i två burkar, den ena av dessa var en av mässingscylindrarna för filmrullarna,den andra var en bleckburk; i den förstnämnda låg bl. a. det under 24/8 omtalade provet n:r 17 i sin gasbinda, jämf. sid. 195.

Anteckningarna omfatta Andrées stora dagbok, som hittades invid hans lik i tältet, samt det dagboksfragment,

som anträffades i hans kavajficka; Strindbergs almanacka med notiser från hela färden, vilken hittades vid Frænkels lik i tältet; hans första loggbok omfattande tiden 15 juli—4 sept., vilken hittades i aktern på segelduksbåten; hans andra loggbok, omfattande tiden t. o. m. 2 okt. samt i slutet försedd med i stenogram nedskrivna skildringar avsedda för hans trolovade — denna bok hittades bland föremålen kring ballongduken nere vid "Isbjörns kälke"; och slutligen Frænkels journal över de meteorologiska iakttagelserna, vilken hittades vid Frænkels lik.

*

Det är endast några av de viktigaste fyndgrupperna bland Andréerelikerna från Vitön, som här kunnat göras till föremål för en mera ingående granskning. Denna ger oss emellertid flera belysande inblickar i expeditionens allmänna planläggning. På visst sätt synas fynden också bära en bestämd prägel av expeditionens centralgestalt, Andrée. Åt den vetenskapliga utrustningen och dennas montering i ballongen torde man kunna ge det betyget, att den hör till det främsta, tiden kunde framvisa. Proviantkärlen med sina dimensioner särskilt lämpade efter ballongens inredning vittna liksom kälkarna och många andra föremål om hur omsorgsfullt man tänkt igenom alla tekniska detaljer. Det uppges också, att Andrée givit noggranna föreskrifter om hur hans kläder skulle vara sydda och hur fickorna i hans kavaj skulle vara anbragta. På dessa punkter är det teknikern och uppfinnaren, som har ordet. Mitt i en allvarlig kamp för livet, till vilken vi torde äga få motstycken, har man tid över att uppsamla jordprov, alger och andra organiska lämningar för att trots misslyckandet den 14 juli dock kunna alltjämt gagna den arktiska forskningen. Dag för dag fyller man expeditionens dagböcker och journaler. Preparatsamlingen och anteckningsböckerna ge oss en levande förnimmelse av den viljestarke man, som gav Andrées polarexpedition dess namn. Men på en punkt brister det, och det var på den punkten expeditionens öde till sist skulle komma att vila; det är den rent personliga utrustningen, kläder, sovsäckar och tält.

Det är Andrées egen gestalt, teknikerns och den outtröttlige upptäckarens, som ännu i dag ur fynden på Vitön träder oss till mötes.

Den 22 aug. återvände fartyget "Terningen", skeppar Jensen, till Tromsö efter sin tredje fångstfärd för sommaren. Skepparen berättade, att de på morgonen den 8 aug. blivit prejade av fångstfartyget "Bratvaag" vid Victoriaön och att man där omtalat, att man två dygn förut på Vitön hittat Andrée och en av hans följeslagare från 1897 års polarfärd samt rester efter deras läger.- Man hade tagit allt vad man funnit ombord för att föra .det med hem till Norge.

Budskapet att Andrées läger hittats på en för de flesta okänd ö uppe i Ishavet spriddes som en löpeld. En hel värld stod slagen med häpnad. Gåtor, som i snart en mansålder stått uppdämda och som man trott aldrig skulle bliva lösta, hade i ett ögonblick erhållit ny verklighet. Man frågade sig: är detta möjligt, är det en dröm, eller blott ett obekräftat rykte, men ryktet höll i sig och det växte till alltmer fantastiska proportioner. Sedan svenska regeringen från sin v. konsul i Tromsö inhämtat upplysningar, som visade, att ryktet verkligen ägde en allvarlig grund, utsago svenska och norska regeringarna en kommission för att vid "Bratvaags" återkomst till Tromsö omedelbart omhändertaga fyndet. Den 28 aug. avreste kommissionens svenska medlemmar, åtföljda av köpmannen Ebbe Andrée, Andrées brorson, och konstnären Tore Strindberg, bror till Nils Strindberg, med nordgående nattåget från Stockholm och ankommo till Tromsö på kvällen den 30 aug.

Luften var laddad till det yttersta. En armé av tidningsmän, mest naturligtvis norrmän och svenskar men även representanter för alla* de större världspresskoncernerna. Det diskuterades och det intervjuades, telefonerna surrade och telegrafen slamrade, rykten spriddes och rykten avlivades. En veritabel häxkittel, där den ständigt återkommande frågan var denna: var finns "Bratvaag", när kommer den, vad för den med sig? Samma kväll måste de nykomna uttala sig» för de nämnda pressmännen. Dessa voro packade på Grand Hotel och de erforo, att de nykomna visste mindre än de själva. I nästa ögonblick voro de skingrade och borta. Men nu smällde skrivmaskinerna i alla hotellrum och alla telefoner meddelade, att de nyss anlända vetenskapsmännen ingenting haft att meddela. Reportaget var icke uppseendeväckande, men det var alltid något åt de nyhets-hungrande

tidningsredaktionerna i världens alla hörn. Följande dag var en söndag, det låg stilla helgdagsfrid över den lilla vackra nordlandsstaden, som ännu prunkade i höstens blomprakt. Men i tidningslägret var ingen ro, ett nervöst jäktande efter nyhetsmaterial, som icke stod att uppbringa, och i brist på annat besök hos alla stadens gamla ishavsskeppare, vilkas berättelser från färder i ungdomen till nordisen eller västisen nu kolporterades vidare. Så på eftermiddagen sprang bomben. "Bratvaag" låg i norsk hamn.

Inemot 3-tiden hade fartyget anlöpt Hasvik och efter ett kort uppehåll gått vidare till Skervöy, dit det ankom vid 9-tiden på kvällen. I ett nu hade världspressens brännpunkt förflyttats dit. Det var icke första gången i polarforskningens historia som Skervöy var medelpunkten. Det var här som Nansens fartyg "Fram" vid återkomsten från sin treåriga ishavsfärd den 20 aug. 1896 sköt sina två skott "så nordlandskjærringene dei

spratt i senga", som Björnstjerne Björnsons ord föllo vid den stora välkomstfesten på Akershus. Nere i Tromsö lade man råd om "Bratvaags" mottagande, ty man väntade fartyget dit redan följande morgon. Under tiden arbetade telefonerna mellan Skervöy och Tromsö och mellan Tromsö och världen och de mest motsägande rykten sattes i omlopp.

Måndagen gick in utan att "Bratvaag" syntes till. Förklaringen kom snart nog. Norska marinens bevakningsfartyg "Michael Sars", som av norska regeringen ställts till förfogande för "Bratvaags" mottagande och som hemkallats från en färd till Island, hade blivit försenat. Detta meddelande emottogs emellertid med största lugn. De sista dagarnas våldsamma spänning hade lagt sig, sedan man numera erhållit visshet om den last, "Bratvaag" medförde och även huru denna i sina huvuddrag var beskaffad. På kvällen anlände "Michael Sars" och efter en kort konferens med den vetenskapliga kommissionen avgick fartyget med denna ombord kl. 12 på natten norr ut. Samtidigt lämnade "Bratvaag" Skervöy. Ombord på "Michael Sars" befunno sig även Andréemännens två tillstädesvarande släktingar. Norrskenet spelade i tunna strimmor i den svarta sensommarnatten.

Kl. 1/2 4 på morgonen möttes de bägge fartygen på Ulfsfjorden och under "Michael Sars" eskort stävade nu "Bratvaag" mot Tromsö. Med underliga känslor spanade vi vid 6-tiden på morgonen ut från däcket på "Michael Sars". Runtomkring stod det allvarliga skärgårdslandskapet, där snöfjällen inne från land då och då tindrade fram genom en klyfta, och där nere på det gråblå stilla vattnet låg det mörka skrovet av det lilla ishavsfartyget med dess gåtfulla last och med sänkt flagga. Kl. 1/2 8 saktade de båda fartygen farten och gingo upp

Kommissionen går ombord på "Bratvaag" morgonen den 2 sept.

i närheten av varandra, varpå kommissionen gick ombord på "Bratvaag". Det låg en märkbar tystnad över allt som nu skedde, det var som fruktade man att störa de bägge männens sömn, där de vilade vid varandras sida i en låda av grova bräder, som under en presenning stod surrad på "Bratvaags" akterdäck. På båtdäcket vid styrbords sida låg segelduksbåten, i vilken även inlastats de flesta andra föremål, som hittats på Vitön, och däröver lågo de bägge polarkälkarna staplade på varandra. Det fastställdes, att ett rykte, att liket efter expeditionens tredje deltagare skulle befinna sig i båten, saknade all grund. Nere i kajutan hade d:r Horn den först anträffade båtshaken av mässing med den upplysande inskriften "Andrées Polarexp. 1896", anemometern, Strindbergs loggbok och den dagbok jämte blyertsen och stegmätaren, som hittats i innerfickan på Andrées kavaj Man underrättade sig om fyndomständigheterna och överenskom om huru fynden skulle föias

Kistan med Andrées och Strindbergs lik på "Bratvaags" akterdäck.

i land och kl. 9 lågo de bägge fartygen i Tromsö hamn. Kommissionen lämnade "Bratvaag",* som lade sig för ankar ute i hamnen, och gick åter ombord på "Michael Sars", som gick in till kajen och förtöjde där

Ilandförandet av Polarfararnas kvarlevor var utsatt till kl. 10. "Bratvaag" gick upp till svenske konsuln Sam. Arnesens kaj, där släktingarna, stadens honoratiores, den vetenskapliga kommissionen och representanter för pressen hade tagit plats. Lådan på akterdäck lossades och den grova presenningen från ishavsfärden utbyttes mot ett svart bårkläde från Tromsö domkyrka. Så lyftes den från sin plats av "Bratvaags" fångstmän, en skara unga män med väderbitna ansikten, barhuvade och med det blonda håret blekt av sommarens sol. En svart kant blev

synlig nere vid kajbänken. Den höjer sig sakta och så stå fångstmännen med sin börda på fast mark. Alla huvuden

äro blottade och allt är gripande tyst. Uppe i land väntar likvagnen och till fots efter denna följer nu hela den väntande skaran den 2 km. långa vägen ut till Kysthospitalet. Närmast vagnen går "Bratvags" besättning och de bägge männens fränder. Kl. 11 har man nått målet för vandringen.

Kl. 1 skulle "Bratvaag" inträffa vid en lastkaj nedanför Kysthospitalet för iland förande av de övriga fynden och samtidigt skulle läkarna börja sin undersökning av de döda. Båten med de i den upplagda kälkarna fördes upp till undersökningslokalen. I samråd med "Bratvaags" besättning utplockades nu allt som efteråt inlagts i denna, varefter den fotograferades med det innehåll, den haft, då den löstogs ur isen. Under tiden hade lådan med de båda-männen öppnats och nu lågo de upp: lagda på var sitt undersökningsbord i den stora sjuksalen. Den enes kavaj hade på insidan ett broderat A., den andres underkläder voro märkta N. S. De buro samma kläder, som då de söndagen den ii juli 1897 lämnade Danskön, dräkt av blått kläde, grova pjäxor och benlindor. För Strindbergs vidkommande var det uppenbarligen samma pjäxor, som han på morgonen den 13 juli tagit på sig i stället för de kängor, han dittills burit.

Så var det alltså sant, att "Bratvaag" funnit Andrées läger. Men den nakna verkligheten var om möjligt ännu mera overklig än den ovissa väntan. Dessa fattiga rester med kläderna överdragna av alger och med grönskande mosstuvor i vecken av det hårda "kommiss"-tyget, det var sålunda vad Som nu återstod av bärarna till två namn, som under några månader för 33 år sedan hade hållit en hel värld i spänning. Det var Andrée ocK Strindberg, som återbördats till människorna efter den långa sömnen i Vitöns is.

Kistan med Andrées och Strindbergs lik föres från kajen i Tromsö.

Man gick först till undersökningen av Andrées lik. Sedan kavajen, som täckte dess övre parti, lyfts bort visade det sig emellertid, att denna så gott som uteslutande dolde ett antal klädesrester, trasor av underkläder och av en filt, vantar och strumpor, som delvis syntes aldrig varit i användning, ett par mössor m. m. Det var egentligen blott de nedre extremiteterna, som voro orörda, av övriga skelettdelar återstod ytterst litet och om de klädesrester, som hittades, lämnades den upplysningen, att de legat kringspridda men vid upptagandet makats samman och övertäckts med kavajen. I kläderna gjordes en hel del intressanta fynd. Man fann expeditionens båda Kull-bergskronometrar liksom även en liten portmonnä av svart skinn, innehållande en del småsaker som tillhört Strindberg. Det stora fyndet var dock dagboken. Vid en plats, som ungefär motsvarade likets midja, låg en stickad blå ylletröja hoprullad

och i denna fanns någonting inlagt. Läkarna gissade genast, att den innehöll något dokument. Det första man fick i handen var en bunt vått gräs, s. k. sennegräs, som i Nordskandinavien användes som packning i pjäxorna i stället för tjocka yllestrumpor. Men därinuti lågo två anteckningsböcker. Den första boken som öppnades blev en besvikelse. Sidorna voro oskrivna fast det senare visade sig, att ett par sidor i början innehållit några anteckningar om observationer, som dock voro gjorda innan ballongfärden anträddes. Det var med stor spänning man gick till den andra boken. Men här fanns text. Skriften var gjord med blyerts och var fullt läsbar. Med den största överraskning kunde vi konstatera, att boken var fullskriven från pärm till pärm och att anteckningarna voro förda ända fram till början av oktober, vid vilken tid expeditionens samtliga medlemmar ännu syntes vara i bästa kondition. I den officiella kommuniké, som följande dag meddelades pressen, yttrades bl. a.: "Denna bok är tills vidare och kommer sannolikt också att förbliva huvuddokumentet för kännedomen om expeditionens öde." Denna utsago har sedan också visat sig riktig. Vi kände alla, att det var ett historiskt ögonblick, då vi på Kysthospitalet i Tromsö framtogo krönikan över Andrées polarexpedition ur dess 33-åriga gömma.

Nästa fråga blev den hur vi skulle gå till väga för bokens konservering. Papperet var genomvått och klibbade ånyo samman så fort boken lades ihop. Skulle torkningen fortskrida aldrig så litet, var det fara värt, att bladen skulle fastna så hårt vid varandra, att blyertsskriften vid ett senare försök kunde > bliva skadad eller till vissa delar helt utplånad. Därtill kom, att de första bladen redan voro starkt anfrätta av mögel, som hade en god

jordmån i limningen från pärmarna, och genom det sätt,

Ylletröjan vid Andrees lik med två anteckningsböcker inlindade i senne-gräs; Andrées dagbok till höger.

varpå boken varit inpackad, hade också i dennas ytterkanter en stark mögelbildning ägt rum, som redan nu gjorde det svårt att skilja de enskilda bladen från varandra. Det fanns endast en utväg och det var att redan samma natt öppna boken blad för blad, även om arbetet härmed skulle räcka till följande morgon. Redan vid midnattstid var detta arbete klart och mellan alla blad hade ett läskpapper inlagts. Efter nära 12 timmars oavbrutet arbete med fynden kunde kommissionen med lugnt mod gå till vila. Under de följande dagarna utbyttes det inlagda läskpapperet med ständigt nya torra blad, och då boken var väl uttorkad, ersattes läskpapperet med silkespapper för att hindra blyertsskriftens nötning. Förfaringssättet var sålunda mycket enkelt, men det var tillfyllestgörande.

Följande dag, den 3 sept., avslutades undersökningen av Andrées och Strindbergs lik. Samtidigt hade också deras kläder underkastats en förberedande konservering. Ytterklädernas tillstånd har redan berörts och därtill kan blott ytterligare anmärkas, att de voro ytterligt starkt inpudrade med fin sand. Underkläderna åter måste frigöras från de mjukdelar från de döda, som i ej ringa utsträckning ännu voro för handen. Konserveringen bestod i att kläderna omedelbart sköljdes väl rena från alla ovidkommande partiklar, varefter de i desinfektionssyfte lades i ett bad av starkt utspädd formalin. Efter någon dags långsam torkning inlades de i ett varmrum i sjukhuset, varefter de voro färdiga att nedpackas. Genom detta förfaringssätt hade de heller icke vid ankomsten till Stockholm, efter tre veckors färd ombord på fartyget "Svensksund", undergått någon som helst förstöring, och de dödas underkläder ägde en mjukhet, som om de samma dag kommit från tvättinrättningen.

Sedan detta arbete avslutats, övergick man till båten. Under-

sökningen av dennas innehåll blev något liknande en arkeologisk utgrävning, jämf. sid. 328. Först uppgjordes en planritning över de föremål, som omedelbart voro synliga. Sedan dessa numrerats och upptagits, övergick man till en liknande planteckning över de närmast underliggande föremålen och först med den tredje planritningen hade man nått båtens botten. På så sätt kan lastens läge i detalj rekonstrueras. Nu rengjordes båten utan och innan från sand och humuspartiklar och då trallen i dennas botten avlägsnades, anträffades ännu en del fragmentariska föremål, som glidit ned från den ovanliggande lasten. Den enda konservering, de nu berörda föremålen underkastades, var att de samtliga genom borstning eller på annat sätt befriades från fukt och föroreningar. I aktern på båten låg en packe böcker och kartor. Dessa öppnades så långt sig göra lät och uttorkades mellan läskpapper.

Sedan undersökningen av liken avslutats, nedlades dessa i de från Stockholm medförda kistorna, en zinkkista insatt i en yttre kista av ek. Utan att detta beräknats, fogade ödet det så att det blev på Strindbergs födelsedag, den 4 sept., som Sveriges blågula flagga breddes över hans och Andrées jordiska kvarlevor. Lördagen den 6 sept. var inpackningen av de funna föremålen i stort sett avslutad. Det svenska fartyget "Svensksund", samma fartyg som år 1897 förde Andrée och hans män till Spetsbergen, hade beordrats att föra resterna av expeditionen från Tromsö till Stockholm. Sedan "Svensksund" under natten till söndagen anlänt, stod man sålunda nu redo att anträda hemfärden, vilken utsattes till måndag afton omedelbart efter den minnesgudstjänst, som då skulle äga rum i Tromsö domkyrka.

På söndag förmiddag kom emellertid ett nytt uppseende-

väckande budskap från Ishavet. En presskoncern, på initiativ av Veckojournalen, hade förhyrt Tromsö fartyget "Isbjörn" att avgå till Vitön och såsom ledare för denna expedition hade man förvärvat herr Knut Stubbendorff. Fartyget lämnade Tromsö den 28 aug. och ankom till Vitön fredagen den 5 sept. Efter två dagars undersökning på platsen kunde Stubbendorff nu meddela, att han gjort nya betydande fynd, som på ett ypperligt sätt fullständigade dem som hemförts av "Bratvaag". Det rörde sig om intet mindre än att expeditionens tredje deltagare, Frænkel, nu var funnen jämte andra skelettdelar, som efter allt att döma tillhört Andrée, och att nya skriftliga bidrag till kännedomen om expeditionens öde anträffats. Slutligen hade uppenbarligen under den

månad, som förflutit efter "Brat-vaags" besök, en mängd utrustningsföremål töat fram ur isen. En ny sensationsvåg gick ut över världen och återigen var det Tromsö — Ishavets huvudstad som den någon gång döpts till — som fick ta emot den första stöten.

Just som den vetenskapliga kommissionen samlades till sitt sista officiella sammanträde, överbragtes meddelandet om det nya fyndet från den nämnda presskoncernens representanter.

Vad skulle nu ske? Allt var ordnat för avfärden och alla förberedelser voro träffade för den högtidliga minnesgudstjänsten kl. 5 på måndag eftermiddag. Dessutom hade "Isbjörn" erhållit en maskinskada, som gjorde det omöjligt att förutsäga när den kunde väntas tillbaka. På måndag förmiddag hade kommissionen liksom även "Michael Sars" och "Svensksund" anmodats att stanna i Tromsö, tills "Isbjörn" anlänt, en anmodan, som följande dag bekräftades genom telegrafisk regeringsorder. Däremot voro stadens myndigheter eniga, att minnesgudstjänsten skulle programenligt avhållas.

Bland de många minnena från de historiska septemberdagarna i Tromsö 1930 är högtidsgudstjänsten i domkyrkan kanske det varaktigaste. I koret stodo visserligen blott två kistör, Andrées och Strindbergs, men man visste nu att om några dagar skulle Frænkels kista förenas med dem. Gudstjänsten hölls också "til minne om de svenske polarfarere S. A. Andrée, Nils Strindberg og K. Frænkel". Kring altaret, som var klätt i blomsterskrud, fladdrade lågorna från otaliga ljus. Kistorna voro höljda i svenska flaggor och över dem hängde norska och svenska flaggan på halv stång. Vid varje kista stodo två honnörsvakter från "Michael Sars" befäl och nedåt kyrkans mittgång norska matroser i stram, tyst givakt. På ömse sidor av mittgången hade släktingarna och inbjudna fått sina platser medan bortre delen av kyrkan och läktarna voro överfyllda av människor. För dem som icke fingo rum hade högtalararrange-mang ordnats i ett av de närliggande husen, där skarorna stodo andäktigt lyssnande.

Högtidstalet hölls med utgångspunkt från bibelordet om havet som gav tillbaka av domprosten Nissen. Nu har det skrämmande men hemlighetsfullt lockande Ishavet givit tillbaka män, som en gång lämnade Tromsö som civilisationens utpost. Mången sade, att det var en "galmansfærd" att fara över isen norr ut med ballong. Kanske drevos dessa män av en smula mänsklig fåfänga, men innerst fanns ett ideellt behov att utforska världen. De voro de första, som genom luften sökte tränga in över polarhavets regioner. Andra ha följt efter med bättre resultat, men om ingen hade vågat ta detta första farliga steg, skulle senare resultat icke ha uppnåtts. Sverige kan vara stolt över att ha ägt dessa tre män, som icke veko tillbaka. —

Domprostens tal blev en gripande predikan över Ishavets hem-

ligheter och farligheter, och sin djupaste genklang vann denna måhända just bland Tromsös eget folk, från de unga, vilkas håg lockades och drogs till äventyren där uppe i isen, och till de gamla grånade ishavsveteranerna, som där tillbringat sin krafts dagar och där så många av deras kamrater fått sin sista lägerstad.

Gudstjänsten var slutad, "Michael Sars" matroser ställde upp på ömse sidor om de bägge kistorna. Men nu tonade ännu från läktaren Stenhammars mäktiga hymn:

"Sverige, Sverige, Sverige,, fosterland, min längtans land, mitt hem på jorden."

Så lyftes kistorna och fördes till ett sidokapell i kyrkan'för att där bida den stund, då de tre männens krets åter skulle slutas, den krets som bröts den dag för länge sedan, då Strindberg jordades av Frænkel och Andrée.

Under den vecka som nu följde, återtog Tromsö alltmer sitt vardagliga utseende. De främmande tidningsmännen hade försvunnit efter att ha lämnat "Isbjörns"-koncernens representanter som "segrare på valplatsen". Kommissionen tillbragte tiden med att taga upp sjöförklaring från "Bratvaags" manskap och att utskriva sina undersökningsberättelser och officiella protokoll. De dagliga kommunikéerna kommo icke längre från Tromsö, utan från "Isbjörn", som för skadad maskin och på endast en cylinder långsamt stävade mot Norges kust.

På måndagseftermiddagen den 15 sept. ingick emellertid meddelandet, att "Isbjörn" kommit till norsk hamn och

ankrat i Skogvik, c:a 30 nautiska mil från Tromsö. Senare meddelades, att den kunde väntas hit kl. 10 följande morgon. Kl. 7 på tisdagsmorgonen kastade "Svensksund" och "Michael Sars" loss

Andrées och Strindbergs kistor i Tromsö domkyrka.

och gingo tillsammans norr ut över Tromsösundet för att möta "Isbjörn". Mötet ägde rum kl. 1/2 8. Flaggorna gingo på halv stång, vid relingarna stodo officerare och manskap i honnör och under de båda marin fartygens eskort löpte "Isbjörn" kl. 9 in i Tromsö hamn. "Svensksund" gick in till kajen. "Isbjörn" gick under eskort av "Michael Sars" vidare till Nemaks brygga vid Kysthospitalet, där de inträffade kl. 9,20.

Det var icke samma strålande höstväder som vid "Brat-vaags" ankomst. Diset från natten hade -övergått till plaskande regn, men på kajen väntade ännu en gång stadens honoratiores, kommissionens medlemmar och en stor skara av Tromsö invånare. Kl. 10 gick "Isbjörn" upp till bryggan. På förluckan stod en enkel träkista, höljd av en bleknad svensk flagga. Detta var sålunda Frænkels hemkomst. Ännu en gång lyftes en dyster börda av Ishavets kraftfulla söner in på Tromsö strand, medan "Michael Sars" och "Svensksunds" matroser bildade hedersvakt och alla huvuden voro blottade. Denna gång var det "Isbjörns" folk som gick närmast efter likvagnen under dennas färd till Kysthospitalet.

Undersökningen tog omedelbart sin början. Samtidigt upp-föräes även de övriga fynd, som av "Isbjörn" tillvaratagits på Vitön, och som nu för svenska statens räkning emottogos av kommissionen.

Den nya undersökningen blev icke så tidsödande som den första. Av Frænkels lik återstodo endast obetydliga rester av överkroppen, vilka omslötos av de kläder, den döde i livstiden burit; ett av underplaggen var märkt K. F. Dessutom hade viktiga delar anträffats av Andrées lik, men dessa utgjordes uteslutande av nakna skelettdelar. De funna dokumenten hade undersökts och konserverats ombord på "Isbjörn" och de öv-

"-------en enkel träkista, hölj"d av en bleknad svensk flagga."

riga fynden bildade icke en sådan sammanhållen enhet som den av "Bratvaag" hemförda lasten i segelduksbåten. Redan den 18 sept. kunde i en till pressen utsänd kommuniké meddelas, att undersökningen var avslutad. På morgonen den 17 sept. hade Andrées kista hämtats från domkyrkan för att emottaga de nya delar, som anträffats av dennes lik. Kistläggningen av dessa liksom av Frænkels lik ägde rum den 18: e. Samma dag avslutades nedpackningen av fynden och samtidigt tog det rättsliga förhöret med "Isbjörns" besättning sin början. Tidigt den 19 sept. överfördes Andrées och Frænkels kistor till domkyrkan, därefter fördes "Isbjörns" övriga fynd ombord på "Svensksund". Sjöförhöret avslutades. Man stod färdig till avresa, och denna hade utsatts till kl. 5 e. m.

Hela dagen hade alla flaggor i staden och nere i hamnen varit hissade på halv stång. Redan vid 3-tiden började stora

människoskaror samlas vid domkyrkan. Kl. 5 hörde man hur orgeln inne från kyrkan intonerade "Siste Reis" och ögonblicket efteråt slogos dörrarna till södra sidoskeppet upp. Av "Svensksunds" matroser bars Andrées kista ut till likvagnen, så följde Strindbergs kista och Frænkels kista, vilka placerades på öppna vagnar klädda med svart kläde. Tåget satte sig i gång till hamnen. Främst gick en honnörsvakt av "Michael Sars" manskap och efter kistorna följde den vetenskapliga kommissionen, "Svensksunds" och "Michael Sars" officerare, de officiella myndigheterna i Tromsö samt "Isbjörns"-expedi-tionens deltagare. Från Prostnesset spelade Tromsö orkesterförening Chopins sorgmarsch, annars rådde ljudlös, högtidlig stillhet bland de mångtusende människoR, som med blottade huvuden följde de tre männen på deras färd till svensk botten.

De tre vagnarna körde upp till "Svensksunds" landgång, som var flankerad av Tromsö Skipperforenings två florbehängda flaggor. "Svensksunds" officerare, kommissionen och svenske konsuln stego ombord. Så steg professor Lithberg fram till relingen och bragte de hemvändande den första hälsningen från Sverige i följande ord:

"Det är några skröpliga minnen, Sverige nu tar emot av något, som en gång var dess och hela världens

hänförelse. — När en grov trälåda under ett svart kläde i tisdags för fjorton dagar sedan och ännu en ny trälåda under en sliten svensk flagga förra tisdagen fördes från Tromsö hamn — icke var det den hemfärd de tänkt sig.

August Andrée, Nils Strindberg, Knut Frænkel! Sedan ett tredjedels århundrade har svenskt språk icke talats till Eder. Edra sinnen kunna icke mer fatta vad vi säga eller känna.

"De tre vagnarna körde upp till 'Svensksunds' landgång."

Men vi ha fått lov att — fast gäster i ett annat land — breda över Edra kistor de färger, för vilka I gingen i döden.

Om några veckor skall Sveriges folk taga emot Eder. Må det dock tillåtas mig redan nu, i vårt fosterlands och framför allt i den forsknings namn, som I haven hedrat, i den svenska geografiska forskningens, att inför Eder uttala vår glädje över att Edert eget land till sist fick famna Edra stympade stoft.

'Örnen' var det namn, I gav Edert fartyg. 'Örnen' mäktade inte. Ännu skola många människor misslyckas på samma uppgift, som 'Örnen' icke orkade lösa. Ju tätare detta kommer att ske, dess mera gripbar, dess mera levande skall bilden bli av Andrée och hans män. Det är idéerna, påfundet, drömmen som främst föra världen framåt, icke verkställigheten.

I dessa veckor har hela den gamla och den nya världen i spänning lyssnat till budskapen från Tromsö. I denna dag klappa alla skandinaviska hjärtan i samma takt inför minnet av tre hjältemodiga nordbor. I denna stund passeras åter en milsten i den saga, som åt våra efterkommande skall tälja om utforskandet av de omätliga vidderna kring polen. Nu som så ofta förr är det Tromsö, som är medelpunkten, dit hela världens blickar riktas.

Om några ögonblick skola Andrées, Strindbergs och Frænkels stoft stå på svenskt däck för att genom Norges mäktiga fjordland anträda färden till deras sista fädernegrund. Skådeplatsen flyttas för det sista kapitlet i 'Örnens' färd. Men en ny norsk bragd har inskrivits i mänsklighetens hävdatavlor.

Må det därför tillåtas mig att här inför överlämnandets högtidliga ögonblick få uttala vårt tack för det restlöst ridderliga sätt, varpå Norge till oss återbördat sitt för oss så dyrbara fynd.

Det är oss en särskild glädje att därvid få tala till Tromsö stad och dess folk. På det yppersta sätt har Tromsö understött vårt arbete, och den hedersbevisning, Tromsö i dessa dagar givit Andrées, Strindbergs och Frænkels minne, skall aldrig förgätas.

Det är under allvarlig tystnad vi lämna derma plats, där vår erinring har blivit en stor upplevelse rikare. Det är för den vi nu bringa Tromsö vårt lågmälta men varma tack."

Kistorna lyftes av "Svensksunds" manskap och fördes ombord, först Andrées kista, så Strindbergs och sist Frænkels. Kommissionens medlemmar och svenske konsuln sade farväl; endast ingenjör Köhler medföljde såsom företrädare för kommissionen. I nästa ögonblick gled "Svensksund" under tonerna

av den svenska folksången ut från kajen. Knappt hade tonerna av denna förklingat förrän den norska folksången spelades upp. Nu var det "Michael Sars" som lade ut för att följa "Svensksund" nedåt. Här som på "Svensksund" stodo befäl och manskap i stram honnör under det nationalsången spelades.

Högtidligheten var till ända. Skådeplatsen för de tre männens färd hade blivit en annan. Med sydgående "hurtigrutten" kl. 8 på kvällen lämnade kommissionen och de sista tidningsmännen Tromsö.

Då "Svensksund" tre timmar efter avfärden från Tromsö passerade Gibostad gled den starkt upplyst och med strålkastare på förmasten in emot hamnen, där flera hundra personer voro samlade för att bringa den sin hyllning. En hornorkester i land spelade svenska och norska folksångerna, varpå färden ställdes vidare åt söder. Härmed var den rad av hyllningar inledd, som skulle följa "Svensksund" under hela dess färd till Stockholm. Måndagen den 22 passerades Ålesund, den plats där "Bratvaag" hörde hemma. Vid halvtolvtiden lade ångfartyget "Norddalsfjord" ut från kajen i Ålesund för att möta "Svensksund". Med "Norddalsfjord" i spetsen och "Michael Sars" omedelbart efter "Svensksund" stävade man in mot staden med ett tjugutal fartyg som eskort; "Bratvaag"

anförde kortégen på "Svensksunds" högra sida. Flottiljen gick långsamt förbi kajen. Här liksom utefter hela stranden stod fullt med folk och alla huvuden blottades utmed "Svensksunds" väg. Ute vid Tuenæset lade "Norddalsfjord", "Svensksund" och "Michael Sars" bi och defileringen av de i kortégen deltagande fartygen började. Då de passerade, sänktes flaggan på akter-

masten ned till relingen. Efter defileringen tog även "Michael Sars" farväl, varefter den gick in till kajen i Ålesund. Under hela den timme, högtidligheterna pågingo, ringde stadens kyrkklockor.

Natten till onsdagen måste "Svensksund" på grund av det dåliga vädret söka hamn i Stavanger. Händelsen blev en historisk episod genom att fartyget här kom att ligga alldeles upptill Nansens gamla fartyg "Fram", som från utställningen i Trondhjem nu var på hemväg till Oslo. Sista gången de båda fartygen möttes var i Tromsö 1897, då Andrée for ut till sin polarfärd. Officiella besök avlades ombord, Andréemännen hyllades med kransnedläggning och på kvällen spelade klockorna i Stavangers domkyrka svenska folksången och andra svenska melodier.

På torsdagseftermiddagen kunde "Svensksund" lämna Stavanger och kl. 10 på fredag kväll ankrade den på Rivöfjorden utanför Göteborg, där mottagandet var utsatt till lördagskvällen kl. 1/2 7. Omkring 75,000 människor torde vid högtidligheten ha varit samlade på och omkring Masthuggskajen. Facklorna och marschallerna voro de enda ljusen. Lyktorna voro släckta och inga strålkastare tillätos spela. Så började kyrkklockorna ringa och "Svensksund" gled sakta uppför älven. Den svarta landgången lades ut och landshövding v. Sydow steg ombord för att bringa Andréemännen fosterlandets första hyllning, då de nu vänt hem från sin långa resa.

Han erinrade om att det var just från denna kaj och med detta fartyg de för 33 år sedan dragit ut på sin nordpols färd. Då följde göteborgarna med jublande lyckönskningar deras avresa. Nu samlades Göteborgs invånare på samma plats för att bringa deras minnen en första enkel hyllning på den svenska

Foto Boge, Svensk Filmindustri.

"Svensksund" och "Fram" i Stavangers hamn den 24 sept. 1930.

fosterjorden. "I detta ögonblick", slutade talaren, "vill jag gärna erinra om några ord, Andrée yttrade vid en avskedsfest, som gavs för honom i detta samhälle: 'Om vi lyckas', sade han, 'så må ni veta, att när vi åter sätta foten på fasta marken och kunna säga: nu är det gjort, då skola tankarna flyga hit, där expeditionen fått en så väsentlig hjälp och rönt så mycken medkänsla.'

Nu är det kring Dig, August Andrée, och kring Din bragd våra tankar samlas i tacksam beundran, nu är det vi göteborgare, som i vördnad bringa 'Örnens' män vår hyllning."

Sedan landshövdingen nedlagt en krans, framförde överstelöjtnant G. V. E. Svedenborg en hyllning från deltagarna i 1897 års Spetsbergsexpedition samt från svenska luftseglare och flygare. Härpå följde kransnedläggning. Efter denna

sjöngs unisont "Vår Gud är oss en väldig borg", varefter fackelbärarna under musik defilerade förbi. Så lossade fartyget förtöjningarna, lade ut från kajen och gled bort genom mörkret.

På måndagen passerades Öresund. Det blev färdens glanspunkt. Norr om Sundet mötte två fartyg från Hälsingborg och de danska marinfartygen "Hvidebjörn" och "Argus". Ombord å det förra fartyget befunno sig Danmarks statsminister och finansminister. Då man kom in under Kronborg, gick Dannebrogen ned på halv stång, alla Helsingörs klockor började ringa och en sorgesalut på femton skott dånade från det gamla slottet. Härefter gick "Svensksund" in under Hälsingborg, där hyllningar framfördes och kransar nedlades. Utanför Landskrona mötte en ny rad av fartyg med nya deputationer och kransar och så styrdes färden till Malmö. Nu hade den danska eskorten tagit avsked. Strax norr om Taarbæk mötte en eskort av nio danska flygare, tre hydroplan och sex jagare, i kilformation tre och tre tillsammans. De kretsade i stora bågar över "Svensksund" och

kastade ned blommor och kransar. Så spelade marinorkestern "Vår Gud är oss en väldig borg" och "Hvidebj^rn" gav avskedssalut med tio skott. Ekot av det sista skottet förklingade. Larmet från flygarna dog bort och blott som en aning dröjde ännu några ögonblick koralens musik som en dallrande späd ton över vattnet. De danska fartygen seglade bort, hem mot Köpenhamn.

Färden ställdes till Malmö och här mötte representanter för Malmö och Lund, Lunds universitets studentkår och lärda sällskap. Nya hyllningar med fartygskonvoj, kransar och studentsång. Här mötte också en tysk flygmaskin, som nedkastade en krans från Deutsche Lufthansa. Kursen sattes åter mot söder,

"Hvidebjörn" eskorterar "Svensksund" den 29 sept.

men då man kom ned under Limhamn kom en ny och alldeles oväntad hyllning. En flottilj på över femtio fiskebåtar närmade sig, alla med flaggan på halv stång. Flottiljen gick upp på båda sidor om "Svensksund". I spetsen gingo ett par båtar, på vilka fördes de florbehängda fanor, under vilka Limhamnsfiskarna följa sina kamrater till graven. Från en bogserbåt gingo representanter ombord på "Svensksund" och överlämnade kransar från Limhamns hamn och från dess fiskarbefolkning. När fartyget nått Sundets södra mynning, mötte representanter för städerna Skanör och Falsterbo och då dessas eskort upphörde, tog Trälleborgs vid.

Kl. 1 på tisdagsmiddagen den 30 sept. löpte "Svensksund" in till Karlskrona, där den skulle kvarligga till torsdag eftermiddag för att då avgå till Stockholm, där mottagningen var bestämd till söndagen den 5 okt. Under infarten till Karlskrona

Foto Boge, Svensk Filmindustri. Limhamns fiskare hylla Andréemännen.

eskorterades fartyget av tre flygplan och vid ankomsten mötte nya tal och kransnedläggningar. Så går färden från Karlskrona vidare. Från Kalmar, Oskarshamn, Nynäshamn alltjämt nya hyllningar.

Kl. 1/2 7 på söndagsmorgonen hade man, numera under eskort av jagarna "Ehrensköld" och "Hugin", nått Dalarö. Trots den tidiga morgontimman var hela samhället på fötter. Alla flaggor voro hissade på halv stång. Representanter för samhället gingo med lotsbåtar ut till "Svensksund" och bragte de hemvändande sin hyllning. Kl. 11 passerades Oskar Fredriksborg, där ett paradkompani från fästningen stod uppställt jämte musikkåren. Ännu ett uppehåll i Vaxholm för den sista hyllningen under

"Svensksund" går upp på Stockholms ström den 5 okt.

färden, och med sakta fart går denna nu mot Stockholm. Skaran av motorbåtar, som gått ut att möta, växer och är till sist uppe i något mellan 100 och 200. Vid Fjäderholmarna mötte en flygeskader av 5 spaningsplan och 3 jagare, som sedan kretsade över fartyget under hela färden uppför Strömmen. Till sist slöto sig tre ångare till flottiljen. På slaget 2 lade "Svensksund" till vid Skeppsholmen i Stockholm.

Den väg tåget skulle följa från Skeppsholmen till Stockholms Storkyrka, där jordfästningen skulle äga rum, var kantad med flaggstänger, där dukarna i det regndis, som hela söndagsmorgonen legat över Stockholm, hängde slaka på halv stång. Medan släktingarna och representanterna för de korporationer, som skulle deltaga i processionen, samlades vid högvaktstrappan på Skeppsholmen, övergick diset till regn. Vinkelrätt mot högvaktstrappan hade Jagts ut en 45 m. lång pontonbro klädd i svart, granris och blågula band. Längst ut var den försedd med en uppbyggnad i höjd med "Svensksunds" båtdäck. Inne vid högvaktstrappan stod Konungen, omgiven av sin personliga stab och närmast denna stodo Andréemännens släktingar. En sång tonade och under ringning från stadens alla klockor lyftes kistorna av "Svensksunds" matroser och nedsattes framför Konungen, som hälsade dem välkomna på svensk jord i följande ord:

"I svenska folkets namn hälsar jag stoften av de polarfarare, som för mer än tre decennier sedan lämnade fosterjorden för att söka svar på sällsynt svårlösta frågor. De drogo bort och försvunno i fjärran. Deras eget öde ökade blott gåtornas antal. Hem hava de dock nu till sist kommit.

Förhoppningen att under deras livstid få hedra dem efter en

Foto Boge, Svensk Filmindustri.

"Svensksunds" matroser bära kistorna i land. Vid kajen väntar Konungen. framgångsrik färd har gäckats. Vi böja oss för den tragiska utgången. Nu återstår oss blott att uttala vårt varma tack för deras offervillighet i vetenskapens tjänst.

Frid vile över deras minne!"'

Sedan en sorgesalut på 10 skott dånat, satte sig tåget i rörelse mot kyrkan, med kistorna förda på tre öppna vagnar. Utefter hela vägen där sorgetåget drog fram bildade olika korporationer häck och tiotusentals människor hade trotsat vädrets oblida makter för att med blottade huvuden få bringa de hemåtvän-dande en sista tyst hyllning. Hela Slottsbacken var kantad av de socialistiska fackföreningarna under dessas röda standar. Koret i kyrkan var smyckat med ymniga blommor och ett vitt blomsterkors stod vid var och en av de svarta katafalker, där

kistorna skulle stå. I den s. k. kröningsbänken hade Konungen och andra medlemmar av det kungliga huset tagit plats.

Jordfästningen förrättades av pastor primarius d:r Widner och efter sång från orgelläktaren besteg Nathan Söderblom predikstolen. "Välkomna hem!" började han. "Välkommen Andrée! Välkommen Strindberg! Välkommen Frænkel! Det har dröjt länge. Och vad vi nu mottaga är endast spillror av ypperliga, härdade redskap för obetvinglig håg och målmedveten bragd." I korta, distinkta satser gav han en karakteristik över färden och med återhållen andedräkt lyssnade församlingen till Andrées märkliga ord ur den dagbok som nu efter 33 år upptagits ur Vitöns is. Det är då han i ballongens gondol nedskriver: "Vi mena, att vi gott kunna taga döden, sedan vi gjort det vi nu gjort." Och talaren slutade: "När under kommande årsmillioner vårt rullande klot för de stumma världarna kanske tyst berättar släktets omsider ihjäl-frusna saga, skall då de sista människornas slut likna edert äreminne? Allt det förgängliga är blott en liknelse. Ur liknelsen träder verkligheten fram. Slöjan faller. Anden lever. Jesus sade: För Gud äro alla levande. Amen." Ny sång, den långa kransnedläggningen. Högtiden i kyrkan är slutad.

Kl. 8 på aftonen ägde den stora minnesfesten rum i Stockholms stadshus. Professor Gérard De Geer talade över färdens planläggning och vetenskapliga resultat. Ecklesiastikministern Stadener framförde nationens tack „till de män, genom vilkas skiftande insatser Polarfararnas stoft och andra lämningar efter expeditionen förts hem. Som helhet formade sig talet som ett tack till Norge. Därpå talade Svenska akademiens sekreterare E. A. Karlfeldt över ämnet "Andrée och folkkänslan". Han gav en rask teckning av de tre männen och särskilt uppehöll han

I Stockholms Storkyrka.

sig vid Andrées rikt fasetterade personlighet. Talaren gav ett pregnant perspektiv på tidsutvecklingen, då han bl. a. yttrade: "Andrée och hans män lämnade Stockholm en dag under den strålande jubileums- och utställningssommaren 1897. Deras öde har uppdagats mitt under den lika strålande utställningssommaren 1930. Mycket har hänt mellan dessa båda år. Tänker man sig, att Andrée kunnat komma levande tillbaka nu, skulle han finna sin starka tro på vetenskap och teknik glorifierad genom uppfinningar och upptäckter, som han icke vågat drömma om. Hans stackars vingsvaga och vingbrutna 'Örn' har ef ter trätts av jättar med helt annan kraft att trotsa elementen. Hans vilse flugna duva har efterträtts av talande vågor, som buda oförmedlat genom skyn på nästan obegränsade avstånd. Allt detta är det djupa vemodet i dagens minne, även om vi minnas, att Andrée var ute tidigast på stråten, en förelöpare, ett förebud till uppfyllelsen av löftet: De skola flyga som örnar och icke vara trötta."

Minnesfesten i Blå hallen i Stockholms stadshus blev en högtidlighet av säreget slag. Det minne man firade tycktes ligga så overkligt långt tillbaka i tiden, men oupphörligt gingo tankarna till de tre kistor, som denna dag förts i land på Sveriges jord och som ännu stodo smyckade med friska blommor uppe i Storkyrkan.

, Ännu några dagar stodo kistorna kvar för att bereda dem som så önskade tillfälle att bringa de tre polarhjältarna

sin hyllning. Torsdagen den 9 okt. fördes de till Stockholms krema-torium, där efter en kort högtidlighet först Andrées, så Strindbergs och sist Frænkels kista sänktes elden i möte.

De tre männens saga hade nått sitt slut.

De uppgifter, som ligga till grund för fastställandet av "Örnens" färd, äro dels iakttagelserna över ballongens kurs och fart, som med i medeltal en timmes mellanrum finnas antecknade omväxlande i Andrées dagbok och Strindbergs annotationsalmanacka, dels de solobservationer, som av Strindberg utförts med nivåsextant i gondolen, och vilka huvudsakligen återfinnas i almanackan samt slutligen de, dagen efter landningen, på isen, utförda observationerna med universalinstrument, som upptaga sidorna 6 och 9 i "observationsboken 1".

Kurs- och fartuppgifterna äro i hög grad osäkra (den prickade kurvan visar den enbart av dessa uppgifter erhållna färdkurvan) och kunna endast tjäna till att approximativt återge de varierande riktningarna under färden, men ej till fastläggande av färdkurvan i dess helhet och belägenheten av dess projektion på jordytan.

Fastläggandet härav vilar dels på den terrestra positionsbestämningen i punkt A, erhållen genom pejlingar av Vogelsangs norra udde och Gray hoek, dels på de astronomiska observationer, som utförts i punkterna B, C, D och E.

Observationerna i punkterna B och C, av vilka den förra ger en latituds-, den senare en longitudsbestämning, äro ut-

ANDRÉE-EXPEDITIONENS ORTSBESTÄMNINGAR

Beträffande de olika linjerna och bokstavsbeteckningarna se texten.

förda medan ballongen var i rörelse, och äro att betrakta som relativt osäkra jämförda med de i punkterna D och E utförda. Observationerna i punkt D utfördes under lugna förhållanden medan ballongen låg stilla och utgöras av två observationsserier för longitudsbestämning och en serie för bestämning av latituden, vilka, under förutsättning av en normal gång hos kronometrarna, tillsammans giva en säker ortsbestämning. Observationerna i punkt E, utförda med universalinstrument på isen dagen efter landningen, bestå av två observationsserier, en för longituds- och en för latitudsbestämning, vilka, under

samma förutsättning angående kronometern, ävenledes giva en god positionsbestämning.

Utom de nu nämnda har under ballongfärden utförts ytterligare några observationer, av vilka en del på grund av ofullständiga uppgifter icke kunnat omedelbart beräknas (tiden har ej medgivit deras beräkning under de olika antaganden, som kunna ifrågakomma), andra åter ha uppenbarligen utförts under så ogynnsamma förhållanden, att de torde böra anses mindervärdiga.

Efter beräkning av ovannämnda observationer har man således för orienteringen av färdkurvan tre fasta punkter A, D och E samt två rörliga, B och C, av vilka den förstnämnda är förskjutbar i ost—västlig, den sistnämnda i nord—sydlig riktning. Mellan dessa fasta och begränsat rörliga punkter har med stöd av kurs- och fartuppgifterna färdkurvan inlagts med bibehållande av kurslinjernas brytningsvinklar och deras relativa längder. Den för år 1897 gällande missvisningen har beräknats i enlighet" med uppgifterna å Reichs-Marine-Amt's isogonkort för år 1920.

.

I motsats till ballongfärden, då vissa, om än otillförlitliga uppgifter angående kurs och fart tjänat till vägledning, är man för fastläggandet av isvandringens förlopp uteslutande hänvisad till de under densamma utförda astronomiska observationerna. Visserligen saknas ej uppgifter om de kurser, som Andréemännen under färdens olika skeden sökt hålla, eller uppskattningar av de i kursens riktning tillryggalagda distanserna, men vind- och strömförhållanden hava här till över-

vägande del varit bestämmande för den faktiska rörelsens hastighet och riktning. Då verkningarna av dessa

undandraga sig varje bedömande kan en genom astronomiska observationer bestämd ortslinje icke transporteras en känd distans i en känd riktning, motsvarande expeditionens förflyttning mellan observationerna, för att tillsammans med en annan sådan ortslinje bestämma en punkt i färdkurvan. Endast i de fall, då två observationer utförts med endast några få timmars mellanrum, och till följd därav kunnat betraktas som utförda i samma punkt, ha relativt säkra orter erhållits. Sådana äro i färdkurvan över isvandringen markerade med dubbla cirklar. Övriga punkter äro mer eller mindre osäkra. De äro markerade med en enkel cirkel samt en linje angivande ortslinjens riktning. Denna sistnämnda representerar således den linje på vilken, eller på vars förlängning åt ena eller andra hållet, observationen utfördes.

Med avseende på dessa ortsbestämningar äro isvandringens skilda delar i hög grad olika. Under dess första skede ha täta observationer utförts och stor omsorg nedlagts på dem. Flerstädes förekomma under denna del av färden dubbla, ja, t. o. m. tredubbla observationsserier. Under isfärdens senare del bliva observationerna glesare och knappare, möjligen beroende på mulen väderlek, och understundom har en enkel "halvserie" fått tjäna till bestämning av ortslinjen.

Härtill är att märka, att de observerade solhöjderna med den framskridande årstiden bliva allt lägre, i några fall uppgående till endast omkring 3°. De i polartrakterna ofta abnorma och fullständigt oberäkneliga refraktionsförhållandena göra dessa låga höjd vinklar och i samma mån de av dem beräknade ortslinjerna i hög grad osäkra.

Den 19 aug., då, i trots av den sydvästliga kursen, observationerna dag efter dag givit en allt ostligare longitud börjar Strindberg misstänka kronometrarna[1] och han ger sig då oförskräckt in på de gamla sjöfararnas nu nästan glömda metod att genom mätning av måndistanser kontrollera urens gång. Det är i högsta grad beundransvärt att under dylika förhållanden ge sig i kast med dessa vanskliga observationer och tidsödande beräkningar, som alltsedan Gemma Frisius' dagar ansetts för de svåraste och besvärligaste inom den astronomiska navigationen. Den 22 aug., då vädret är särskilt gynnsamt, upprepar han dessa observationer, denna gång med fördubblad skärpa, och når ett resultat, som vittnar om en aktningsvärd observationsskicklighet. Den observerade distansens medelfel är endast 3",5!

Tack vare dessa måndistanser samt en timvinkelobservation, utförd den 19 sept. samtidigt med tangentpejlingar av Vitön, kan man nu få en någorlunda god föreställning om kronometrarnas gång och på grundval därav fastlägga isvandringens förlopp med avseende på longituden, d. v. s. i ost—västlig led.

De geografiska koordinaterna för Vitön hava erhållits ur Commander Worsley's "Under sail in the frozen North", London 1927, vilka torde vara de tillförlitligaste som för närvarande finnas. Dessa koordinater, kompletterade med doktor Horns uppgifter om öns form, storlek och orientering samt A. G. Nathorsts karta av år 1898, hava tjänat till ledning vid tecknandet av den schematiska konturen av Vitön.

På ovannämnda koordinater samt måndistansobservationerna i punkt F vila samtliga longitudsbestämningar fr. o. m. den

1 Han hade goda skäl härtill, ty redan under den långa väntetiden på Danskön hade dessa visat en allt annat än regelbunden gång.

Strindbergs karta över isvandringens första del.

22 aug. t. o. m. den 19 sept. (punkt G). Övriga longitudsbestämningar under såväl ballongfärden som isvandringens första del äro baserade på en komparation med "Svensksunds" synbarligen mycket goda skeppskronometer den 11 juli samt måndistanserna den 22 aug. (punkt F).

Den vid en jämförelse med Strindbergs karta över isfarden framträdande avvikelsen på i genomsnitt 1/2° i longitud härrör från ett fel, begånget vid hans beräkning av måndistanserna.

Som förut framhållits äro ortsbestämningarna mångenstädes osäkra, och färdkurvan kan som en följd därav ej

giva mer än en mycket schematiserad, ja, t. o. m. missvisande bild av expeditionens färd. Den lilla kröken norr över vid punkt H t. ex. kan vara förorsakad av vid midnattsobservationerna den 2—3 aug. rådande abnorma refraktionsförhållanden och har i så fall icke motsvarats av en faktisk rörelse i denna riktning. Punkt I i ballongkurvan kan, då den saknar stöd av astronomisk longitudsbestämning, ha legat ostligare eller västligare. Liknande kan sägas om ett flertal punkter i kurvan över isvandringen.

En fortsatt vetenskaplig behandling av allt tillgängligt material torde giva möjlighet att mer i detalj och mer exakt klarlägga Andrée-expeditionens färd över polarhavet.

Det var med ytterst små förhoppningar om att lyckas få fram några bilder eller ens de ringaste bildspår som jag för undersökning och behandling mottog de filmrullar, som befunno sig bland fynden på Vitön. Man vet nämligen av erfarenhet, att den latenta ljusbilden med tiden går tillbaka och i synnerhet vid knapp exponeringstid — som ju i ifrågavarande fall i allmänhet var att räkna med — alldeles kan försvinna; man vet även, att det celluloidunderlag, på vilket filmen är gjuten, icke förhåller sig indifferent utan så småningom kan påverka emulsionsskiktet och med tiden förorsaka en alltmer tilltagande beslöjning, ett förhållande, som gör att fabrikanten alltid anger en viss tidsfrist, inom vilken filmen måste framkallas för att giva klara bilder. Denna tidsfrist utgick, för den Eastman-Kodakfilm, som Andrée-expeditionen medförde, med februari 1898. Å andra sidan har man emellertid exempel på att filmer, som varit rikligt exponerade och som mellan exponeringen och framkallningen förvarats på ett svalt och torrt ställe eller åtminstone icke varit utsatta för starka temperaturväxlingar, ännu efter ett tiotal, ja t. o. m. efter ett tjugutal år givit brukbara om än starkt slöjiga negativ. Huru voro nu förhållandena med de filmer som hemförts från Vitön? Ja, den förstnämnda betingelsen, låg temperatur under förvaringen, kan ju anses

vara uppfylld, åtminstone intill den tidpunkt fyndet gjordes; med den sistnämnda betingelsen, torr förvaring, var det däremot sämre ställt. Enligt de meddelanden jag erhållit voro nämligen de metallhylsor, i vilka filmerna vid fyndet voro inneslutna, delvis fyllda med vatten och det visade sig när hylsorna senare öppnades, att samtliga filmer voro alldeles genomvåta och att de av allt att döma under många år befunnit sig i detta tillstånd.

Då en redogörelse för arbetets gång vid filmernas behandling måhända kan vara av intresse, skall jag i det följande meddela en kortfattad beskrivning av densamma.[1]

Det material jag av professor Lithberg mottog utgjordes av:

9 st. cylindriska hylsor av förtent järnbleck.

7 st. cylindriska hylsor av koppar.

1 st. filmrulle invirad i ett svart och rött tygstycke (tydligen ett stycke av en växelsäck). Den var, som en senare undersökning visade, *oexponerad*.

1 st. rullkassett för formatet 13X18 cm. med en isittande delvis exponerad filmrulle.

En okular undersökning i mörkrummet av de starkt av rost sönderfrätta järnbleckhylsornas innehåll visade, att de innehöllo filmrullar avsedda för dagsljusladdning; rullarna voro av ungefär samma typ som ännu användas för rullfilm. Av upprull-ningen framgick att ingen av dessa filmrullar hade varit insatt i kameran, *de voro sålunda alla oexponerade*.

Vid undersökning av kopparhylsorna konstaterades, att dessa innehöllo de för rullkassetten avsedda filmrullarna. Dessa ut-

1 En utförlig beskrivning kommer att senare meddelas i Nordisk Tidskrift för Fotografi, Geografiska Annaler och eventuellt även i några utländska facktidskrifter.

gjordes av långa filmband av 13 cm. bredd och 866 cm: längd avsedda för 48 bilder i formatet 13X18 cm. Av upprullningen framgick att av de 7 rullarna 4 voro exponerade, de övriga 3 sålunda oexponerade. De voro, utan

mellanliggande skyddspapper, fast rullade omkring en cylinderformad träspole. Samtliga filmband voro våta ända intill träspolen, delvis så uppblötta att emulsionsskiktet vid blotta vidrörandet med fingret lossnade från underlaget. Lyckligtvis hade ingenjör Köhler, då han i Tromsö tog hand om hylsorna, tömt ut det vatten, som icke var absorberat av emulsionsskiktet och det svarta omslagspapperet; hade denna åtgärd försummats hade säkerligen vattnets förstörande inverkan, då hylsorna förflyttades till varmare klimat, helt säkert fortsatt och ännu mera upplöst och förstört emulsionsskiktet. Min första åtgärd, sedan hylsorna numrerats och vägts, var att rulla av filmen från spolen och torka densamma. Detta måste naturligtvis på grund av emulsionsskiktets upplösta tillstånd och celluloidens sköra beskaffenhet ske med allra största försiktighet, men det lyckades dock att utan att skada emulsionsskiktet skilja filmen från de underliggande varvens baksida, på vilken det fuktiga gelatinskiktet naturligtvis starkt klibbade. De icke exponerade filmerna, som även voro genomvåta, torkades. De voro avsevärt bättre bibehållna än de exponerade, emedan de vid fyndet kvarlågo i sin originalförpackning. Delar av denna oexponerade film kom till användning vid de förförsök, som jag företog innan den exponerade filmen angreps.

Dessa förförsök, för vilka utrymmet icke tillåter en närmare redogörelse, åsyftade, dels att lära känna det föreliggande materialets natur, dels att utarbeta lämpliga arbetsmetoder. Det gällde att ur det föreliggande ömtåliga och dyrbara materialet

pressa fram de bildspår, som kunde döljas däri, att väcka till liv den sådd, som för ett tredjedels sekel sedan gjordes. Problemet var närmast att finna en framkallare, som med stor energi framtog de svaga latenta bildspåren utan att emulsionens benägenhet att slöjas blev förhärskande.

Flera framkallare i olika kombinationer prövades. De utan jämförelse bästa resultaten erhöll jag med en sulfitfri pyro-katekin-natriumhydrat-framkallare. Denna framkallare har förutom en utomordentligt stor reducerande förmåga, egenskapen att vid det belysta bromsilvrets reduktion bilda en gulbrunt färgad oxidationsprodukt, varigenom jämte silverbilden uppstår en färgad bild, vars intensitet är proportionell till silverfällningen; härigenom uppstår en förstärkning, som visserligen för ögat ter sig helt svag, men på grund av bildens gulbruna färg relativt kraftigt absorberar blå och violetta strålar, en egenskap, som kunde utnyttjas på sätt som nedan skall omtalas.

Filmen framkallades stycke för stycke med växlande resultat. När framkallningsarbetet var avslutat förelåg ett femtiotal filmer, som visade mer eller mindre tydliga bildspår. Av dessa voro ett tjugutal så tydliga, att de med lämplig efterbehandling kunde tänkas ge reproducerbara bilder. Efter fram-kallningen vidtog det mycket omständliga efterarbetet. Som ovan är nämnt erhölls vid framkallningen jämte silverbilden en svagt gulbrun bild. Genom omkopiering på ett diapositiv-material, som huvudsakligen var känsligt för blå och violetta strålar, erhölls ett relativt kraftigt diapositiv, som genom en förnyad omkopiering ytterligare kunde förstärkas. Att åstadkomma en kontrastrik bild är med tillhjälp av det material, som numera står till förfogande, en tämligen lätt sak. Avsevärt svårare är att med riktiga valörer i förstärkt form återgiva

den mjuka och ytterst svaga gradation, som originalnegativen innehöllo. Men även denna svårighet lyckades jag övervinna tack vare tillgång på negativ- och diapositivmaterial av varierande gradation.

Ungefär 5/6 av den filmrulle, som fanns i den tillvaratagna rullkassetten var exponerad. Kassetten låg vid anträffandet öppen; filmrullen hade således under åratal varit utsatt för vädrets och ljusets förstörande inverkan. Rullen, som naturligtvis varit genomvåt, hade efter fyndet delvis torkat och bildade en kompakt, fast stav. Först sedan jag avsågat de hårt torkade ändarna var det möjligt rulla av det kvarvarande ännu fuktiga mittelpartiet. Vid framkallningen visade det sig, att de innersta varven verkligen innehöllo bilder, som visserligen voro illa medfarna, men av vilka dock vissa partier voro rätt tydliga. Den i boken reproducerade ismåsungen visar ett sådant parti.

Jag vill i detta sammanhang framföra mitt tack till Hasselblads Fotografiska Aktiebolag, som frikostigt försett mig med allt det förträffliga Kodakmaterial, som erfordras vid ifrågavarande arbetes utförande. Samma firma har även till mitt förfogande ställt den tekniska hjälp, som vid omkopierings-, förstorings- och retuscheringsarbetet

var behövlig. Även vill jag uttala mitt erkännande för det synnerligen förtjänstfullt utförda retuscheringsarbete, som föregått bildernas reproduktion å Kemigrafiska Aktiebolaget Bengt Silfversparres officin.

Stockholm, Kungl. Tekniska Högskolans Fotografiska Laboratorium nov. 1930.

<chapter name="Andrées stora dagbok

för tiden 11juli—2 okt. 1897.

Med fyra punkter äro markerade partier, som icke kunnat tydas; med snedstreck de radslut på sidorna 1—31 i dagboken, som icke på annat sätt äro utmärkta.

Inom [ ] ha angivits ord, vilka i dagboken skrivits men sedan ändrats eller överstrukits. I övrigt är originalets stavning och interpunktering iakttagen.

Vid utredigeringen ha en del protokoll över ortsbestämningar uteslutits.

depesch d. 11ju .... kl./ .... flytboj . . . ./ Vår resa har. .. ./ Pärmens [utmärkt] ..../ fortgår på . .../ ters höjd ..../ till en början .... / rättvisande men .... / åt N 45° ost rätt .... / Fyra brefdufvors afsända kl. 5h 40m Greenw tid flögo vestligt. Vi äro nu inne öfver isen som är mycket fördelad åt alla håll. Vädret härrligt Hu/ möret utmärkt Andrée Strindberg Fränkel

d. 11 juli/ Psychr.....+ 2,3 kl. 7.31 e/___arbete vid/ Sid. 1

....linan/ .... släplina/ .... verka/ .... styrinrättn/ 0,2 +

0,2 d. 11 juli/ kl...../på 40m höjd/ barom 448,2 mm/ 5567

är då 51m 45s före Gr. M tid

Duséns barom 748 m. m./ på 35 — höjd/ natten emellan Sid. 2 11—12 juli —10/ Gr. M t./ Kl. 4h 43 på morgonen 12 juli/ hastighet 0,4 m pr sek./ och riktning .... ° W magn./ kl. 4h 50

vid [temp ± o]___/ psychr. ± o,o + 0,1/ tjockan lätta litet

och ballongen höja sig åtskilligt af det vi ansett vara öppet vatten torde blott varit snöfri och vattentäckt is/ KL 4h 55 rörelsen fortgå oafbrutet kurs N 25° W magn./ Kl. 5 tyckte Sid. 3 jag mig höra en alkekung/ och jag såg en hafhäst kretsa/

.... ing oss. Han var ej rädd. På/ .... midt å bakre kanten/ .... han två hvita fläckar/ och näbbet eller främre delen/ af hufvudet var svart./ kurs... kl. 5h 5 (5567)

Snön på isen....ljust smutsgul öfver stora vidder. Isbjörnens hud har samma färg. Isen är ej mycket eller rättare icke alls pressad. Den kan köras med häst och släde ifall ytan är hård. Intet land är i sigte. Horisonten är dock oklar. Det är i sanning en underbar färd i natten. Jag fryser men vill ej väcka de båda sofvarne. De behöfva hvilan. Vi hafva ännu .... /

Sid. 4 någon björn eller säl. När ballongen gick ned lade sig linorna ej rätt och detta gör att [ballongen] gondolen går baklänges och att seglen trycka ner ballongen. Det är skada ty .... gör

ej afsevärd....

Hastighet o,8 m. Kl. 5h 20/....kurs N 50° W. magn./

Kl 5h 48 (5567)/ hast 0,32 m/ kursen då N 6o° W/ magn

Sid. 5 12 juli/ f. m. Kl. 6 togs första fotografien af/ 5567/ storkobbe (hvalross?) [Flere] Två/ sådana syntes [En] ..../ .... Den ene blef skrämd den andre icke. Isen är genomdragen med rännor med Öppet vatten/ Psychr. + 0,2 + 0,2/ Kurs N 8o° W magn/ Gondolen går nu ofta ner till 15 à 20 m. höjd./ hast kl. 6h 18. = 1,4 m/s/ himlen är jemnmulen och har så varit ända sedan jag purrades kl. 2./ Kl. 6h 50 stannade ballongen 7 10 stod han fortfarande/ Psychr. + 0,6 + 0,5 kl. 7h —

Sid. 6 12 juli morgon./ Kl. 7h 15 syntes en haf häst helt nära gondolen. Ballongen lossnade ej förr än kl. 7h 32 (5567) och gick då rätt åt W. magn/ Kaffe kokadt på 18 min. Sugning på hof-tång haf häst ärtregn

Sid. 7 11 juli 22h 54m Gr. M. t./ (astron)/ Kurs N 75° W magn/ Isen mycket fördelad, öfver allt mycket öppet vatten/ Kl. 5—6 e. m. d. 12./ Isen mera pressad stundom ganska/ 8 tutschar på

30 m mycket/ "åtminstone få äta i fred"./ 6h 15 lång [is]vat- tenränna/ N—S/ 2 tutchar på 30 min/ magn/ Kurs S 70° W. kl. 6h 33"/ hast 3,3 m./ psychr. + 0,5 + 0,6/ Isen pressad. Inga regelbundna riktningar

12 juli e. m./ mag. S 75° W magn Kl 6h 58/ magn. S 75° W Sid. 8 7h 25/ oaflåtlig tjocka och törnar hvar 5:te minut/ Humöret godt/ magn S 8o° W kl. 7h 3 — 5567/ delvis mycket pressad is/ magn S 75° W kl. 7h 54/ hast 3,2 m/ Isen gröfre och mera pressad än förut/ tjocka 8h 28/ Svår terräng (is)/ magn Kurs S 70° W 8h 45/ hast 2,5 m pr sek./ hast 3 m pr S. Kl. 9.5/ Sid. 9 mg S 60° W Kl 9h 35/ Isen jemnare/ tjockan tät fortfarande/ 1,75 m Pr-sek 9h 45/ mag S 6o° W. Kl. 10h 30/ tutsch hvar o. hvarannan minut/ marken [under]besöktes och/ stämplades för hvar 50 meter ungefär/ 10h 53 ballongen stannade/ vid 4,5 meters vindhast/ kl./ 11h 45/ Psychr. + 0,5 + 0,5

Det dryper af allting och ballongen svårt nedtyngd. Fastän Sid. 10 vi skulle kunnat kasta ballast och ehuru vinden måhända skulle föra oss till Grönland beslöto vi dock att åtnöja oss med att stå stilla. Vi hafva måst kasta mycket ballast i dag och hafva ej fått [hvila eller] sömn eller annan hvila för de idkeliga stö-tarnes skull och vi torde ej orka länge till. Vi [behöfva] måste ha hvila alla tre och jag sände Strindb, och Fr. till kojs kl 11.20 (5567) och tänker låta dem sofva till kl. 6 eller 7 ifall jag orkar hålla vakt så länge. Därefter skall jag försöka att hvila sjelf Jag är rädd för att hafva tröttat ut dem ifall någondera skulle duka under.

Det är ej så litet underligt att sväfva här öfver Polarhafvet. Den förste som i ballong svävfat här. Huru snart skola [jag] vi väl få efterföljare? Skall man anse oss galna eller följa vårt exempel? Jag kan ej neka till att det är en stolt känsla som, Sid. 11

beherrskar oss alla tre. Vi mena att vi godt kunna taga döden sedan vi gjort det vi nu gjort. Månne ej det hela kommer sig af en ytterligt stark individualitetskänsla som ej kunnat fördraga att man skulle lefva och dö som en yman i ledet, glömd af kommande slägten. Är detta äregirighet?

Släplinornas rasslande i snön och seglens klapprande äro de enda ljud som höras utom gnället i korgvirket.

Aneroiden 743mm på 30 m höjd/ d. 13 juli morgon kl 1h 20 5567/ (3dje resdagen)/ Vindstyrkan 2,68 m/s 1h 20 do/ Vinden är nordlig/ 13 juli/ Psychr. + 0,3 + 0,3 kl 2h 8m

Ballongen svajar, snor och höjer och sänker sig oupphörligt. Han vill i väg men kan ej ty vinden är blott 2,1 m/s nu d. v. s. Sid. 12 Klockan 2h 10/ Psychr. + 0,3 + 0,3/ Vindh. 3,0 m/s/ Vindr. N 40° W magn kl 4h 15

Ingen lefvande varelse har synts till under hela natten, ingen fogel säl hvalross eller björn./ Lat. 82° 2'/ Long. 15° 5/ [13 juli] ost [kl.] på 2dra rastplatsen/ 13 juli/ Kl. 11h 49 lossnade ballongen/ Fränkel girigt gapande efter [dri] diskvatten/ 1h 37 björnspår/ tågvirket isigt/ 4 Brefdufvor. (3dje posten)/ afsändes kl. 2 e. m. d. 13 juli/ De satte sig [fort] först på instrumentringen och släplinan. Sid. 13 13 juli/ Kurs S 75° ost kl. 6h 15 e m/ farten 2,2 m kl 6h 35 e m/ Kursen S 85° E/ ständiga törnar våldsamma/ do tjocka/ Isen som vanligt lätt trafikabel hvad jemheten angår men sprickorna!/ e. m. kl. 7,0 eld i gondolen/ Kurs E 20° N Kl. 7h 18/ hastigheten 0,9 mf kurs E 20° N kl 7h 30/ Ingen fogel ses eller höres och då finnes nog intet land nära./ Jag fick ett svårt slag i hufvudet af/ Ballongen håller mycket gas, den är insjunken blott upp på 1/3 af maggördeln./ Hastighet ca 2,0 m/ Kurs E 20° N 7h 50 e. m.

Sida 11 i Andrées stora dagbok.

Sid. 14 Kl. 8 Strindberg sjösjuk/ magn N 60° E kl. 8h 55/ Kurs N 80° E kl. 9h 4 sedan seglen ställts tvärs och styfvats./ Kurs N 70° E kl ph 24/ 2,4 m. hast pr. sek

Intill detta ögonblick hafva släplinorna ej släppt marken sedan den första högluftfärden gjordes.

Seglen stå nu tvärs. De bära utmärkt och öka farten. Ballongen går utmärkt vackert nu sedan seglen ställts så och Sid. 15 50 kilo ballast kastats. Det hela är verkligen ståtligt./ Kurs

magn N 60° E kl. 10h 28m e. m. 13..../ andra resdagen enl.

5567/ hastighet 3,0 m. hast.

Kl. 10h 41 sam en väldig isbjörn 30 meter rätt under oss. Han vek undan för släplinorna och luffade iväg när han kom upp på isen. Han försökte ej klättra till oss. Vi böra nu kl. 10h 49 e. m. 5567 hafva rest ca 120 kil N 60° E ungef. rätt-visande, d. v. 60 kil i norr och 105 kil i ost och således befinna oss på 82° 35' N och à 15 kil pr. long. [bredd] grad 22° 5' ost. Genom dimman synes is och vatten lyftade vid synkretsen och vattnet liknar då land förvillande. [Har] Det har narrat mig flere gånger./ 11h 0 Isen jemn och vacker. Den är säkerligen ej [fots] alnstjock ty den ligger mycket lågt. Sid. 16 11h 9 En E-V stark linie skrufningsis/ Kurs N 60° E kl. 11h 49 e. m./ svårt skrufvad is/ d. 14 juli hast 1,8 m 0h 20 f m/ d. 14 juli/ Vår långa släplina har nu gått af./ Tjocka ständigt. Intet land och inga foglar, sälar eller hvalrossar./ Kursen N 55° E kl. 0h 34/ Isen lätt trafikabel om ej vattnet vore på och emellan flaken/ En väldig vattenränna gående i N-S, passerades 0h 42/ + 0,3 + 0,4 Psychr. 0h 50/ — 0,1 korrektion/ Ane-Sid. 17 roid (Dusén) 749 på 40 m höjd/ Intensiv tjocka och/ mycket "öppet vatten". Dock inga stora vidder af/ vatten/ Kurs N 60° E kl 1h 2m f m/ hast ca 3,3 m i Sek./ Kurs N 55° E 1h 20/ En

af våra dufvor flyger omkring oss nu. Månne hon gjort såsom Glaishers dufva? Präktig slät is kl. 1h 50 Enformiga "touch" ny "touch" än en "touch"/ Björnspår 2h 6m/ kl. 2h 25 ställdes Sid. 18 styrinrätt åt söder i maxim/ Kurs N 8o° E kl 3h 15 f. m./ strax sedan sidoseglen kapats/ d. 14 juli/ Kurs N 65° E kl 4h 27/ Kurs N 55° E kl 6h 5m/ Kl. 6h 20 gick ballongen i höjden men vi öppnade båda ventilerna och voro åter igen nere kl. 6,29. Kl. 8h 11 em. hoppade vi ur gondolen./ Landningen

Uttröttade och uthungrade men 7 timmars hårdt arbete måste göras innan vi fingo [hv] rekreera oss.

Polarisen sliter mer på linorna än våra exp. gåfvo vid Sid. 19 handen.

Sid. 20—22 oskrivna

d. 14/ d. 15 tillbragte vi i arbete. Sid. 23

Sid. 24—25 oskrivna

Samtidigt med nedanstående observerade Strindb, med uni- sid. 26

versalinstr. och fick 13° 12',5 (vid kulan) således precis samma

värden./ (Se ofvan) Prof på obs. med nivåsext./ 20/7 - 21/7 mid-

natt./ d. 15 juli kl. 10h 55 f. m. 5567 allmän resning och beslöts Sid. 27

att utgå från den punkt där vi voro. I luften synes en ständigt fint duggregn som väl förklarar att så mycket is afsatte sig på ballongen./ Juli 15. 1 alka flög åt SSW/ 1 hafhäst synlig/ första björnen/ Stillt hela dagen/ Isens tjocklek = 1,07 mtr (endast under vattnet)/ 1 hafhäst körde i väg 1 dufva./ vindhast 4,80 jemntjocka som vanligt. Temp. + 0,2 + 0,4 fukt vindr. N 6o° W.

Molngång i samma led. Båtarbete, ismas — is pressningar. Sid. 28 På aftonen lätt snöfall, ej stora flingor. Kl. 12 på natten till d. 17 juli snöade det.

d. 18 f. m.. sälar och haf häst ganska lång synvidd men intet land synligt åt något håll.

Is[nålar]skifvor bildas vid öfvergången mellan sött och salt vatten i kanten af isstyckena 0,6 m. under vattenytan.

d. 20/7 Kl. 2 e. m. hade nätsnörena nedsjunkit 132 m.m. djupt i snön och isen. Snölagret ungefär 75 m.m. djupt/ kl. 6 min björn kom fr. NE. På morgonen hade alla dufvorna flugit Sid. 29 sin väg./ Kl. 8 e. m. en alkekung synlig på ostsidan lägret./ Två gånger granskade jag horisonten noggrant åt alla håll utan att finna land./ Björnkadavret flytande i gränsskiktet. Två haf hästar infunno sig redan 1/2 timme efter flänsningen./ Utmärkt

pumpernickel/ 1 Alkekung i vattnet bredvid oss. Skrämdes och flög åt NNW./ Nivåsextant pröfning med utm. resultat. Vi kunde få en del saker torra.

d. 21/7 Slädpackning. Båten i sjön, utmärkt godt result/ kl. 4.30 e. m./ Nisse stekte björnkött utmärkt på "Primus"./ Vill du tvätta dig Nisse? Tvätta mig? Nej, jag tvättade mig i förrgår. Resten är sån där smuts som sitter fast af sig sjelf. Sid. 30 22/7 6.45 e. m. uppbrott. Nisses kälke stjelpte och låg i vattnet. 4 t. march. Nattläger. Solsken vacker is. Transp. på isflak i stor skala. Torosser.

23/7 Uppbrott 2 e. m. Straxt svårigheter. Astr. obs. meteo-rol. Följa björnspår. Färjning med kälkarne tvärs högst vådligt. 4 alkekungar 2 ismåsar 1 hafhäst. vädret disigt och blåsigt. Snön blötare. Rännorna svårare. Torosserna obetydliga. Is på pölarne.

Tältning kl. 11 e. m. i lä för en stor toross. Nisses kokexp. bröd, rousseau, smör, ärter, buljongkapsel. Hammarspiks dikter./ [Läger kl 12 e. m.]

24/7 Uppbrott kl. 2.10 flere svåra rännor och t or osser. Re-

san svär och vi voro ytterligt uttröttade. Farliga färjningar och väldsamma vridningar m. m. på kälkar i torosser m. m. Gått längs en stör ränna nästan hela tiden.

Hafhäst Alkekung Ismäsar (orädda), sälar, torskhufvud Sid. 31 (Kranium). Godt släpväder. Kaffe extra njutning på kvällen. Saftbutelj: Nisse droppade, Andrée sköljde två gg och F. sökte sedan oförmärkt att fä ny saftsmak därur. Saltvatten i en puss på isen. Vattenrännorna å isen besvärliga. Oro för materielens hållfasthet. Fråga om lättning af lasten men ej beslut. Läger kl. 1/2 1 på natten på fast god snö. 4 faldigt hurra för N: s fästmö när d. 25 juli ingick. Fördelning af arbetet vid tältning och uppbrott./ Under följande hvila kändes häftiga stötar mot isflaket ehuru detta hade atm 1 kilom diam./ 25/7 Uppbrott försenadt genom regn. Ny resemetod: längs rännor och på [bättre is] jemnare is, vät snö [men] och dåligt före. Mås med röd buk. Vingar blå under o. öfver. Mörk ring kring halsen. Sälar ofta i vakorna, aldrig i flockar. Skitprat om säl. Nisse damp i och sväfvade i —- — ögonskenligaste lifsfara. Han torkades och urvreds och ikläddes knäbyxor. Tvärstannade vid en ränna.

Last på min kälke d. 26 vid omlastning (före) Sid. 32

Kilo

4 isbräder............................ 8,50

5 bambust 2,00

1 bärringsbräda 1,00

1 båtshake........................... 1,50

1 bottenpressenning 1,00

1 säck privat 17,5

1 Δ korg............................. 29,00

1 burk skosmörja 3,5

1 slang................................ 3,5

1 stor pressen.......................... 8,00

1 skofvel och 1 reserv tvärstycke........ 1,8

1 Korg med innehåll.................... 65,00

1 do................................ 66,5

208,8 Dragg med lina....................... 2,00

210,8

Sid. 33 d. 26 kl. 6 em. Startade vi med flottning. 1 stor o. 1 liten björn besök under natten rundt tältet. Nordlig vind, hurr ah. Ortsbestämning Long. 30° 15' — 30° 47' och Lat. 82° 36'. Strindbergs björn. Björnbiff storartad. Köttet 1 timme i hafsvatten iedan allt väl. Kälkar brakta. Plåtbeslag på prof. Lagning och vigtöfversigt och betydlig reduktion. Resplan revideras. Ingen släddragning medhanns. Utrustning för 45. dagar. Underliga känslor och matutsväfningar vid reduktionen. Till sömns ändtligen vid 7 tiden f. m. d. 27 juli.

Kl. 4 em. 27 juli. Kl 4 e m uppbrott, ompackning, lagning m. m. [Två] En björn[ar] sköts af F. i ett vackert skott på 38 [stegs] meters afstånd. Hvisselpipa och jagthorn skrämde ej. Skinn för lagning af sof säck. Kött. Kött pulver o. d. reducerades och mera bröd medtogs. [Fr.] Fyra hurra för sv. flaggan ball. flaggan. Kl. 12 gingo vi i väg och passerade 14 rännor. 1 med fullst. flottning och 2 med skjuts tvärs båten. Isstycken omöjliga att rubba. Tunnis skar i båten och gjorde rodd nästan omöjlig. De underskurna kanterna hade lyckligtvis blifvit fastare. Terrängen utomord. svår på grund af rännor och torosser men vi voro ändock belåtna med dagen när vi

kl.....f.m. d. 28 juli ändtligen kröpo i säck efter ett isynnerhet för F. utomordentligt ansträngande dagsverke. Strindb, kälke ....

Last på min kälke d. 27/7 efter omlast.

1 korg prov......... 41,00

1 do 52,5

1 säck privat........ 15,5

1 do 1/2 privat 3,5

112,5 1 [„ verktyg] medicinlåda .... [12,00] 9,00

124,5 1 tält 8,00

129,5

Last på Fränkels kälke. Sid. 34

Båt 63,00

1 säck privat....... . 17,00

Ammunition 17,5

Universalinstr....... 3,00

Stativ do. 1,5

Div. instr........... 8,oo

Div. kartor m. m..... 3,1

1 Fotogr. app....... 0,8

1 Kokapp........... 4,00

1 Kikare 1,2

3 Filtar 4,5

Sofsäck 9,

Tält................ [9]

Tändstickor......... 3,00

[144,6] 135,6

Fränkels kälke .... de bräcktes. Vinden N 25 .... gjorde Sid. 35 oss glada, ty vi hoppades att vi drefvo. Rännornas riktning tyckes i hufvudsak sträcka sig i ungefär SSO—[WNW]NNW. [På kvällen] vid bivuaken äta i tältet, Champagn, biscuits m. honung jag sopade tältet med halmomslaget på Champagnebuteljen. Sennegräs mellan strumporna. T. o. m. Fränkel klagade öfver trötthet.

28 juli 8 e. m. purrning. Slädbeslagning. Börja med snöskor. Reparation af Fränkels don. Paradis: stora släta isflak utan

torosser eller rännor eller smältvatten mer än som behöfs för att dricka. "Parad-is." Fr: "Tusan ändå hvad gumman mor skickar är då alltid bra." Gräsligt väglag att börja med men på aftonen en härrlig is och härrligt väder. Blåsten kännes mycket men är alltid välkommen när den drifver åt SE. Vi ha i dag korsat en mängd björnspår men ingen enda ränna. Nu ha vi dock stött på en bred rackare som vi måste gå.... Sid. 36 i morgon. Nu ha vi turnat in kl. 12 midd. d. 29 efter att således ha varit i verksamhet 16 timmar. Man lär sig den fattiges konst: att taga vara på allting. Man lär sig ock konsten att lefva för dagen.

Skildra detaljeradt. Svårigheterna vid isen, torosserna, smältvatten, pölarne och rännorna och vrakisfälten.

d. 30 kl. 1/2 3 morgonen start. Natten regnig och blåsig. En särdeles arbetsam dag. En mängd rännor öfvergingos enligt alla metoder. Isen mellan rännorna god, så att vi dock gjort en god distans.

Vi gingo till kojs kl. 3 e. m. alldeles uttröttade. Jag plumsade i vattnet. Nisse blad Mellins food våt. Fr. frågade hvad det var och vid svaret dessert sade han skönt då ska det ätas. Fr. början till Snöblindhet. Isen mycket djup. Nisse tvättade ena handen med en våt strumpa men fann arbetet så svårt och tidsödande att han lät den andra handen vara. Skilnaden var såsom mellan mulatt och neger. Sid. 37 Vi ha i dag gjort kurs E och ämna att fortsätta så, emedan vi drifva nästan rätt S med någon dragning åt IV. Skämt med renhår öfver allt. Mister du ett stå dig tusende åter. Silfver-gaffel. Alum. klackar. Dagen börjas vanligen med skosmörjning. Jag rekognoserar sedan tältet bäddats upp och dukning förberedts. Fränkel met. obs. och gevärs dragning smörgås-

beredning och dukning. Nisse matkokning och stekning. Björnstek 2 gg dagl. Fr. = Husa och Nisse = köksa.

D. 31/7 Kl. 5 f m Start. "Gång" på knäna i djup snö. "Gång på gång" på knäna. Upptäckare af plurrattraktioner = Nisse. Hugga oss väg. Den ständiga dimman hindrar från att välja god väg. Vi äro inne ända sedan starten i mycket svår terräng. Polartr. äro säkerligen födelseorten för principen om den största förargelsen. 10 rännor på de 6 första timmarna. Isens tjockl. 0,8 meter. Ett väldigt, ett par Kilometer bredt, pressningsbälte löpande i riktning fr. N 10° W.

d. 31/7 kl. 6.40 e. m. kröpo vi i säcken. På kvällen gjorde vi oss ändtligen klara från pressbältet och fingo god distans ostvart. Vi höra nu brus såsom från ett haf.

Lat 82° 22' Long 29° 12'

båda delarne goda bestämningar.

(Isdjup under vatten 4,1 m. Smältvatten på smutsiga isen eller omgifna af smutsig is smakade ej så fådt som rena smältvattnet. Lindrig ler smak). Dessa värden visa att vi drifvit vestligt fortare än vi gått östligt. Det är ej uppmuntrande men vi skola fortsätta kursen åt öster ännu en tid, så länge det finnes en smula förnuft i att handla så. Rödbröstad måse synlig. Lera i mängder, i form af små korn upp till valnöts storlek (sällsynt). Vi anlände till en hög pyramidliknande isbit men sågo ej därifrån hvarken land eller haf. Halffrusna och snöhöljda plurr mycket förrädiska. Humöret och stämningen goda. Man kan ute på isen ej alls märka att den är i rörelse undantagandes att rännorna vid rastställena ändra sig under vår softid. Vi följde mot aftonen ett färskt björnspår efter en stor björn. Han hade gått ner i plurret ett par gånger och är således ej ens han skyddad mot misstag därvidlag. Vi ha de

-------isen har vanligen 10—20 c. m. snöhufva

ö isen under leran är alltid hård (i block)

Sid. 38

sista dagarna ej sett andra foglar än den ofvannämnda samt Sid. 39 en ismas och några haf hästar. Vattnet är (fylldt) af svampliknande massor.

d. 1 aug 97

a) 1 ränna N 40° W.

b) 1 do N 30° E.

I istjocklek 1.35 under vatten, i rännan b var sprickan af

vidstående utseende

I en närliggande ränna låg K i N 6o° W. Vi startade d. 1 aug Söndag kl. 8.30 sedan jag lagat sofsäcken med björn-skinn. Vi hade utmärkt god is ända till middagen men fingo då en timmes svårt arbete hvarefter isen ånyo blef god. Vår distans torde vara minst 7 Kilom. Tre rödbrösiade måsar synliga och två af dem ganska orädda i olikhet med hvad som eljest varit fallet. Sid. 40 Isen [ha] synes här hafva antagit en mera godartad karak-

tär, måhända emedan vi närma oss kanten af den stora isströmmen och emedan vårt distrikt ligger i lä för tidvattnet under Frans Jos land. I dag t. ex. hafva vi ej behöft använda båten en enda gång för passage öfver rännor desse hafva varit smala och ofta haft jemna kanter o. s. v. Haf hästar och sälar synas ofta. Två färska björnspår hafva korsats och vi längta efter björn ty köttet är slut. I kväll hafva vi sett ryggen af ett nytt djur som tog sig ut som en 10 à 12 m. lång orm med smutsgul färg och, enligt mitt tycke, svarta ränder löpande från ryggen ett stycke nedåt sidorna. Den flåsade starkt ungefär såsom en hval hvilket den väl också i sjelfva verket var.

Torkning af strumpor sker bäst genom att taga dem på ragg-sockor på fötterna. Vid våra måltider utgöras sittplatserna af 1 medicinlåda, 1 fotografiapparat och 1 tändstickslåda. Sedan flere dagar smörjer jag händerna med björnspäck och håller dem mjuka på det sättet.

Krönom 5567 d. 1 aug. korr. till Gr. Mt = —50m 7s och daglig dragning sannolik = 4,7 sek.

d. 2 aug. Vi vaknade kl. 1/2 10 tröttare än vanligt. Det ser ut som om god terräng tröttade mer än half god.

d. 2 aug. kl. 12 midd. bröto vi upp. Det sista Björnköttet Sid. 41 skars sönder i småbitar för att det åtminstone skulle se ut att vara mycket. Istjockl 1,2 m. Knapp 1 timme, efter uppbrottet hade vi en ny björn. Det var en gammal utsliten hane med maskstungna tänder. Jag fälde den i ett skott i bringan på 38 m. afstånd. S—g och Fr —l sköto hvar sitt bomskott. Klart lugnt och hett hela dagen, men utomordentligt svår terräng. Jag tror ej vi hunnit 2 kilometer på 10 timmar. Yxan förstörd. 1 Tjufjo synlig och 2 måsar kretsade kring björnkadavret. Vi kommo ej till kojs förr än d. 3 aug. kl. 2 f. m.

Jag tvättade mig i ansigtet för första gången sedan d. 11 juli och på kvällen lagade jag en strumpa. Vi hoppas att den ena björnen skall af kadavret efter den skjutna o. s. v. lockas att följa oss öch vi sålunda städse ha färskt kött i hälarne. Af den skjutna togo vi denna gången äfven filén (inv i ryggen) samt njuren (1/2 Kilo) och tungan och refben.

d. 3 aug. kl 12 stego vi upp efter att ha plågats svårt af hetta i tältet. Vi ha beslutat att "äta ute" i dag. Vi fotograferade våra gafflars utvecklingshistoria. Det är så varmt att vi draga utan rock på. Isen förfärlig. Klädtorkning i stor skala. Jag gjorde en gaffel åt Fränkel. Gafflarna fotograferades. Sid. 42 d. 3 aug. 4h 45m Drifved på isen. 1,1 m lång Mot vattnet synes att luften är fylld med ett fint regn af vatten eller snökorn.

Sötvattenflak tjockl 1,4 m.

"Går det med lätthet att komma öfver"? "Ja, det går lätt med svårighet. Utomordentligt svår is, små flak, stora skruf-ningar och ny is i rännorna. Den enda fördelen af kylan är att kanterna hålla bättre. I går och i dag har kursen varit mera åt SE än E. ty den kursen är vanligen omöjlig. En tjufjo obser-Sid. 43 verades och en måse. En rödbröstad måse synlig. Mycket skämt med min gamla björn hvilken af F. förklarades vara polartrakternas äldsta

björn. Seg såsom lädergaloscher. Han trodde att det var en lössläppt menageribjörn. Vi ha passerat spår efter 1 björn med två ungar.

Kl. 2 f. m. d. 4 aug. såg jag med kikare och vid utmärkt klar luft i N-E-SE efter land eller vatten utan att kunna märka någotdera. Endast is och svår is syntes i alla riktningar. [Vi ha] Med anledning häraf beslöto vi att uppgifva sträfvandena

(Long 29° 43' och sannolik lat 82° 17' Dekl. o°,8 vest)

ett komma ostvart. Vi kunna hvarken öfvervinna strömmen eller isen och hafva absolut ingen utsigt att uträtta något genom fortsatt tramp åt E. Vi äro därför ense att börja nästa nästa vandring med kurs på Sjuöarne dit vi hoppas nå om 6 à 7 veckor. Kl. 4 f. m. d. 4 aug kojade vi. Bröd och skorpor m. m. genomblött. Obs. att [strömning] ett isstyckes rörelse i en riktning framkallar sugning. Den af Nansen påvisade stora strömmen framkallar sålunda måhända helt andra stora strömriktningar i närheten

d. 4. aug. 3.30 e. m. uppbrott. Algprof (No 3) på isfot (grön Sid. 44 isfot men ej på mer än 0.5 m djup under v. y) Istjockl 1,05. Ofta ligga de möjligaste öfvergångarne vid de fulaste pressningarne emedan rännornas kanter där äro närmast hvarandra. Naturligtvis äro dessa bryggor förfärliga men de äro dock bryggor. I en ränna löpande N 40° W. åsågo vi en pressning Λ rätt mot rännan. Breda isflakfria rännor men med uppvräkta kanter äro dj—a. Bara man ej har dimma går dock allt annat an.

Proviant invent

Aée förkorgen

Cac. pulv. extract 4 st. burkar

caffe 1 st.

smör 5 ,,

mjölk 8 ,,

Lact Ser. 4

bröd 4 ,,

Sardiner 5

fåg. pastej 1

ost 1/2

Aée

efterkorgen

3 Snowflake 2 mellins food 5 Kex 2 buteljer 4 smör

1 pastej

2 salt

2 bulj. kapslar 1 mjöl 1 lactoser

Algprof No 4 var infruset i nyisen på en vak.

Sid. 45 Proviantinvent. d. 5 aug på morgonen.

Spisbröd....... 11 b. à 1.1 .... 12.1

12 Kex........ 12 b à................ 15.5

+ 5 Mell. food........................ 15.00

Smör......... 17 b. à 900 .... 15.30

Choklapulvcr ... 9 b. à 1 .... 9.00

extr;

mjölk .... 10 b. à 250 .... 2.5

Lact ser .... 10 b. à 2.5

Pemmikan 3.0

Socker................................. 5.00

1 burk Stauffer prep 4.5

Caffe 2.00

1 burk chokl. [och]

3 b. Limejuice tabletter

Lingonsylt 1.00

9 Sardinlådor 3 Pastejlådor Bulj. Kapslar 3 1/2 burkar

2 flaskor saft

1 „ portvin 6 Snowflake

mjöl 1

Salt 2 burkar

Ost 0.5

Denna inventering visar att vi måste spara, isynnerhet på bröd.

Temp. [faller] sjunker allt djupare och för hvarje [natt] Sid. 46 grad kryper man djupare ner i sof säcken. Svår dag i dag. den första med kurs N 40° W = sjuöarne.

d. 5 kl. 8.30 e m. start. Kurs S 40° W. Istjockl (söt-) 1,2 m. Några regndroppar föllo. På alla fyra i dag liksom i ungdomens vår. "Glanspurr" eller "Plurr-plurr". Isen mycket fördelad. En flottning på mer än 1 kilom. 4 timmar. Isens tjockl 0.7 m. Istjockl 1,1 och 1,2 m. Storkobbe på isen. Mycket björnspår. Hafhästar. 1 Rödmås. Isen efter flottningen först [god] temlig och sedan utmärkt. Kl. 6.30 f. m. 6 aug. stannade vi. Lat kl. 10 f. m. Gr. M t 82° 10',7. Björnrefbenspjell och tunga. Paradiset. Stora släta isflak med sötvatten-dammar fulla af saft och vatten samt här och där en ung isbjörn med mört kött.

d. 6 Kl. 11 [f] e m. start. Is 1,6 m. mildt. 2 Rödbröstade måsar. Skygga. Besöka 1 gång och flyga sedan. Isen utm. Gynnsam stora släta flak och många men lätta öfvergångar. Hvilken fröjd när nålen pekade ut öfver en slätt .... några hundra meter.

1 pressningslinie ränna N 25° W. När vi kälkarne gjorde de Sid. 47 värsta saltomortalerna anmärkte F. att färden åter ej kunde kallas hopplös. Pudersocker-is och Is-gräs. Största distans af alla troligen minst 3 minuter men vinden är nästan rakt mot och har troligtvis drifvit oss lika mycket tillbaka. Två rödbröstade måsar. Björnens kött är nu mycket bra sedan det blifvit gammalt. Snön svår s. k. pudersockersnö, Man glider med foten och halkar lätt under det att kälkarna skära djupt i snön. Vi äro mycket trötta nu, när vi koja oss Kl. 12 på middagen d. 7. Vinden är S. 55° W och vår kurs är S 40° W. Ny svårighet: att rännorna ändra sig under det vi gå öfver

dem. kl. 10.30 e m. d. 7 vaknade vi ändtligen och kände oss fullt rekreerade. Vinden var fortfarande frisk men hade vändt mera [mot] från vest (S 25° W). Litet renhår i maten rekommenderas ty deras bortplockande hindrar en från att äta alltför fort och glupskt.

kl. 2 f m d. 8 uppbrott. Is 1.45 m. Ganska god is. Torosser och rännor men stora flak. Vinden rätt i näsan men det svalkar. Isen har varit ungefär likadan nu på tredje dygnet. Jag begagnar ej glasögon utan i starkt solsken. Kniper i stället ihop Sid. 48 ögonen. Två alkekungar synliga i vattnet. De hade ett ljud som jag ej hört förut. Om blåsten fr. SIV gör hvad den hittills gjort d. v. s. pressar ihop rännorna så må han gerna hålla på en vecka eller två. Jag önskar jag hade en sommarkavaj. Det är varmt att släpa kälken. 2 Rödbröstad måsar. Vi ha till omvexling kommit in i en förfärlig sötvattensterräng (fotogr.) men F. som [ej] eljest beklagar sig öfver brist på omvexling, tyckte ej om hvad som bjöds. Näsan rinner ständigt på oss alla tre. En permanent katarr. Sötvattens plurr en äro ofta svårare att passera än saltvattenplurr en ty deras kanter äro underskurna och djupen äro så små att båten ej kan begagnas.

d. p aug. 2.20 f. m. [sattes] började [utrymningen af] uppstigningen i tältet

3,0 sattes primus i gång

3.18 var steken färdig och kaffekok börjad.

3.29 „ [den] steken uppäten 3.48 „ kaffet kokt

4.0 „ kaffet ut drucket

5.30 uppbrott

Isens tjockl 1,6

b = issörja

som

såg ut

såsom

gammal is. Man

får ej låta narra sig af dylikt. Väglaget är förfärligt. Ter- Sid. 49 rangen består af torosser block och backar med drifvor emellan och det är svårt för dragarne men för kälkarne är [det] föret ej dåligt ty snön bär dem.

Kl. 7.30 fick jag se en toross bildas i en ränna, som var vinkelrät mot vindriktningen, som framkallade en pressning. Terrängen [är] består af stora ojämna fält [af] fulla af brun is småtorosser med snöplurr och vattenplurr men ej många stora hafsrännor. Den är ytterst tröttsam. F. har diarrhé för 2dra gången och af hans moraliska kraft synes ej mycket vara kvar. Sötvattensrännorna voro ofta lagom "söta" att gå öfver. En tejst synlig. En fin vacker björn närmade sig till oss men flydde innan vi fingo tillfälle att skjuta. Det var oss till stor sorg och skada ty vi hafva nu snart ej mera björnkött. S och F satte efter honom, men förgäfves. Vi voro uttröttade och F var sjuk. Jag gaf honom opium mot diarrhé. Sedan hade vi flere timmars arbete med att få Ss gevär i ordning. Meka-nismen dertill är förfärligt slarfvigt gjord. Vi hafva nu varit vakna och i verksamhet under 18 timmar när vi nu kl. 8 e. m. sid. 50 krypa i sofsäcken. Kursen alltid S 40° W.

d. 10. kl. 6.10 f m. purrning.

Min kälkes belastning

1 liten säck . 3.5 1 gevär 1.6

1 förkorg .. 37.1 119.5

1 efter „ .. 37.3 1 ammunitionslåda 6.5 1 privat säck 15.5 -------- 126.0 Kilo 1 medicinlåda 9.oo

1 sext 2.2

1 tält 9.0

1 säck 6.0 fotogr.

2 tältst..... 1.5______

Kött 5.0 134.2

117.9

Fränkels kälke

Båt 63.00 107.5

[Kokapp.] .... 1 säck böcker 3.0

[Sprit] 2 åror 4.5

[mat] 3 stänger ----- 2.0

1 Säck privat 17.0 1 gevär 2.0

1 slang...... 3.5 1 Säck Skohö 1.0

3 träbitar .... 2.0 [1 » snören 4.9]

1 ammunit . . 3.5 [1 " fotogr. 6.0]

[1 anem.]

1 univers. 3.0 [130.9]

,., [1 psychr.]

2 kikare..... 2.0

[1 vexelsäck] —6.0]

3 filtar ...... 4.5 ..

[1 Sofsäck] 1 Sofsäck ... 9.0

[124.9] [1 pressening [-4.9]

107.5

120

120

[124.9] [Servis] Kokapp., mat m. m. 12.0

1 låda Tändstickor 3.00

[Sprit]

1 Sextant [2.2] [6.8]

1 anem. 0.5 4.6

1 psychr. 3.1

1 vexelsäck 1.

Sprit, Servis m. m. 8.00

2 kuddar, gevärsfodral ö putslåda 1.7

1 drifved 2.0

1 pressening 2.5

[155.8] 153.8

Sid. 51

Long 29°,5 Lat 81° 56',5

vanlig måse synlig. Terrängen utomordentligt svår. Absolut otrafikabla plurr äro i dag anträffade, de bestå af breda rännor fyllda med smärre klumpar af is och snö. Hvarken slädar eller [kälkar] bat kan där föras fram. Med anledning af ofvanstående ortsbestämning ändrades kursen till S 50° IV. (till sjuöarne). Det är märkligt att vi gått så mycket i latitud oaktadt vinden [hela ti] i flere dagar legat rakt emot oss. Med anledning af att vi kommit under 82° hafva vi festat Sid. 52 med sardiner till middagen och en Staufferkaka till kvällen. Föret har i dag varit godt ehuru vägen är dålig. Vi antaga att vi tillryggalagt 3 kilom eller möjl 2 minuter. I dag har

jag för första gången träffat på småsten och blad m. m på isen. Fyndställets beskaffenhet var följande:

10 aug. kl. 4 e. m. (No 5) Isen hård, ojemn, gropig gid-och grådaskig föga snötäckt. Isens djup under vattnet [nära] invid fyndplatsen: 1.05, 1.05, 1.35, 1.35, 1.35, 1,05. Fyndet låg på ett stort flak i en 20 cm. djup grop om ca 50 cm i diameter. Detta fynd bör möjliggöra att bestämma hvarifrån denna myckna bruna och hårda is, som vi ständigt se, har sin härkomst. Före detta fynd har jag på den brungida isen ej träffat annat än fin lera och nu finner jag på samma is en hel sändning af växter, sand, småsten o. s. v.

Det har i dag först småregnat och sedan snöat. Vi ha gått i tält efter endast 7 timmars marsch, men den var så förfärligt tröttsam. Nu sitter S. och lagar byxor i "botten" och F. smörjer gevär. Fs magplågor äro nu förbi.

d. 11 aug. var en riktig Tycho Brahe dag. Straxt på morgonen kom jag i vattnet och likaså min kälke så att det mesta blef genomvått. S rände in på Fl kälke och körde sönder båten med draggen. Alla kälkarne kullbytterade upprepade Sid. 53 gånger under dagens lopp. Min blef två gånger fullständigt upp- och nedvänd. Föret var godt men terrängen förfärlig. Alla tänkbara krångelsätt inträffade och när kvällen kom voro vi alls icke glada. Emellertid hände ock annat. F. sköt en Ismås. Den var krithvit med svarta ben och fötter. Benen [och fötter] voro hade hvita streck tvärs öfver och fötterna (simhuden) voro rutade med hvita streck. Tre tår med simhud och en bakre tå (kort). I yttre kanten af vingarna funnos några små fjedrar med grå fläckar. Näbbet [var] hade gid spets och var i öfrigt gulhvitt med svarta längsgående schatteringar. Fogeln slog ner helt nära oss.

Isen var grönskimrande

Istjockl 1,45 m. Jag tror mig kunna påstå säkert att jag i dag sett ett par block glacieris. Ett is[stycke]block innehöll 7 lager af smutsränder med hvit snö eller is emellan. [Dess] Blockets tjocklek var [0,95] 1,05 m och lagren voro i det närmaste jemntjocka och parallela. En egendomlig händelse inträffade vid öfvergången af en ränna. Vi stodo alldeles rådvilla ty iskanterna voro usla och rännan så grund att [ballo] båten ej kunde gå i. Våra vanliga metoder sveko allesamman. Då under det vi tala, brister isflaket ander Fränkel och sålunda fingo vi en isbit af [stor] betydlig storlek och med den bitens tillhjelp Sid. gjorde därefter öfvergången helt behändigt. Kursen ha vi ej kunnat hålla utan ha måst gå både åt norr och öster men försöka gå åt S 50° W. Vår distans i dag torde ej öfverstiga 3,5 kilometer. ^

Vid [1/2] 4.30 e m. var vår longitud 30°,o E. [Innan] Vid middagen var vår latitud 81° 54',7. F. trodde sig se land och det var verkligen så likt land att vi ändrade kursen däråt, men det befanns dock blott vara en egendomligt formad stor toross.

Profvet No 7 anträffades kring kanten af ett smälthål samt på undersidan af en 2 cm tjock nybildad isskålla öfver vattnet i samma smälthål. På undersidan satt den i cm stora fläckar.

12 aug. Lodning 320 m. Ingen botten. Istj. 1,2. Prof 8 satt på lodlinan när 200 m. uppdragits. Under slutet af dagsmarchen fingo vi ändtligen bättre terräng efter att under flere dagar hafva haft en synnerligen svår. Vår dsitans i dag torde uppgå till 2,5 minuter ehuru marchtiden var kortare än vanligt.

Kursen har varit S 50° V och vi befinna oss [vid] nu så Sid.55 "nära Gillis land att vi väl kunde vänta att få se skymtar däraf. Men hvarken det eller annat land synes. I dag hafva vi ätit ismåsen utan annan tillredning än

vanlig stekning och funnii

Prof No 7

den smaka utmärkt. Vi försöka att komma åt en säl emedan vi nu ej ha mer än ett enda mål björnkött kvar. Mina skor börja bli så sönderskurna att jag fruktar det deras öde snart är beseglադt. Nu regnar det på tältet när vi kl. 3.30 på morgonen d. 13de aug. gå till kojs. Jag förbereder tillverkning af en oljerock. Ögonblicket efter det vi kojat hörde vi ånyo en hval men kunde ej få syn på den.

d. 13 aug 5 e m. start. Sökte förgäfves få en säl. Isen skaplig. I en ränna anträffades en liten fisk som var ganska orädd och tycktes förvånad vid vår åsyn. Jag dödade honom med skofveln. Den hade 7,5 c m. längd. Grågrön, mörkprickig rygg. Rödviolett sida och hvit buk. Svart pupill omgifven af ögonglob med 5,5 mm. diam. Tre ryggfenor, 1 stjertfena, 2 analfenor 1 par bukfenor under hufvet, [2] 1 par sido fenor bakom hufvet. Just som vi passerat rännan ropade S—g "tre Sid. 56 björnar". Nu blef det lif och spänd väntan. Varnade af vår föregående motgång gingo vi nu försigtigt tillväga. Vi dolde oss bakom en toross och väntade, men inga björnar kommo. Jag utvalde då mig sjelf till lockbete och kröp fram på slätten sakta hvisslande. Honan blef uppmärksam och kom fram och vädrade men vände om igen och lade sig. Slutligen blef det mig kallt att ligga orörlig i snön och då ropade jag till de andra att vi skulle springa rätt på björnarne. Vi gjorde så. Honan kom då emot mig [och] men möttes af ett bomskott. Emellertid sprang jag på och sköt ånyo, emedan [ung] björnarne, som flydde, stannade ett ögonblick. Honan blef då sårad på 80 stegs afstånd men sprang några steg då jag fällde henne på fläcken på 94 steg. Mitt 4de skott fällde ena ungen. Då sprang den tredje men [fälldes af 1] sårades af Fränkel och fälldes af Strindberg, hvilka haft längre väg och därför ej hunnit fram

Väntan blef det gamla blod för lång. Prof No 9.lika fort som jag. Det blef en stor glädje i karavanen och vi styckade med fröjd våra björnar och belastade våra kälkar med Sid. 57 icke mindre än 42 kilogram d. v. s. färskt kött för 23 dagar. Bland erfarenheter vi gjort i fråga om värdet af björnens delar må nämnas att vi funnit hjerta, hjerna och njurar [samt i någon] särdeles välsmakande. Äfven tungan är väl värd att tillvaratagas. Refbenens kött är utmärkt.

På aftonen sköt jag en ismas. Arbetet med björnarnes fläns- ning m. m gaf oss så mycket göra att vi denna dag just ej marcherade mycket. Vinden har nu vändt till SE så att vi hoppas drifva vesterut. I dag har vädret varit utmärkt vackert och det är godt ty eljest hade arbetet varit kinkigt. När björnen träffas ger han till ett vrålande läte och försöker fly så fort han kan. Vi hafva varit slagtare hela dagen. Jag har försökt mig på garfverirörelse i syfte att få skinn att laga sof säcken med. Skinnet på frambenen synes vara det lämpligaste, emedan det är det lättaste. Vid någorlunda klar luft i dag hafva vi ej sett land i någon riktning. D. 14 Kl. 6.30 f m kojade vi efter att ha tvättat oss om händerna och ätit oss stoppmätta. Björn- honan stelnade efter en helt kort stund men ungarne voro mjuka länge. Honan hade bitit sig rakt igenom tungan. Ismåsen har tre läten 1) piyrrrrr med r mjukt och drillande 2) pyöt-pyöt 3) liknande kråkans krax.

d. 15 kl. 12 midd. kojade vi efter att ha legat stilla för regn Sid. 58 samt reparation. Jag tillverkat en regnrock. Sofsäcken lagats, knifvar slipats. Rockar lagats. Glasögon do. En och annan opium ismas kommer till björnkadavern. Vi hafva haft regn nästan ett helt dygn och vinden fr. SE. Diarrhé hos S—g och Aée. Strindberg omplåstrad med bomull och binda för skärsår i

När björnen säras uppger han ofta ett starkt rytande.

handen och en böld på öfverläppen. Tvättning med sublimat-lösning. Ätning af massor af kött.

d. kl. 4 f m. start under blåst och snö. Skinntröja och baschlik togos fram men behöfdes knappast. Terrängen mycket svår men föret godt. Vi korsade björnspår. Jag tror att så godt som all isen är pressad. Äfven på släta flak ser man //// parallella streck som tyda på att flaken innehålla stycken-ställda på kant. Liknande har jag i dag äfven iakttagit på flere ställen i de gamla gula flaken. All kuperad terräng utgöres otvifvelaktigt af gamla pressningar och här är den mesta terrängen kuperad. Vår long i dag 31° E och sannolik latitud 81° 50. Vi [hafva] skolo därför

ändra{t] vår kurs i morgon Sid. 59 till S 60° W. Temligen klart nu en stund men intet land synligt, d. 17 aug. 10.40 f m. En rödbrösiing och 2 tejstar eller alkekungar. Vår färd i dag har varit förfärlig. Vi hafva ej kommit 1000 meter framåt utan endast med största svårighet krånglat oss från flak till flak. Isen är här gräsligt sammanpressad och splittrad i små flak. En någorlunda säker latituds-bestämning gaf 81° 47' [Köttet af] björnhjerta smakar (stekt) en smula beskt. Stekt björnkött i Stauffers soppa smakade mycket bra. Ransonen björnkött pr. mål skall fr. o. m. morgon ökas till 1,1 kilo pr. person.

d. 18 aug. kl. 1.40 e m. start. Under natten hade isen ändrat sig mycket. Vinden blifvit mera nordlig. Vädret vackert. Vägen ytterst besvärlig; vi färjade 5 gg före middagen d. v. s. på 4 3/4 timme och måste börja [ge] igen genast vi ätit. Isen är mycket fördelad i småflak. Mycket säl finnes i de stora öppna vattnen mellan flaken. En tejst synlig. [Kornet] Sigtet på Fs bössa hade fallit bort men återfanns. Vi måtte vara nära hafvet eftersom isen är så fördelad. Horisonten nästan fullt klar åt

Gillis land till men vi sågo ej något land åt det hållet. Jag tror att opressad is endast finnes nära polarströmmens utlopp i öppna hafvet, bildad genom frysning af de sista plurren. Efter middagen hade vi 3 färjningar och 1 flottning. Med allt detta arbete ha vi väl knappt kommit en kilometer i vår kurs. Istjockl 1,2 och 1,7 m. En alkekung synlig. Medan vi sutto inne i Sid. 60 tältet och S o F lagade till kvällsvarden och jag lagade mina kalsonger hörde jag ett buller utanför tältet och när jag så [öppnade] tittade i springan vid luckan fick jag se en björn alldeles invid näsan. Jag upphörde ej att sy utan sade blott: "Se der har Ni en björn igen" hvarpå F fick tag i ett af gevären (som händelsevis voro intagna i tältet för rengöring) och kröp ut. Björnen stod dä några steg ifrån honom och tog sats for att anfalla men möttes af en kula som kom honom att stupa död sedan han tagit några steg. Vi fortsatte våra arbeten och vår supé innan vi ens sågo åt kadavret men när vi sedan betraktade djuret funno vi att det var en stor hanbjörn, otvifvelaktigt den vackraste af alla vi skjutit. Vi togo ut hjerna, njurar, tunga och några bitar [till] i ryggen inalles ca 10 kilo för att komplettera vårt förråd af färskt kött. Strindberg tog måndistanser för att kontrollera kronometrarna och bestämma vårt läge. Han satte ock ut ett fiskredskap för natten krok med kött (af björn). Vinden är nu ostlig och vi äro glada. Äfven nu har det varit ganska klar horisont åt Gillis land men vi ha ej sett något däraf. Svårigheterna vid färjning och flottning ökas ständigt genom ny isbildning en och flakens lifliga rörelse hvilken under sista dygnet varit större än vi förut märkt vid något tillfälle.

d. 19 kl. 8 e m Start. Försök med stekning i björnfctt. F. Sid. 61 yttrade: "tänk så ljufligt om vi få äta smörgås". Af björnen

medtogs endast hjerna, njurar och de bästa bitarne tillsammans ca 8 kilo. Vi ha gjort ett godt dagsverke sannolikt 5 kilom. Stora remnor men regelbundna och med stora ishufvor (remsor) emellan. Terrängen ytterst tröttsam emedan den nya snön hindrar från att se ojemnhet erna som därför ständigt ge oväntade ryck åt kälken. Sötvattenplurren, ännu ej tillfrusna, tvinga till stora omvägar. Jag är alldeles förbi af dagsverket. Rekognosceringarne utföras af mig och äro mycket besvärliga. Jag får ofta gå långa vägar i torosser och öfver plurr samt längs rännor. Värst är det med sötvattens plurr en som svänga sig i otaliga krokar verkliga labyrinter och som äro förenade med hvarandra medelst breda remnor som ej bli synliga förr än man är alldeles inpå dem. Jag kastar nästan alltid geväret öfver axeln, när jag beger mig i väg ut på rekognoscering. S. och F. sitta och vänta och frysa. Någon gång rekognoscera de åt ena hållet och jag åt det andra. Rekognosceringen för väg i ojemn terräng är nästan lika ansträngande.

Vi ha mött en öfvermäktig ränna gående N 20° E. Vilda öfvergångar ["ligg still" olika fart] måste vi ofta göra. Käl-karne vältra om eller bli hängande öfver afgrunden under det den dragande störtar omkull. Då lyder ordern "ligg still" och där ligger han länge nog såsom, kälkankare tills de andra hinna Sid. 62 fram till hjelp. Ofta måste kälkar ne dragas med hastig fart under en del af öfvergången och långsam under en annan. Ofta måste de svängas midt på en topp eller midt i ett pass. Yxan och spaden måste anlitas för att bereda väg. Spår för ena eller båda me därne måste huggas. Kälkarne måste kanske helt och hållet lastas ur eller ock ställas de balanserande tvärs öfver båten. En lina i hvar ända af båten möjliggör dennas dragande fram och tillbaka. Kajerna brista just när kälktyng-

den kommer på dem. Kälken med dess dyrbara last sväfvar i den största fara o. s. v.

d. 21 aug. 12.10 f. m. start. Rödbrösting. Herrlig dag. [Ganska klar] Hög luft. Svag nordan men de half tillfrusna rännorna och plurr en ha gjort oss ofantlig tidsförlust. En enda färjning tog 2 timmar. Jag tror att vi hittills ej haft ett så stort distr:ht af så pressad och så sönderflakad is. Prof N0. 10 satt fastfruset och halftorrt (grått) på brottytan af ett uppressadt isstycke vid en ränna. I kväll pröfvade vi på mitt förslag huru rått kött smakade. Rå njure med salt smakar såsom ostron och vi ville knappast steka den. Rå hjerna är äfven mycket god och björnköttet äts med lätthet rått. Just som vi tältade kommo Sid. 63 tre björnar till attack. Vi togo ställning vid en toross. S—g sköt den gamla i ett skott. F sköt den ena ungen i 2 skott. Jag sköt 4 skott på den andra ungen och träffade med alla, men han fick ej värre sår än det han kunde reda sig bland rännor och plurr. Vi togo de bästa bitarna d. v. s. 2/3 af tungan, njurarne samt hjernorna. Dessutom togo vi blodet och F. fick i uppdrag att laga blodpannkaka (mitt förslag). Han gjorde det medelst hafremjöl och stekte i smör hvarefter den åts med smör och befanns vara alldeles utmärkt. Af björnungarne var den ene ganska stor, den andra (hona) var mindre. Alla ungar vi sett ha varit ungar från förra året. Experiment med algsoppa och mellinsfoodkaka (plurr med jäst pulver) gåfvo utm. resultat. Algsoppan (grön) föreslogs af S och bör anses såsom en ganska viktig upptäckt för resande i dessa trakter.

d. 22 aug. 5 f m. start. Ismåsunge, vigt 475 gr. (fullvuxen), sköts af mig. Den hade svarta ändar på de stora stjert- och vingpennorna äfvensom på de kortare täckfjädrarne. Halsen hade på öfre sidan och på sidorna några fjedrar med grå

ändar. Hufvudet var gråsvart kring näbbroten och ögonen, Sid. 64 hakan och främre delen af hufvudet. Näbbet svart. Det tyckes vara ungarne som utstöta ljudet "pyot-pyot" som antecknats under d. 14 aug. såsom tillhörande ismåsen. När modren är ängslig eller varnar utstöter hon ljudet piyrrrr (se 14 aug) men då skarpt r och i tät följd. Ungen var undertill hvit. Men fötterna voro tecknade såsom angifvits för äldre. Terrängen i dag har varit förfärlig, och jag upprepar hvad jag antecknat för gårdagen att så stort distrikt af så pressad is ha vi ej haft förut. Man finner knappast ett par kvadratmeter is som ej visar tydliga spår af pressning och [nästan] hela terrängen [utgöres] består af ett oöfverskådligt fält af stora och små torosser. Om någon regelbundenhet hos dessa kan ej bli tal. Rännorna för i dag ha varit söndertrasade och flaken små, men i allmänhet har det varit lätt att komma öfver. De äro nu så frusna att hvarken färjning [och] eller flottning nu kunna begagnas. I dag ändrade sig en ränna just som vi kommit öfver den. (5 min senare skulle detta varit omöjligt) och vi fingo se en ganska kraftig pressning. Flaken kommo med stor fart och det knakade rundt omkring oss. Det gör ett underligt och storartadt intryck. Dagen har varit utmärkt vacker. Kanske den vackraste vi haft. Änyo hafva vi försökt att vid synnerligen klar [luft] horisont få sikte på Gillis land, men det är Sid. 65 omöjligt att få syn på något deraf. Vår kurs har varit S 60° W såsom de föreg, dagarne och dagsmarchen torde ha bragt oss ca 3 mm. i kursens riktning. Den klara luften begagnades af S—g för att taga måndistanser. Han observerade på snön haloer: en inre skarpare markerad med inre randen röd och Λ af st till solen (haloradien från inre randen) 21° 45'; .... yttre halo (47°) där färgerna dock ej fullt säkert kunde be-

stämmas. Sedda på marken tycktes dessa haloer vara ändar af parabler eller af ellipser. Storartadt venedigslandskap med kanaler mellan höga torosskanter på båda sidor, vattentorg med isbrunn och trappor ned till kanalerna. Gudomligt. Flere dagar gammal björnskinka alldeles öfverdådigt god. Jag gaf massage, på Fs fot. Han drog så att knäet åkte ur led men gick i led igen. Men han led ej [mycket] men däraf. S—g ondt i ena tån orsak ännu obekant.

aug. 23 kl. 11.30 f m. Start. Det svåra isområdet fortfor Sid. 66 till kl. 4 e.m. då vi fingo slätare is. En ränna öppnade sig just som vi skulle gå öfver och vi måste ånyo använda färjning. Två björnspår korsades. F. anser att sötvattens plurr ofta eller stundom genombryta hela istjockleken. S—g fäste uppmärksamheten på att sidorännor stundom sammanhänga med sötv. plurr [hvilket] på sådant sätt att man får antaga att [plurr] sötv. plurren försvaga isen ända till bristning vid pressning. Algsoppa med stor portion alger kokades, tillsattes med stekt

björnkött och ett par skedar Mellins food plurr och gaf då en soppa som jag tyckte var utmärkt men F och S. tyckte mindre om ehuru de ansågo den användbar till nödsoppa. Sötvatten- plurrens is börjar nu att bära här och där och väl är det ty man kan bli förtviflad öfver de omvägar man tvingas att taga för deras skull. Vår dagsmarch torde ha varit omkr. 6 à 7 kilo- sid. 67 meter och vi äro förfärligt trötta. Vid 1 tiden på e.m. träffade jag ett flak med massor af lera. Det undersöktes noggrant och profven 12, 13, 14 togos. De två förra innehålla lera och [en] organiska växtdelar som funnos däri. Det sista (14) innehåller endast lera. Dylika växtdelar (de [långa] långa trådarne hat jag bestämt sett i lerorna förut, men ej uppmärksammat). Profvet No 11 utgöres af drifved som F hittade nedsjunken i

snön. Den var rutten, men jag tog med en del däraf. Brödransonerna äro nu minskade till 75 gr. spisbröd [och] och 150 gr. kex men köttransonerna äro ökade till 2,8 kilo à 3 kilo pr. dag för alla tre tillsamman ock vi finna oss mycket bra utaf dieten. Jag har i dag skjutit en säl i hufvudet utan att dock lyckas fä densamma. Prof No 15 innehåller soppalger och Prof No 16 innehåller ögonen af den skjutna fiskmåsungen på det att man må kunna undersöka dess konstruktion Sid. 68 mot snöblindhet. Det är ej lätt att bevara alla dessa prof ver mot fukt och olyckor.

Istjockl. 3,75 och 1,5 [Prof Nris 11, 12, 13, 14] [11 = drifved]

aug. 24. kl. 3.40 e m. start. Isförhållandena fortfarande för-färliga. Vi äro inne i ett svårt pressnings område af miltals bredd. Jag såg en fisk som hastigast. Den var ca 1 d.m. lång, [grå] mörkgrå på ryggen och försedd med ett par små breda tvärband (långt isär) öfver ryggen. Den fanns liksom den förra i en ränna [helt nära] sammanhängande med ett [sötvatten] saltvatten plurr och den stod straxt under v.y. (ca 2 d.m.). Den rörde sig långsamt liksom den förra men åkte in under isbitarne.

Prof No 16

På ytan af en mycket stor (hvit) ren pressad isbit gjordes fyndet No 17 hvars alla delar lågo nära hvarandra. De lättare delarne mera på ytan. De tyngre djupare. Efter detta fynd har jag iakttagit att isen öfverallt är perforerad och fylld med saker, som säkerligen voro förtjenta af [att] en särskilt polarfärd ensamt de. Man bör då vara försedd med verktyg för att lätt kunna förstora hålen och taga upp föremålen. Naturforskaren skall finna isens inre vara [lika] nästan lika innehållsrikt som jordskorpans eller hafvets. Fyndet No 17 slam- Sid. 69 mades genom en tésil hvarigenom måhända någon ringa kvantitet (lera?) bortsköljdes men i öfrigt medtogs allting. Bladen torkades genom att hvarftals inläggas i en "binda" och torkas vid bröstet. [Ett i] I närheten af fyndet funnos (såsom öfverallt bland isen) de vanliga gult-lerfärgade isytorna. Fyndet No 18 utgöres af diverse smått, som på och uti isen (på ett annat ställe) uppsamlades inom 2 m2 yta. De tyckas emellertid ej ha med hvarandra att göra utan endast bekräfta den ofvan gjorda anmärkningen om isens rikedomar. Vi ha flere gånger sett en liten svart fågel med hvitt på vingarne liksom en tejst men hvit under magen liksom en alkekung. Den har ett slags kvitter och vi ha ej sett den flyga utan endast dyka. Hvad kan det vara för en? Hafhästen och ismåsen segla rätt ofta omkring oss. Vi steka nu björnköttet utan smör och finna det utmärkt. Smör ätes nu endast till middagen. Köttransonen pr. dag är numera frukost och 1,3 kilo hvardera för oss alla tre och 0,4 till middagen. Brödransonen är 75 gr. pr. dag ö person och kexransonen är 150 gr. pr dag och person. F. hade i natt svår diarrhé men trol. berodde denna på kylning. Han lider ibland Sid. 70 af kramp, måhända på grund af öfveransträngning. S—gs ömma fot är botad genom att stryka skosmörja på strumpan.

No 18

Kramp[en] lindras genast vid massagebehandling. Äfven [i går] i dag syntes björnspår och i förrgår syntes två stycken sådana spår. Det betyder för oss att vi ha vandrande köttbodar omkring oss.

Aug. 25 kl. 9.45 e m. start. Isen har i dag varit mycket bättre. Många rännor men de ha lätt passerats och däremellan ha flaken varit stora och ganska jemna. Ett prof No 19 på torfmossa hittades [ner] i ett hål i isen. Ett stort fynd gjordes vid tältplatsen på kvällen. Där innehölls lera, blad, drifveds-bitar, snäckor (prof No 20). En fogel såg, närmast lik en tjufjo. Han var alldeles svart-undantagandes undertill där han var svartbrun. Flög tyst

som en ande och slog ned här och där efter föda. Jag sköt en af de der mystiska alkekungarne. Han såg ut som en vanlig alkekung men var hvit ända upp på sidan framför vingen så att han på afstånd såg ut som en tejst och dessutom voro fjederspetsarne hvita på inre halfvan af vingen. Tretåig utan sporre. Näbbet helsvart.

[Sjöomen] Sjöormen syntes men såg nu annorlunda ut. Han

Sid. 71 tycktes fortfarande ha två bugter, men syntes nu jemnt grå

och när han dök syntes en tvåklufven fena i ändan. Jag har i

dag ändtligen insett huru de [lagrade] isarne uppstå som visa

lagrade skickt af lera. Det tillgår så att lera dryper ner ner

från en öfverliggande kant (a) till nedanför liggande (b, c) samt stannar på dessa kanter och fastfryser hvarefter mellanrummen fyllas med is och snö. Lagren genomsätta således ej

hela styckena (bör dock undersökas). Kanter, d och e, som ej äro tillräckligt utstående erhålla ej någon del af lerlagret och några skickt bildas därför ej på dem.* F. kom i dag i vattnet och har diarrhé och S. har ondt i foten och jag har diarrhé, men vi ha i alla fall gjort god distans i dag. I kväll har jag gjort metkrokar af knappnålar och matat med kött och späck få se om jag får något i natt. Föret har varit utmärkt. Istjockl 1,1 och 1,1 vid slätt flak (ej vid toross).

Obs! att toppar och kanter särskilt svartna och behålla lera vid smältning. Jag har sett lerlager 2 à 3 cm. tjocka där.

Istj. 1,3 m. slätt flak.

D. 27 kl. 2.30 f m. Start. [Istjl] Betena (kött och späck) på alla 6 krokarne voro orörda. De hade ett inbördes vertik afst af 0,5 m. och skickades ner ca 5 m. under ytan. Istj. 1,44 och 1,25 å slätt flak. Istjockl. med toross 2,65 m. Under hela Sid. 72 f m. hade vi godt före och goda flak ehuruväl rännorna voro talrika. Men på aftonen började ånyo en svår terräng. Den bestod af mycket tätt stående små delvis myrstackliknande kullar mellan hvilka kälkar ne oupphörligt vältrade och hängde upp sig. Emellertid ha vi i dag säkerligen gjort 6 à 7 kilom och haft en af våra bästa dagar. Vädret har varit herrligt. Jag reparerade Sf fotografiapp. samt spritburken och hade mycket besvär med profvet No 17 som nu ändtligen är färdigt. Vid kanten af plurren kan man se hur "skiktad" is uppstår. Fenomenet af skiktad hafs is är en villa. Skiktningen uppkommer genom periodisk smältning och tillfrysning [vid] af vatten vid kanterna af redan färdig is. Uti sötvattens plurr en har jag i dag sett isolerade mörka fläckar visande att saltvattnet lokalt och utan att [spickor] sprickor äro af nöden kan komma i kommunikation med botten af sötvattens plurren. Hvilketdera

vattnet det är som öppnar förbindelsen är däremot ej säkert Sid. 73 funnet ännu. Vi ha i dag sett ismåsar och 1 fågel som troligen var en alkekung. Äfven i afton har jag satt ut metrefven. F. har ånyo haft svår diarrhé [ocf] och fått opium. Jag har ock haft diarrhé i dag men torde nu vara bra igen utan läkemedel. S. är strängt sysselsatt med beräkning af måndistanserna. Vi ha i dag ej ätit mer vegetabilier än 4 Schumacherbröd och 6 albertkex pr man, ty vi ha börjat använda Mellins food mjölet i kaffet och chokoladen.

Vid inventering [i går] (d. 25 aug. kl. 2 f m.) egde vi:

Andrées släde.

aktra korgen

2 fulla snowflake

1 snowflake för 2 dagar

2 mellins food kex 1 albert kex

1 Congo do 1 butelj vin 1 „ saft 1 stor burk salt

1 liten do

3 burkar smör

2 „ buljongkapslar 1 „ pastej

1 „ kött (5 kilo) 1 „ hafremjöl 1 säck kött (5 kilo) Kulpatronerna

främre korgen 1 burk kaffe 4 „ Cac. köttpulv.

4 „ smör

3 „ sardiner

3 „ lact. Ser. Cac.

5 „ kondens mjölk 1,5 kilo ost

1 burk pastej Hagelpatronerna

I båten fanns.

Sid. 74

5/7 burk smör

1/3 „ kaffe

1/2 „ albert kex

1/2 „ mjölk

1 1/2 „ laktoserin

0,6 „ Köttpulver choklad

1/2 „ schumachersbröd

Strindb, kälke.

burk Socker .... 4 do

Lingon .... 1 . . 1 Saft ....1 but

Congo........ 1 . . 1 Stauffer ....1 burk. . . 1

Spisbr........4 + 2 .. 6 (Albert .. . 1.......1

Snowflakc .... 1 + 2 . . 3 Kex < Craknel . . 1.......1

Cloetta ....1 + 2 . . 3 l Oscar . . . . 1.......1

Små kaffe .... 2 . . 2 Mellin mjöl.....1.......3

Sardiner......1 + 4 . . 5 Pemmikan ......3 kilo

Smör ....3 + 3 . . 6 Lactoserin ......4 b......4

Limejuice och choklad Mjölk ....2.......2

Kött ....5 kilo Pastej..........1.......1

Häraf användes Kaffe för 32 kok à 50 gr. Lactoserin 33 „ „ 64 „ Stauffer 13 Buljong 6

Plurralger 6 .

90

Sid. 75 d 28 kl 9 f m. Start. Isen god men pressad och flere rännor hvaraf en ganska besvärlig. Vi måste färja. (Metrefven utlagd i natt men utan resultat.) Isen har i natt och i dag verit i stark rörelse. Sötvattens plurr en äro nu

i allmänhet så tillfrusna att vi kunna passera direkt öfver de smärre. På middagen kommo vi in i en förfärlig is: stora torosser med djupa branta plurr emellan. I afton har isen varit typisk pölar flak-is. Knappast en kvadratmeter är opressad och hela ytan är öfvertäckt af gamla låga torosser och isstycken, hvilka genom smältning, snöutfyllning och frysning saml slipning af snön afrundats till otaliga småkullar af mycket varierande form och storlek och mellan hvilka finnas tillfrusna [söt]vattenplurr med is som ännu är slät men genom inbugtning o. s. v. visar att äfven den snart skall bilda en länk 1 den vågiga delen af ytan. Studium af isens utseende, sprickor, torosser, förkastningar, pressningar o. s. v. leder tanken oemotståndligt hän på de geologiska fenomenen i jordskorpan (hvars sensedimentära lager motsvara vattenplur-ren). Vi ha i dag haft nära sex grader kallt och 7 meters vind- Sid. 76 hastighet men ha ej lidit däraf. Tält och sofsäck börja emellertid att bli svårhandterliga. F. är skral igen. Han fick i går en ruta opium mot diarrhén och har i kväll fått en ruta morfin mot magplågorna. Få se nu om han blir karl igen. Vi äta nu endast 4 schumachers rutor och 6 små kex pr dag men sätta Mellins food-mjöl till kaffe och [lacklor] lactoserin samt finna detta utmärkt. Vår kurs är fortfarande S 60° W. Vinden har varit NW i dag så att vi hoppas ha drifvit mot söder. Sälar, haf hästar och ismåsar synas ännu. De två sistnämda [fl] kommo så nära att man frestas söka slå ihjäl dem med käppen. Istjockl 1,2, 1,2, 1,15 m

(Kullb. 55 67 aug. 20,0 astr midd 20 aug. korr Gr. Mt = —45m 21s

Dragning efter = 9s.7 dagl.)

Lat. 81° 47' Long. 28°,4 E

Start d. 29 kl. 3.30 e m. Isen såsom förut men rännorna äro mycket vidsträckta och splittrade så att de äro mycket svåra att passera. Det börjar nu att kännas kallt. Vi hafva sett en björn i dag, men dess värre så sprang han bort i Sid. 77 galopp när han fann sig observerad. Si kälke gick sönder svårt och kunde nätt och jemt lagas. Vi komma långsamt framåt och få nog göra en senhöstvandring för att nå Mosselbay. Isen och snön därå äro snart hårda som glas och det är svårt att släpa fram kälkarna däröfver. Vi ha i dag försökt att gå S 45° W, emedan Si månobservationer angåfvo, att vi voro ganska mycket vestligare än vi trott. Att hålla någorlunda stadig kurs emellan rännorna är emellertid minnsann ingen lätt sak. I natt var det första gången jag tänkte på alla de herrligheter man har derhemma. S o F däremot ha länge talat därom. Tältet är nu alltid isbelagdt invändigt och bottnen, som är dubbel, kännes ganska hård vid hoprullningen. Jag sopar läns morgon och kväll före och efter kokningen.

D. 30 kl. 5 e m. start. Isen såsom förut och kursen äfvenledes men den var svår att hålla ty rännorna ha varit svåra att komma öfver. Två rödbröstingar synliga. Till sist befunno vi oss på ett flak därifrån vi ej kunde komma utan flottning. Som vi ej hade mer än 20 minuter kvar af marchtiden beslöto vi Sid. 78 tälta och se om isen möjligen rörde sig under natten. Knappt hade vi tältat förr än S ropade "en björn alldeles inpå oss". En björn stod då 10 steg ifrån honom. Jag låg inne' tältet och

sopade golfvet och kunde därför ingenting göra men F som var ute fick tag i ett gevär och gaf björnen ett skott som kom honom att vända, svårt sårad. För att spara skott fick han springa ett stycke, men måste till sist affärdas med ytterligare tre skott. Emellertid hann björnen ner i en bred ränna och vältrade sig där, men kunde ej simma långt. Jag kastade en dragg bortom honom och fick honom in till iskanten. Denna var emellertid så tunn, att vi [ej] knappt tordes gå på den men slutligen lyckades jag lägga en snara om halsen och en om den ena framfoten. S bände [litet] med en båtshake och så halade vi upp honom på isen ganska ledigt. Situationen fotograferades och björnen flänsades. Ånyo ha vi nu 30 kilo kött. d. v. s. Sid. 79 kött för 14 dagar ifall vi räkna 0,9 kilo för hvardera af morgon kväll samt 300 för middag. Dessa bäras inne på kroppen för att ej bli frusna. Två rödbröstingar synliga.

d. 31 kl. 9.30 em. start. [Terr] Solen tangerade horisonten vid midnatt. Landskapet i brand. Snön ett eldhaf. Terrängen temligen god. Vi kunde f. f. gången gå öfver bred nyis. Jag kröp först öfver på alla fyra för att pröfva, om den höll. Sedan gingo öfver på flere ställen. En färjning måste göras. Rännorna passabla men [starkt] isen i stark rörelse. Det är ståtligt att arbeta fram kälkarna midt igenom de omkring oss brakande is-pressning ar ne.

Ibland sluter sig en ränna just som vi behöfva det, ibland öppnar hon sig plötsligt ögonblicket innan eller efter öfvergången. Jag hade svår diarrhé måhända på grund af förkylning. Fs kälke gick svårt sönder och måste repareras på stället. På kvällen tog jag både morfin och opium. Istjockl 0,9 och 1,10. När vi vaknade d. 1 Sept kände vi oss i behof af Sid. 80 hvila och reparation. Sof säck m. m. måste lagas och vi behöfde

vara ur selen en dag. Alla sydde och vi småpratade, åto och drucko. Humöret var det bästa isynnerhet sedan S förkunnat att vi voro på 81° 16' N. L. och således hade drifvits raskt söderut af den rådande starka NW vinden. Vi åto till och med smörgås [till] och kaffe till björnköttsräiten vid middagen. På aftonen lodades men lodlinan stod så snedt (sin Λ med horis. =

= 1/4,3...Λ = 14°,5) att vår 320 m. lina ej tjenstgjorde för mer än omkring 70 meter. Dess riktning var åt S 8o° E med nedre ändan. S [Vi] har beräknat såsom sannolikt att där fanns en ostligt gående ström med ce 1,4 m hast pr sek. Istjockl. 0,70—0,95—1,35 m i kanten af samma flak af temlig släthet ehuru med torosser här och där. Vi skola nu försöka att hålla dag- och natt-ordning. Vi ha funnit att [vatten] det sista björnköttet som ej vattenlagts på annat sätt än genom björnens dragning i vattnet var saftigare än vanligt och komma därför måhända att hädanefter behandla allt björnköttet på det sättet. Vinden har nu på kvällen d. 2 Sept dess värre gått öfver till S 6o° W men är lyckligtvis ej synnerligen stark. Jag har nu Sid. 81 lagt mig till med raggor om nätterna och skall nu i natt f.f. gången krypa in i sof säckshufven.

d. 3 Sept kl 11h 15 Start Istj 0,9 ö 0,95. Jag måste ut under natten för diarrhé och fann då att en björn stod ett stycke ifrån och gapade på lägret. Han tycktes emellertid ha funnit saken betänklig, ty han luffade i väg och lurade oss således både på hjerna och njurarne för att ej tala om n jur fett och blod pannkaka. Istj. 1,50, 0,95. I dag [ha vi] funno vi oss omgifna af breda vattenrännor med stor utsträckning och funno oss nödsakade att helt ö hållet anförtro oss åt båten. Vi lyckades lasta allt på denne och rodde därefter under 3 timmar med ganska

j?-?

god fart mot sjuöarne (vårt mål). Det var en ganska högtidlig känsla när vi kl. 1h 50 e m. började detta nya färdsätt, långsamt glidande fram öfver de spegelklara vattenytorna mellan [höga] stora isflak belastade med jättelika torosser. Endast ismåsens skri och sälens plumsande dykning samt rormannens korta kommandorop afbröt o tystnaden. Vi visste att vi hastigare än vanligt kommo framåt och vid hvarje krökning af rännorna frågade vi oss tyst: månne vi skola få färdas på detta härrliga sätt ända fram? Herrligt nämde vi det ty det evinnerliga [dra] Sid. 82 släpandet på kälkarne har nog blifvit tröttsamt på sista tiden och det skulle vara oss en stor lättnad att några dagar få färdas på annat sätt. Men kl. 5 var det slut med fröjden; vi kommo då in i en isvik som strax därefter tillslöts af ett flak så att vi ej kommo hvarken fram eller tillbaka. Nöjda voro vi emellertid, ty det hade gått bra, båten var utmärkt och vi fingo rum med allt vårt bagage. Fränkel sköt en fågel som förmodligen var en tejstunge. Den hade en vigt af 400 gr. Lång svart näbb med krokig öfvernäbb. Hufvudet långdraget. [Buken] Undersidan fint gråmelerad hela vägen från näbb till stjert, mest vid halsen, minst midt på buken. Ryggen svart men hvitmelerad mest vid hufvud ö stjert minst midt på. Vingarne svarta kanter rundt om utom en liten* hvit rand på bakre inre vingen. Midtelfältet å vingen hvitt med svarta tvärränder. Stjert fjädrar ne mycket korta och svarta med litet hvitt på [inre] täckfjädrarne. Fötterna rödbruna. Tre tår och simhud.

d. 4 Sept. Strindb födelsedag. Festdag. Jag väckte honom med bref från fästmö och anhöriga. Det var ett sannskyldigt nöje att se huru glad han blef. I dag hafva vi med anledning af dagens betydelse, extra utspisning. Frukosten består af björn-

biff med bröd och Stauffers ärtsoppa med björnkött och björn fett. Middag stekt björnkött hållet varmt innanför västen. Soupé Björnkött, bröd med gåslefverpastej, Staufferkaka med saftsås, saft och vatten, tal för Nils, Lactoserin choklad.

ortbestämning i dag har gifvit 81° 11' L och 29°,6 E. L, [Istjockl 1,65 m.] S. firade sin födelsedag genom att jemte sin kälke gå i plurret ordentligt. Vi måste tälta efter tre timmars marsch och hade sedan ett mycket besvärligt och tidsödande göra med att torka honom och hans saker. Vi hade fått åtskilligt Sid. S3 bröd och kex

samt allt sockret [förstördt eller] skadadt men måste naturligtvis taga vara på det ändå, hvilket tillgår så att en del af brödet långsamt torkades och användes såsom förut. Resten stekes ihop med björnköttet och såsen. Sockret hälles i choklad och kaffe i sin lösta form. Kexplurret röres ut med kallt vatten och kokas sedan ihop med chokladen. Det var en rätt stor malheur, men betyder mest genom att det gör lifvet otrefligare för oss. Jag låg i natt i enkel filt i st. f. dubbel men fann det svalt nog. Isen igår var [temligen] ganska plan och temligen fri från stora torosser, men den var pressad öfverallt och täckt med ny snö som gjorde att kälkarne gingo särdeles tungt. Istjockl 1,65 m. Olyckan med Ss släde förstörde ej vår feststämning utan vi voro muntra och vänliga som vanligt. Universalinstrumentet blef genomblött med saltvatten men sköljdes af i sötvatten och torkades samt synes ej ha tagit någon skada. [En af] Ss kronometer tyckes jemväl ha sluppit undan. Ismåsar svärma omkring oss och föra ett rysligt väsen. Boro-siméchokladen [1] kokades försöksvis igår och befanns ge en mycket god choklad om 75 gr deraf koktes i hop med 10 koppar 1 Ordet Borosimé är måhända ej riktigt tolkat.

vatten och 100 gr kexplurr (Congokex). Rännorna voro igår ihopskjutna [af SW], en effekt som SWvindarne alltid synas Sid. 84 medföra. Vid en sådan färd som denna utvecklas sinnet både för det stora och det lilla. Den stora naturen och den lilla maten och andra detaljer.

d. 5 Sept. 6.45 e m. Start. Förfärligt tungt före, men isen temligen dräglig. Rännorna ihopskjutna af sydvestvinden. Djurlifvet tycktes börja bli rikligare. En björn hade varit nära oss under natten. Tolf ismåsar sutto bredvid tältet på ett isstycke. F. sköt tre af dem i ett enda skott. En alkekunq och två tejstar synliga. Ett halft dussin säl i samma plurr o. s. v. Efter fyra timmars ytterst tröttsam marsch kommo vi till en bred ränna som vi ej kunde passera och jag beslöt då att sätta i båten och försöka att komma fram roende. Detta var ett lyckligt beslut, ty vi kommo i allt mer och mer fördelad is och rodde ända till kl 6.45 f m d. 6 i riktningar varierande mellan S 60° W och S 30° W. Det var högst uppfriskande att få [valj] använda detta färdsätt. [De] Mellanrummen mellan flaken voro flere kilometer stora och endast delvis täckta med issörja och väl var det ty issörjan är mycket seg att ro sig fram uti. Vi hade ingen Sid. 85 vind att kämpa med och rodde utan ringaste uppehåll ända tills vi vid nyssnämda tid gingo i land på ett isflak för att tälta. Beträffande isen på fm. anmärkes, att jag mätte ett flak om ända till 5,9 m. tjocklek under vattnet (ca 0,5 öfver vattnet) samt att man i brottet på detta block såg huruledes det, som till det yttre var homogent, i sjelfva verket var sammansatt af pressade tunna flak som frusit ihop sålunda

aa = gula skifvor

bb = blå skifvor

cc = nästan hvita skifvor

o. s. v.

alla därefter sammanfrusna med hvarandra till ett, efter det utvändiga att döma, fullkomligt homogent block. En annan sak, som redan föregående march föll i ögonen, var att på flakens Sid. 86 kanter finnas uppkastade en mängd små isbitar hvilka lågo spridda och tydligen ej ditkommit genom pressning. På sina ställen syntes rätt stora blockbitar kastade långt fram på flaken. Jag yttrade att endast vågor kunnat åstadkomma en dylik fördelning af isen på flaken och att den is vi voro på måste bearbetats af vågorna. (Småbitarne syntes ock anfrätta.) Denna åsigt bekräftades ock däraf att vi redan nästa dag funno så mycket öppet vatten. Det isflak hvarpå vi nu tälta efter båtfärden har gifvit följande mått 1,9—2,0—1,4—0,95 m. Det är rundt omkring kantadt af en [öfver]utskjutande kant hvilken sträckte sig 5 cm. djupt under v. y. Den nedanför varande isen

var starkt anfrätt. Längden af flaket ca 100 m och bredden ca 75 m

När vi vaknade efter en läng och stärkande sömn hade öppningarna omkring oss tillfrusit och vi fingo ett förfärligt arbete med att komma 50 m till nästa flak. [Efter] (Det var klar luft och nära 6° kallt.) Efter att ha anländt dit och rekognoserat Sid. 87 funno vi att vi möjligen kunde komma fram i annan riktning och vände så tillbaka därvid mötande en hvalross, hvars ljud och öfriga uppträdande och habitus visade oss att vi hade att göra

med "sjöormen". Det är alltså hvalrossar vi hört och sett ända uppe vid gondol plats en. Efter en kort rodd kommo vi in i en allt tjockare snösörja hvilken till sist blef nära metertjock och i hvilken båten absolut ej kunde framdrifvas. Situationen blef kritisk, men då lyckades en af oss hoppa i "land" och draga båten intill ett isflak där vi måste stanna och tälta. Denna sörja är något förfärligt. Den uppkommer genom att tunn nybildad is skjutes på hvartannat i lager efter lager liksom [kor] taktegel eller korten i en kortlek. Det som sålunda hopas i vattnet blir "sörja". Det som hopas vid flakens kanter blir småningom fast is genom sammanfrysning samt utfyllning med vatten och snö. Före sammanfrysning en bildar den en synnerligen lömsk strandvall som man lätt [tr] sjunker igenom.

Dagen efter försökte vi igen och kommo då efter 5 timmars arbete ca 1 Kilom i kursen men måste sen ånyo vänta. Vi syssel- Sid. 88 satte oss under tiden med att göra segel af botten presseningen i båten och roder af skofvein samt matbordet. Kött förrådet börjar nu taga slut och vi skjuta nu ismåsar för att komplettera

det. Vi skjuta ej gerna om vi ej kunna få åtminstone två is-måsar pr skott. De äro läckra fåglar men kosta väl mycket ammunition. F. har sedan några dagar ondt i sin venstra fot. Jag masserar honom morgon och kväll samt stryker på liniment. I dag (d. 9 på e m) har jag tagit hål på en stor varblåsa, tvättat med sublimat lösning och lagt på förband. Jag hoppas det nu skall bli bättre ty vi ha svårt att undvara Fs fulla kraft. Den behöfves mer än väl under vårt ansträngande arbete. Våra diarrhéer tyckas ha [gifvit med sig] upphört. Jag hade i går öppning för första gången på åtminstone 4 dygn, men kände detta oaktadt ej af någon diarrhé. Uttömningen var måttlig [men] till kvantiteten och af normal konsistens. F. har ofta öppning och afföringen [tyckes] synes vara ganska lös, men han klagar ej öfver magplågor och diarrhé såsom han förut nästan ständigt har gjort. Den 6te Sept på middagen var vår lat 81 4',9 och och i dag d. 9 på e.m. är vår long. ungefär... Men Sid. 89 vi äro förmodligen nordligare än förut ty vi ha haft flere dagars vind från riktningar liggande i närheten af SE.

Nyss måste jag afbryta [skjutn] skrifningen för att skjuta ett skott och fälla två ismåsar. Sådana samlas alltid kring vårt läger. Ack om vi finge skjuta en säl eller en björn just nu. Vi behöfva det så väl. Istj 1,1—1,5—1,55. Ytterligare 2 måsar i ett skott sköt jag nyss.

d. 9 Sept kl. 6 e m. Start. Fs fot är nu så dålig att han ej kan draga sin kälke utan endast hjelpa till genom att skjuta på. S och jag få omvexlande gå tillbaka och hemta fram Fs kälke. Det tager på krafterna. Vi orkade ej göra mer än 6 timmars march isynnerhet som terrängen var utomordentligt svår. Just som vi stannade råkade jag komma i vattnet. Ett till utseendet och för profning med båtshaken solidt isflak på hvilket jag

Sidorna 94 och 95

i Andrées stora dagbok.hoppade ner visade sig nemligen bestå af endast hårdt samman-gyttrad issörja hvilken gick isär vid min ankomst. Jag kastade mig på ryggen och flöt sålunda tills de andra räckte mig ett par åror med hvilkas hjelp jag kraflade mig upp. Jag har ej hittills haft en föreställning om att issörjan kan uppträda i så Sid. 90 många skiftande former [och]. Den består oftast af på hvarandra uppskjutna tunna skifvor och dessa [sammanfrysa sed] ha naturligtvis en viss flytbarhet och sammanhållning men föga bärighet. Den på 4de sidan härifrån tecknade bildens öfre iskant har uppenbarligen uppstått genom [samman] uppskjutning af issörja på flakets kant, och vid undersökning af det flak hvarpå vi i natt ha tältat fann jag dettas vertikala sidor ända ned till nedre kanten liksom belagda med issörje plattor. (Flakets tjocklekar = 1,4—0,8—1,15 m.) och vi se ofta solida isstycken i hvilka man kan se plattorna som ursprungligen bildat dess stomme. Den tunna isen utgör [bildas] alltså en större faktor i storisens bildning än man hittills synes hafva antagit. Månne något liknande förekommer inom geologien? Tanken ledes ovilkorligen till en och annan skicktad bergart t ex. gneissen. Kobbar simma omkring i vattnen här men vi kunna ej skjuta nog rätt för att döda dem på stället och om ej det sker så sjunka de. d. 17 Sept. Sedan jag sist skref i dagboken har i sanning mycket förändrats. Vi sträfvade framåt med slädarne i vanlig ordning men funno till sist, att den nyfallna snöns och beskaffenhet ej tillät oss att fortsätta nog hastigt. Fs fot som fortfa- Sid. 91 rande ej tillät honom att draga tvingade mig och S att turvis gå tillbaka och draga fram äfven Fs kälke. Ss ena fot [är] var ock litet i olag. Köttet [är] var nästan slut och öfvergångarna mellan flaken blefvo allt svårare till följe af issörja. Men framför allt funno vi att ström och vind oemotståndligt satte oss ned i

gapet

mellan Nordostlandet och Frans Josefs land och att vi ej hade ringaste att nå Nordostlandet. Det var under d. 12te och 13de sept, då vi dessutom måste ligga stilla för våldsam NV vind som vi omsider funno nödvändigheten af att finna oss i det oundvikliga [och] d. v. s. att öfvervintra på isen. Vår position är ej synnerligen god våra tillgångar i proviant utgöres af (13 Sept)

Ransoner

Vårt första beslut var nu att arbeta oss öfver till ett när- Sid. 92 liggande flak [där vi] som var större och starkare samt toross-rikare än det, hvarpå vi befunno oss, som var lågt och litet samt fullt med saltvattens plurr, utvisande att det var sammansatt af småstycken som sannolikt skulle lätt skiljas åt i vår. Vi kommo till det nya flaket genom att flotta med båten och funno snart en lämplig byggnadsplats bestående af en stor isbit som vi till en del urhålkade. De [och hvars] felande sidorna och delarne ersatte vi genom ifyllning med block [och] af is och snö som vi begöto med vatten och sålunda fingo fast och bärig.

Den 15de lyckades [mig] oss ändtligen att få en säl, i det att jag hade turen att sätta en kula rätt genom hufvudet på honom så att han dog på stället och därefter lätt ficks "i land". Tack vare den ha vi nu någorlunda rikliga ransoner för de närmaste tre veckorna. Vi äta allting af sälen utom huden och benen. Magen och magens innehåll samt tarmarne och lefvern äro ej undantagna. Maginnehållet utgjordes för resten af nästan en- Sid. 93 dast tomma (kräft)skal af samma djur som tilltäppte vätgas-, apparaten. Allting på sälen smakar mycket bra (stekt). Isynnerhet tycka vi om köttet och späcket. Måtte vi kunna skjuta oss något tjog sälar så kunna vi rädda oss. Björnarne äro såsom försvunna och af öfrigt vildt synes endast ismåsar, hvilka visserligen ej äro att förakta, men som kosta för mycket

ammunition [Haf] Ismåsarne komma och sätta sig på tälttaket. Märkligt nog tyckas hafhästarne vara försvunna och af öfriga foglar har endast en alkekung eller möjligen en tejstunge varit synlig under de senaste dagarne. Fs fot är nu bättre men blir nog ej bra förr än om 1 à 2 veckor. Äfven Ss fötter äro dåliga. Jag har gjort i ordning en håf för att fånga plankton eller annat som kan finnas i vattnet, få se huru det går; lyckligt resultat af det försöket kan nog något förbättra vår svåra ställning. Vårt humör är ganska godt ehuru skämt och leenden ej höra till vanligheterna. Mina unga kamrater stå sig bättre än jag vågat hoppas. Till att uppehålla kuraget bidrager nog väsentligt den omständigheten att vi de sista dagarne drifvit åt söder med sådan fart. Vår latitud var d 12te Sept 81° 21' och den Sid. 94 15de hade vi för stark NV vind drifvit ned till 8o° 45'. Longituden i senare fallet är nog betydligt ostligare. Vår drift på tre dygn utgör således ungefär 2/3 breddgrad och sedan dess har vinden blåst frisk ifrån samma eller nordligare streck. Måhända kunna vi raskt nog drifva långt söderut och från hafvet erhålla vår näring. Kanske ock att det ej blir så kallt ute på hafvet som i land. Den som lefver får se. Nu är det tid att arbeta. Dagen har blifvit märklig för oss därigenom att vi i dag sett land för första gången sedan d. 11 Juli. Det är tvifvelsutan New Iceland som vi haft [vid]

Pejlingarna tagna kl. 11.43 d. 17 Sept på f m. flere Stora glacierblock syntes framför och längs glacieren. Öfre brämet mycket jemnt och öns hvälfning ej afbruten af några toppar. Distans till glacieren uppskattad till 10 kilom.

inför våra ögon. Dess utseende framgår af bifogade teckning. Att försöka gå i land där kunde ej komma i fråga ty hela ön tyckes vara ett enda isblock med glacierbrem. Dock synes den Sid. 95 ej vara absolut otillgänglig vid östra och vestra spetsarne. Vi sågo en björn in under land och i vattnet såg jag ett par flockar (om 4 st) af de der "tejstungarne". Ett par alkekungar tror jag ock syntes. Ismåsar finnas i halftjogvis. Däremot tyckes vattnet vara [tomt på] fattigt på smådjur ty draggning gaf intet resultat (håf). En säl syntes men var mycket rädd. Ingen hvalross ha vi sett. Vår ankomst till New Iceland är märklig därför att den anger en kolossal drift nämligen mer än en breddgrad sedan d. 12 Sept. Drifva vi på det viset några veckor till så kanske vi kunna rädda oss på någon af öarne öster om Spetsbergen. Det är ängsligt att vi ej få mera vildt inom skjuthåll. Provianten måste snart och rikligt kompletteras om vi skola ha någon utsigt till att kunna hålla oss en tid.

D. 18 Sept. Jubileumsdagen var för oss en lyckodag. Vädret Sid. 96 var vackert och arbetena fortskredo raskt. Det lyckades mig att skjuta ännu en säl, den gången med hagel. Han dog ej alldeles men vi fingo honom ändå. Orolig att han skulle i sista ögonblicket släppa all luft och gå till botten gaf jag honom ett nytt hagelskott i ryggen på mycket nära håll. Dessa hagel hittades sedan mellan späcket och köttet samt hade således ej haft någon dödande — om ens skadande — verkan. Jag flänsade sedan sälen och fann därvid bland annat att hufvudskålens ben [endast] äro tunna som äggskal så att sälen lätt bör kunna dödas med hagelskott i hufvudet. Af sälens inre delar hafva vi nu pröfvat och ätit följande: Hjerna, tarmväggar, lefver, lunga, kött, späck, njure, hjerta, mage, maginnehåll, blod, Vi Sid. 97 hade svenska flaggan hissad och afslutade dagen med en hög-

tidsmåltid bestående af Sälkött, med 1.5 Schum bröd, Ismås med vin, Choklad (Lactoserin) med Mellins food och kex, Stauffers russinkaka med saftsås och vin, Konungens skål med hurrarop och folksången, Boströms ost till smör och kex. [Vi] Stämningen var den aldra bästa och vi lade oss mätta och nöjda. [W] New Iceland hade vi i sigte hela dagen i vester om oss och hade sålunda drifvit till dess östra sida. Öns öfre kontur var bullformig äfven från den sidan och stranden utgjordes af ett glacierbrem. Vi voro detta bräm 1 à 2 kilometer nära. S. mätte öns Λ höjd 1° 25' [och] och S 45° W och N 47° W kl. 8 Gr. tid på morgonen erhölls såsom pejling af öns södra och norra ändar. Få se om vi i morgon ha väsentligt ändrat detta läge.

Söndagen d. 19 Gårdagen tyckes ha varit den första länken i en [lyck]serie [.I d] af jubileumsdagar. I dag har det nämligen lyckats oss att öka vårt lifsmedelsförråd så att det räcker ända till slutet af Februari i det att jag lyckats skjuta 2 sälar Sid. 98 (hagel No 00) och 1 storkobbe (kula). Jag kan ej beskrifva huru glad jag då kände mig och äfven kamraterna syntes vara nöjda och se framtiden an med betydligt stärkta förhoppningar. Vi voro [alla] större af dagen sysselsatta med flänsning o. d. därvid biodaftappning [och] och -tillvaratagning spelade en mycket framstående rol. Vi ha nämligen dels funnit att [en] F kan laga en utmärkt blodpannkaka af sälblod 300 gr och säl-fett 150 gr väl sönderskuret 10 gr mjöl och en knifspets salt samt en knifspets jästpulver. Vidare ha vi funnit, att vigten af denna blandning ej märkbart förminskas vid stekningen såsom fallet däremot i hög grad är med köttet hvars färdiga vigt reduceras med c± 1/3 af råvigten. Slutligen inger pannkakan ej det äckel som åtminstone under de första dagarne [erfor] ett par gånger erfors af S och mig då vi åto mycket af säl-

köttet och -späcket. Pannkakan ersätter i viss mån bröd tyckes det. Vår bästa omvexling är dock ännu ismåsar hvaraf F i dag Sid. 99 skjutit en och S skjutit 4 i två skott, vi drifva fortfarande men långsamt tyckes det ty vi ha ännu White Island i sigte med pejlingarne för dagen i medeltal N ö W för de olika ändarne. Den ärbjuder en charmant anblick i solskenet som belysande glacieren både från kanten och uppifrån ger ön utseende af att vara genomskinlig. Glacierens kant innehåller dels högblå gla-deris dels bruna partier. Af ytmoräner synes intet spår och det enda mörka man kan upptäck är skuggor. Dessa tillika med formationen i öfrigt visa att grunden under glacieren ej är alldeles jemn. Stora glacierkalfvar [Husbyggnade bak] flyta rundt ön eller stå där på grund. Vi fotograferade ön. Husbyggnaden har af S. i dag mycket flitigt bedrifvits enligt af honom upp-funnen metod. Denna består däri, att snö och sötvattcn blandas hvarefter hela massan lägges upp i mur och får frysa. Arbetet blir både solidt och propert. Om ett par dagar torde vi ha bakugnen (d. v. s. sofkammaren) färdig. Vädret medgaf att vid 3 tiden på e m. (lokaltid) erhålla en ortlinie och denna

Istjockleken på vårt flak vid "stora lastkajen" har uppmätts sid. 100 till 1,4—1,3—1,5 m.

d. 20 Sept artade sig till en verklig olycksdag. Kokapparaten (Primusköket) som hittills ej nämnvärdt bråkat blef med ens bångstyrigt och vägrade att göra tjenst. Soppan stod tillblandad men den kunde ej kokas. Stor sensation. F. konstruerade och experimenterade med tranlampor [och] men fick ej mer värme än att han tyckte bäst att taga upp det obrända fettet ur lampan och däraf skära skifvor som han lade på Schumachers bröd och bjöd oss. Det dugde ty det smakade präktigt — fläsk och bröd smakade det just och vi åto det gerna. Omsider lyckades det

mig få [få] apparaten så pass i ordning att vi om än med svårighet kunde få soppan [f] nödtorftigt uppkokad. Den innehöll sälkött 400 gr, sälspäck [14] 150, 50 gr mellins food och resten vatten. Efter uppkokningen åto vi den med god smak. Sälköttet tyckes nästan smälta bort vid kokning blir redan efter Sid. 101 få minuters kokning ytterst mört och delikat. Just som vi slutat måltiden och den outtröttlige arkitekten S. återgått till byggandet

ropade han "En björn". F och jag som ännu sutto i kokapparatbekymmer skyndade ut och hade då nöjet se en präktig björn helt nära oss. S och jag blefvo väl litet ifriga ty vi sköto hvar sin bom hvaremot F [gaf] med sitt skott gaf björnen hans bane. Stor glädje. Vi hade ökat våra matförråd till fram i april — till Vintrens slut och därtill erhållit en präktig hud. Björnen är polarforskarens bäste vän. Denne hade kommit till oss från ett aflägset litet isflak (2 à 300 m) simmande öfver ett [tillfruset] vatten så tillfruset att vi som sedan rodde ut i det måste slå oss väg genom isen med åror och skyffel. När han sköts hade han just retirerat tillbaka till sin ränna [och vid skottet kasa] men tyckte väl ej om att gå i igen och simma den långa vägen ty han vände sig mot F och tycktes vilja gå anfallsvis tillväga. Vid skottet åkte han ner i vattnet baklänges och gaf genast upp sin anda. Vi drogo honom "till land" medelst en dragg och sedan fingo vi en snara om hvardera bakfoten samt drogo med lätthet upp honom ur vattnet. Jublet blef stort Sid. 102 ty björnen var ett stort och präktigt djur. Han ändvändes därefter, fick så en snara om hvardera f ramfot en och en om halsen så att han vid dragning släpade längs hården och så gick det under hurrarop till lägret. Der F och S. [flänsar] raskt undangjorde det första flänsarbetet under det att jag ånyo upptog bleckslageriyrket. Dock hade vi dessförinnan varit ute i tunn-

isen och hemtat en egendomlig stor fågel (vigt 1400 gr) som jag fällde ner och som ett par gånger förut varit synlig. Beskrifningen är denna. Längd fr. näbbspets till svansspets 67 c. m. En vinges längd från rot till spets längs framkant = 75 c. m. Näbb hvitt med svart spets. Nästan hela fjäderbeklädnaden streckad tvärs med ljust gulbrunt och mörkt gråbrunt. Bröst och mage mörkt gråbruna. Fötterna röda, simhud, tretåiga, baktå. S och F. anse den ej vara annat än en borgmästareunge och måhända ha de rätt.

En del af ön skymtades otydligt i N. Bekymret med kokapparaten återkom under kvällen om ock något lindrigare form. Vi fingo björnsteken björnblodpannkakan färdiga (275 gr bj blod, 200 gr bj. njurfett, 10 gr mjöl, salt och jästpulver 1 knifspets hvardera) den sednare dock under högst spännande omständigheter. Hon var fast genom mer än halfva massan Sid. 103 (undre) men öfre partiet var i lätt flytande tillstånd. Apparaten slocknade! Str. med tändstickor i högsta hugg. F plöjer bottenfåror i pannkakan för [för] att få det flytande [ned] att rinna ned till botten och nödtorftigt stelna. Kakan refs i stycken och vändes, så fort som möjligt o. s. v. och resultatet blef till sist en delikat kaka. Då slocknade kokapparaten. Men vi hade ej fått kaffe och det ville vi ha och så började krånglet igen. Nu voro vi i farten alla tre. F höll kokkärlet, S höll tändstickor till hans, jag rörde om och skötte rensnålen och så gick det vidare med kaffefabrikationen under stigande och förhoppningar hvilka till sist kröntes med ett förträffligt kaffe. I morgon skola vi försöka att få reda på hvad det är som generar kokapparaten. Det är för olyckligt att reservdelarne till denna ej kommo med ifrån Pikes hus!

Vi ha nu så mycket kött, späck m m att vi ha svårt att bereda

godt skydd åt det om nätterna i händelse af björnbesök. Vi stapla upp det nära tältluckan och gärda omkring det med [all] hvarjehanda andra saker. Frågan om att få huset i ord-

Sid. 104

Sid. 105Sid. 106

Sid. 107 ning börjar blifva brännande här i kylan. Vädret har de [t] två sista dagarne varit mycket angenämt, hvaremot det ej varit utan att början till stridigheter mellan oss yppat sig. Jag hoppas dock att detta frö ej skall gro och utveckla sig.

d. 21 Sept Sälblod pannkaka af frusen blod 275 gr. som ut-rördes med knifspets jästpulver och do Salt, 3 matskedar saltvatten, 200 gr. köttbitar och 150 gr. sälspäck. Den var ätbar redan efter 8 minuter, men fick stekas längre. Vi låta den nu ej behålla sin kakform utan röra om massan under stekningen.

Den smakade utmärkt. Anledningen till bråket med kokapparaten befanns vara att en del tranolja inkommit i snowflaken och förorenade utloppet genom stora och plötsliga kolafsättningar. Under dagen arbetade S ö F mest på huset. Jag flensade säl och sköt 3 ismåsar. Dagen var kort ty vi voro trötta efter den föregående långa arbetsdagen.

d. 22 Sept Istjockl på vårt flak (annat ställe än förut) 2,5—2,5—1,7—2,4—3,0—2,5. Str. sköt en säl (med hagel)

och [fi] vi fingo dertill ett par ismåsar. Men nu måste vi vara noga med skotten, ty vi bomma allt ganska mycket, emedan sälen Sid. 108 oftast ej kommer så nära, att ett hagel säkert träffar hufvudet. I. ... blefvo vi oroade af att flaket hördes brista, efter hvad vi tyckte, rätt under byggnaden. Vi fruktade att ha stött på grund, men pejlingar ha visat att vi röra oss, ehuru vi ej tyckas kunna komma ifrån den här ön. Förmodligen ligga vi något slags bakvatten som vattenström norr ifrån gör vid öns S.östra och S.vestra hörn samt dess sydsida. Klart väder tyckes här vara sällsynt [ty], vi ha ännu ej kunnat få en god latitudsbestämning för oss och ön. De fläckiga tejstarne samt ismåsar äro vanliga här, äfvenså ha vi sett fler exemplar af den förut omtalta "borgmästarungen". Den vanliga hafhästen synes däremot anmärkningsvärdt sällan.

d. 23 Sept. I dag hafva vi alla tre flitigt arbetat på kojan och därvid murat med isblock. Det har gått mycket bra undan och kojan börjar nu se någorlunda tillskapad ut. Efter ett par dagar sådant väder och arbete till bör det ej vara långt kvar tills vi få flytta in i den. Våra förråd torde vi kunna taga in där i öfvermorgon. Det är väl behöfligt. Till murbruk använda vi snö Sid. 109 blandad med vatten och af denna massa, som af S. behandlas med stor skicklighet slår han ock hvalf öfver de sista delarne

mellan väggarne. Vi ha nu fått en ganska god dagordning med 8 timmars arbete, börjande med 2 1/2 timmes arbete, därefter frukost 3/4 och sedan arbete till kl. 3/4 5 då vi äta middag och soupé i en affär. Vi ha nu ock pröfvat storkobbens kött och funnit det smaka utmärkt. En bland de aldra bästa förbättringarne i matlagningen är att sätta blod till steksåsen. Den blir däraf tjock och det smakar som om där funnes bröd. Jag kan ej tro annat än att blod håller mycket kolhydrat, ty behofvet af bröd är betydligt mindre sedan vi började använda blod i maten. Vi tycka så allesamman. Vi ha ock funnit allting ätbart på både björn, storkobbe, säl och ismas. (Björnlefvern naturligtvis undantagen). Af brist på tid hafva vi ännu ej hunnit Sid. 110 flensa och väga upp våra djur men jag tror vi nu ha kött och fläsk till [långt] fram på våren. Dock måste vi skjuta mera för att få större ransoner och få mera bränsle samt lyse.

d. 29 Sept. Vi ligga fortfarande kvar vid sydsidan af N. I. Plurren ha slutit sig och sälarna försvunnit. Däremot komma björnarne. I förrgår och i går natt hade vi björnbesök och försökte jaga björn i strumpsockor men det gick ej. I dag morse just som vi [ätit] kommo ut fick F se en björn hvilken vi lyckades få till oss lurande bakom vår hydda. S. sköt honom genom halsen och han föll på stället men efter några ögonblick reste han sig igen och började springande skjuta framdelen framför sig på snön. Jag gaf honom då mitt skott, som satte honom på ändan men hvaraf han föranleddes till ny ansträngning och började springa. F. fick slutligen [nytt] sitt skott i Sid. 111 honom och då blef han ändtligen liggande i ett plurr, hvarur vi halade upp honom under hurrarop. Det var en stor gammal hanne. Nattbjörnarne tyckas vara en slags tjuf björnar; den som var hos oss i går natt släpade två gånger bort vår storkobbe,

hvilken vi så när förlorat om ej S. lyckats komma så nära björnen att denne skrämdes att släppa sitt byte.

Vårt flak förminskas i något oroväckande grad intill vår hydda. Is pressningarna tränga stränderna allt närmare inpå oss. Men vi ha en stor gammal toross emellan hyddan och stranden och hoppas att den skall hejda pressningen. Det låter magnifikt när det pressar men för öfrigt tilltalar det oss ej.

Istj. 1,1—1,2—1,5—1,9 äro uppmätta vid en ny ränna som uppstått i vårt flak.

Igår kväll d. 28 flyttade in i vår hydda som döptes till "Hemmet". Vi ha legat der i natt och haft det temligen bra. Men det skall nog bli mycket bättre. Köttet ha vi måst ha inne för att Sid. 112 skydda oss mot björnar.

Isen i N. I. glacier är tydligt skicktad i horisontal led. I förrgår regnade det stor del af dagen och det är väl att anse såsom synnerligen märkligt vid denna årstid och denna breddgrad.

Den 1 okt var en bra dag. Kvällen var så gudomligt vacker man kunde önska sig. I vattnet hvimlade det af smådjur och en flock om 7 svart-hvita "tejstungar" sam där. Äfven ett par sälar syntes. Arbetet med hyddan fortgick bra och vi tänkte att d. 2de ha den färdig till det yttre. Men det blef annat af. kl. 1/2 6 (lokal tid), på morgonen d. 2 hörde vi brak och dån och vatten strömmade in i hyddan och när skyndade ut funno vi, att vårt stora vackra flak vår splittradt i en mängd små-flak och att en spricka hade afdelat flaket just utanför hyddans

vägg. Flaket som återstod oss hade en diam. [omkrets] af endast 24 meter och hyddans ena vägg snarare hängde i taket än stödde Sid. 113 detta. Det var en mycket stor förändring i vårt läge och våra utsigter. Hyddan och flaket kunde ej ge oss skydd och likväl voro vi tvungna att stanna där tillsvidare åtminstone. Vi voro

nog lättsinniga att ligga i hyddan äfven följande natt. Måhända därför att dagen var ganska ansträngande. Våra tillhörighet er voro skingrade på flere block och desse drefvo hit och dit så att vi måste skynda oss. Två björnkroppar, representerande proviant för 3 à 4 månader lågo på ett särskilt flak o. s. v. Lyckligtvis var vädret vackert så att vi kunde arbeta med fart. Ingen hade förlorat modet. Med sådana kamrater bör man kunna reda sig under snart sagdt hvilka omständigheter som helst.

Sidorna 114, 115, 116, 117 och 118 innehålla dels en tabell över vikterna på expeditionens instrument m. m., dels en förteckning på innehållet i Strindbergs framkorg den 13 sept., dels ett protokoll över nivåsextantobservationer den 13 juli samt dels en. svårläst beräkning av ballongens läge den 12 juli.

Sida 113 i Andrecs stora dagbok.

Punkter beteckna oläsliga delar. Varje rad har därvid beräknats jämte mellanrummen mellan orden innesluta i regel 28 bokstäver. Ett sned-ställt streck anger avslutning på raden. Punkt, som förekommer i originalets text, är markerad med :

Sid. 1 ... 897

..............med flänsning/.............början till en/

............................/.............. hyddan

hängde/................dag förflöt/ ....

........../ .... kik ... ervation/ ....

.... till/ .... allt för/ ....vi där i sjelfva/ .... ett ej obetydligt/

...... f......af ön rätt: Dock/ .... ing...........kunde

med/ .... ti......låglandet: Frågan/.......... komma hit

med allt/ ....te vi först/..................

att uppnå/.........................../...............

............/...................af gl... / en.........

.... vi skulle/ kun.................oss upp/ på ön:/

Sid. 2 På aftonen 5 f............./ Ejdrar eller gäss.......

..../ d: 5te på morgon............/ det förut omtal.....

......../ hade vi..................../ tur att vi......

............/ dit och .. e ..../ tande det ..

................/ jag låt..................../ Greew:

t.. d................./ längs glacieren............/

från glaciere.............../ej vårt hårda............../

Sida 2 i Andrées sista dagbok.

än sent pä natten.........../ dagens energiska arbete...

../ midt i natten och.........../ — ty det utanför i.....

....../ norrskenet hvarken........../ värmde: Kokapparaten

........./ k........................../............

.... /.........................../ an......

.... / — min.................dag .. /

Vi [och] döpte m............ning/ häraf trakten vi ....

......../ platsen till "M........ plats":/

Sid. 3 ....på dagen d: 6te/ ....stark blåst

m ... /.............kunde ej mycket/ ....företo ...

dock en kort/ ....vi omsider/ ....

.... Svenskar/ ....tt vara de/ ......

................isiga/ ....straxt intres-/ ..

.............t vi [funno] högt/...........från hafvet

funna/ ....: Hela marken/................

— kross-sten/ ..../ af gruset var/...........

Gruset låg [var] delvis/................ stora vallar/ ....

........hvilka dock voro/...........arna........kunde/

............ä..........hela / ....

stark/...................i mörker/..................

.. på snö-/ .. da........ransport af godset/ ... l den ....

......närhet: Detta var/ ett tungt ....t fördes:

Sid. 4 Jag höll på................/ fruktade att...........

.... / sådan med................../ ken vi f..........

........../ däraf....................../ ringar........

............./ cieren..................... / hade beträdt

................/ om den möjligen............./ för att

se på t............./ glacieren................../ måtte

väl................../ än man t......i sto........./

t nen syntes......ki........../ hafvet men k ....

k....../ ej sedan...........äf....../ till: Våra. ......

............/ sam......................./ vårt läg ....

................/ samt med.................../ och inbördes ......afundsjuka/ nu göra intryck .... oskuldshvi-/

ta dufvor utan af.......a as-/ fåglar:/

.... svårt väder och vi fruk-/.......hålla oss i tältet sid. 5

hela dagen/..........ved så att vi kunde/..............

.... å hyddan:/ ....att slippa/...........

..........— såsom/..............ute på hafvet/......

..........brak, gnissel/................ och drifved/ . ..

......å röra på oss litet/...........edgifv. s:/

Juli.

11 S

12 M Farit i ballongen

13 Ti

14 O Landat

16 F Arbeten på slädarne och båten. Goddagar

19 M 1sta Björn skjuten och flänsad

22 To Börjat vår slädfärd

25 S Annas födelsedag

26 M Björn stilla och ändrat utrustningen skött [kälkarne]

27 Ti Björn min kälke och minskat lasten från 200 till 140

kg pr kälke

Aug.

1 S God marsch 8 km.

2 M Sommardag Svår is. Björn 9 M Björn visat sig men gått

10 Ti Passerat 8 2° lat. Festdag

13 F 3 Björnar

19 To Björn .... vid kvällsvarden. Måndistanser

21 L 3 Björnar just vid tältingången hvaraf en kommit

undan sårad. Modern dödades af mig i ett skott

22 S Svårt terräng .... 4° temp.

Sida ur kalenderdelen av Strindbergs annotationsalmanacka.

Sept.

13 M

14 Ti Still för rusk o snö

15 O

16 To Bestämt oss för att stanna på isflak

18 L Fest

19 S Jakt 21 Ti Björn

23 To

24 F Snöhydda arbetas på

25 L

29 O Flyttat in i hyddan fast den ej var färdig

Okt.

2 L Vårt isflak brustet tätt vid snöhyddan under natten

3 S

Spännande situation 4 M

5 Ti Flyttat i land

6 O Snöstorm Recognoscering

7 To Flyttning

17 S hem kl. 7.5 fm.

På de sidor i annotationsdelen av almanackan, som omfatta tiden 25 juli—26 okt., hava följande meddelanden om ballongfärden den 11—14 juli nedskrivits.

Sidorna hava här numrerats från 1—37.

Inom [ ] ha angivits ord, vilka skrivits i originalet men sedan ändrats eller överstrukits. I övrigt är originalets stavning och interpunktering iakttagen.

Ett snedställt streck / har utsatts i texten för att markera sammanhang mellan olika anteckningar. En del observationsserier och mindre viktiga siffror ha vid utredigeringen uteslutits.

Farväl sägs 1h 50m G. M T/ Gå i gondolen 1 52m G. M T/ Sid. 1 afgå 1 55/ Guideropet förlorades/ Holländarnäset 2 5/ Mir Vogelsang tvärs 2 23/ h = 600 meter/ Nord pynt 2 27/ Dimmor bildas./ 2h 29m + 1,0 + 0,4/ Tyst och stilla./ Hastighet medeltal 0,57 km-minut./ 2 33m 15s släplinan rör vattnet/ Kurs N 57° E./ En ballastlina upplyftad 2h 45m (K 66)/

Fotografier togos under tider som stå på bilderna. De två Sid. 2 första orätt inställning./ Obs.! Sj. registr. barom s/ 2h5m = K 66 2h 59W/ Min burk med afskedsord till Anna kastades på Vogelsang./3.3 m gas förloras på 500 m. höjd. Kurs något mera nordlig under högluftfärden./ Moln rundt om utom i N E och öfver Spetsbergen/ Pejling 3m 12s (K 66)/ Pynt närmsta Vijde-bay =S 311° W/ Nordpynt Vogels S 55° W/

1sta ölhalfvan 3h 21m/ Is i Nord vid horisonten/ Arbetet gäller Sid. 3 nu att skärfva vid släplina./ På 500 m höjd vindriktning rakt ifrån S 20° W/ Pejlingar på samma punkter som förut kl 4h 3m/

Isen som förut synts, synes nu (kl 4 15) tydligt i N och NW/

Förgäfves kikat efter ångbåten/ 4h 21m dimmor svaga börja/

Fotografi Kl 4 25 af första isen som synes/ på — stort afstånd./

Sid. 4 4h 30m pejlingar på samma punkter/ Släplina färdig skärf vad kl

4h 33m/ Inlandsisen synes vackert på E sidan af Wijdebay?/ 4h 42m + 59 + 3,2/

Fln i korgen "Fränkel pass opp/ Hvarför då?/ Du får strax dusch/ I asa/ Strax vid isen/ 5h 3w Foto af isen./ Passera ishörnet just då/ Sid. 5 Följa isranden på ca 500 m afstånd 5h 37m

Sid. 6 En mås flyger långt inunder oss 5h 38m/ Descendons doucement par un sinusoid./ Spetsbergen förloras ur sikte i dimman./ Vacker mörkblå färgn, på vattnet tydligt skild från föreg, färg./ Fint fördelad is./ Fyra första dufvorna släppas kl 5h 46m 240 m. höjd./ Togo riktningen W ungefär/ Ärtregn i gondolen då Aée satte upp tomma korgen./ Kommo in öfver isen på allvar.

Sid. 7 Isen något större och skarpt afrundade/ 6heure Ny sönderbruten is passeras/ De Geerska afvägningsspeg[1]/ Första middagen bestod af påbrädda smörgåsar och varm medförd buljong med små maccaroni./ Kurs N 320 E./ Hastighet 9,05m/s 6h 20m/ Så godt som isfritt S om en linie rakt Ostvart 1 Härefter följer en hastighetsobservation, vilken uteslutits. Detta visar att spegeln använts för hastighetsmätning.

Sida 11 i annotationsdelen av Strindbergs almanacka.

Sid. 8 Isen uteslut bestående af så godt som opressad/ Utan gla-cieris/ Sakta pipning i stora ventilen en lång stund./ Blott några foglar eljes inga djur./ Stilla och gassigt i solskenet./ Det enda ljud som höres är några fogelskrik och ventilpipningen./ Small i isen./ 6 50 Högland Spets 327° SW./ 6h 53m Aée pissar på 600 m höjd/ Stiga troligen af denna ballast kastning/ Dimmor inunder börja kl. 7h Norrut dimmor

Sid. 9 Kurs på 6oom höjd N 45° E/ Aée går till kojs 7h 15m/ 7h 35m Kurs N 40° E/ Vi sväfva hän öfver ett tunnt molnlager genom hvilket isen något skymtar fram./ Höjd 680 m omkring/ 7h 49m t = + 1°,0 + 0°,4/ höjd 700 m

Sid. 10 Is synes endast vid horisonten i SSW. Molnen tätftat under oss. Tyst och stilla. Endast ett svagt brus från SE och E samt pip i [gondo] ventilen. Solen gassar men en och annan svag fläkt kännes. Aée sofver Fl och jag samtala hviskande./ 8h 8m Aflägset land i SE. Nordostlandet troligen./ 8h 75m Molnen gå fortf. något östligare än vi. Kursen och hastigheten kan ej bestämmas ty man ser ej isen under./ Himlen har varit klar hela tiden öfver oss./ Vi s-väfva fram horisontelt på 680 m höjd

Sid. 11 h = 68o m/ Is synes ett tag inunder mellan molnen/ Kurs

N 45° E mgn./ S—g: "Vi gå nu så fint horisontelt att det

[nästan] är skada att man måste andas, det lättar ju ballongen. /

Fl. och jag som nyss spottade ut/ 8h 40m + 0,8 + 0,4/ 9h 0m

Solen pejlas S 161°,8 W 9h 0m/ gh 2m 40s Solen pejlas 162°,2

Sid. 12 Den 11 juli 1896/ Kl 9h 41m kastas Fränkels och Strindbergs tillgängliga pisskvantiteter/ 9 52 tangera öfre molnranden på 500 m höjd 1 flytboj går öfver bord samt cirka 8 kg sand./ 9h 55 Ett skott? hördes/ 10h 1m Se is genom molnen, fortfarande gles is. (0,5 gleshet) L

Is synlig ett litet tag 10h 9m/ Ungefärlig kurs N 6o° E/ Sid. 13 Isen synlig ett tag kl 10h 23m. Samma spridda is./ Kl 10h 31m 5 repstegspinnar kastad/ 10h 35m en något större lucka i molnen./ Kurs N 65° E mgn/ 10h 39m 6 repst pinnar kastade/ 10h 40m Ballast af samma säck ytterligare 80 kg./ Flytboj No 7/ Denna flytboj är utkastad frän Andées ballong kl 10h 55m em/ GMT den 11 Juli 1897 på cirka 82° latitud och 25° long E fr. Gr.

Vi sväfva på 600 meters höjd. All [right] well/ Andrée Strind- Sid. 14 berg Frœnkel./ Kl. 11h 12m/ Molnen gå på blott 470 m höjd/ 11h 13m 0°,6 O°,3 temp/ kl 11h 20m Moln eller land? N 70° E/ Sväfva på 460m höjd Det var moln/ Kurs 11h 48m N 84° E

Kl 11h 55m. Det ser ut som vatten och is vid horisonten i Sid. 15 E men det är blott en skugga af ett Alto cummulimoln i E./ Dess utsträckning är vid pass 90° fr rätt under Solen till N 110° E/ 12h 20m Kurs N 90° E/ Vi komma in i skuggan af Alt cum./ Guidropering fr 12h 24m Segla framåt ö tunn dimma Solen borta men vi äro i god jämvikt/ 100 m på 30 sek/ Kurs N 90° E = E/ Guidropera öfver isen på mellan 100 och 20 m. höjd/ 12 kg kastade 1h 10m/ 1h 25m En fågel svart på afstånd Isrännorna (de stora) i N 80° E riktning

Dimman hindrar oss att se längre än cirka 2 à 3 km åt alla Sid. 16 [1] håll./ Is och välten isen 0,9./ Vi ligga still sedan 1h 35m/ Flytboj kastad./ Jag Kakkat 1sta ggn. Kastat ned på isbit/ Vinddrag fr SSW/ Sofvit till 7h l5m

11/7 Kl 19h 40m Kurs N 35° W/ Aées 6h 50m still till 7h 32m/ Sid. 17 W 7h 32m/ Kl 19h 45m hast = 2,6 m/s Kurs N 75 W/ Luften

disig. Se högst 1 km åt alla håll. Alltjämt samma is./ 8h=2,5 m/s/ Kokapparaten laddas med kaffe kl 8 och hifvas ner kl 8h7m/ Sid. 18

1 På denna sida upptages även den observationsserie, som Andrée gjort under tiden den 12 juli kl. 3h 11m—6h 18m (2,59—5,26 G. M. T.), vilken fullständigt upptagits i kapitlet om ballongfärden.

N 70° W/ 8h 36m/ 65 m på 21 sek=3,1 m/s/ " Universaltunna" dag- stol och nattstol/ N 80° W/ Kaffefrukost gemensam/ 9h 9h 30m GMT./ Aée sög på hoftång en som grädden hade brutits upp./ Treflig stämning/ 10h=22h

S 80° W kurs. Hast 3,0 m/s 10h 10m Sid. 19 (K 66) Solhöjder tagas med Nivåsextant och Aées kronom. Solen synlig gm dimman då./ Kurs N 90° W/ Kl 11h 20m Hast 5,2 m/s/ Dufvorna afgå 11h 22m En försökte förgäfves sätta sig på släplinan. Kretsa en stund. 2 slå ner på isen. Sedan försvunno de i tjockan./ 11h 30m Kurs N 70° W./ Psychrom + 0°,2 torr + 0°,1 våt/

Sid. 20 Den I2 Juli. Passera kl 0h (K 66) ett isfält af öfver 1 km utsträckning. Snön därpå nästan smält. Fullt af sötvattenssjöar därpå./ Kurs N 60° W kl 0h 5m/ 0h 10m temp + 0°,1 torr 0°,0 våt./ Hast. 3,7 m/s/ Fortf. tunn dimma/ Fint dugg kl 12h 75m

Sid. 21 Den 12 juli/ Kl 1h 10m/ Hastighet i medeltal 3,55 m/s

Sid. 22 Medelhöjd 35 meter/ Kl 1h 58m passeras en cirka 80—90 m bred kanal sträckande sig i N och S så långt man kunde se (2 km)/ temp kl 2h 8m/ + 0,6 + 0,4/ på 40 m höjd/ hastighet kl 2h 30m 3,0 m/s

Sid. 23 Blodröd is. Månne minnen efter en björns måltid kl 3em/ Kl 3em G M T temp + 0,6 torr + 0,5 våt/ Kurs Westlig (rak, magn)/ 3h 15m Gondolen stött 2 ggr i marken./ Släplinekaparne Sid. 24 samt 25 kg sand och div smärre linor kastats 1 litet järnankare samt ett litet block kl 3h 25m/ 3h 55m En ballastlina och skrapan/ Kl 5 gick stora bojen utan påskrift/ Starka och täta stötar mot backen, beroende på tjockan som tynger ner/ 5h 15m Hastighet 2,6 m/s / Kurs S 80° W

Sid. 25 Ortslinier den 12 Juli kl 17 till 18h. (fm den 13) medel Sid. 26 5h 45m 7s 22° 46'/ (Nivåsext. och K 66) 6h 11m 26s 23° 39',3

12 Juni kl 21h 5m temp — 0°,6 på torra. Våta stannar på Sid. 27 0° och går ej ner./ Vindens riktning N 60° W./ Vindens styrka 3,6 m/s/ [Ballongens] Gondolens höjd då 60 m./ Dimman lättat något på morgonen så att solen syntes genom densamma. Stundtals syntes [ge] blåa fläckar en uppfriskande syn efter nattens, "stämplingar". Pallongens bärkraft tilltog också på ett utmärkt sätt. Få se om det blir högluftfärdl? Men en af släplinorna har lagt sig bakom och under ett isblock och som vinden vände sig Sid. 28 90° à 100° sedan vi stannat har linan fäst ganska bra./ solen försvann i Str Cum/ Kl 22h Vindhast 5,2 m/s/ Vindriktn N 65° W/ Purrade ut Fl kl 10h 30 (K 66)./ Satte oss i rörelse själfmant med ett ryck som gjorde att vi gingo i backen/ Kl 11h 4m K 66 Kurs S 80° 0

Kl 12 (hast.) = 3,0 m/s / Tages medan Chàtea Briand kokar i Sid. 29 Göranssonska kokapparaten./ [Menu de]/ Diner du 13 Juillet/ Potage Hotch Potch/ Chateau briand/ Kronans Extra öl/ Chocolad med kex/ Kex med hallonsaft + H20/ En god och stärkande måltid!/ Sett björnspår strax efter middagen Jag tog i morgse på mig bottforerna med ullstrumpor först och så raggstrumpor i och finner detta vara en varm och behaglig fot-beklädnad. Förut använde jag yllefodrade sportkängor med 1 par ullstrumpor. Dem frös jag i. Hastigheten kl 1,30 (K 66) 3,0 m/s/ Sid. 30 Uppe i bärringen är förbaskat trefligt. Man känner sig så säker och så hemmastadd där uppe. Man vet, att stötarna där Stenogram på tre rader kännas mindre och detta gör, att man kan sitta lugnt och skrifva utan att behöfva hålla i sig.

I bärringen kännas dallringarne från Släplinorna något (dessa kännas ej alls i gondolen) men i stället kännas stötarne mot marken mycket mindre.

Sid. 31 Kl 2^{15} Tjocka med fint dugg som slår sig som rimfrost på linorna./ En och annan törn mot marken./ Andrée ligger i gondolen för att sofva, men får nog ingen ordentlig hvila./ Solen försvunnen i dimman./ 2h 30m Täta "stämplingar"/ 2h 40m Hastighet 2,7 m/s. Kursen är rakt Ostlig (missv)

Sid. 32 Min (S—gs) klädesutrustning, som jag är iförd [den] 13 Juli 1897 är:/ En Jœger-ylletröja/ En Jœger-sportskjorta/ Ett par Jœger-kalsonger/ En Blå "kommis"kostym/ En yllefodrad skinnväst/ Ett par tunnare ullstrumpor/ Ett par raggstrumpor (höga)/ En mössa (ylle-)/ Ett par pelsfodrade bottforer/ Ett par ullvantar

2h 45m, Flytboj No 9 och en medicinlåda kastas./ Släplinorna förhålla sig bra och "kratta ut sig" om de ligga öfver hvarandra.

Sid. 33 Kl 4h 42m [en af de 2 st]/ En dufva återkommit och slagit några lofvar i närheten af ballongen

Täta "tutschar" "tuchar"/ Kl 8 em/ Kurs Ostlig (missv)/ Hastighet 3 m/s / Kurs N 70° E 2,4 m/s Sid. 34 6 små flytbojar 12/ Vindspelet 16/ Sand 75/ Tunnan 5/ Div. prov. 200/ Hastighet kl 13/7 9.30 em 3,0 m/s / Jag försökte lägga mig i gondolen vid 7-tiden men tillfölje stötarne blef jag Sid. 35 sjösjuk och spydde. Eldsvådan/ Var sen uppe i bärringen med Fl. kastade proviant som ballast/ Fl gick sen till kojs vid 9 tiden. Jag tog solhöjder tillsammans med Aée, han nere i gondolen jag i bärringen/ Därefter öppnade jag min klädsäck och satte på mig ytterligare ballongtygsbyxorna och islandströjan i akt och mening att försöka sofva./ Jag läste först Annas sista Sid. 36 bref. Det var en riktigt hemtreflig stund./ Svåra stötar Sid. 37 Ankrat på ett isflak/ 7 30 fm 14 Juli = 13 Juli 19h 30m ungef./ Ortsbestämning på ankringsplatsen kl 10 den 14 Juli

I denna, som på ett av de första bladen har titeln Iakttagelser under slädfärden 1897, har Strindberg nedskrivit framför allt astronomiska och andra observationer under tidén den 15 juli—4 sept. Dessutom finnas i denna bok följande anteckningar angående proviantinventering, hans kälkes packning, expeditionens matordning m. m.

Proviant.[1]

72 stora burkar kex och bröd (1 äpplen) Sid. 17

14 små kexlådor (1 socker)

2 Bovrillådor 1 Pemmican 73 mjölk 12 lactoserin 24 Rousseaus kött pulver 20 smör 13 1/2 burkar Cloettas köttpr. cacao 9 stora runda (5 mjöl 4 lingon)

1/4 af detta 1/5 af detta

18 stora 14

4 små 3 18 mjölk 15

5 lactoserin 2

1 Denna lista förekommer mellan observationer den 17 juli och 19 juli.

6 Rousseau 5

5 smör 4

3 Cloetta 3

2 stora Runda 2

Inventering aj provianten å min kälke den 5 Aug. på morgonen

kl 3.

Sid. 63 Framkorgen. Sid. 64 Bakkorgen.

3 kg Cacao pulver "Extract" 3 burkar Mellins food-pulver

(Mosquera) 9 kg

4 burkar smör (3,6 kg) 2 „ spisbröd. 1 kg kaffe 2 Albert 1

1 flaska hallonsaft 1 Cracknel Biscuits

Biscuits 1 Cracknel 1 Oscar

1 Albert 2 Snowflake

1 Congo 1 Pemmican 3 kg

5 Spisbröd 2 Cacao pulver Extract 1 burk socker (5 kg) (Mosquera)

1 „ snowflake 4 Smör

1 „ Staufferpreparat 2 Mjölk

1 „ Chocolad och lime juice 5 Lactoserin

1 „ (1 kg) lingon 1 Pastej (lefver).

4 små sardinlådor 1 Buljongkapslar

Sid. 84 Min kälkes belastning

44,5 den 10 Aug. 1897.

Framkorg 44,5 kg

bakkorg 46

Privatsäck 16

Sida 68 i Strindbergs observationsbok 1.

3 par Snöskor 6

Båtshake 1,5

Spade 1

Dragg med lina 2 kg

Verktygsäck 8 kg

Fotogr app. 6 „

Stativ till teodolit 1,3

123,3

Skosmörja 2,5

Sysakerna 4,9

Lilla kikaren 0,3

140,0

Stora kikaren 1,0

141,0 kg

Sid. 94

Inventering 25 aug 2 f m.

Framkorg Bakkorg

1 Congo 1 Albert

4 Spisbröd 1 Cracknel

1 Snowflake 1 Oscar

3 Cloetta 3 Mellin mjöl

2 små Ca†fe 2 Spisbröd

1 sardiner 2 Snowflake

3 smör 1 Pemmican 1 Lime juice och Chocolad 4 Lactoserin 1 kött 5 kg 2 Mjölk

1 Socker 4 kg 3 Smör

1 Lingon 2 Cloetta

1 Hallonsaft 1 Pastej

1 Stauffer och 4 sardiner

Utpurrning 2h30m fm Sid. 111[1] Start 5h45m fm Middagsrast 10h30—11h fm Tältning 2h15m em Tyst i lägret 5h30m em

Repas pendant le voyage.

4 Aug kl 4 em GMT Frukost Björnbiffar med hårdt bröd Sid. 112

Lactoserincacao med kex

4 Aug kl 10 „ „ Middag Kex, smör och ost, smältvatten

5 Aug kl 4 fm „ Kvällsmål Björnbuljong med Potage

d'Oseille (Stauffer), smörgås, Kex med körsbärsaft och vatten.

5 Aug kl 6 em Frukost Blandadt björnkött (refben

kotlettrad och njure), 4 bitar bröd Kaffe med kex (6 st Milk)

6 Aug kl 2 fm middag Kex (7) Bröd (8) smör vatten.

6 Aug kl 9 fm Kväll Björnkött, blandadt 3/4 kilo

bröd och kex. Mellins food välling.

7 Aug „ 9 em frukost Björnkött, blandadt 3/4 kilo,

bröd (2) Kaffe med kex (6 st) 7 Aug „ 5 fm middag 4 bröd och 7 kex med smör pr

man, vatten 1 Denna anteckning återfinnes vid en observation den 2 sept. 1897.

7 Aug kl 11 fm kväll 1 kg björnkött, Ärt puré

(Stauffer) med bröd och kex

8 Aug „ 1 fm frukost Björnbiffar (på 0,9 kg kött för

3 man) med 2 brödbitar hvar Lactoserincacao med 6 kex hvar. 8 Aug 9 fm Vanlig ranson bröd, smör, ost

och cakes

8 Aug 12,30 em Björnkött, (0,4 kg per man)

med 2 brödbitar Mellins food välling med biscuits. Sid. 113 9 Aug kl 5 fm Frukost Björnkött (0,27 kg pr man)

med 2 bröd. Kaffe (1 rågad matsked jämte gammal sump samt 1,5 liter vatten och lite mjölk) samt kex (6 st Milk).

9 Aug kl 10 fm Bröd, kex, smör, ost.

9 Aug kl 6 em Cloettas köttpulv., chocolad

samt bröd kex och smör 10 Aug kl 8 fm Björnkött bröd, Mellinsfood

välling

10 Aug kl 4h em Middag Hårdt bröd med smör sardi-ner, Kex smör ost

10 Aug kl 10 em Kväll Björnkött (0,75 kg) med Bat-

tys sås, buljong med biscuits, Mandeltårta (Gateau damandes) Stauffer.

11 Aug kl 10,30 fm Morgon Björnkött med bröd Kaffe

med kex

11 Aug kl 8 em Middag Bröd, smör, ost kex.

12 „ kl 2 fm Kväll Björnkött (0,75 kg), Lacto-

serincacao

12 Aug kl 1,30 em Morgon Björnkött (0,7 kg) och Ismås

(läcker) Mellins food välling

12 Aug 8,30 em Middag Bröd smör kex ost

13 Aug kl 2 fm Kväll Björnkött (1/2 kg) 2 bitar

bröd pr man Potageau Car-feuil Stauffer med kex (6 pr man) 13 Aug kl. 2 em Morgon 0,6 kg björnkött (det sista af

gamla björn) 2 bitar hårdt bröd Kaffe med kex

13 Aug kl 11,30 fm Middag Bröd smör sardiner ost cakes Sid. 114

14 Aug kl 3 fm Kväll Färskt björnkött, hjärta hjär-

na (1,5 kg) refbensbjäll. Björnbuljong med kött i till detta bröd och wheatmeal-kex.

14 Aug kl 4,30 em Morgon Blandad stekt kötträtt: björn-

kött, refben, hjärta hjärna, njurar samt ismås, (bröd) Kaffe med wheatmealkex

15 Aug kl 12,30 fm Middag Kaffe med smör bröd och kex (Ingen marsch på grund

af regn och blåst) 15 Aug kl 6 cm Kväll 1,5 kg blandadt björnkött och

björnbuljong med kokt kött Bröd och kex.

Dessa maträtter omväxlande under återstoden af färden. Björnköttransonen ökad till 1,2 kg till frukost och kväll 0,3 till middag sedan den 20 aug. Den 21 aug kvällen sköts två (3) björnar hvaraf njurar hjärna och ryggstycken togos.

Vi anrättade af björnblod och hafremjöl stekt md smör och förtärd med smör en mycket god blodpannkaka.

Af Mellins-food-" plurret" gjordes också försök med pann-kaksgräddning och utföll bra

Sid. 118 Förslag till förändringar å nästa polarballongexp. Släplinorna metallskodda Gondolen i bärringen

Gasen något uppvärmd gen. kokning af vattnet i gondolen och kondencering af ångan i ett plåtkärl i ballongen. Ballongen af samma tyger cirka 6000 kbm volym.

I denna bok äro antecknade dels observationer under tiden den 5 sept.—2 okt., dels Strindbergs stenogram till hans fästmö. Dessutom har i denna bok införts följande:

Resultat af inventering den 13 Sept. 1897.

Bröd proviant

4 br Spisbröd ...... à 1,1 kg .... 4,4 kg

2 „ M ellins foodmjöl à 3,2 „ .... 6,4 „

2 „ Albertkex ..... à 1,3 „ .... 2,6 „

1 „ Congo .... à 1,2 „ 1,2

1 „ Cracknel ...... à 0,8 „ 0,8

1/4 burk Mellinsfoodmjöl à 3,2 0,8

Brödplurr 0,2

3/4 kg Hafremjöl 0,7

6 Gateux Stauffer à 0,1 0,6

17,7 kg

2 Mellinsfood kex à 1,8 kg 3,6

21,3 kg

Chocolad

9,5 br Cloettas köttp. cacao à 1 kg .. 9,5 kg

6,5 Lactoserin à 0,25 .... 1,6 „

Borosimêchocolad.................... 1,1 „

12,2

Sida ur Strindbergs observationsbok 2.

Sida ur Strindbergs observationsbok 2.

Smör och mjölk

12 br smör à 0,9..................... 10,8 kg

4,2 br mjölk à 0,25................... 1,05 kg

Diverse

7 små askar sardiner à 0,1 0,7

8 Stauffersoppor à 0,120 .... 1,0 kg

2 Små pastejer à 0,1 cirka 0,2

Ost ett parti......................... 1,0 kg

Buljongkapslar

1/2 kg lingon 0,5

3 flaskor Limejuice 1 1/2 flaska saft 1 but Vin

1 kg Socker 1,0

0,5 „ Salt

Kött 3 kg Pemmican................... 3,0 kg

1,2 „ Kött......................... 1,2

Kaffe 1,7 kg kaffe......................... 1,7 kg

Snowflake 3,5 flaskor à 4 kg...... 14

Den 13 sept

Vi beslöto att tillsvidare den 13 Sept. hålla ransonen

200 gr Mellinsfood

75 „ Brödplurr eller motsv.

400 gr Kött

2 varma drycker dagligen

med af Kaffe .... 50 gr

Lactoserin .... 30 „

Stauffer...... 40 „

Buljong 2 kapslar

allt beräknat för 3 man

Härigenom kunna vi härda ut nära 3 veckor till och hoppas under tiden få vildt.

Festdiner 18 Sept. 97 på ett isflak strax öster om Sälstek och Ismås stekt i smör och sälspäck, sällefver-, hjärna och njure. Smör och Schumacherbröd. Vin Chocolad med Mellins foodmjöl med Albert cakes och smör Gateau aux raisin Hallonsaftsås Portvin 1834 Antonio de Ferrara skänkt af Konungen. Skåltal af Aée för Kungen med kungligt Hurra! Kungssången unisont

Kex smör ost

Ett glas vin

Feststämning

Under dagen svajade unionsflaggan vid lägret.